

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SURİYELİ SİĞINMACILARIN TOPLUMA
ENTEGRASYONUNDA
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN ROLÜ:
KÜÇÜKÇEKMECE ÖRNEĞİ

AYŞEGÜL GELEN

2501171243

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. İSMAİL DEMİREZEN

İSTANBUL, 2020

ÖZ

Suriyeli Sığınmacıların Topluma Entegrasyonunda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Rolü: Küçükçekmece Örneği Ayşegül GELEN

Bu çalışma, dini ve resmi bir kurum olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Suriyeli sığınmacıları topluma entegre etmedeki rolünü tartışmaktadır. Toplumun bütün kesimlerine din hizmeti sağlamayı amaçlayan bir kurum olarak Diyanet İşleri Başkanlığı Suriyeli sığınmacıların toplumuna uyumuna yönelik olarak neler yapmaktadır, yapılan faaliyetler entegrasyona hizmet etmekte mi, yoksa yerel halk ile göçmen halkın kutuplaşmasını daha derinleştirip, izolasyonu daha da güçlendirmektedir? Bu sorular etrafında şekillenen bu çalışma, kendilerine din hizmeti ve din eğitimi verilen toplam 33 Suriyeli katılımcı ile yapılan yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ve 50 adet din görevlisi ile yapılan yapılandırılmış mülakat tekniği birlikte kullanılmıştır. Aynı zamanda İstanbul ve Türkiye genelinde yapılmakta olan çalışmaları tespit etmek adına Suriyeli sığınmacılarla ilgili İstanbul genelinde ve Küçükçekmece özelinde yapılan çalıştay ve toplantılara katılımcı gözlemci olarak iştirak edilmiştir. Çalışma entegrasyon kavramını esas alarak, din eğitim ve hizmeti alan Suriyeli sığınmacılar yönüyle uyumu, Suriyeli sığınmacılara hizmet vermekte olan din görevlilerinin de Suriyelilere bakış ve algılarını ölçerek sığınmacıları kabulünü iki taraflı şekilde değerlendirmektedir. Yapılan saha verileri, görüşme ve mülakatlar sonucunda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yerel toplum ile göçmen halk arasında bir köprü vazifesi gördüğü, onların topluma entegre olmasını kolaylaştıracak faaliyetler icra ettikleri görülmüştür. Camii ve Kur'an kurslarından din hizmeti ve din eğitimi alanların hem rahatladıkları, hem sosyalleştikleri, hem de kendi dil ve kültüründen uzaklaşma kaygılarını bir nebze attıkları sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli sığınmacılar, Entegrasyon, Diyanet İşleri Başkanlığı, Küçükçekmece

ABSTRACT

In the Integration of Syrian Refugees to Society

Role of the Presidency of Religious Affairs:

Küçükçekmece Example

Ayşegül GELEN

This study discusses the role of the Presidency of Religious Affairs as a religious and official institution in integrating Syrian refugees into society. As an institution that aims to provide religious services to all segments of the society, what does the Presidency of Religious Affairs do for the integration of Syrian refugees with their society, do the activities serve integration, or further strengthen the isolation of the local and migrant people? This study, shaped around these questions, was used to get her with a semi-structured interview technique with a total of 33 Syrian participants who were given religious services and religious education and a structured interview technique with 50 religious officials. Meanwhile, to identify work being done in general about the Syrian refugees across Istanbul and Küçükçekmece I attended workshops and meetings held as a participant and observer.

The study evaluates the compatibility of the Syrian refugees who receive religious education and service based on the concept of integration, and the acceptance of the refugees in two ways by measuring the view and perceptions of the religious officials serving the Syrian refugees.

As a result of the field data and interviews, it was observed that the Presidency of Religious Affairs acts as a bridge between the local community and the immigrant people, and they carry out activities that will facilitate their integration in to the society. It was concluded that those who received religious service and religious education from the Mosque and the Qur'an courses both relaxed, socialized, and their anxiety to move away from their language and culture decreased.

Keywords: Syrian refugees, Integration, Presidency of Religious Affairs, Küçükçekmece

ÖNSÖZ

Bu çalışma, yaklaşık olarak on aylık bir çalışmanın ürünü olsa da, beni Suriyelilerle ilgili çalışmaya sevk eden altı yıllık tanışıklığım var. Bir Kur'an kursu öğreticisi olarak çalışma hayatı içerisinde tanıştığım, dostluk kurduğum Suriyeli insanlar çok oldu. Bu da benim bu konuya meyletmemdeki en önemli faktör oldu. Onların yaşamlarını resmetmek ve bir Diyanet İşleri Başkanlığı çalışanı olarak neler yapıyor ve daha neler yapılabilir bunları tespit etmek benim için çok kıymetli. Bu süreç içinde pek çok hikaye dinledim. Bazıları gerçekten çok mutlu etti; ama bazıları yüreğimde bir yumru oldu; ve aslında bu yumrular bu tezin oluşmasına bir manada vesile oldu. Öncelikle bu çalışmamdaki en temel motivasyonum olan bütün Suriyeli sığınmacı kardeşlerime, mülakatlara katılan katılımcılarıma ve din görevlisi olan arkadaşlarıma çok teşekkür ediyorum. Eğer onların samimi ve dürüst ifadeleri olmasaydı, bu çalışma da muhtemelen olmayacaktı. Tezime olan katkılarından dolayı tez danışmanım Doç. Dr. İsmail Demirezen'e teşekkürü bir borç bilirim. Manevi desteklerinden ötürü aileme ve özellikle de eşime teşekkür ederken, ondan çaldığım saatler için, oğlum Mehmet Emin'den özür diliyorum. Yanımda her zaman bana dil yönüyle destek olan tercümanım Düleyma'ya, ses kayıtlarını yazıya geçirmemde bana yardımcı olan Neslihan ablama, düzeltmelerde bana yardımcı olan kuzenim Süleyman'a çok minnettarım. İstanbul İl Müftü yardımcısı ve aynı zamanda il göç koordinatörü olan Sn. Hüseyin Demirhan hocamıza da verdiği net cevaplar ve Suriyeli sığınmacılar konusundaki samimi ve gayretli çalışmalarından ötürü teşekkürü bir borç bilirim. Yine Küçükçekmece Göç Komisyonundaki aktif çalışan din görevlisi arkadaşlarıma da teşekkür eder, muvaffakiyetlerinin devamını dilerim. Şu fani dünyada hepimiz birer göçmen iken, göçmenlerle bu duygu ortaklığını yaşayan samimi ve ihlaslı din görevlisi arkadaşlarıma da teşekkürü bir borç bilirim. İyi ki varsınız, iyi ki güzel düşüncelerinizle mayaladığınız güzel amelleriniz var!

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	iv
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	ix
TABLolar LİSTESİ.....	x
HARİTALAR LİSTESİ.....	xii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1. GÖÇ YAZININA DAİR KAVRAMLAR	15
1.1. Göç Kavramı.....	15
1.2. Göçmen Kavramı	20
1.3. Mülteci Kavramı	22
1.4. Sığınmacı Kavramı.....	23
2. SURİYELİ SİĞİNMACILARIN YASAL STATÜSÜ	24
3. GÖÇ YÖNETİMİ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR	27
3.1. Segregasyon Kavramı	30
3.2. Sosyal Dışlanma Kavramı	32
3.3. Çokkültürcülük Kavramı.....	38
3.4. Entegrasyon Kavramı.....	43
3.5. Asimilasyon Kavramı.....	48
4. ENTEGRASYON KAVRAMININ TARİHİ SERÜVENİ.....	51
4.1. Entegrasyon Kavramının Temelleri	53
4.2. Entegrasyon Kavramının Ön Plana Çıkışı.....	54
4.3. Entegrasyon Teorileri.....	55
4.4. Entegrasyon Boyutları.....	57
5. DİNİ KURUM VE OLUŞUMLARIN ENTEGRASYONA ETKİSİ	59
5.1. Din ve Kimlik	59
5.2. Göçmen Dini Ağlarının Entegrasyona Etkisi	62
5.3. Pratik Yansımalar.....	64

5.4. Camii ve Kur'an Kurslarının Suriyelileri Türk Toplumuna Entegrasyonuna Etkileri.....	66
---	----

İKİNCİ BÖLÜM

DİNİ VE RESMİ BİR KURUM OLARAK DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

1. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN KURULUŞU.....	69
2. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN GÖREV VE YETKİLERİ	71
2.1. Suriyeli Sığınmacılarla İlgili Görev Ve Yetkileri	73
2.1.1. Sığınmacılar Genelgesi	73
2.1.2. Geçici Koruma Altındaki Yabancılar Dair Yönerge	75
2.2. Göç Ve Manevi Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı	79
2.3. Suriyeli Sığınmacılarla İlgili Yapılan Faaliyetler	80
2.3.1. Yapılan Faaliyetlerin Dini Referans ve Amacı	80
2.3.2. Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Yapılan ve Yapılması Planlanan Faaliyetler	81
2.3.3. Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan "Sosyal Uyuma" Yönelik Talep Edilenler	84
2.4. Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Entegrasyon Faaliyetleri	85
2.4.1. Türkçe Dil Kursları.....	85
2.4.2. Çocukların Eğitimi	87
2.4.2.1. Camii ve Kur'an Kurslarında Suriyeli Sığınmacılara Tahsis Edilen Sınıflar	88
2.4.2.2. Müftülük İzniyle Açılan Suriyeli Mescit ve Kurslar	89
2.4.2.3. Suriyeli-Türk Karma Sınıflar.....	90
2.4.3. Meslek Ve Beceri Edindirme Faaliyetleri.....	91
2.4.4. Eğitim Ve Konferans Faaliyetleri.....	92
2.4.4.1. Personel ve Vatandaşın Göçmenlere Yönelik Farkındalığını Artırmak Adına Düzenlenen Konferans, Eğitim ve Seminerler.....	92
2.4.4.2. Yerel-Göçmen Halk Ortak Dersler	94
2.4.5. Sosyal Faaliyetler	97
2.4.5.1. Belirli Gün ve Haftaları Değerlendirmek	97
2.4.5.2. Camiilerde Gerçekleşen Mukabele Okumaları.....	97
2.4.5.3. Birleştirici Ortak Camii Sohbetleri	97
2.4.5.4. Dini ve Kültürel Geziler	98
2.4.5.5. Ramazan İftarları.....	99
2.4.6. Bireysel Faaliyetler (Yardımlar, Ziyaretler, Vb.).....	99
2.4.6.1. Hane Ziyaretleri	99

2.4.6.2.	Esnaflık Ziyaretleri.....	99
2.4.6.3.	STK ve Okul Ziyaretleri.....	100

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

1.	KATILIMCILARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ	101
1.1.	Cinsiyet Frekansı.....	101
1.2.	Yaş Frekansı	101
1.3.	Katılımcıların Eğitim Durumları.....	102
1.4.	Dil Bilme Durumları	102
1.5.	Ekonomik Sınıfsal Durum.....	102
1.6.	Hane Nüfusu	103
1.7.	Yaşanılan Konut Türleri.....	103
1.8.	Katılımcıların Meslekleri.....	105
2.	TÜRKİYE'YE GÖÇ SÜRECİ İLE İLGİLİ BULGULAR	106
2.1.	Türkiye'ye, İstanbul'a Ve Küçükçekmece'ye Göç Etme Nedenleri.....	106
2.2.	İç Savaştan Önceki Suriye Ve Gündelik Yaşam	110
2.2.1.	Savaştan Önceki Suriye	110
2.2.2.	Suriye ve Türkiye'de Gündelik Yaşam	112
2.3.	Yaşanan Sıkıntılar	115
2.3.1.	Maddi Sıkıntılar.....	115
2.3.2.	Konut Bulma Sıkıntısı	115
2.3.3.	Kimlik Çıkarma Sıkıntıları.....	117
2.3.4.	Eğitim ile İlgili Sıkıntılar	117
3.	CAMİİ VE KURSLARDAN DİNİ HİZMET ALAN SURİYELİLERİN TOPLUMA ENTEGRASYONU İLE İLGİLİ BULGULAR	119
3.1.	İş Bulma Ve Ekonomik Yeterlilik	119
3.2.	Eğitim Ve Öğretim.....	124
3.3.	Çocukların Öğretimi.....	125
3.4.	Sağlık Ve Fiziksel Olarak İyi Olma	129
3.5.	Konut Bulma.....	131
3.6.	Sosyal Bağlar	133
3.7.	Sosyal Köprüler	137
3.8.	Dil Ve Kültür	140
3.9.	Güvenlik Ve İstikrar.....	142
3.10.	Sivil Katılım	145

3.11. Dini Mekan Ve Aidiyet.....	147
4. DİN GÖREVLİLERİNE YÖNELİK “SURIYELİ ALGISI” KABUL ARAŞTIRMASI BULGULARI.....	158
5. DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER	1856
SONUÇ.....	196
KAYNAKÇA.....	202
EKLER.....	211

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: Gazze Camii Kur'an Kursu'nda Türkçe Dil Kursu'nda Eğitim Alan Suriyeli Bayanlar	229
Fotoğraf 2: Küçükçekmece'de Gazze Camii Ve Söğütlüçeşme Akşemsettin Camii'nde Eğitim Alan Öğrenciler	229
Fotoğraf 3: Rahman Mescidi'nin Dışarıdan Görüntüsü	230
Fotoğraf 4: Küçükçekmece Göç Komisyonu'nun Rahman Mescidi'ndeki öğrencileri ziyareti	230
Fotoğraf 5: Küçükçekmece Göç Komisyonu'nun El-Furkan Mescidi'ne Ziyareti	231
Fotoğraf 6: Küçükçekmece Göç Komisyonu'nun Meneratu'l-İlim Merkezi'ne Ziyareti	231
Fotoğraf 7: Esenler Müftülüğü'ne Bağlı El-Hayat Kursunda Göçmenlere Yönelik Bir Dikiş-Nakış Kursu	232
Fotoğraf 8: Hadis Dersleri İlan Afışı	232
Fotoğraf 9: Küçükçekmece İlçesinde Kimsesiz Göçmenlere Yönelik Yapılan Camii Dersleri	233
Fotoğraf 10: İkitelli Şenevler Camii İmamı Ve Suriyeli Sığınmacıların Mukabele Programı	233
Fotoğraf 11: Küçükçekmece'de Düzenlenen İslam Kardeşliği Sohbetinin Afış Duyurusu Ve Camii Sohbeti	234
Fotoğraf 12: Küçükçekmece Müftülüğü Göçmenlerle Tarihi Mekan Ziyaretleri	234
Fotoğraf 13: Küçükçekmece İlçe Müftülüğü'nün Tertiplemiş Olduğu Suriyeliler Ve Göçmenlere Yönelik İftar Programları	235
Fotoğraf 14: Küçükçekmece'de Din Görevlilerinin Gerçekleştirmiş Olduğu Hane Ziyaretleri	235
Fotoğraf 15: Küçükçekmece İlçe Göç Komisyonunun Gerçekleştirmiş Olduğu Esnaf Ziyaretleri	236
Fotoğraf 16: Küçükçekmece Göçmen Komisyonunun Stk Ve Okullara Gerçekleştirdikleri Ziyaretler	236

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcıların Cinsiyet Dağılımları	101
Tablo 2: Katılımcıların Yaş Durumları	101
Tablo 3: Katılımcıların Eğitim Durumları	102
Tablo 4: Katılımcıların Eğitim Durumları	102
Tablo 5: Katılımcıların Ekonomik Sınıfsal Durumları	103
Tablo 6: Katılımcıların Hane Nüfusları	103
Tablo 7: Katılımcıların Yaşadıkları Konut Türleri	103
Tablo 8: Katılımcıların İsim, Etnik Köken, Geldikleri Yerler Ve Türkiye’de Kaldıkları Süre	105
Tablo 9: Katılımcıların Suriye ve Türkiye’de İcra Ettikleri Meslekler	106
Tablo 10: Küçükçekmece Müftülüğü Suriyeli Göçmen Nüfusu Raporu.....	107
Tablo 11: Küçükçekmece İlçesi Mahallelerinde Öne Çıkan Sektörler.....	110
Tablo 12: Katılımcıların Aylık Gelir Durumlarına Göre Tasnifi	123
Tablo 13: Katılımcıların Türkçe ve Mesleki Kurs Aktiviteleri	124
Tablo 14: Katılımcıların Çocukların Eğitim Ve Öğretimine İlgileri	126
Tablo 15: Çocuklarınızdan en az biri kendi kültüründen olmayan en az bir yakın arkadaşına sahip mi?	128
Tablo 16: Geçtiğimiz Yıl İçinde Rutin Fiziksel Kontrol İçin Doktora Gittiniz Mi?	129
Tablo 17: Doktor randevusu nasıl alınır biliyor musunuz? Bu konuda kimlerden yardım alıyorsunuz?	130
Tablo 18: Ev Bulma Süreciniz Nasıl Oldu?	131
Tablo 19: Suriyeli akranlarınızla ortak katılım sağladığınız ve destek aldığınız dernek, kurum ya da kuruluşlar var mı?	134
Tablo 20: Suriyeli Akranlarınızla Bir Araya Geliyor Musunuz?	136
Tablo 21: Türk (ya da Kürt) Olarak Görüştüğünüz Kişiler Var Mı?	138
Tablo 22: Türkçe öğreniyor musunuz?	140
Tablo 23: Küçükçekmece Dışına Hiç Çıktınız Mı?	141
Tablo 24: Evdeyken ya da evin dışındayken kendinizi güvende hissediyor musunuz?	143
Tablo 25: Buraya geldiğinizden beri herhangi bir suçun, soygunun, tacizin mağduru oldunuz mu?	144
Tablo 26: Buraya geldiğinizden beri ırk, kültür, din ayrımına tabi tutuldunuz mu?	145
Tablo 27: Hiç dini bir mekanı ziyaret ettiniz mi?	148

Tablo 28: Herhangi bir camii ya da vakıftan yardım aldınız mı?.....	152
Tablo 29: Çocuğunuzun Türk okullarında Türk hocalardan mı, yoksa Kur'an kurslarında Suriyeli hocalardan sadece dini eğitim almalarını mı tercih edersiniz?	155
Tablo 30: Kendinizi buraya ait hissediyor musunuz?.....	156
Tablo 31: Yakın ya da uzak gelecekte ülkenize ya da başka bir ülkeye göç etmeyi düşünüyor musunuz?	157

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Küçükçekmece Belediyesi Stratejik Plan 2015-2019	109
---	-----

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı	159
Grafik 2: Katılımcıların Yaşları	159
Grafik 3: Katılımcıların Eğitim Durumları	159
Grafik 4: Katılımcıların Meslekleri	160
Grafik 5: Katılımcıların Görev Mahalleri.....	160
Grafik 6: Camiinizde veya kursunuzda Suriyeli sığınmacı var mı?.....	161
Grafik 7: “Suriyeli sığınmacıların Türkiye’ye kabul edilmesi ülkemizin tarihinden, coğrafyasından kaynaklanan bir zorunluluktur.”	161
Grafik 8: “Suriyeli sığınmacıları kabul etmemiz din kardeşliğimizin gereğidir.” ..	162
Grafik 9: “Suriyeli sığınmacılar etnik yönden kardeşimizdir, kabul edilmeleri gerekir.”	162
Grafik 10: "Suriyeli sığınmacıların dinine, diline, etnik durumuna bakılmaksızın kabul edilmesi insanlık görevimizdir."	163
Grafik 11: “Bu süreçte Türkiye Suriyeli sığınmacılara yeterince yardım yapmış ve ilgilenmiştir.”	164
Grafik 12: “Bu durum Suriye’nin iç işidir, sığınmacıların kabul edilmemesi gerekir.”	164
Grafik 13: “Suriyeli sığınmacılar bizi ilgilendirmez, uzak durulmalıdır”	165
Grafik 14: "Türkiye’deki Suriyelilere yönelik Kanaatinizi en iyi hangisi ifade eder?"	165
Grafik 15: “Suriyeli sığınmacıların kabulü ülkemizin yararınadır.”	166
Grafik 16: “Bu kadar sığınmacıya bakılması Türkiye’nin ekonomisine zarar vermektedir.”	166
Grafik 17: “Suriyeli sığınmacıların kendisine ya da herhangi bir kurum ya da kuruluşa aynı veya nakdi yardımda bulundunuz mu?”	167
Grafik 18: “Suriyeliler işlerimizi elimizden almaktadır.”	168
Grafik 19: “Türkiye’de yardıma muhtaç yüksek sayıda vatandaş varken, vergilerimin Suriyeli sığınmacılara harcanmasına karşıyım.”	168
Grafik 20: “Suriyeli sığınmacıların çalışmaları hususundaki görüşünüz?”	169
Grafik 21: “Suriyeli sığınmacılara Türkiye’de eğitim verilmesine ilişkin fikriniz?”	170
Grafik 22: “Suriyeliler ile kültürel olarak aynı olduğumuzu düşünüyorum.”	170
Grafik 23: “Suriyeliler geri gönderilmeli mi?”	170
Grafik 24: “Sığınmacılar savaş devam ediyor bile olsa ülkelerine geri gönderilmelidir.”	171

Grafik 25: “Bundan sonra kesinlikle sığınmacı kabul edilmemelidir”	171
Grafik 26: “Suriyeli sığınmacılara verilen tepkiler hakkındaki görüşünüz?”	172
Grafik 27: “Suriyeli sığınmacılar toplumsal ahlak ve huzuru bozmaktadır.”	173
Grafik 28: “Suriyelilerin Türkiye’de kalması büyük sorunlara yol açabilir.”	173
Grafik 29: “Suriyeli biri ile komşuluk yapmak sizi neden rahatsız eder?”	174
Grafik 30: Sığınmacılara Türkiye genelinde yerleşmeleri sağlanarak, çalışmaları ve topluma uyum sağlamaları için politikalar geliştirilmelidir.”	174
Grafik 31: “Suriyeli sığınmacıların ülkelerine dönmelerine ilişkin düşünceniz?” ..	175
Grafik 32: “Türk halkı Suriyeli sığınmacılara kucak açmış mıdır?”	176
Grafik 33: “Suriyelilerin Türk toplumuna uyum sağlayacağına inanıyorum.”	176
Grafik 34: “Suriyelilerle birlikte nüfusumuzun artması daha güçlü devlet olmamızı sağlayacaktır.”	177
Grafik 35: “Devlet sığınmacılar konusunda iyi bir yönetim ortaya koymaktadır.”	177
Grafik 36: “Devlet Suriyelilere vatandaşlık hakkı vererek yanlış yapmıştır.”	178
Grafik 37: “Sığınmacılara, sınır boyunda Suriye topraklarında tampon bölge oluşturularak orada kurulacak kamplarda bakılmalıdır.”	178
Grafik 38: “Sığınmacılar sadece kamplarda barındırılmalıdır”	179
Grafik 39: “Camii veya Kur’an kursunuzda kaç tane Suriyeli var?”	179
Grafik 40: “Suriyelilere yönelik faaliyetiniz oldu mu?”	180
Grafik 41: “Camii ya da kursu derneğinden Suriyeli sığınmacılara ayni veya nakdi yardım sağlanıyor mu?”	180
Grafik 42: “Cemaatinizin Suriyeli sığınmacılardan en çok şikayetçi oldukları şeyler nelerdir?”	181
Grafik 43: “İş imkanı sağladığınız ya da vesile olduğunuz Suriyeli sığınmacı oldu mu?”	181
Grafik 44: “Sizce Müftülüğün Suriyeli sığınmacılara yönelik hizmetleri yeterli mi?”	182
Grafik 45: “Sizce Diyanet İşleri Başkanlığı Suriyelilerin dini ve manevi ihtiyaçlarını gözetken politikalar üretiyor mu ve bu politikalar yeterli kuşatıcılığa ve onları toplumla kaynaştırma ve bütünleştirme hedefine sahip mi?”	183
Grafik 46: “Sizce Diyanet İşleri Başkanlığı dini ve resmi bir kurum olarak dini eğilimi olan Sivil Toplum Kuruluşları kadar Suriyeli sığınmacılar hassasiyetine sahip mi?”	183

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletler
age.	: Adı Geçen Eser
agm.	: Adı Geçen Makale
agt.	: Adı Geçen Tez
B.M.	: Birleşmiş Milletler
Bkz.	: Bakınız
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	: Editör
E.T.	: Erişim Tarihi
I.O.M.	: Uluslararası Göç Örgütü
k.g.	: Karşı Görüş
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	: Sayfa
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TDK	: Türk Dil Kurumu
v.d.	: Çok yazarlı eserde ilk yazardan sonrakiler
Y.	: Yıl
Yay.	: Yayınevi
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

GİRİŞ

I. TEZİN KONUSU VE PROBLEMİ

“Suriyeli Sığınmacıların Topluma Entegrasyonunda Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Rolü” isimli bu çalışma, Suriyeli sığınmacıların topluma uyum sağlamasında dini ve resmi bir kurum olarak Diyanet İşleri Başkanlığı’nın rolünü Küçükçekmece ilçesi özelinde araştıran bir çalışmadır. 2011 Mart ayında patlak veren Suriye iç savaşı, pek çok Suriye vatandaşını Lübnan, Ürdün, Türkiye ve Irak gibi Suriye ile en fazla coğrafi ve kültürel paydalara sahip ülkelere sığınmaya zorlamıştır.

İç savaşın başladığı 2011’den bu yana Türkiye’nin uygulamış olduğu açık kapı politikasının da bir sonucu olarak Türkiye’ye 3 milyon 666 bin 59¹ sığınmacı yerleşmiştir ve bu kişilerin % 54’ü erkeklerden, % 46’sı ise kadınlardan oluşmaktadır. Suriye’nin 21 milyon olan nüfusunun nerdeyse % 17’lik bir kısmının peyderpey Türkiye’ye göç etmesi ve bu göçün de hazırlıksız ve öngörülebilir olmayışı beklenmedik sorunları da beraberinde getirmiştir. Göç edenlerin kayıt altına alınması, kamplara yerleştirilmesi, kaçak girişlerin tespiti vb. gibi Türkiye resmi kanallarını ilgilendiren sorunlar olduğu gibi; pasaportsuz kaçak girişlerin belli kişilere rüşvet vererek sağlanması, konut ve iş arayışları vb. de sığınmacılara bakan yönü bulunmaktadır. Bunda Türkiye’nin başından beri bu krizin bu kadar büyük sayılarla ve bu kadar uzun sürelerle devam edebileceğini öngörememiş olmasının da payı bulunmaktadır.²

Bu öngörülemeyen zorunlu göçün mağdurlarına resmi kanallarca “geçici koruma altında sığınmacı” şeklinde bir rol biçilmesi, onları topluma entegre etme çalışmaları konusunda da gecikmelere sebebiyet vermiştir. Bu geçici korumadan yararla-

¹<https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> erişim tarihi: 07.10.2019.

² Erdoğan, M. Murat, *Türkiye’deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul: 2018, s. 12.

nan kişilere, bazen mültecilerin sahip olduğu tüm sosyal haklar (örneğin mali yardımlar, eğitim, çalışma hakkı) tanınmamakta, ya da bu haklar bir “hak” değil, devletin verdiği ve doğal olarak da takdirinde olan bir “hizmet” olarak tanımlanmaktadır.³ Türkiye bu durumda, iltica edilen değil, iltica için araç olarak kullanılan bir ülke pozisyonunda durmayı tercih etmiştir. Bu açıdan da Türkiye’nin iltica için hedef ülke değil, hedef ülkeye geçişte uğranan bir transit ülke olarak görülmesi istenmiştir.⁴ Fakat beklenen geçişler hedeflenen ülkelere, belli kotalar ve yasaklamalar nedeniyle, sağlanamayınca sığınmacılar Türkiye’de kalıcı olma durumunda bırakılmışlardır. Zaten dünyada tecrübe edilmiş diğer kitlesel göç hareketlerinde de eğer kısa bir zaman içinde dönüş sağlanamaz ise, gelenlerin kalıcılığının arttığı gözlenmektedir.⁵

“Geçici koruma altındaki sığınmacı” statüsü ise zamanla vatandaşlık vermeye doğru evrilmiştir. Mülteci olma hakkına dahi sahip olamayan sığınmacılar için bu durum oldukça sevindirici bir gelişme olmuştur. Suriyeli “geçici koruma altındaki sığınmacılara” “vatandaşlık” statüsü verilmesi Türkiye açısından aynı zamanda sığınmacıları birer geçici misafir değil, artık onları yeni komşularımız olarak görmenin ve onlara belirli haklar ve sorumluluklar tanınmanın da bir yoludur. Kamu, iş, eğitim, sağlık vb. sığınmacıların topluma eklemlenmesine katkı sağlayacak kalemlerin devreye sokulmasıdır. Bu kalemlerin bu insanları topluma entegre etmek üzere seferber edilmesi demektir. Kamu kuruluşları her biri kendi içinde bu toplumsal vazife ile mükellef bırakılmıştır. Sivil Toplum Kuruluşlarına da bu açıdan bir takım sorumluluklar verilse de, kamu kuruluşlarına devletin siyasetini ve duruşunu yansıtmaları açısından daha aktif rol düşmektedir. Bu kurumlardan biri de dini ve resmi bir kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı’dır.

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın özellikle dini hassasiyete sahip sığınmacıları topluma entegre etme çalışmaları söz konusudur. Kur’an kurslarında Arapça dini eğitim aldırın veliler, çocuklarının sadece seküler bir eğitim almalarını değil, aynı zamanda dini eğitim almalarını ve ana dilleri olan Arapçayı unutmamalarını istemektedirler. Bu durum da onları kendi dil, kültür ve dinlerine sahip çıkma ve bu kendi öz hüviyetlerini

³ Erdoğan, M. Murat, *a.g.e.*, s. 59.

⁴ Erdoğan, M. Murat, *a.g.e.*, s. 60.

⁵ Erdoğan, M. Murat, *a.g.e.*, s. 17.

muhafaza ederek topluma eklemlenme durumunu ortaya çıkarmaktadır. Bu açıdan tezin konusundaki ana kavramlardan biri ‘*entegrasyon*’dur. Öyle ki, entegrasyon; asimile olmadan, kendi asli değerlerini muhafaza ederek ev sahibi olan topluma uyum sağlama ve karşılığında da buna mukabil yerel toplum tarafından kabul görme gibi iki yönlü bir ilişki ve kültürlerarası ast-üstlükten ziyade eşitlik ve çeşitlilik kabulüne dayanmaktadır. BM belgelerinde de entegrasyon, çok yönlü ve dinamik bir süreci ifade etmektedir:

*“Bir göçmen açısından bakıldığında, kişinin kendi kültürel kimliğini kaybetmek zorunda kalmadan ev sahibi toplumun yaşam tarzına uyumuna yönelik, ev sahibi toplumun bakış açısından bakıldığında ise, gelen nüfusun toplumsal ihtiyaçlarının karşılanması için misafirperverlik ve duyarlı olunması ve aynı zamanda kamu kurumlarının bu konuda istekli çaba içinde olmaları gerekmektedir.”*⁶

Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an kurslarında Suriyeli öğrenciler için derslikler açmış ve kendi ana dillerindeki öğretmenlerden dini eğitim ve ahlak eğitimi almalarını salık vermiştir. Okul öncesi olan ders sonrası buralara gelip ders alan çocuklar, hem kendi toplumsal konjonktürlerindeki arkadaşları ile birlikte rahatça vakit geçirebilmekte ve ortak duygu durumlarını paylaşabilmekte, kendi asli kültür ve yaşantısından kopuş yaşamamakta ve böylelikle topluma daha özgüvenli, sağlıklı ve doğal yollardan uyum gösterme mümkün olabilmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı ve bünyesindeki müftülükler; Türk toplumu ile kaynaştırmayı gerçekleştirme adına da bazı kurslarda Türkçe öğrenim imkanı sunmuş, bazı kurslarda meslek ve beceri edindirme kursları açmış, Suriyeli öğrencileri kaynaştırma öğrencisi olarak Türk öğrencilerin okutulduğu Kur’an kurslarında eğitim almalarını sağlamış, fakir olan aileler tespit edilerek yiyecek, giyecek ve eşya yardımında bulunmuş, Ramazan ayında bu çocukların ailelerine yönelik iftarlar düzenlemiş ve cami veya kurs bünyesinde sohbetler, geziler ve kermesler tertip etmişlerdir.

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın merkez ve taşra teşkilatlarının hepsini bu çalışma içinde tespit etmek mümkün olmayacağı için, İstanbul ili Küçükçekmece ilçesi bu çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Küçükçekmece İlçesi’ndeki Kur’an kurslarında eğitim alan ya da çocuklarına eğitim aldırarak Suriyeli sığınmacıların topluma uyumu

⁶<https://www.unhcr.org/3d985b9ad.html> (Erişim tarihi: 13.10.2019)

UNHRC, Refugee Resettlement, An International Handbook to guide Reception and integration, s.12.

ve buna karşılık Küçükçekmece ilçesinde Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Küçükçekmece Müftülüğü personeli olan din görevlilerinin de kabulü bu tezin omurgasını oluşturmaktadır. İki farklı kursta (Gazze Camii ve Söğütlüçeşme Akşemsettin Camii Kur'an Kursları) çocuklarına eğitim aldırarak 20 adet öğrenci velisi ile camii cemaatinden seçilen 13 adet erkek katılımcı ile derinlemesine görüşmeler vasıtasıyla onların topluma uyumunda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın rolü ölçülmeye çalışılmış, din görevlilerine de Suriyeli sığınmacılara yönelik algılarını ve faaliyetlerini ölçmeyi hedefleyen yapılandırılmış görüşme yapılmış ve böylelikle iki taraflı entegrasyon, sığınmacılar kanadında uyumun, yerel halk kanadında kabulün derecesi anlaşılmaya çalışılmıştır. Suriyelilerin topluma entegrasyonu ile ilgili pek çok çalışma bulunsada, bu çalışmalarda Diyanet'in aktivitesini ölçen herhangi bir çalışma bulunmamaktadır.

Tezin ana problemi, Suriyeli sığınmacıların topluma uyumunda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın işlevi nedir, entegrasyona katkı sağlamakta mıdır, yoksa izolasyonu daha da güçlendirmekte midir? Bu problem etrafında "Diyanet'in Suriyeli sığınmacılara yönelik faaliyet alanları nelerdir", "yapılan bu faaliyetler entegrasyon amacına hizmet etmekte midir", "Diyanet İşleri Başkanlığı dini eğilimi olan Sivil Toplum kuruluşlarından farklı olarak neler yapmaktadır" vs. gibi alt problemleri vardır. Araştırma evreni için seçilen Küçükçekmece ilçesi, İstanbul'da en fazla göç alan ilçe⁷ iken, son iki üç yıldır Esenyurt'taki göçmen nüfusun artışı ile birlikte, Esenyurt'un 120 bine balığ Suriyeli sığınmacı rakamına karşılık Küçükçekmece 70 bine yakın sığınmacı sayısı ile, İstanbul'un Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapması yönüyle en kalabalık ikinci ilçesi olması münasebetiyle manidar gözükmektedir.

Tezin giriş bölümünde tez ile ilgili genel çerçeve çizildikten sonra, birinci bölümde kavramsal ve kuramsal çerçeveyi çizmek adına; göç, göçmen, mülteci, sığınmacı vb. göç yazınına dair kavramlara; segregasyon, sosyal dışlanma, çokkültürcülük, entegrasyon ve asimilasyon kavramları gibi göç yönetimi ile ilgili kavramlara son olarak da dini kurum ve oluşumların entegrasyona etkisinden bahsedilmektedir.

İkinci bölümde ise, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kuruluşu, Türk idari teşkilatı içindeki yeri, görev ve yetki alanlarından, göçmenlere yönelik çalışmaların yapıldığı

⁷Erdoğan, M. Murat, "Kopuştan Uyuma Kent Mültecileri" Raporu, Marmara Belediyeler Birliği, İstanbul: 2017, s. 36

Göç ve Manevi Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı'nın misyonu, vizyonu, görev ve yetki alanlarından ve son olarak da Suriyeli sığınmacılara yönelik olarak yapılan faaliyet alanlarından söz edilmektedir.

Üçüncü bölümde de, saha çalışması araştırmasının bulgularının analizi yapılacak, katılımcıların cinsiyet, yaş, ekonomik durum, eğitim durumu, Türkçe bilme oranı vb. frekansları tahlil edilecek, göç süreci ile ilgili bulgular analiz edilecek, Kur'an kurslarında eğitim alan veya çocuklarına eğitim aldırarak Suriyeli katılımcıların topluma entegrasyonları değerlendirilecek ve son olarak da din görevlilerinin sığınmacılara yönelik algı, kanı ve faaliyetleri analiz edilecektir.

Sonuç bölümünde de, hipotezlerin bu saha araştırma ve analizi ile desteklenip desteklenmediği ile ilgili genel bir değerlendirme yapıldıktan sonra bu alanda çalışacak kişilere yolu daha kolay hale getirmek için önerilerde bulunulacak ve konu sonuca bağlanacaktır.

II. TEZİN AMAÇ VE ÖNEMİ

Suriyelilerin topluma entegrasyonu ile ilgili yapılmış ve yapılmakta olan pek çok çalışma bulunmaktadır. Bunlara literatür bahsinde değineceğiz. Fakat Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu konuda yaptığı çalışma ve faaliyetlerle ilgili herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Tez, bu konudaki boşluğu dolduracak olması yönüyle önem arz etmektedir. Aynı zamanda yapılan bu araştırma; Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu yönde yaptığı faaliyetleri tespit edip, bunları geliştirmek açısından da önem arz etmektedir. Zira Suriyeli sığınmacılarla ortak kültür için dayanak noktası olan İslami yaşantıyı destekleyen her türlü inanç ve pratik, entegrasyona da katkı sağlamaktadır. Yapılan araştırmalar, dini ağların göçmen dinseliliğinin göç alan bağlama entegre olma aracı olduğunu ve kimliğin yeniden inşasında önemli bir unsur olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.⁸ Bu açıdan da Diyanet İşleri Başkanlığı'nın misyon ve vazifesi oldukça ağırdır ve sorumluluk gerektirmektedir. Camii ve kurslarda yapılan eğitim, ibadet ve sosyal faaliyetler sığınmacıların topluma uyumunda aktif rol oynayabilecektir. Kısaca tezin amacı; Suriyeli sığınmacıların ahval, durum ve taleplerinden dini ve resmi

⁸ İhlamur-Öner, S., *Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar Tartışmalar*, İletişim Yayınları, İstanbul: 2018, s. 310.

bir kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nı haberdar kılmak, yapılacak entegrasyon politikalarında bu çalışmayla bir farkındalık yaratıp, sorunlara ve sorulara çözümler ve cevaplar üretilmesine katkı sağlamaktır.

III. TEZİN HİPOTEZLERİ

Bu çalışmanın hipotezleri şunlardır:

1. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Suriyeli sığınmacılara yönelik faaliyetleri onların bu topluma uyumunu kolaylaştırmaktadır.
2. İslami ortak kültüre sahip olmak, dini mekanların da entegrasyondaki önemini artırmaktadır.
3. Suriyeli sığınmacılar Türk dil ve kültürü ile tanışırken, kendi dil ve kültürlerinden de uzaklaşmak ve başkalaşmak istememektedirler.
4. Din görevlilerinin de entegrasyon sürecinde etkisi vardır.
5. Din görevlileri daha ziyade “din kardeşliği” motivasyonu ile Suriyeli sığınmacılara kabul göstermektedir.
6. Entegrasyon sürecinde yerel halkın kabulü olduğu kadar uyum söz konusudur.
7. Kur'an kurslarında eğitim alan veya aldırın Suriyeli sığınmacılar, sosyalleşmeye de kapı aralamaktadır.

IV. TEZİN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI

Bu çalışma, Küçükçekmece ilçesindeki Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an Kurslarında eğitim alan veya çocuğuna eğitim aldırın ve camii cemaatine iştirak eden Suriyeli sığınmacıları konu edinmektedir. Bu konu için özellikle Küçükçekmece'nin seçilmesi; Suriyeli sığınmacıların Bulgaristan, Kosova, Arnavutluk, Doğu Türkistan, Doğu'nun farklı illeri gibi pek çok yerden göç alan, iş ve konut bulma imkanının görece diğer ilçelere göre çok olduğu bir ilçe olarak Küçükçekmece'yi tercih etmeleri açısından manidar gözükmemektedir. Çalışma, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın rolünü sorguladığı için de Küçükçekmece Müftülüğü merkezinde gerçekleştirilmiştir. Bu açıdan da Küçükçekmece Müftülüğü'ne bağlı toplamda iki adet Kur'an kursu yoğunluklu olarak Suriyeli sığınmacılara eğitim vermektedir. Küçükçekmece Müftülüğü'nden alınan bu bilgiden sonra, müftülüğe bu kurslarda araştırma yapmak için dilekçe yazılmış ve gerekli onaylar alınmıştır. Bu iki ayrı Kur'an kursuna yapılan ziyaretler ve her kurstan seçilen on adet örneklem ile toplamda 20 adet bayan katılımcı ve

13 adet camii cemaatinden seçilen erkek katılımcı ile yapılan görüşmeler neticesinde bu çalışma şekillenmiştir.

Din görevlilerinin kabul seviyesini ölçüp, Suriyeliler için yapılan ve yapılmakta olan faaliyetleri doğru değerlendirmek için “Din Görevlilerinin Suriyeli Algısı” konulu yapılandırılmış bir görüşme oluşturulmuştur. Görüşme soruları, Murat Erdoğan’ın *Türkiye’deki Suriyeliler* kitabındaki yerel halka uygulanan kabul sorularından ilham alınarak, bu soruların din görevlilerine uyarlanmış şeklidir. Toplamda 48 sorudan oluşan bu yapılandırılmış görüşme, Suriyelilere yönelik algıyla birlikte, Kur’an kursu, camii ve vakıflar bünyesindeki yapılan faaliyetleri de ölçmektedir. Bu görüşmeye imam ve Kur’an kursu öğreticilerinden oluşan 50 din görevlisi dâhil edilmiştir. Seçilen bu örneklemin özellikle Suriyelilerin yoğunlukta olduğu bölgelerde hizmet veren kişiler olmasına ayrıca özen gösterilmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın 2017’de kurulan ve İstanbul’da olan Göç ve Manevi Rehberlik Daire Başkanlığı’na bağlı İstanbul İl Koordinatörü ile görüşme yapılmış, aynı zamanda bu konuyla ilgili yapılan çalıştay ve seminerlerden ve İstanbul İl Göç Koordinatörü Hüseyin Demirhan’dan elde edilen verilerle Türkiye genelinde yapılan ve yapılmakta olan Suriyeli sığınmacı faaliyetlerinin içeriği, istatistiki verileri ve ileriye dönük yapılması istenen hedefler ve dairenin vizyonu hakkında bilgi alınmıştır.

Bu çalışmanın en büyük sınırlılıklarından biri erkek katılımcı sayısının azlığıdır. Çocuklarını okula getiren daha ziyade kadınlar olduğu ve camii cemaatindeki Suriyeli erkek katılımcılara ulaşmanın zor olması nedeniyle böyle bir sınırlılık söz konusudur.

Bir diğer sınırlılık da çalışmanın örnekleminin sadece Küçükçekmece olmasıdır. Diğer il ve ilçeleri kapsayan bir çalışma olmayışıdır. Fakat görüşme sayısı durum tespiti açısından yeterli gözükmektedir. Özellikle İstanbul İl koordinatörü ve Küçükçekmece Göç Komisyonu’ndan elde edilen veriler neticesinde mekan tahsisi, Türkçe dil kursu, sosyo-kültürel faaliyetler, sosyal yardımlar ve organizasyonlar vb. yapıldığı bilinmektedir. Bu sınırlığı aşmak için de İstanbul İl Göç Koordinatörü ile mülakat ya-

pılmış, entegrasyon ile ilgili yapılan çalıştay, seminer ve toplantılara katılımcı gözlemci olarak katılmış, diğer il ve ilçelerin neler yaptıkları ve yapacakları çalışmaya işlenmiştir.

Diğer bir sınırlılık ise, Suriyeli sığınmacıların yıllarca diktatörlük rejiminin baskısı ile korku, endişe ve çekingenlikleridir. Bunu aşmak için de ön görüşmede katılımcıların kendilerini rahat ifade etmeleri için bunun sadece akademik bir çalışma olduğu ve şahsi bilgilerin paylaşılmayacağı ifade edilmiştir.

Başka bir sınırlılık da, insan faktörüdür. Bu, beşeri ve sosyal bilimler alanında genel anlamda geçerli olan bir sınırlılıktır. İnsanlar ve insanların ürünü olan sosyal hadisler; rakamsal ifadeler, istatistiki verilerle öyle basit bir şekilde anlaşılabilecek yapıda değildirler. Katılımcıların tecrübeleri, zihinleri, yaşantıları, ruhsal durumları, algıları, yaşam tarzları vb.bu değerlendirmelere katılması gereken pek çok parametre vardır. Fakat bunları bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmeden, sadece sorulan sorulara verilen cevaplar değerlendirilerek bir sonuç ortaya koymaya çalışılmıştır.

Yine diğer bir sınırlılık ise, Suriyeli sığınmacılara yönelik yapılan her türlü faaliyetin bilinemeyeceği ve tespit edilemeyeceği gerçeğidir. Elbette kayıtlara geçmeyen, bireysel bazda yapılan bir takım faaliyetler olmuş olabilir.

Başka bir sınırlılık da, entegrasyon kavramının çok geniş ve subjektif olması sebebiyle her bir uyum parametresini tespit etmenin güçlüğüdür. Bazı konularda entegre olduğu düşünülen katılımcılar, bazı noktalarda sosyal dışlanma durumunda olabilmektedirler. Bu da, konunun çalışılmasını oldukça zor hale getiren bir sınırlılık ve faktördür.

V. TEZİN YÖNTEMİ

Bu çalışmada, yöntem olarak, camii ya da Kur'an kursunda eğitim alan öğrenciler ya da çocuklarına eğitim aldırarak Suriyeli velilerle kurs eğitimi sonrasında yapılan ve bu öğrencilerin Türk toplumuna uyumunu ölçen 60 soruluk yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile din görevlilerinin Suriyeli algısı ve kabulünü ölçen 48 soruluk yapılandırılmış mülakat tekniği birlikte kullanılmıştır. Kuran kursunda eğitim alan ya da aldırarak Suriyelilerle yapılan bu yarı yapılandırılmış mülakat formu, anket formundan

daha hızlı çalışmaya imkan tanımıştır. Açık uçlu sorularla, doğrudan sorulmayan bilgilerin de elde edilmesi sağlanarak daha geniş bir veri seti elde edilmiştir.

Bu çalışma, bir saha çalışmasıdır. Buna uygun olarak da, Kur'an kursları ve eğitim alınan mekanlar ziyaret edilmiş, buradaki öğrencilerin durumları gözlemlenmiş ve durum tespiti yapılmıştır. Çalışma mekan odaklı olduğu için örnekleme bulmak ve görüşmek daha kolay olmuştur. Bu mekanlara rahatça girebilmek ve mülakatları sorunsuz yapabilmek maksadıyla Küçükçekmece Müftüsü ile görüşülmüş ve dilekçe yoluyla gerekli olan onaylar alınmıştır. Görüşmeler, 2019-2020 Eylül-Mart ayları arasında, Küçükçekmece ilçesi özelinde Suriyelilere eğitim veren iki adet mekandan görüşmeyi kabul eden 20 adet bayan katılımcı ve camii cemaatine iştirak eden 13 adet erkek katılımcı ile yapılmıştır. Mekana ilk girişte ilk olarak Kur'an kurslarındaki idareci personelle ön görüşme yapılmış ve öğrencilerin sayısı, profil ve durumları hakkında bilgi alınmıştır. Sonrasında da Suriye İslam Konseyi'nden öğreticilik yapma onayı olan ve bu onay ve müftülüğün izni ile Suriyelilere eğitim veren Suriyeli öğretmenlerle mülakat yapılmıştır. Öğrencilere yapılan sorulara ek olarak öğrencilerle, müftülükle ilişkisiyle, verdiği eğitim seti ve müfredatla ilgili 10 soru daha sorulmuştur. Bu öğretmenlerden haftada iki gün (salı-perşembe) görüşme yapmak talebini ilettikten sonra, görüşme talebini kabul edenlerle bu günlerde kurs bünyesinde görüşmek adına aylık program listesi oluşturduktan sonra mahalden ayrılmıştır. Sonraki haftalarda da bu programa uygun olarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bazı görüşmeler tek günde biterken, bazıları iki ayrı güne yayılmıştır. Toplamda 33 adet katılımcı ile Türkçe, Arapça ve Kürtçe olmak üzere kendi ana dilleriyle görüşülmüştür. Görüşmelerde Ammice ve Kürtçe için tercüman desteği alınmıştır. Katılımcılar, çeşitliliği sağlamak adına, Türkmen, Kürt ve Arap şeklinde üç ayrı etnik kategoriden seçilmiştir. Görüşmeler katılımcıların iznine başvurularak kayıt cihazıyla kaydedilmiş, sonradan da yazıya geçirilmiştir. Katılımcıları rahatlatmak ve ifadelerini kolaylaştırmak için bunun sadece akademik bir araştırma olduğu ifade edilmiş ve şahsi bilgilerinin üçüncü şahıslarla paylaşılmayacağına dair de söz verilmiştir. Steril bir ortamda biz, tercüman ve katılımcı olarak yapılan bu görüşmelerde katılımcının kendini rahat hissetmesi sağlanmıştır.

Katılımcılara yöneltilen ve onların Türk toplumuna entegrasyonunu ölçen sorular, The Refugee Integration Survey and Evaluation (RISE)’ın Amerika Birleşik Devletleri’ndeki Colorado eyaletinin beş yıllık göçmen çalışmasının 2016 sonuç raporundaki sorulardan ilham alınarak oluşturulmuştur. Buna göre entegrasyonu ölçen on ayrı parametre bulunmaktadır. Bunlar;

1. İş bulma ve ekonomik yeterlilik
2. Eğitim ve Öğretim
3. Çocukların Öğretimi
4. Sağlık ve fiziksel olarak iyi olma
5. Ev bulma
6. Sosyal Bağlar
7. Sosyal Köprüler
8. Dil ve Kültür
9. Güvenlik ve İstikrar
10. Sivil Katılım

Her bir parametre için en az üçer soru sorulmuş, aynı zamanda göç, din, dini kurumlar, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Küçükçekmece Müftülüğü, din görevlileri ile ilgili sorular da yöneltilerek entegrasyondaki Diyanet İşleri Başkanlığı’nın rolünün derecesi anlaşılmaya çalışılmıştır. Mülakatlardaki hipotezlerle ilgili olan spesifik ifadeler bulgular kısmında derinlemesine yer verilmiş ve analiz edilmiştir.

Din görevlileriyle yapılan yapılandırılmış mülakat ise dört ya da beş likertli olarak 48 sorudan oluşmaktadır. Yukarıda da bahsi geçtiği üzere sorular M. Murat Erdoğan’ın *Türkiye’deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum* çalışmasındaki kabul sorularının din görevlilerine uyarlanmış şeklidir. Suriyelilere yönelik yargı içeren cümlelere yönelik kanıyı ölçen “kesinlikle katılıyorum”, “katılıyorum”, “ne katılıyorum ne katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “kesinlikle katılmıyorum” beş likertli verilen cevaplarla en anlamlı sonuca varmak hedeflenmiştir. Cinsiyet, yaş, meslek (imam, kuran kursu öğreticisi, vaiz, müftülük memuru vb.), eğitim gibi değişkenlerin de dahil edildiği anket, ‘surveey’ anket sitesinden online olarak hazırlanmıştır. Bu yapılandırılmış mülakat tekniğini uygulamak için seçilen din görevlilerinin Suriyeli sığınmacıların yoğunlukta olduğu yerlerden seçilmesine özellikle ihtimam göstermeye çalışılmıştır.

Çalışma, sadece Küçükçekmece’de değil, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Türkiye genelinde Suriyelilere yönelik yaptığı bütün proje, faaliyet ve uyum çalışmalarına ulaşmak maksadıyla İstanbul’daki Göç ve Manevi Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı ziyaret edilmiş ve İstanbul İl Göç Koordinatörü Hüseyin Demirhan’dan bu faaliyetlerin içeriği, kapsamı, istatistikleri, vizyonu hakkında detaylı bilgi almaya çalışılmıştır. Kaç Suriyeliye eğitim verildiği, kaç Kur’an kursunda mekan tahsis edildiği, Suriyelilere yönelik yapılan projelerdeki Diyanet’in katılımcılığı, yapılan çalışmaların hangi ilçelerde yoğunluk kazandığı vs. gibi pek çok soru yöneltilmiş ve çalışmaya bu veriler işlenmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Göç ve Manevi Destek Hizmetlerine bağlı olarak faaliyet yürüten ve her il ve ilçeye atanan Suriyeli sığınmacı koordinatörleri bulunmaktadır. İstanbul genelinde yapılan faaliyetleri tespit etmek adına İl Göç İdaresi’nin Diyanet İşleri Başkanlığı ve M.E.B. çalışanlarıyla yaptığı *Sosyal Uyum Çalıştayı*’na katılarak alanda yapılan bütün faaliyet verileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Küçükçekmece özelinde yapılan faaliyetleri görmek adına Küçükçekmece ilçe koordinatörü ile görüşmeler yapılmış ve yapılan faaliyetler tespit edilip, bu yapılan faaliyetlerin sığınmacılar nezdindeki tezahürleri ve entegrasyona katkıları irdelenmeye çalışılmıştır.

VI. TEZİN KONUSU İLE İLGİLİ LİTERATÜR

Bu çalışma Suriyelilerin Türk toplumuna entegrasyonu ile ilgili olması yönüyle, bu alanda yapılan pek çok çalışma bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı eğitim ile ilgilidir. Bunlar; 2018 yılında eğitim bilimleri alanında yapılan Fatma Yıldız’ın *Suriyeli sığınmacı çocukların eğitim sorunları ve entegrasyon süreçleri: Mersin örneği* adlı yüksek lisans bitirme çalışmasıdır. Eğitimle ilgili olması çalışmamız açısından önemlidir. Kurumsal olarak MEB ile ilgili olması ve Diyanet’i bu manada içermemesiyle çalışmamızdan ayrılmaktadır. Bir diğer farklılık noktası da sadece eğitim entegrasyonu ile ilgilenmesi ve diğer entegrasyon boyutlarına yer vermemesidir. 2018 yılında yapılan diğer bir eğitim entegrasyonu çalışması da, eğitim bilimleri alanında, Derviş Beyhan’ın *Suriyeli öğrencilerin Türk eğitim sistemine entegrasyonu projesi kapsamında geçici eğitim merkezlerinde görev yapan dil öğretmenlerinin dil öğretirken karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri* adlı yüksek lisans bitirme çalışmasıdır. Bu

Çalışma da, eğitim entegrasyonunu merceğe almış, eğitmenlerin sorunlarını kıstasa alan bir çalışma olması yönüyle araştırmamızdan farklılık arz etmektedir.

Suriyelilerin topluma entegrasyonu ile ilgili yapılan çalışmaların bazıları da ekonomi ve iktisat ile ilgilidir. Bunlardan biri; 2016 yılında yazılmış, Hıdır Düz-kaya'nın *Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların entegrasyonu ve istihdam politikaları* adlı yüksek lisans bitirme çalışmasıdır. Bu alışma ekonomiyle ve ekonomik entegrasyon ile ilgili olması münasebetiyle çalışmamızdan ayrılmaktadır.

Suriyelilerin topluma entegrasyonu ile ilgili yapılan çalışmaların bazıları da si-yaset ve politika ile ilgilidir. Bunlardan biri; 2017'de yapılan, Zehra Hopyar'ın *Türkiye'de Suriyelilere yönelik uygulanan entegrasyon politikaları* adlı, siyasal bilimler ala-nında yazılmış, yüksek lisans bitirme çalışmasıdır. Diğer bir çalışma da kamu yönetimi alanında 2018 yılında yapılan Hikmet Andiç'in *Kamu alışanlarında göçmen algısı toplumsal kabul ve psikolojik entegrasyon üzerine bir araştırma* adlı yüksek lisans bi-tirme çalışmasıdır. Bu alışma da entegrasyonu tek taraflı olarak, sadece toplumsal kabul yönünün ele alması ve toplumun psikolojisini incelemesi yönüyle, odak noktası yönüyle çalışmamızdan farklılık arz etmektedir. Zira alışmamızda, entegrasyonun ye-rele ve göçmene bakan yönüyle çift taraflı incelenmesi hedeflenmiştir.

Suriyelilerin topluma entegrasyonu ile ilgili yapılan çalışmaların bazıları da si-vil toplumla ilgilidir. Bunlardan biri, 2017 yılında yazılmış yüksek lisans bitirme çalışması olan, *Mültecilerin yerel entegrasyonunda Türkiye'deki devlet dışı aktörlerin rolü: Mersin'deki Suriyeli mülteciler rneği* adlı çalışmadır. Bu alışma, sadece yerel entegrasyon ile ilgilenmesi, devlet dışı aktörleri kapsamına dahil etmesi ve Mersin r-neğinden hareket etmesi açılarından çalışmamızdan ayrılmaktadır. Bu çalışmalardan bir diğeri, 2019 yılında siyasal bilimler alanında yapılan, Hilal Barın'ın *Türkiye'deki Suriyelilerin entegrasyonunda sivil toplum kuruluşlarının rolü: Ankara rneği* adlı doktora bitirme çalışmasıdır. Bu alışma da yine bizim konumuz açısından önemlidir. Özellikle yapılan faaliyetler açısından karşılaştırma yapmak açısından önem arz etmek-tedir. Fakat Ankara örneğinden hareket etmesi ve sadece sivil toplum kuruluşlarını merceğe alması yönüyle de konumuzdan ayrılmaktadır. 2019 yılında Gazetecilik ala-nında yapılan bir çalışma da Bilgen Türkay'ın *Suriyeli mülteciler, sosyal medya ve*

sivil toplum: Entegrasyon süreci ve çözüm arayışları adlı yüksek lisans bitirme çalışmasıdır. Bu çalışma da yine entegrasyonu konu edinse de, bunu sosyal medya ve sivil toplum çerçevesinde işlediği için konumuzdan farklılık arz etmektedir.

Suriyelilerin topluma entegrasyonu ile ilgili yapılan çalışmaların bazıları da din ile ilgilidir. 2019 yılında din sosyolojisi alanında yapılan ve konumuzu oldukça ilgilendiren bu çalışma, Halil Yakut'un *Bir entegrasyon aracı olarak din üniversitede okuyan Suriyeli öğrenciler (Harran Üniversitesi örneği)* adlı yüksek lisans bitirme çalışmasıdır. Göç, din ve entegrasyon üçlü saçı ayağını dayanak yapan bu çalışma; Suriyeli üniversite öğrencilerini kıstas alması ve kurumsal bir çalışma olmaktan ziyade, dini tutum ve davranışları merceğe alması yönüyle konumuzdan ayrılmaktadır.

Suriyelilerin topluma entegrasyonu ile ilgili yapılan çalışmaların bir kısmı da, Suriyelilerin Türk toplumuna entegrasyonunu ölçen çalışmalardır. Bunlardan en önemlisi; TAGU Göç ve Uyum Araştırmaları Merkezi Müdürü olan Prof. Dr. M. Murat Erdoğan'ın 2015 yılında ortaya koymuş olduğu: *Türkiye'deki Suriyeliler, Toplumsal Kabul ve Uyum* isimli çalışmasıdır. Bu çalışma, tezimiz için önemli bir kaynaktır. Fakat entegrasyona etki eden aktör ve faktörlere yer vermemesi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu konuda yaptıklarını merceğe almaması yönüyle tezimizin amaç ve konusundan ayrılmaktadır. Bir diğer çalışma ise, 2016 yılında yazılmış olan, Aybike Açikel'in *Mülteci krizi ve uzayan misafirlik bağlamında Türkiye'deki Suriyeliler ve entegrasyonları* isimli yüksek lisans bitirme çalışmasıdır. Kurumsal bir çalışma olmasa da, Suriyelilerin topluma uyumlarını araştırması açısından önemlidir. Yine bir diğer çalışma; 2018 yılında sosyoloji alanında yapılan, Osman Aydın'ın *Sultanbeyli'de yaşayan geçici koruma statüsündeki Suriyeli göçmenlerin entegrasyon süreçlerine ilişkin niteliksel bir araştırma* adlı yüksek lisans çalışmasıdır. Bu çalışma da yine çalışmamız açısından önemli olsa da, kurumsal faktörleri devreye sokmaması ve sadece Suriyelilerin topluma uyumunu ölçmesi açısından araştırmamızdan ayrılmaktadır. Yine 2018 yılında sosyoloji alanında yapılan diğer bir çalışma ise, Gamze Dağdeviren'in *Suriyeli sığınmacıların entegrasyon süreci ve sorunları: Elazığ örneği* yüksek lisans bitirme çalışmasıdır. Bu da Elazığ örneğinden yola çıkarak Suriyeli sığınmacıların uyumunu, kurumsal rolleri merceğe almadan incelemesi yönüyle çalışmamızdan ayrılmaktadır.

Suriyelilerin topluma entegrasyonu ile ilgili yapılan çalışmaların bir kısmı da iletişim ile ilgilidir. Bunlardan biri, 2019 yılında radyo ve televizyon alanında yapılan, Gökhan Kuzucanlı'nın *Suriyeli sığınmacıların, toplumsal entegrasyon sürecinde sosyal medya araçlarını kullanım alışkanlıkları: Şanlıurfa örneği* adlı doktora bitirme çalışmasıdır. Bu alışma da yine kurum bazında değil, sosyal medyanın entegrasyon sürecine etkisini incelemesi açısından çalışmamızdan farklılık arz etmektedir.

Bütün 2016-2019 yılları arasında, farklı disiplinler altında yapılan çalışmalara bakıldığında entegrasyonun politik, sivil toplum, sosyal medya, din vs. aktörleri incelenmiş; fakat dini bir kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Suriyeli sığınmacılara yönelik yaptığı faaliyetlere yer veren ve merceğe alan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu alışma bu manada Suriyelilerin entegrasyonu konusundaki bu akademik boşluğu doldurma amacına matuf olarak yapılmış bir çalışmadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1. GÖÇ YAZININA DAİR KAVRAMLAR

1.1. Göç Kavramı

Göç kavramı, T.D.K. sözlüğünde “*Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret*” şeklinde tarif edilmektedir. *İnsan ve Toplumbilimleri Terimleri Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü*’nde ise; “*bir yerleşim biriminden, bir siyasi sınırı olan toprak parçasından başka birine doğru, fert, grup veya kitle halinde gerçekleşen fizikî veya coğrafi bir harekettir.*”⁹ Gordon Marshall *Sosyoloji Sözlüğü*’nde sosyolojik “göç araştırmaları” başlığı altında göçü şöyle tanımlamaktadır: “*Göç (az veya çok) bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketini içerir. Sosyolojik göç araştırmaları çeşit çeşittir ve genelde akrabalık, toplumsal ağlar ya da iktisadi gelişme gibi konulara yönelik incelemeler gibi daha büyük problemlerin parçasını oluşturur*”¹⁰Fichter ise göçü tanımlamak için sosyal hareketliliği esas almış ve buradan yola çıkarak şöyle bir tanımlama yapmıştır: “*En genel yorumuyla hareketlilik kişilerin zamanda, fizik mekânda veya sosyal yapılardaki her tür devinimine veya göçüne işaret eder.*”¹¹Orhan Hançerlioğlu *Toplumbilim Sözlüğü*’nde göçü; “*Bir yerden başka bir yere gitme*”¹²olarak tanımlamaktadır.*Göç Meselesinde Temel Kavramlar* isimli göç ile ilgili kavramlarının bulunduğu kaynakta göç; “*Uluslararası göç geçici ya da kalıcı olarak insanların bir ülkeden başka bir ülkeye giderek yeniden yerleşmesidir; yaygın olarak ulusal kimlikler ve toplumsal kimliği konu etmektedir*” şeklinde tanımlanmaktadır. Yine bu kitapta göçün her ne kadar coğrafi doğası önemli olsa da, özellikle uluslararası göçün politika, ekonomi, kültür ve kimlik vs. gibi kapsamlı

⁹ Seyyar, A., *İnsan ve Toplumbilimleri Terimleri Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Değişim yay., İstanbul: 2007, s. 356.

¹⁰ Marshall, G. *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınbay Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara: 1999, s.685.

¹¹ Fichter, J., *Sosyoloji Nedir*, Çev. Nilgün Çelebi, Anı yayınları, Ankara: 2009, s. 154.

¹² Hançerlioğlu, O., *Toplumbilim Sözlüğü*, İstanbul: 1986, Remzi Kitapevi, s.158.

beşeri alanlarla bağlantılı bir sosyal olgu olarak, ona daha geniş anlam vermenin, daha iyi anlaşılmasına vesile olacağı belirtilmektedir.¹³ Mehmet Ali Kirman'ın *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*'ne göre Göç: “Yaşamış olduğu yerden, vatanından bir şekilde kopan ve kopmak zorunda kalan kimselerin başka yerleşim alanlarına yerleşmek üzere gitmesi durumu” şeklinde tanımlanmaktadır. Cemal Yalçın da *Göç Sosyolojisi* adlı kitabında göçe şöyle bir tanım getirmektedir: “Göç, ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli, yerleşim hedefi güden coğrafi, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir”¹⁴ Bütün bu tanımlar içerisinde en kapsamlı ve göçe etki eden faktörleri de içine alan Cemal Yalçın'ın tanımıdır. Aynı zamanda bu tanım göçün uzun, orta veya kısa vadeli olarak da değerlendirilebileceğini ve sadece coğrafi bir hareket değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel olarak da değişimin mihrakı sayılabileceğini ifade etmektedir.

Castler ve Miller'a göre de “Göç toplumsal değişimin neden olduğu kolektif bir eylemdir ve hem göç alan hem de göç veren ülkedeki bütün toplumu etkiler. Bunun yanında, göç ve başka bir ülkede yaşama deneyimi çoğunlukla orijinal planların değişmesine neden olur ki göçmenlerin ayrılırkenki niyetleri güncel davranışları hakkında çok az şey söyler. Benzer şekilde, hiçbir devlet göç yoluyla etnik olarak farklılaşmış bir toplum inşa etmek için yola çıkmasa da, yine de emek piyasasının gerektirdiği politikalar -toplumsal ilişkiler, kamu politikaları, ulusal kimlik ve uluslararası ilişkilere dönük uzak sonuçlarla beraber- çoğunlukla etnik azınlıkların oluşmasına neden olur”¹⁵ Castles ve Miller'ın bu tanımı; göç olgusunu çok boyutlu perspektifte, göç alan ve göç veren, topluma da etkisi olan bir toplumsal eylem olarak değerlendirdiklerini göstermektedir.

Toplumbilim ve sosyal bilimlerle ilgili kavramların mevcut olduğu sözlüklerde genel tabiriyle “Birey ve grupların bir yerden başka bir yere hareket etmeleri” olarak tanımlanan bu kavram, hayvanların göçetmesini saymazsak, insanlık tarihi ile başlayan bir geçmişe sahiptir. Zira insanlık tarihi; başka topraklara ve başka toplumlara

¹³ Bartram, D. vd., *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*, Hece yayınları, Ankara:2017, s. 13-14.

¹⁴ Yalçın, C, *Göç Sosyolojisi*, Anı yayınları, Ankara: 2004, s. 13.

¹⁵ Castles ve Miller, *Göçler Çağı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 2008, s. 29.

yönelik işgaller, fetihler, akınlar, mevsimlik hareketler ve kesin yerleşimlerle belirlenmiş bir geçmişe sahiptir.

Göç mevzusu her ne kadar insanlık tarihiyle beraber başlamış olsa da, göçün modern bilim ve sosyolojinin konusu haline gelmesi 19. yy. iledir. Ravenstein'ın İngiliz Kıraliyet İstatistik Topluluğu için hazırlamış olduğu ünlü çalışması *Göç Yasaları* (1885), göç yazınındaki ilk çalışma olarak bilinmektedir. 19 yy. aynı zamanda pek çok disiplinin ortaya çıktığı bir dönemdir. Modernite ile birlikte yeni bir toplum düzeni inşa etmek ve aynı zamanda geleneksel düzen eleştirisi yapmak bu dönemin ayırıcı vasıfları arasındadır. Bundan dolayı da göç yazını konusunda Batı'nın yayılmacılığıyla göçler arasında bağlantılar kurulması yoluyla belli açıklamalar yapılmıştır. "*Göç kuramları, 19. Yüzyılda Batı endüstri toplumunu açıklayabilmek için, iç ve dış göçler üzerinde durmuştur. Endüstri toplumu ile ilişkili olarak iç göçlerden bahsedilirken, bu açıklamaların yetersiz kalması karşısında, 16. Yüzyıldan itibaren gündeme gelen Batı yayılmacılığı, keşifler ve göçler de en azından 19. Yüzyılı ortaya çıkartan koşullar olarak değerlendirilmiştir.*"¹⁶ Özellikle 15 ve 16. yy. ile birlikte başlayan sömürgeleştirme politikaları ile birlikte sanayi toplumlarının pek çok bâkir coğrafyaya hammadde bulma ihtiyacı saikiyle hareketi ve buralara sömürge imparatorlukları kurmaları da yine göç yazınının hazırlayıcı koşullarından sayılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı ile yaygınlık gösteren ulus devletler, yükselen milliyetçiliğin de etkisiyle, bu devletleri homojen nüfuslar üzerine inşa etme noktasına getirmiştir. Bunun neticesinde de, Yahudi, Yunan, Bulgar, Sırp, Türk, Macar vb. milletlerin kendilerine yeni yurt bulma arayışlarına ve büyük sığınmacı hareketlerine yol açmıştır; bu da, milletlerarası nüfus mübadelelerini netice vermiştir.

İkinci Dünya Savaşı ile birlikte kitlesel göç hareketleri, 1. Dünya Savaşı'na nazaran kitlesel göç hareketleri azalmış olsa da, göçe sebep olan faktörlerde çeşitlilikler artmıştır. Özellikle Endüstri devriminin de bir sonucu olarak ekonomik temelli yaklaşımlar artış göstermiştir. Castles ve Miller'ın *Göçler Çağı* kitabında önceden çoğunlukla sömürgecilik temelli göçlerin bahis mevzu olduğunu, fakat ikinci dünya savaşıyla beraber iktisat temelli kitlesel göçlerin ağırlık kazandığı, eskisinden farklı olarak

¹⁶ Yücel Yönlü, K, *Göç Sosyolojisi*, Doğu Kitapevi, İstanbul: 2018, s. 13-14.

Avrupa, Asya ve Latin Amerika'dan Amerika'ya kalıcı göçler yaşanırken, Avrupa da yabancı işçi göçlerini kabul etmeye başladığı, artan bu ekonomik faaliyetlerin de iç-gücü açığına neden olduğu, bu açığın da önce kıtanın içindeki *misafir işçi sistemi* denilen yeni yöntemlerle yabancı ve misafir işçilerle, daha sonrasında da sömürge ülkelerden gelen gelen koloniyal işçi göçüyle kapatılmaya çalışıldığı ifade edilmektedir.¹⁷

1980 sonrası göç hareketleri ve sürecin kuramsal açıklamaları, zamanla değişen dünya şartları nedeniyle artık yerini farklı bakış açıları ve politikalara bırakmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte soğuk savaşın sona ermesi, Berlin duvarının yıkılması ve farklılaşan ekonomi anlayışıyla birlikte göç ile ilgili kuramsal ve teorik açıklamalarda da değişikliğe gidilmiştir. Amerika ve Fransa'da başlayan asimilasyon politikaları yerini çokkültürcülük perspektifi ve entegrasyon politika ve teorilerine bırakmıştır. Göçmenlerin yasal statüleri, çalışma izinleri, vatandaşlık hakları ve kimlikleri vb. daha görünür ve tanınır hale gelmiştir. *Mülteci* ve *sığınmacı* kavramları *göçmen* kavramının yerini almaya başlamıştır. Bölgesel bloklar sınırlarını daha netleştirirken, daha çok insan sınırlararası göç hareketi gerçekleştirilmiş ve ulus kimliği yerini çoklu kimliklere ve vatandaşlıklara bırakmıştır. Biz de bu tez çalışmamızda bu entegrasyon anlayışı üzerinden hareket etmeye çalışacağız.

Genel olarak göç, sosyal sonuçları olan nüfus ve coğrafi temelli bir harekettir. Her bir göç hareketi ve göç dalgası kendi içinde kendine özgü sebepler ve dinamikler taşımaktadır. Bu da ortak bir göç tanımını zorlaştırmaktadır. Bu açıdan da her bir göç kendi şartları ve bütünlüğü içinde anlaşılmaya çalışılması en uygunu olacaktır. Son dönemde Türkiye'ye gelen Suriyeli göçü ile Almanya'ya yapılan işçi göçü, her ne kadar temelde bir nüfus hareketliliği açısından benzerlik gösterse de, içerik ve göçe yönelten faktörler açısından ciddi farklılıklar ve ayrımlar söz konusudur. Bu da aslında göçün sosyal yönünü göz önünde bulundurmadan yapılacak bir değerlendirmenin eksik veya hatalı olacağını göstermektedir. Göç, anlık bir sosyal olgu değil, zamanla şekillenen ve sürekli değişim ve dönüşüm geçiren bir süreçtir. Bu da zaman içinde göz önünde bulundurulması ve değerlendirmeye tabi tutulması gereken pek çok parametre ile göçün anlam kazanması demektir. Göçü ya da genel anlamda hiçbir sosyal hadise

¹⁷ Castles ve Miller, *Göçler Çağı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul: 2008, s.69.

ya da olguyu tek ya da birkaç faktörle açıklamak imkan dahilinde değildir. Bunların faile ve yapıya bakan pek çok yönü ve durumu olması söz konusudur. Bir sosyal bilimcinin bu faktörleri iyi değerlendirmesi gerekmektedir.

Everett Lee, *A Theory of Migration* isimli makalesinde göçe sebep olan faktörleri “itme ve çekme” başlığı adı altında sınıflandırmıştır. Göç sürecinde etkili olan bu faktörler dört başlık etrafında kategorize edilmiştir:

a. Kaynak ülke ile ilgili faktörler b. Hedef ülke ile ilgili faktörler c. Araya giren engeller d. Bireysel faktörler

İtme ve çekme göç kuramına göre; olumlu amiller nedeniyle göçe sebep olan faktörlere “çekme faktörler” denmektedir. Çekme faktörler; kültürel olarak hayranlık, macera duygusu, farklı bir hayat kurma isteği, güçlü bir devletin mensubu olma talebi, yurtdışında daha iyi sağlık, konut ve eğitim hizmetlerine erişim, ekonomik avantajlar veya ucuz toprak sahibi olmak vb. nedenlerle olabilmektedir.

Göçe olumsuz amiller nedeniyle sebep olan faktörlere de “itme faktörler” adı verilmektedir. İtme faktörleri; toprağın verimsizliği, düşük ücret, sınırlı iş-eğitim imkanları, kıtlık, sağlık ve diğer sosyo-ekonomik imkanlardan mahrum olma durumu veya geleneklerden uzak durma isteği gibi durumlar olabilmektedir.¹⁸

“İnsanların bir coğrafi bölgeden, diğer bir bölgeye, içinde yaşanılan iktisadi, sosyal, siyasi dini ve demokratik durumun imkansızlığı sebebiyle göç etmeleri”¹⁹ anlamına gelen *zorunlu göç* ise; İşkence, şiddet, zulüm, terör, iç savaş ve etnik çatışmalar veya dini ve siyasî hürriyetlerin kısıtlanması gibi itici faktörlerle göç edebilmektedirler. Suriye göçünün sebebini, itme faktörlerden bu dört faktör de açıklamaktadır.

Göçün farklı türleri vardır. Bunlar ülke sınırları içinde olup olmamasına göre gruplandırıldığında; ülke sınırları içinde gerçekleşen göçe “İç göç”, ülke sınırlarını aşan göçe de “Dış göç” denmektedir. Göçe zorlayan faktörlerin önemi ve şiddetine göre de “serbest göç” ve “zorunlu göç” şeklinde kategorize edilmektedir. *Serbest göç*;

¹⁸ Lee, E., *A Theory of Migration*, Demography, Vol. 3, No. 1. 1966, 50-56 <https://emigrateca.portuguesa.files.wordpress.com/2015/04/1966-a-theory-of-migration.pdf> (Erişim Tarihi: 08.11.2019)

¹⁹ Seyyar, A., *İnsan ve Toplumbilimleri Terimleri Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Değişim yay, İstanbul: 2007, s. 357.

“İnsanların kendi istekleri ve idealleri doğrultusunda bir şehirden bir diğer şehre veya bölgeye gitmeleridir.”²⁰ *Zorunlu Göç* ise; “şiddet içeren anlaşmazlıklardan büyük ekonomik zorluklara kadar uzanan farklı koşullardan doğan, kişinin hayatta kalması veya mutluluğuna yönelik olan baskı veya tehdit olguları sonucu olan göçtür.”²¹ anlamına gelmektedir. Göçün kontrol altında tutulması açısından da *kontrollü göç* ve *kontROLSÜZ göç* sınıflandırılabilir. *Kontrollü Göç*; “bir ülkenin (göç alan ülke) göç sayısını ve göçe tabi tutulan kişileri kota ve seçme tercihi ile tespit ettiği planlı ve sistemli bir göç hareketini”²² ifade etmekten; *kontROLSÜZ göç*, bunun tersi şekilde, herhangi bir kota, sınırlandırma, planlamanın olmadığı göç anlamına gelmektedir. Göçün yasal olup olmamasına göre de *düzenli göç* ve *düzensiz göç* ayrımı söz konusudur. *Düzensiz göç*, “menşe, transit veya varış ülkesine giriş veya çıkışa ilişkin yasalar, düzenlemeler veya uluslararası anlaşmalar dışında gerçekleşen kişilerin hareketi”²³ anlamına gelirken; *düzenli göç*, menşe ülkeden hedef ülkeye doğru yasal girişi ifade etmektedir. Son olarak da *Beyin göçü*; “Eğitim görmüş ve yetenekli kişilerin menşe ülkelerinden diğer bir ülkeye, menşe ülkenin beceri kaynaklarında azalmayla sonuçlanacak şekilde göç etmesidir.”²⁴ Bütün bu türler içinde Suriye göçünü değerlendirecek olursak, Türkiye’nin uygulamış olduğu açık kapı politikasının bir sonucu olarak bu göç, kontROLSÜZ ve zorunlu bir dış göçtür.

1.2. Göçmen Kavramı

Göçmen; T.D.K. Sözlüğüne göre “Kendi ülkesinden ayrılarak yerleşmek için başka ülkeye giden (kimse, aile veya topluluk), muhacir” *İnsan ve Toplumbilimleri Terimleri Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü*’ne göre “Yaşadığı ülkeyi sosyal, ekonomik veya siyasî sebeplerden dolayı terk etmek mecburiyetinde kalıp, başka bir ülkeye yerleşen veya yerleşmek isteyen kimse” ya da “kendi yaşadığı yerinden, yurdundan ve sosyo-kültürel çevresinden ayrılarak sürekli veya geçici bir ülke için başka bir

²⁰Seyyar, A., a.g.e., s.357.

²¹Seyyar, A., a.g.e., s. 357.

²²Bartram, D. vd., *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*, Hece yayınları, Ankara:2017, s. 151

²³ IOM, “*Düzensiz göç (irregular migration)*”, *Göç Terimleri Sözlüğü*, Uluslararası Göç Hukuku, No: 31, Ed. Richard Perruchoud, Jillyanne Redpath-Cross, 2. Baskı, s. 26 https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf (Erişim Tarihi: 10.11.2019)

²⁴ IOM, “*Beyin Göçü (brain drain)*”, a.g.e., s. 14

yere, sosyo-kültürel çevreye giden insan²⁵ anlamlarına gelmektedir. Uluslararası Göç Örgütü'nün hazırlamış olduğu *Göç Terimleri Sözlüğü*'ne göre göçmen:

*“Uluslararası ölçekte, evrensel olarak kabul edilmiş bir ‘göçmen’ tanımı bulunmamaktadır. Göçmen terimi genellikle, bireyin göç etme kararını, zorlayıcı dış faktörlerin müdahalesi olmaksızın kendi özgür iradesiyle ve ‘kişisel uygunluk’ sebepleriyle aldığı tüm durumları kapsar şekilde anlaşılmıştır. Dolayısıyla bu ifade, maddi ve sosyal koşullarını iyileştirmek ve kendileri ve ailelerine ilişkin beklentilerini geliştirmek amacıyla başka bir ülkeye veya bölgeye hareket eden kişiler ve aile fertleri için geçerli kabul edilmiştir.”*²⁶

Bu anlamdan da anlaşılacağı üzere yapının zorlayıcılığından ziyade failin bireysel tercihleri ön plandadır. Bu manada da zorunlu göç sonucu gelenler “göçmen” statüsünde sayılmamaktadırlar. Dolayısıyla Suriyeli sığınmacılar da göçmen statüsünde değildirler.

2510 sayılı İskan Kanunu'nun 4. Maddesi kapsamında Türkiye'ye gelen yabancıların göçmen statüsünde kabul edilmedikleri için, Türkiye'de yerleşmek niyetlerinin bulunması koşulu yanında, Türk kültürüne bağlı olma koşulu da aranmaktadır. Göçmen kavramı, göç ettiği ülkede kalıcı olma isteğiyle mülteci ve sığınmacı kavramlarından ayrılmaktadır.

Menşe ülkeyle hedef ülke arasında gerçekleşen diplomasilere çoğunlukla köprü vazifesi gören göçmenler, yurt dışına gidenler (emigration) ile yurda gelenler (imigration) olarak iyi ayrı sınıfta kategori edilmektedirler. “Yurtdışına giden göçmenler, genellikle, ülkedeki işsizlik ve nüfus patlaması sonucudur. Ülke ekonomisi üzerindeki baskıyı hafifletirler. Ayrıca gittikleri yerde ülkeler için bir potansiyel olurlar ve gereğinde maddi ve manevi yardım unsurudurlar.”²⁷ Dış ülkelere gerçekleşen göçün bu manada olumlu sonuçları üzerinde durulurken, ülkeye gelen göçmenler ise, ekonomisi güçlü olmayan ülkelere ekonomik bir baskı unsuru oldukları ve işsizlik, konut ihtiyacı vb. problemlere konu oldukları ifade edilmektedir.

Göçmenler; ekonomiyi etkiledikleri gibi, ülkenin ekonomik konjonktüründen etkilenmektedirler. “Mallarını, yakınlarını, yaşadıkları toprakları terk etmek durumunda oldukları için, sığınmak istedikleri ülkelerin insanların veya idarecilerinin

²⁵ Seyyar, A., a.g.e., s. 357.

²⁶ IOM, “Göçmen”, a.g.e., s. 37

²⁷ Arda, E., *Sosyal Bilimler El Sözlüğü*, Alfa yayınları, İstanbul: 2003, s. 224

hoşgörülerine ve müsamahalarına ihtiyaç duydukları gibi, çoğu zaman kamusal sosyal yardıma da muhtaçtırlar.”²⁸ Bu manada da yabancılara yönelik sosyal yardımın olmadığı ya da yabancı uyruklu işçilerin çalışmasının yasak olduğu ülkelerde, göçmenlerin enformel sektörlerde kaçak olarak çalıştıkları görülmektedir.

1.3. Mülteci Kavramı

Mültecilerin hukuki durumuna dair 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi’nin Y.U.K.K. md. 61 hükmünde *Mülteci* kavramı:

“Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen yabancılar ile bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya dönmek istemeyen vatansızlar” olarak tanımlanmaktadır.

Mültecilik vasfının cari olabilmesi için beş özelliğin mevcut olması gerekmektedir. Bunlar; göç edenlerin sadece Avrupa’dan gelmesi, yabancı olması, vatandaşı olduğu ülke tarafından diplomatik olarak korunmaması, kitlesel değil bireysel olması, iltica eden bireyin vatandaşı olduğu ülkede zulme uğrama riskinin haklı bir gerekçesi olmak durumundadır.

*“Mülteciler; eziyet, çatışma, saldırı veya toplum huzurunu ciddi şekilde bozan diğer durumlarda, geldikleri ülkelerin dışında bulunan ve bunun sonucu olarak da ‘uluslararası koruma’ talebinde bulunan kişilerdir. İçinde bulundukları durumlar, çoğunlukla o kadar tehlikeli ve dayanılmazdır ki, yakın bölgelerdeki ülkelerde güvenlik arama amacıyla ülkelerinin milli sınırları dışına çıkarlar. Bu nedenle de devletler, BMMYK ve ilgili kuruluşların desteğini kazanarak uluslararası ‘mülteci’ statüsüne girerler. Bu kadar detaylı olarak tanımlanmalarının sebebi, evlerine geri dönmelerinin aşırı tehlikeli olmasıdır; ve bu nedenle de başka yere sığınmak zorundadırlar. Bu kişiler, sığınma taleplerinin reddedilmesi halinde, büyük ihtimalle ölümcül sonuçlara maruz kalacak insanlardır.”*²⁹

1951 Cenevre Sözleşmesi’nin hükümleri, mültecilerin korunup gözetilmesi ile ilgili alınan önlemlerin değerlendirilmesinde başvuru alan temel ve uluslararası standart olmayı sürdürmektedir. Sözleşmenin en önemli maddesi, 33. Maddedeki vatanlarına zorla geri göndermeme kaidesidir; bu, hukuki düzenlemenin temel ilkesidir. Bu madde

²⁸ Seyyar, A., *İnsan ve Toplumbilimleri Terimleri Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Değişim yayınları, İstanbul: 2007, s. 357.

²⁹ UNHRC, Mülteci ve Göçmen?, https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/02/UNHCR_Refugee_or_Migrant_TR.pdf, sf.1 (erişim tarihi: 18.11.2019)

iktizasinca, hayatlarının veya özgürlüklerinin tehdit ve tehlike altında olduğu durumlarda mültecilerin, sınır dışı edilmemeleri veya vatanlarına geri gönderilmemelerini temin etmektedir. Bu korumanın mültecilere sağlanmasından öncelikle devletler kendileri sorumludurlar. BMMYK ise, devlet ve hükümetlerin sorumluluklarını yerine getirmeleri için, onlara ihtiyaç duydukları konularda tavsiyelerde bulunup, onlarla yakın işbirliği halinde çalışmaktadır.

Şartlı Mülteci:

“Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüyü ifade eder.”³⁰

Üçüncü bir ülkeye iltica edene kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalması salık verilmektedir. Suriyeliler de Geçici Koruma Yönetmeliği’ne göre *Şartlı Mülteci* statüsündedirler. Dolayısıyla da BMMYK’nın mültecilere sağlamış olduğu hak, imkan ve statüden mahrumdurlar.

1.4. Sığınmacı Kavramı

T.D.K. sözlüğünde *Mülteci* ile *Sığınmacı* kavramları birbirine karşılık olarak kullanılırlar da, *Mülteci* ile *Sığınmacı* kavramları farklı statü ve yasal anlamlar taşımaktadır. Sığınmacılar da Mülteciler gibi işkence ve savaş gibi nedenlerle göç etmektedirler. Fakat mülteciler, çeşitli uluslararası anlaşmalarla belirlenen kriterlere uygun olması münasebetiyle tanınabilirler ya da bu kriterlere göre formel mültecilere benzerlik gösterse de, mülteci statüsünde tanınmayabilirler. İşte henüz mülteci statüsünde değerlendirilmeyenlere sığınmacı denmektedir. “Sığınmacılar (henüz) doğaları gereği mülteciler olarak tanınmazlar ve diğer bir ülkeye gittikten sonra eğer köken ülkelerine

³⁰ <https://www.goc.gov.tr/sartli-multeci> (ulaşım tarihi:08.11.2019)

dönerlerse karşılaştıkları tehditlerden dolayı korunma ihtiyacında oldukları temelinde o ülkede kalmayı talep ederler.”³¹Türkiye, taraf olduğu 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne 29 Ağustos 1961 tarihli düzenleme ile “coğrafi çekince”³² şartı koydurmuştur. Bu şarta göre Mülteci olabilmek için, Avrupa ülkelerinin birinden göç etmiş olmak gerekmektedir. Bu nedenle Türkiye şimdiye kadarki süreçte,yani yaklaşık 60 yıldır 27’si Yunanistan, 6’sı Bulgaristan, 6’sı Sırbistan-Karadağ, 3’ü Azerbeycan ve 1’i de Arnavutluk olmak üzere toplamda 43 kişiyi mülteci olarak kabul ettiği bilinmektedir.³³ Türkiye Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi’ne taraf olduğu için mültecileri kabul etmek durumundadır. Bu coğrafi çekineden dolayı Avrupa dışından gelen Suriyelilere de “şartlı mülteci” ya da “geçici koruma altındaki sığınmacı” vasfı verilmiştir. Suriyelilere *Sığınmacı* denilmesi daha uygun olsa da, “sığınmacı” kavramı kendi ülkesini belli nedenlerle terk ederek, üçüncü bir ülkeye gidip orada sığınma talebinde bulunan kişiyi tanımlamaktadır. Yani sığınmacı, mülteci olduğu iddiasıyla ülkesini terk eden fakat mültecilik statüsü başvurusu sonuçlanmamış, soruşturma aşamasındaki kişiyi betimlemek üzere kullanılmaktadır. Dolayısıyla Suriyelileri “geçici koruma altındaki sığınmacı” ya da “şartlı mülteci” olarak ifade edebiliriz. Fakat uluslararası standartlardaki göçmen, mülteci ve sığınmacı kavramlarının hiçbirine tam olarak oturmayan bir durumu haiz olmaları, onların bu statülerin imkanlarından hak sahibi olabilmelerinin önüne geçmektedir.

2. SURİYELİ SIĞINMACILARIN YASAL STATÜSÜ

“Göçmen” (migrant),“mülteci”(refugee) ve “sığınmacı”(asylum-seeker) kavramları sıkça birbirileri yerine kullanılan ve karıştırılan kavramlardır. Gerek incelediğimiz akademik çalışmalarda, gerekse yetkililerce yapılan açıklamalarda ülkemizde

³¹ Gibney, M.J, *The ethics and politics of asylum: liberal democracy and the response to refugees*, Cambridge: 2004.https://www.researchgate.net/publication/282718859_The_Ethics_and_Politics_of_Asylum_Liberal_Democracy_and_the_Response_of_Refugees (Erişim Tarihi: 11.11.2019)

³² Bkz. IOM, *Göç Terimleri Sözlüğü*, “Antlaşmaya çekince koymak (reservation to a treaty: Bir Devlet tarafından ne şekilde ifade edilirse edilsin veya isimlendirilsin bir antlaşmayı imzalarken, onaylarken, kabul ederken, tasdik ederken veya antlaşmaya katılırken, antlaşmadaki belirli hükümlerin o Devlet açısından hukuki geçerliliğini kapsam dışı tutan veya değiştiren tek taraflı beyan’ (Antlaşmalar Hukukuna İlişkin Viyana Sözleşmesi, 2(1)(d) Maddesi, 1969).

³³ Erdoğan, M., *Türkiye’deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 2018, s. 45.

bulunan Suriyeliler için “mülteci” kavramının kullanıldığı görülmektedir³⁴. Bu ise doğru bir kullanım değildir. Yukarıda bu kavramların ne şekilde kullanılması gerektiği izah edilmiştir. Türkiye’deki Suriyeliler, uluslararası hukuka göre, mülteci olarak değerlendirilemezler. Daha önce mülteci kavramı izah edilirken belirtildiği üzere Türkiye, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi³⁵ ve 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Protokol³⁶’e taraf olurken, coğrafi kısıtlama(çekince) koymuştur. Bu çekince³⁷ sebebiyle, mülteciliğe ilişkin diğer tüm kısıtlamalar gerçekleşmiş olsa da, Suriyelilerin geliş yönü itibarıyla Avrupa dışından gelmeleri sonucu Türkiye’de mülteci olarak değerlendirilmemesi söz konusu olamaz.

Türkiye’deki Suriyelilerin hukuki statülerini tespit etmek için ise Avrupa dışından gelenlerin tabi olduğu hukuki rejim ele alınmalıdır. Avrupa dışından gelen yabancılar söz konusu olduğunda bu kişilerin yasal statüsü 2013 tarihli 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu m. 61-63, m. 91 ve Geçici Koruma Yönetmeliği incelenmek suretiyle tespit edilmelidir.

Türk pozitif hukukunun bu husustaki tarihsel gelişimi ele alındığında 2013’e kadar bu konu 1994 tarihli “*Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma*

³⁴ Özdemir, E., “*Suriyeli Mülteciler Krizinin Türkiye’ye Etkileri*”, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 3, 2017, s. 114-140; Canyurt, D., “*Suriye Gelişmeleri Sonrası Suriyeli Mülteciler: Türkiye’de Riskler*”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 48, 2015, s. 127-146; Erdoğan, M. Murat, Kavukçuer, Y., Çetinkaya T., “*Türkiye’de Yaşayan Suriyeli Mültecilere Yönelik Medya Algısı*”, *Liberal Perspektif Analiz*, Sayı 5, 2017, s. 1-27; Kahraman, F., Kahya Nizam Ö., “*Mültecilik Hallerini Mekan Üzerinden Okumak: Gaziantep Örneğinde Türkiyelilerin Gözünden Suriyeli Kent Mültecileri*”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 9, Sayı 44, s. 808-825.

³⁵ 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi hakkında ayrıntılı bilgiler için bkz. Resmi Gazete, 1961, Sayı 10898, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10898.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.12.2019).

³⁶ 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Protokolü hakkında ayrıntılı bilgiler için bkz. Resmi Gazete, 1968, Sayı 12968, <https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/02/MultecilerinHukukiDurumunaDair1967Protokolu.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.12.2019).

³⁷ Çekince ya da eski adıyla ihtirazi kayıt da denilen bu yöntem, bir uluslararası hukuk kişinin bir andlaşmanın kimi hükümleri ile bağlı almayacağını açıklayan tektaraflı bir bildirimdir. Çekincenin geçerli olabilmesi için andlaşmanın niteliğinin çekince koyulmasını engellememesi gerekir. Çekince coğrafi kısıtlama koyulmak suretiyle de gerçekleştirilebilir. (Pazarcı, H. *Uluslararası Hukuk Dersleri*, 12. Baskı, Ankara: 2014, s. 182.)

*Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*³⁸ ile düzenlenmiştir. 2013 yılında ise 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu³⁹ ile göç alanına özel bir yasal düzenleme getirilmiştir.

1994 tarihli yönetmelik incelendiğinde, genel hatlarıyla, Avrupa'dan ülkemize gelen kişiler "mülteci", Avrupa dışından ülkemize gelen kişiler ise "sığınmacı" olarak ifade edilmiştir. Sığınmacılara, güvenli üçüncü ülke (safe third country) buluncaya kadar Türkiye'de kalmaları için geçici ikamet izni verileceği düzenleme altına alınmıştır.

2013 tarihli Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ise uluslararası koruma çeşitlerini mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma olarak ele almıştır. 1994 tarihli Yönetmelikle sığınmacı olarak ifade edilen kişiler "şartlı mülteci" olarak ele alınmıştır. Kanunda ayrıca "*ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak*" kişilere ikincil koruma (subsidiary protection) verileceğini hükme bağlamaktadır. Fakat bu statünün tanınması için statü belirleme işlemlerinin gerçekleşmesi gerektiği de kanunda ifade edilmiştir. Türkiye'de bulunan Suriyeliler bakımından ise kitlesel hareketin büyüklüğü sebebiyle statü belirleme işlemi gerçekleştirilememiştir. Bu durumda ise bu kişilerin yasal statüsü Kanun'un 91. Maddesinde yer alan "geçici koruma" statüsü çerçevesinde ele alınmalıdır. Geçici koruma ise "*ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılar geçici koruma sağlanabilir*" şeklinde ifade edilmiştir. Bu korumanın nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin ise 2014 tarihli "Geçici Koruma Yönetmeliği"⁴⁰ ihdas edilmiştir.

³⁸ Türkiye'ye iltica Eden veya Başka Bir Ülkeye iltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik hakkında ayrıntılı bilgiler için bkz. Resmi Gazete, 2006, Sayı 9938, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/01/20060127-2.htm>, (Erişim Tarihi: 05.12.2019)

³⁹ 2013 tarih 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu hakkında ayrıntılı bilgiler için bkz. Resmi Gazete, 2013, Sayı 28615, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>, (Erişim Tarihi: 05.12.2019)

⁴⁰ 2014 tarihli "Geçici Koruma Yönetmeliği hakkında ayrıntılı bilgiler için bkz. Resmi Gazete, 2014, Sayı 29153, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf>, E. T.: 05.12.2019)

Türkiye’deki Suriyelilerin hukuki statüsünü de oluşturan bu “geçici koruma statüsü” ilk olarak Eski Yugoslavya ve Kosova’da yaşanan iç savaş sonucunda kitlesel bir göç hareketi ile karşı karşıya kalan Avrupa⁴¹’da icat edilmiştir⁴². Avrupa, kitleler halinde sınırlarına akın eden bu insanların, koruma durumlarının hukuk sistemi içinde teker teker incelenerek kabul edilmesine imkân olmadığını fark ederek, doğan ihtiyaca, yeni bir hukuki statü olarak geçici koruma statüsü getirerek sorunu aşmıştır. Yugoslavya’nın dağılmasının uluslararası mülteci hukukuna kazandırdığı bu yeni hukuki koruma kavramı “geçici koruma” olarak adlandırılmıştır⁴³. Türk hukukunda ise geçici koruma ilk defa Suriye’deki iç savaş sonrası doğan ihtiyacı karşılamak üzere 2013 tarihli Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 91. Maddesinde düzenlenmiştir.

Geçici Koruma Yönetmeliği ile geçici koruma statüsü ayrıntısıyla ele alınmıştır. Ülkemizdeki pozitif düzenlemeler incelendiğinde geçici koruma altında bulunanların hukuki durumlarını ve haklarını düzenlemek için ayrıca bir çalışma yönetmeliği⁴⁴ ve Suriyeli çocukların eğitim alması için de ayrı bir genelge⁴⁵ de yer almaktadır⁴⁶. Şimdi göç edilen ülkelerin göç yönetimi hususunda sergiledikleri stratejileri kavramlar etrafında izah etmeye, bu kavramlara yüklenen manaları anlamaya ve yorumlamaya çalışacağız.

3. GÖÇ YÖNETİMİ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

“Hem Devlet sınırları içerisinde yabancıların girişi ve mevcudiyetini, hem de mültecilere ve korunma ihtiyacı bulunan diğer kişilere sağlanan korumayı yönetmek

⁴¹ Avrupalı devletler önceleri kendi ülke sınırları içerisinde münferit çözümler üretseler de sonrasında Avrupa Konseyi kararları doğrultusunda kümülatif bir hareket benimsemişlerdir.

⁴² Kaya, İ., Yılmaz Eren, E., *Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumu Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri*, Seta Yayınları, İstanbul: 2014, s.33.

⁴³ Kaya, İ., Yılmaz Eren, E., *a.g.e.*, s.34.

⁴⁴ Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik hakkında ayrıntılı bilgiler için bkz., Resmi Gazete, 2016, Sayı 29594, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/01/20160115-23.pdf>. (Erişim Tarihi: 05.12.2019)

⁴⁵ Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan 26.09.2013 tarihli “Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri” Genelgesi. Ayrıca Geçici Koruma Yönetmeliği’nin Eğitim Hizmetleri Başlıklı 28. maddesinde de Suriyeli çocukların eğitim almasına ilişkin düzenleme yer almaktadır.

⁴⁶ Erdem, B., “*Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Sosyal, Siyasi ve Vatandaşlık Hukuku Bakımından Türkiye’deki Durumları*” Milletlerarası Hukuk Bülteni, Cilt 37, Sayı 2, 2017, s. 338.

üzere, sınır ötesi göçleri düzenli ve insani bir şekilde yönetmek için ulusal bir sistem içindeki çeşitli devlet kurumlarından oluşan yönetimi tanımlayan terim⁴⁷, *Göç yönetimi* terimidir. *Göç yönetimi*, göçe ilişkin önemli konuları söz konusu edecek politikaların, yasal ve idari düzenlemelerin geliştirilmesine yönelik planlı bir yaklaşım anlamına gelmektedir.

Göç edilen ülkeler, göç yönetimi konusunda farklı model ve uygulamalara sahiptir. Kimi ülkeler vatandaşlarıyla göçmenleri ayrı kategoriler olarak yasalar, kanunlar ve uygulamalar ihdas ederken, diğeri bunun aksine eşit muamele yapar, ya da kendi tarz ve kültürünü aşırı doktriner bir şekilde göçmen kitleye dayatarak, onları kendi yurttaşı haline getirir ve onlara belli haklar tanır. Castles ve Miller, bu manada göç edilen ülkeleri üç ayrı kategoride değerlendirmektedirler. Bunlar; *kademeli ayrımcı model*, *asimilasyoncu model* ve son olarak da *çokkültürlülük modeli*. *Kademeli ayrımcı model*, hakim olan ulus tanımı doğum ve soy birliğine dayanan ülkelerde baskın olarak görülen bir modeldir. Bu modelde ev sahibi toplum göçmenleri kabul etme, onlarla kaynaşma ve onları siyasal, ekonomik, sosyal ve hukuki anlamda onları düzene entegre etme konusunda isteksiz ve gönülsüzdürler. Göçmenleri özellikle emek gücü piyasasına dahil edip, vatandaşlık, sosyal yardım sistemi ve siyasal katılım gibi alanlara erişimleri kısıtlanmakta ya da yasaklanmaktadır. Göçmenler, sivil toplumun işçi, tüketicisi ve ebeveyn olarak bir parçası olurken; ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal ilişkilerde tam katılım hakkı sağlanmayan etnik azınlıklar haline gelmektedirler. Bu ülkelere Almanya, İsviçre ve Avusturya örnek olarak verilmektedir. Asimilasyoncu modelde ise, göçmenlerden kendilerine ait dilsel, kültürel veya sosyal özellikleri bırakmaları ve yerel halktan ayırt edilmeyecek hale gelmeleri beklenmektedir. Buradaki devletin rolü ise göçmenlerin ve çocuklarının hakim dil ve kültüre eklemlenmesine destek vermeleri ve bu politikalarda ısrarcı olmalarıdır. Asimilasyon başarı sağlanamayınca da daha esnek olan entegrasyon politikalarına geçildiği, entegrasyonun da aslında nihai amacının hakim kültürün içine çekilmek olduğu ve bu manada da entegrasyonun asimilasyonun daha yavaş ve daha nazik bir formu olduğu belirtilmektedir.

⁴⁷ IOM, “*Göç Yönetimi (migration management)*”, *Göç Terimleri Sözlüğü*, Uluslararası Göç Hukuku, No: 31, Ed. Richard Perruchoud, Jillyanne Redpath-Cross, 2. Baskı, s. 36

Bu modelde kültürel asimilasyon karşılığında göçmenlerin siyasal ve sosyal katılımlarına müsaade edilmektedir. Asimilasyoncu modele en yakın duran örneğin Fransa olduğu ifade edilmektedir. Çokkültürlülük modelinde ise, göçmenlere, belli temel değerlere uyum göstermeleri beklenmesine mukabil, farklılıklarını bırakmaları beklenmeksizin, tüm sosyal alanlarda eşit haklar tanınması gerektiğine olan vurgu önem arz etmektedir. Çokkültürlü bir ülkede, göçmen olarak gelmeye izin verilmesiyle başlayan sivil toplum üyeliğinin, devlet ve millete tam katılıma yol açması gerektiği belirtilmektedir. Castles ve Miller bu çokkültürlülük modelinin de iki temel formu olduğunu, bunlardan birinin ABD’de tipik olan “bırakınız yapsınlar (laissez-faire)” yaklaşımına sahip olduğunu ifade etmektedir. Buna göre, kültürel farklılık ve etnik cemaatlerin varlığı kabul edilmelidir, fakat sosyal adaleti ya da etnik kültürlerin sürdürülmesini sağlamak devletin görevi değildir. İkinci form ise, hem Kanada, Avusturya ve İsveç’te hem de diğer ülkelerin bir takım politik alanlarında olduğu gibi, çokkültürlülüğü bir devlet politikası olarak gören ve buna göre politikalar üreten şekildedir.⁴⁸

Entegrasyon, 1980 öncesi dönemde asimilasyona doğru giden süreçte bir basamak olarak görülürken, “çokkültürcülük” gibi kültürel çeşitliliği esas alan paradigmat değişikliktir. Entegrasyona yüklenen mana ve içerikte de bir takım değişimler olmuş ve etnik kimliğe saygısı olan, onu koruyan, aynı zamanda yerel ortamda dışlanmadan kabul görme sürecini kolaylaştıran ve hızlandıran, kabul ve uyumu çift taraflı gözetten politikalar üretme noktasında aktif rol oynayan bir manaya evrilmiştir. Genelde bir devlet olarak Türkiye’nin, özelde ise bir devlet kurumu olan Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Suriyeli sığınmacıları Türk toplumuna entegre ederken hangi duruşu ve stratejiyi güttüğü, bununla alakalı neler yapıldığı bu tezin temel sorusu olması münasebetiyle bu kavramların açıklanması ve doğru anlaşılması önem arz etmektedir. Bu nedenle bu bölümde göç yönetimi ile ilgili kavramlar izah edilerek, bu kavramların tarihi serüveni açıklanacaktır. İlk olarak Castles ve Miller’ın “Kademeli-Ayrımcı model” şeklinde kategorize ettiği “segregasyon” ile “sosyal dışlanma” kavramlarına, “Çokkültürcü model” dediği ve çokkültürlülükle birlikte her bir kültürün dışlanma ya

⁴⁸ Castles ve Miller, *Göçler Çağı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 2008, s. 361-364

da izolasyon olmadan eşit muamele gördüğü, fakat entegrasyon politikalarının olmadığı “Çokültürcülük” kavramına, çokkültürlülükle birlikte tebarüz eden “entegrasyon” kavramına ve son olarak da “Asimilasyoncu model” şeklinde kategorileştirdiği ve bütün farklılıkların aynı potada eridiği “asimilasyon” kavramına değinilecektir.

3.1. Segregasyon Kavramı

İngilizce’deki “Segregation” kelimesinden mülhem olarak türetilen ve Türkçe karşılığı “yalıtma” olan bu kelime Britannica ansiklopedisinde ‘Racial Segregation’ başlığı altında şöyle ifade edilmektedir:

“İrk ayrımcılığı, insanları belirli sınırlandırılmış ikamet bölgeleriyle ya da ırk ya da iddia edilen ırk temelinde kurumları (örneğin okullar, kiliseler) ve tesisleri (parklar, oyun alanları, restoranlar, tuvaletler) ayırma ve yatılma uygulaması. Irksal ayrışma, siyasi olarak baskın olan grubun ekonomik avantajlarını ve üstün sosyal statüsünü korumak için bir araç sağlar ve son zamanlarda, esasen beyaz topluluklar tarafından diğer gruplara karşı üstünlüklerini yasal ve sosyal olarak ırklar arasında kaynaşmayı engelleyen yasalar aracılığıyla sürdürmek için kullanılmıştır.”⁴⁹

Horst, segregasyonu azınlık kültürünün çoğunluk halkına karşı tecrit olması ya da belirli sınırlar içine hapsedilmesi olduğunu ve hakim toplumdan farklı etnik ve kültürel geçmişe sahip olan grupları, baskın olan bu kültürle zayıf ya da çok sınırlı ilişki içinde oldukları bir süreç olarak tanımlamaktadır.⁵⁰ Segregasyon genelde hakim olan topluluğun baskısı ile gerçekleşmekte olup, azınlık olan grupların kamusal alandan tecrid ve ihracını kapsamaktadır. Yalıtmanın gerçekleştiği alanlar; okullar, dini mekanlar, hastaneler, kamu ulaşım araçları gibi kamusal mekanlar olduğu gibi, lokantalar, belli meslekler, parklar, oyun alanları, tuvaletler ve mezarlıklar gibi sivil mekanlar da olabilmektedir. Özellikle Amerika’daki siyah-beyaz ayrıma bu kavrama verilebilecek en spesifik örnektir.

Hakim toplumdan ayrışmayı ifade eden bir diğer kavram ise İngilizce’deki *Separation* kelimesinden türetilen ve toplumdan kopukluk ve ayrışmayı ifade eden *Seperasyon* kavramıdır. Bu kavram, göçmen gruplardan ziyade, yaşadıkları devlet sınırları içinde özerk bir bölgede yaşamayı tercih eden azınlıkların bu amaçla kendi istek-

⁴⁹ <https://www.britannica.com/topic/racial-segregation> (Erişim tarihi: 07.12.2019)

⁵⁰ Horst, C., “Entegrasyon”, Ed. Mahmut Erdem, *Danimarka’daki Göçmenlerle İlgili Yazılar Dizisi*, Kopenhag: 1992, s. 7-9

leri doğrultusunda mekânsal ve sosyo-kültürel açıdan hakim toplumdan kopuk yaşamalarıdır. Hakim toplumdan ayrı yaşamalarının nedeni de çoğunlukla asimilasyon tehlikesinden korunmak ve hakim toplum tarafında yapılan ayrımcılıklara bir savunma gösterme şeklindedir.⁵¹ Bu azınlık grubun hakim olan toplumdan kendi istek ve tercihi ile ayrı durma ve izole yaşama çabasına verilebilecek en uygun örnek, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki teknolojik ilerlemeye tepki gösteren ve direnen, kendi kabukları içinde, modern olan her şeyden ve herkesten mücerret yaşayan *Amişler*'dir.⁵²

Göçün gerçekleştiği ilk yıllarda belli düzeylerde segregasyon ve seperasyonun olması kaçınılmaz görülmektedir. Zira farklı sosyo-kültürel geçmişe sahip olan birey ve grupların bir anda birbirine uyum göstermeleri imkan dahilinde değildir. Fakat göçün kalıcı olması halinde devam ettirilen bu dışlayıcı tavır alma durumu, zamanla sosyal ve psikolojik sorunları da beraberinde getirmektedir.⁵³ Hal böyle olunca da göçmen kitle tepkisel olarak kendilerini hakim olan toplumdan ayıştırmaktadırlar. Dolayısıyla segregasyon, seperasyonu doğurmakta ve onun yolunu açmaktadır. Fazla dışlayıcı politikalar bu tavrı doğurduğu gibi, aksine aşırı yapıştırıcı asimilasyon politikaları da aynı refleksif tavrı ortaya çıkarmaktadır. Kendilerini hakim toplumun kültür ve değerlerinden uzaklaştırmakta ve ayıştırmaktadırlar.

Göçmenlerin geldikleri ülkelerde belli getto alanlar bulup, göçmen ağırları yoluyla aynı iş ve ev alanları tercih edip, yerel halk ile temasa imkan tanımamaları da yine segregasyonun yerel halk kanalıyla değil, göçmenler kanalıyla gerçekleşmiş bir şeklidir. Böylelikle azınlık olan toplumun, çoğunluk toplumla ilişki, diyalog, kaynaşma ve uyumu gecikmektedir. Sosyal bağları kuvvetlendiren, fakat sosyal köprüler inşa edemeyen hemşehri dernekleri de aynı fonksiyonu görmektedir. Göçmen için bu durum alışık olduğu kişi ve gruplarla görüşmesi, alışık olduğu mekanlarda rahatça vakit geçirmesi açılarından zahmetsiz olsa da, etnik faaliyetlere uyumu geciktirmekte ve izolasyonu daha da pekiştirmektedir. Suriyelilerin Türkiye'ye sığındıkları ilk yıllarda özellikle çocukların kültürel şoka maruz kalmamaları adına Suriyeli okullar açılmış ve

⁵¹ Canatan, K., *Avrupa'da Müslüman Azınlıklar*, İnsan yayımları, İstanbul: 1995, , s. 188.

⁵² Somersan, S., *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 2004, s.86.

⁵³ Özmen, N., "*Çokkültürlü Toplumda Sosyal Entegrasyon ve Din*", Çamlıca Yayınları, İstanbul: 2012, s. 57.

böylelikle onların hem Türk okullarına entegre edilmesi adına da zaman kazanılmıştır. Zamanla bu okullar kapatılmış ve Suriyeli çocuklar Türk okullarına kabul edilmeye başlanmıştır. Belki bu okullar devam ettirilselerdi, Suriyeli öğrenciler arasında da seperasyon tavrı söz konusu olabilirdi.

Göçmen azınlıklar için segregasyon tavrı sergileyen hakim toplumların bu tutumlarının nedeni, iki toplumun birlikte yaşamalarını zorlaştıracak derin sosyo-kültürel genetik farklılıkların bulunduğu, bu farklılıkların da üstün-aşağı ırk hiyerarşisini doğurması ve bundan mütevellit azınlıkları kendilerinden uzak tutma düşüncesi ve kaygısıdır.⁵⁴ Suriyelilerle bu manada derin sosyo-kültürel genetik farklılıklarımız söz konusu olmadığı için böylesi anti-entegrasyon tavrı ve durumlar söz konusu olmamıştır. Özellikle aynı din ve coğrafyayı paylaşıyor olmak, böylesi kültürel ayrımların oluşmasına engel teşkil etmiştir. Şimdi de ilk olarak 1970’li yıllarda kullanılan ‘*Sosyal dışlanma*’ kavramına ve bu kavramın boyutlarına geçebiliriz.

3.2. Sosyal Dışlanma Kavramı

Bu kavram ilk olarak Rene Lenoir tarafından, 1974 yılında Fransa’da, sosyal güvenlik sistemi için merkezi önemi olan bütünleşme, dayanışma ve içermeye gibi ekonomik politik tartışmalardan ortaya çıkmış bir kavramdır. Lenoir bu kavramı “ekonomik büyümenin sonuçlarından yararlanamayan kişiler” olarak tanımlamaktadır. Lenoir’e göre bu kavram sadece yoksulları değil, aynı zamanda zihinsel ve fiziksel engelliler, intihar eğilimliler, hasta ve bakıma muhtaç yaşlılar, istismar edilen çocuklar, madde bağımlıları, suçlular, tek ebeveynli ve sorunlu aileler, marjinaler, asosyal kişiler ve diğer sosyal olarak uyumsuz kişiler sosyal dışlanmışları ihtiva etmektedir.⁵⁵ Bu kavram özellikle 80’li ve 90’lı yıllarda Avrupalı politikacılar tarafından da kullanılmaya başlanmıştır.⁵⁶ Labonte’ye göre; 1960’larda ve 1970’lerde ortaya çıkan yeni sosyal hareketlerin etkisiyle hükümetler ‘toplum’ olgusunu yeniden revize etmişler ve özellikle 1990’larla birlikte söylemlerde bir takım değişiklikler olmuş, ‘topluluk kapasitesi’ yerini ‘sosyal sermaye’ (social capital) kavramına, ‘topluluğa katılım’ da yerini

⁵⁴ Özmen, N., *a.g.e.*, s. 58.

⁵⁵ Akt. Silver, H., *Social Exclusion*, s. 4420 https://student.cc.uoc.gr/uploadFiles/181-KA1K206/Silver_Exclusion_Blackwell_Encyclopedia_of_Sociology.pdf (Erişim Tarihi: 10.12.2019).

⁵⁶ Deniz, Ç., Ekinci, Y., Hülür, B., “*Bizim Müstakbel Hep Harap Oldu Suriyeli Sığınmacıların Gündelik Hayatı Antep-Kilis Çevresi*”, İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları, İstanbul: 2016, s. 28

‘sosyal içerme’ kavramına devretmiş, ‘sosyal bütünleşme’ kavramı ise küresel eşitsizliklere karşı toplumu yeniden bir arada tutmak için ön plana çıkarılmıştır. Sosyal içerme (social inclusion) ve dışlanma (social exclusion) kavramlarını ikiz kavramlar olarak gören Labonte, sosyal bütünleşme (social integration) ve sosyal sermayenin de içerme (social inclusion) ve dışlanmanın (social exclusion) kavramsal olarak akrabası olduğunu belirtmektedir.⁵⁷ Dolayısıyla sosyal yönden dışlanmayı anlamadan, entegrasyonu yani bütünleşmeyi de anlamak zor olacaktır. Sosyal dışlanma ve kutuplaşmanın en fazla olduğu zamanlar olan 1960’lar ve 70’lerde, bu kavramın antitezi olan sosyal yönden bütünleşme ve içerme kavramları ön plana çıkmıştır.

Pek çok kavramda olduğu gibi Sosyal Dışlanma (Social Exclusion) kavramı konusunda da genel kabul görmüş bir tanım bulunmamaktadır. Dolayısıyla da kişilere, zamana, toplumlara, ulusal ve uluslararası örgütlere göre farklı tanımlamalar söz konusu olmuştur. Bunlardan biri: “Sosyal dışlanma toplumun bir parçası olma anlamına gelen sosyal bütünleşmenin karşıtı olarak ele alındığında; sivil, siyasi, ekonomik ve sosyal vatandaşlık haklarından mahrum olma ve edilme durumu olarak tanımlanmaktadır. Buna göre; sosyal dışlanma toplumla bireyin sosyal bütünleşmesini sağlayan sosyal, ekonomik ve siyasi sistemlerin tümünden kısmen veya tamamen yoksun olma dinamik sürecini ifade etmektedir.”⁵⁸ Başka bir tanıma göreyse: “Sosyal dışlanma, belirli bireylerin veya grupların yapısal ve/veya kişisel nedenlere bağlı olarak mekânsal anlamda olmasa da sosyal katılım anlamında tamamen veya kısmen içinde yaşadıkları toplumun dışında kalmaları ve toplumdaki yurttaşlığa ilişkin üretim, tüketim, tasarruf, siyasi, sosyal nitelikteki normal eylemlere katılamamalarıdır.”⁵⁹ Avrupa Konseyi’nin tanımına göre:

“Sosyal dışlanma, belirli bireylerin toplumun sınırlarına itildiği ve yoksulluklarından ya da temel yeterliliklerin ve yaşam boyu öğrenme fırsatlarının eksikliğinden veya ayrımcılığın bir sonucu olarak katılımın tamamen önlendiği bir süreçtir. Bu, onları iş, gelir ve eğitim fırsatlarının yanı sıra sosyal ve topluluk ağları ve faaliyetlerinden uzak tutar. İktidara ve karar alma organlarına çok az erişimi vardır ve bu nedenle

⁵⁷ Tartanoğlu, Ş., *Sosyal Dışlanma: Küreselleşme Perspektifinden bir Kavramsallaştırma Çabası*, s.7 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/101257> (Erişim tarihi: 11.12.2019).

⁵⁸ Çakır, Ö., “*Sosyal Dışlanma*”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2002, Cilt 4, Sayı 3, s. 84.

⁵⁹ Sapançalı, F., “*Avrupa Birliği’nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri*,” Çalışma ve Toplum, Sayı 3, İzmir Dokuz Eylül Yayınları, İzmir: 2005, s. 53

kendilerini güçsüz hissederler ve günden güne yaşamlarını etkileyen kararlar üzerinde kontrol sahibi olamayacaklarını hissederler.”⁶⁰

Bu sosyal dışlanma kümesi içinde kadınlar, çocuklar, göçmenler, eğitimsizler, kadınlar, yaşlılar, engelliler, hüküm giymiş kişiler sayılabilir. Bu kişiler toplum içinde marjinalleşmiş ve etki ve nüfuzları belli nedenler dolayısıyla kırılmıştır. Göçmen kitle de bunlardan biridir ve göçmenler toplumdan dışlanma potansiyeli ile birlikte var olmaktadır. Fakat buradaki asıl soru, göçmenleri yoksullukları dolayısıyla mı, yoksa “göçmen” kimliği nedeniyle dışlanmakta ve belli kamusal alanlara ve emek piyasasına girememesi dolayısıyla mı yoksulluğa düşmektedirler? İkisini de yerine göre doğru kabul etmek mümkün olsa gerektir.⁶¹

Deniz Yüksek’ın *Kürtlerin Yerinden Edilmesi ve Sosyal Dışlanma: 1990’lardaki Zorla Göçün Sonuçları* isimli makalesinde Türkiye’deki hali hazırdaki sosyal dışlanmayı “neoliberal ekonomi politikaları, 1994 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizler, kentlerde dar gelirliyle yönelik konut piyasasının dönüşümü, kentsel işgücü piyasasındaki değişimler, tarım sektöründe desteklerin azalması ve kamu sektöründeki özelleştirmeler gibi üst üste binen pek çok ekonomi ve sosyal faktörlerden beslenen bir olgu” şeklinde tanımlamaktadır. Buna göre bir yandan Türkiye’nin mevcut olan sosyo-ekonomik konjonktüründe kentlere doğru göçler gerçekleşince, sosyal dışlanma döngüsünün içine çekilmiştir. Diğer yandan da zorla göç, kentlerdeki sosyal dışlanmanın daha da ivme kazanmasını sağlamıştır. Yüksek, zorla göçün yarattığı bu sosyal dışlanmaya bir “yurttaşlık hakları” ya da “sosyal haklar sorunu” meselesi olarak bakılması gerektiğini, gençler ve çocukların gelecekte aynı döngü içine girmemeleri ve birinci kuşak olan zorla göç mağdurlarının da dışlanmayla baş edebilmeleri için güçlendirilmesi gerektiğini, bu güçlendirmenin de eğitime erişim ve istihdama yönelik beceri kazandırma amacına matuf olması gerektiğini, bununla birlikte çocuk emeği istismarının da önüne geçilmesi için programlar oluşturulması gerektiğini, sosyal dışlanmanın sadece bireyleri değil mahalle ve kentler gibi içinde yaşadıkları toplulukları da etkilediği hesaba katarak, kentlerde de istihdam alanları oluşturulması gerektiğini,

⁶⁰ Joint Report on Social Inclusion, 2004, s.10 <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b3cc8930-0d42-4b37-ae7d-edbe02dc5c65/language-en> (Erişim Tarihi: 08.12.2019)

⁶¹ Deniz, Ç., Ekinci, Y., Hülür, B., “*Bizim Müstakbel Hep Harap Oldu Suriyeli Sığınmacıların Gündelik Hayatı Antep-Kilis Çevresi*”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 2016, s. 29

kırsal bölgelerde ise tarımsal ekonominin yeniden canlandırılması ve küçük işletmeciliğe yönelik uygun koşullarda kendi imkanlarını oluşturmaları gerektiğini, bütün bunların ise devlet ile sivil toplumun etkileşim ve ortak çalışmaları ile başarıya ulaşacağını ifade etmiştir.⁶² Dolayısıyla Kürtlerin zorunlu iç göçü; geleneksel geçim kaynaklarından kopartılma, sosyal yurttaşlık haklarının ihlali, barınma sorunları, geçinme zorunluğu ve yoksulluk, çocuk emeğinin istismarı, eğitim fırsatlarından yararlanamama ve kentsel mekanda ayrımcılık gibi pek çok sosyal dışlanma örüntüsünü ortaya çıkarmıştır. Aynı ülke içinde dahi bu denli kırılmaların ve kutuplaşmaların vaki olduğu düşünülünce, zorunlu Suriyeli göçünün de bu muhtemel sonuçları netice vermesi garipse-necek bir durum olmasa gerektir.

Fikret Adaman ve Çağlar Keyder “*Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*” isimli raporunda Sosyal dışlanmanın ‘ekonomik dışlanma’, ‘mekânsal dışlanma’, ‘politik dışlanma’, ‘kültürel dışlanma’ şeklinde dört ayrı tezahüründen söz etmektedir.⁶³ Çağlar Deniz, Yusuf Ekinci ve Banu Hülür’ün ortak çalışması olan *Bizim Müstakbel Hep Harap Oldu Suriyeli Sığınmacıların Gündelik Hayatı Antep-Kilis Çevresi*’nde bu dört yansımayla ek olarak ‘söylemsel dışlanma’ tezahürü de eklenmiştir.⁶⁴ Şimdi teker teker bunların ne anlam ifade ettiklerini anlamaya çalışalım.

Ekonomik dışlanma, göçmenlerin ya da dezavantajlı grupların emek piyasasından dışlanmasını ifade ettiğini ve bu dışlamanın da diğer dışlanma türlerini tetiklediğini söylemek mümkündür. Geldikleri ülkelerde iyi derece eğitim almalarına rağmen, eğitim seviyelerine uygun iş istihdamı temin etmeleri oldukça zor olmaktadır. Zira bu alanlar yerel halkın ayrıcalığının tezahürü olan alanlardır. Yerel toplum ile aynı veya daha iyi beceri ve eğitime sahip olsalar dahi, bu durum onlara ayrıcalık tanınamaktadır. Özellikle çalışma izni alamayan, çalışma izni olsa da eğitim durumuna göre istihdamı gerçekleşmeyen, istihdamı gerçekleşse de beraber çalıştığı yerel halktan olan iş

⁶² İhlamur-Öner, S., *Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar Tartışmalar*, İletişim Yayınları, İstanbul: 2018, s. 233-260

⁶³ https://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf (Erişim Tarihi: 09.12.2019)

⁶⁴ Deniz, Ç., Ekinci, Y., Hülür, B., “*Bizim Müstakbel Hep Harap Oldu Suriyeli Sığınmacıların Gündelik Hayatı Antep-Kilis Çevresi*”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 2016, s. 30

arkadaşlarına göre daha düşük ücretle çalışan veya sigortasız çalışan Suriyelilerin de bu anlamda ekonomik yönden kısmen dışlandıklarını söylemek mümkündür.

Mekansal Dışlanma ise, göç edilen topluma konut, sosyal çevre ve habitus yönüyle dahil olamama, bu yerel ortamlardan dışlanma halidir. Göçmenler bu manada istenmeyen evlatlardır. Toplumun günah keçileridir. Kendileri ile alakalı çıkan olumsuz bir haber neticesinde bütün göçmenleri suçlayıp, toplumdan dışlama çabası az vaki değildir. Bunlardan biri 2014 yılının Ağustos ayında Gaziantep'te bir kiracının ev sahibini öldürmesi neticesinde vuku bulan Suriyeli linç hadiseleri verilebilir.⁶⁵ Bu olay sonrasında yerel halktan pek çok kişi Suriyeli kiracıya mesafeli durmuş, evini kiralamak istememiştir. Bu olaylardaki linçlerden korunmak maksadıyla da pek çok Suriyeli evlerinin balkonlarına, pencerelerine ve iş yerlerine Türk bayrağı asmaya başlamışlardır.⁶⁶

Kültürel Dışlanma da ekonomik nedenlerden bağımsız olarak, toplumsal ve kültürel hayata layıkıyla iştirak edememe durumunu ifade etmektedir. *“Bulunulan coğrafyadaki çoğunluk referans alındığında, farklı bir etnik kökenden/ırktan gelmek ya da farklı bir din/mezhep üyesi olmak, çoğunluk dilini rahat konuşamamak, ya da aksanlı konuşmak, farklı giyim kuşam ya da cinsel tercihler gibi nedenlerden ötürü toplumsal yaşamın genelinde süregitmekte olan etkinliklere alınmama, soğuk davranılma, engellerin çıkartılması şeklinde tezahür etmektedir.”*⁶⁷ Bu boyutun gündelik hayatta çok daha fazla yansımaları bulunmaktadır. Hastanelerde, eğitim müesseselerinde, kamusal alanlarda, otobüslerde bu anlamda kültür ve dil engeline takılan sayısız göçmen bulunmaktadır. Suriyeli özelinde ifade edecek olursak, genel olarak Türk halkının da Suriyeli sığınmacıları hakim dili bilmemekle, yeteri kadar temizliğe riayet etmemekle, çok sesli olmakla, görüntü kirliliği yapmakla eleştirdikleri ve bunlardan

⁶⁵ <http://www.milliyet.com.tr/gundem/suriyeli-ev-sahibini-oldurdu-gaziantep-karisti-1924417> (Erişim tarihi: 11.12.2019)

⁶⁶ Deniz, Ç., Ekinci, Y., Hülür, B., *“Bizim Müstakbel Hep Harap Oldu Suriyeli Sığınmacıların Gündelik Hayatı Antep-Kilis Çevresi”*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 2016, s. 147

⁶⁷ Adaman, F., Keyder, Ç., *Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*, Avrupa Komisyonu’nun Çalışma, Sosyal İşler ve Fırsat Eşitliği Dairesi Raporu, 2006, s. 10

https://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf (Erişim Tarihi: 11.12.2019)

dolayı da kendi toplumsal özellerine almak istemedikleri görülmektedir. Krieken, hemen hemen bütün göçlerde yaşanan bu dışlanma olgusunu besleyen nedenin, “biz” ve “onlar” algısı olduğunu, “onlar” a karşı negatif imaj oluşmasında en önemli unsurun yerleşik halkın ortak tarih algısı ve kolektif “biz” imajı olduğunu, bu kolektif “biz” imajının da yabancıları dışlamanın önemli bir motivasyonu haline getirebileceğini ifade etmektedir.⁶⁸

Politik Dışlanma ise, çeşitli saikler nedeniyle vatandaşlık hakkından men edilme, kamusal haklara tam erişim sağlayamama, seçimlerde karar merci olamama gibi pek çok hukuki ve siyasi hakka sınırlı erişim ya da hiç erişim sağlayamama durumunu ifade etmektedir. Suriyeli sığınmacılar özelinde ifade edecek olursak, vatandaşlık hakkı verilmiş olsa da, sığınmacılar tarafından bu sürecin yetkili makamlarca uzatıldığı ve ötelendiği ifade edilmekte, vatandaşlık hakkı elde edemedikleri için de seçimlerde söz sahibi olamamakta, sadece kimlik çıkartılan bölgede ikamet, seyahat, sağlık haklarından istifade edebilmektedirler. Bu kalemlerin her birinin politik dışlanmanın farklı tezahürleri olduğunu söylemek mümkündür.

Söylemsel Dışlanma da Goffman’ın “Damgalama” (stigmatization) kavramından mülhem olarak kullanılan, Çağlar Deniz, Yusuf Ekinci ve Banu Hülür’ün *Bizim Müstakbel Hep Harap Oldu Suriyeli Sığınmacıların Gündelik Hayatı Antep-Kilis Çevresinde* isimli ortak çalışmalarında görmekteyiz. Buna göre Goffman, üç tür damgalamadan söz etmektedir. Bunlardan ilki, bedensel kusurlarla ilgili olmaktadır. İkincisi de irade zaafiyeti, sapkınlıklar, katı inanç ve ahlaksızlıklarla ilgilidir. Üçüncü ve son damga ise, ırk, kültür, din ve ulus gibi etnik kökenli damgaları ihtiva etmektedir.⁶⁹ Bu kavramdan yola çıkarak Suriyeli sığınmacılara yönelik bir damgalamanın ve dışlayıcı söylemlerin varid olduğunu ifade etmektedirler. Suriyeli kadınların fuhuş yaptıklarına, toplumun ahlakını bozduklarına, erkeklerinin de Türk kadınları taciz ettiklerine, sürekli kavga çıkaran taraf olduklarına, suç oranlarının yüksek olduğuna dair çıkarılan ‘dışlayıcı dedikodu’ların⁷⁰ yerel toplum içinde ayyuka çıktığını ifade etmektedirler.

⁶⁸ Krieken, R., *Norbert Elias (Key Sociologists)*, Routledge, Newyork: 1998, s. 144.

⁶⁹ Goffman, E., *Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*, çev. Şerife Geniş, vd., Heretik yay., Ankara: 2014, s. 33.

⁷⁰ Bu kavramı Elias ve Scotson, bir kasabanın yerli halkının sonradan yerleşen göçmenlere yönelik olumsuz algılarını ifade etmek üzere, sosyal dışlanma olgusunu besleyen bir katalizör olarak kullanmaktadırlar.

Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda, Türk devleti her ne kadar ülkesine sığınan Suriyelileri açık kapı politikası ile cömertçe kapılarını açsa da, öngörülemeyen göç rakamları Türkiye'nin tecrübe ve kapasitesini aşmış, haliyle de sosyal dışlanma "niyetlenmeyen sonuç"⁷¹ olarak ortaya çıkmıştır. Her ne kadar Türk toplumu ilk zamanlarda Suriyeli sığınmacılara misafirperverlik konusunda cömert örnekler gösterse de; politik kutuplaşmalar, Suriyeli sığınmacıların medyada çıkan aşırı abartılmış haberleri, devletin vatandaşın hakkını Suriyelilere yedirmesi gibi yanlış algı ve yorumlar sonucunda yerli halk da sosyal dışlanmanın sivil tarafı haline gelmişlerdir. Fakat Suriyeli sığınmacıların zamanla bu vatanın kalıcı birer unsuru olduğu anlaşılmaya başlanınca, bu unsurları topluma entegre etmeye yönelik politika ve stratejiler geliştirilmeye başlanmıştır. Devlete bağlı bakanlıklar bu konuya eğilmeye ve her bir hizmet kalemi kendi içinde organize olmaya hazır hale getirilmiştir. Bunlardan biri de devletin resmi ve dini bir kurumu olan Diyanet İşleri Başkanlığı ve onun bünyesindeki hizmet birimleridir. İlerleyen bölümlerde bu konudan bahsedilecektir. Şimdi de göç yönetimi konusunda öne çıkan kavramlardan biri olan *Çokkültürcülük* kavramına geçebiliriz.

3.3. Çokkültürcülük Kavramı

Çokkültürcülük(Multiculturalism) kavramı Inglis'e göre, *Çokkültürcülüğün* ve sıfatı olan *Çokkültürlülüğün*, birbiriyle ilişkili, ancak birbirinden ayırt edilen üç farklı ifadesi bulunmaktadır. Bunlardan biri; **Demografik-tanımlayıcı kullanım**, yani "çok kültürlü" bir toplumun veya devletin nüfusunda etnik veya ırksal olarak farklı segmentlerin varlığına atıfta bulunmak için kullanıldığında ortaya çıkmaktadır. Bu tür farklılıkların, çoğunlukla yapısal farklılaşma biçimleriyle ilişkili olmasına rağmen, öncelikle algılanan kültürel farklılıklar nedeniyle, bazı sosyal öneme sahip olduğu algısını temsil etmektedir. Bir devlette var olan belli etnik gruplar, toplumsal kurumlarda toplumsal katılım için etnik kökenin önemi ve etnik farklılaşmanın inşa edildiği ve sürdürüldüğü süreçler, devletler arasında ve zaman içinde önemli ölçüde değişebilmektedir. Çokkültürcülüğün kullanım alanlarından bir diğeri, **Çokkültürlülük Poli-**

⁷¹ *Niyetlenmeyen sonuç*(unintended consequences) kavramı ilk olarak Max Weber tarafından, protestan ahlakı ile modern kapitalizmin ruhu arasındaki bağlantı hakkındaki tezinde kullanılmaktadır. Kalvinist öngörü ve bu dünyevi çilecilik doktrinleri, kendi içinde bir görev ya da son olarak sermaye birikimini teşvik ederek kapitalizmin büyümesine uygun bir iklim yaratmanın istenmeyen sonucuna sahiptir.

kaları kullanımı, yani Programatik-politik kullanımda 'çokkültürlülük' etnik çeşitliğe cevap vermek ve onları yönetmek için tasarlanmış özel program türlerini ve politika girişimlerini ifade etmektedir. Bu kullanımda 'çokkültürcülük', 1965 Kraliyet İki dillilik ve İki Kültürlülük Komisyonu Raporunda tavsiye edildikten sonra ön plana çıkmıştır. Bu rapor, çokkültürlülüğün, Kanada toplumunda etnik çeşitlilik politikalarının bir yüzyıldan uzun süredir örgütlendiği İngiliz ve Fransız Tüzüğü gruplarına dayanan iki kültürlü politikanın yerini almıştır. O zamandan beri kullanımı 'demografik-tanımlayıcı' ve 'ideolojik-normatif' kullanımı kapsayacak şekilde hızla genişletilmiştir. Son olarak da, **Çokkültürlülüğün ideolojik-normatif kullanımı**, kültürel olarak farklı kimlikleri olanların günümüz toplumundaki yeri hakkında sosyolojik teoriye ve etik-felsefi düşünceye dayanan politik eylem için bir slogan ve model teşkil ettiği için en fazla tartışmayı oluşturan çokkültürlülüğün bu şeklidir. Çokkültürlülük, etnik çeşitliliğin varlığını kabul etmenin ve bireylerin kültürlerini koruma haklarının sağlanmasının, toplumda hüküm süren anayasal ilkelere ve genel olarak paylaşılan değerlere tam erişime sahip olmanın, bunlara bağlı kalmanın ve bunlara bağlı kalmanın sağlanmasıyla el ele gitmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bireylerin ve grupların haklarını kabul ederek ve topluma adil bir şekilde erişimlerini sağlayarak, çok kültürlülüğün savunucuları, dezavantaj ve eşitsizliğe dayalı sosyal çatışma baskılarını azaltarak, bu tür bir politikanın hem bireylere hem de daha geniş topluma fayda sağladığını savunmaktadırlar. Ayrıca, çokkültürcülüğün bir bütün olarak toplum için bir zenginleşme olduğunu ileri sürmektedirler. Çokkültürcülüğün bu ideolojik-normatif kullanımı ile Birleşmiş Milletlerin "kültürel çeşitlilik" hakkındaki görüşleri arasındaki yakın paralelliklerin olduğu çok açıktır.⁷² Çokkültürcülüğün demografik-tanımlayıcı kullanımı, sıklıkla "çokkültürcülük" kavramı ile karıştırılsa da, "çokkültürlülük" (Multicultural) kavramına daha fazla oturmaktadır. *Çokkültürcülükle* (Multicultural) karıştırılan *Çokkültürlülük* kavramı, demografik yönden tanımlayıcı bir kavrama işaret etmektedir.

⁷² Inglis, C., *Multiculturalism: new policy responses to diversity*, MOST Policy Paper, NO:4, 1996, s. 16 UNESCO MOST <http://unesdoc.unesco.org/images/0010/001055/105582e.pdf> (E.T.:14.12.2019)

Fakat bu kavram kargaşası, bu konuda yazılmış yerli ve yabancı pek çok telif ve tercüme eserlerde⁷³ sıklıkla karşılaşılan ve yaygınlık kazanmış bir hatanın sonucudur.⁷⁴

Kirman'ın *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*'ne göre *Çokkültürcülük*, "Kültürel çoğulculuğun onaylanması ve teşvik görmesi anlamında kullanılan kavram, bir çok toplumda görülen kültürel bütünlük ve evrensellik eğiliminin tersine kültürel çeşitliliği korumaya çalışan bir anlayışı temsil eder" şeklinde tanımlanmaktadır. David Bartram, Maritsa Poros ve Pierre Monforte'nin *Göç Meselesinde Temel Kavramlar* adlı sözlük çalışmasında ise *Çokkültürcülük*, "Farklılığı ve çeşitliliği kucaklayan bir göç yönelimidir; belli açılardan göçmenlerin asimile olmaları gerektiği ve olacakları beklentisinin karşıtıdır"⁷⁵ şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tariftten de anlaşılacağı üzere çokkültürcülük bir yönelim ve ideolojidir. Bu yönelim ve ideoloji de, göçmenlerin köken kültürlerini terketme ve göç edilen ülkenin kültüründe asimile olma beklentisi olmaksızın, yeni topluma katılım süreçlerini ifade etmektedir. Mehmet Anık'ın *Kimlik ve Çokkültürcülük Sosyolojisi* isimli kitabında *Çokkültürlülük* kavramı, "Basit anlamıyla kültürel çeşitliliği ya da kültürel çoğulculuğu ifade etmek için kullanılan *Çokkültürcülük*, farklı kültürel kimliklere sahip grupların/toplulukların aynı toplum içerisinde varlıkları, bunların birbirleriyle olan ilişkileri, bu ilişkileri çatışma içerisine girmeden sürdürmenin politik imkanları ve bunun sonuçlarına dikkat çeken bir kavramdır"⁷⁶ şeklinde tanımlanmaktadır. Nebile Özmen ise bu kavram ile ilgili olarak çokkültürlü olma durumunun çokkültürcülüğü gündeme getirdiğini, bu nedenle de farklı kültürlerin bir arada yaşadığı toplumlarda, devlet ve hakim toplum tarafından etno-kültürel azınlık grupların her birini kültürel birer topluluk olarak kabul etmek, eşit haklar tanımak ve bu grupların kültürel farklılıklarını doğrudan ve dolaylı destekleme felsefesi ile oluşturulan politika, strateji veya teoriye çokkültürcülük denir" şeklinde tanımlamaktadır. Aynı zamanda Çokkültürcülüğün temelinde, kültürler arasında hiyerarşinin bulunma-

⁷³ Phikhu Parekh'in "*Rethinking Multiculturalism*" isimli eseri "*Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek*" şeklinde çevrilmiştir. Milena Doytcheva'ya ait "*Le Multiculturalisme*" isimli eser de aynı şekilde "*Çokkültürlülük*" şeklinde çevrilmiştir. Türkçe yazılan pek çok göç yazınına dair akademik çalışma ve makalede de aynı kavram kargaşasına sıklıkla rastlamak mümkündür.

⁷⁴ Anık, M., *Kimlik ve Çokkültürcülük Sosyolojisi*, Açılım Kitap, İstanbul: 2012, s. 76

⁷⁵ Bartram, D. vd., *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*, Hece Yayınları, Ankara: 2017, s. 221

⁷⁶ Anık, M., *Kimlik ve Çokkültürcülük Sosyolojisi*, Açılım Kitap, İstanbul: 2012, s. 75.

dığının kabulünün yattığını, bu süreçte asimilasyonu yücelten modern etnosantrik, monist kültür anlayışının yerini postmodernizmin merkezsizliğine bıraktığını, bu yargının gelişmesinde de, postmodern düşünürlerin öne sürdüğü rölativist bakış açısının etkili olduğunu vurgulamıştır.⁷⁷

Çokkültürcülük adında eseri olan Charles Taylor ise, çokkültürcülüğü tanınma politikası olarak, kimlik ile tanınma arasındaki karşılıklı ilişkiye değinmiş, kimliğin kişiliğin kendini tanımlayan niteliklerinin neler olduğunun anlaşılmasıyla ilgili olduğu kadar, başkalarının bizi nasıl tanımladıkları ile de ilgili olduğunu ifade etmiştir. Bu noktada da kimliklerin monolojik değil, insanların bizde görmek istedikleri şeylerle diyalog ya da çatışma içinde tanımladığını belirtmiştir.⁷⁸ Kimlik kişiye bir gruba aidiyet duygusu yaratmanın yanında, deri rengi gibi istese de uzak duramayacağı bir durum da kazandırmaktadır. Çokkültürlülük bu anlamıyla aynı ortamı paylaşan farklı kültürlerle vurgu yapmakta ve yeni bir ülkeye göç eden göçmen azınlıkları ve onların yeni gruplarla ilişkisini tanımlamaktadır. Parekh de, çokkültürcü siyasetin çokkültürlü toplumlardaki en önemli faydalarından biri olarak, kültürlerine saygı duyulan grupların, toplumdaki diğer gruplarla etkileşim noktasında güven duymaları ve böylelikle de azınlık grupların çoğunluk olan gruplara entegre olmalarının sağlanması olduğuna işaret etmiştir.⁷⁹

Yapılan tanımlardan da anlaşılacağı üzere, kavramın siyaset felsefesi ve sosyolojideki yeri oldukça önemlidir. Ulus devletlerin artan göç hareketleri sebebiyle homojenliğini koruyamaması ve pek çok etnik unsurun aynı devlet çatısı altında birleşmesi neticesinde çokkültürcülüktən ve onun politik uygulamalarından uzak durmak çok da mümkün gözükmemektedir. Yurttaşlık kavramı altında pek çok çalışmada ağırlık kazanmaya başlayan bu kavram, göçmen dalgalarının artış göstermesiyle Batı’da daha da tartışılır hale gelmeye başlamıştır. Bu göçmen hareketlerine karşı gelişen milliyetçi tepkiler, bir çok bölgede gerçekleşen ayrımcı hareketler, Batı’nın bu etnik çeşitliliğe karşı savunmasız kaldığının ve çözüm bulamadığının göstergesi olmuştur. Bu

⁷⁷ Özmen, N., “*Çokkültürlü Toplumda Sosyal Entegrasyon ve Din*”, Çamlıca Yayınları, İstanbul:2012., s. 71.

⁷⁸ Taylor, C. vd., *Çokkültürcülük Tanınma Politikası*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: 2010, s. 46-93.

⁷⁹ Parekh, B., “*Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek: Kültürel Çeşitlilik ve Siyasal Teori*”, çev. Bilgi Tanrıseven, Phoenix Yayınevi, Ankara: 2002, s.283.

durum da siyaset felsefecilerini çokkültürlülük politikaları üzerine yoğunlaşmaya sevk etmiştir. Türkiye özellikle son dönemlerde Suriye'den, Doğu Türkistan'dan, Afrika'dan, Balkanlar'dan, Afganistan ve Filistin'den gelen göç hareketleri nedeniyle gittikçe çokkültürlü bir yapıya doğru evrilmektedir. Fakat devlet politikalarına bakıldığında, çokkültürcü bir yaklaşımın olmadığı görülmektedir. Devlet, kendi ülkelerinden göç ederek gelenlere kendi vatandaşlarına tanıdığı bütün kamusal haklara eşit derecede katılım sağlayamamaktadır. Dolayısıyla Çokkültürlülük Türkiye için geçerli olsa da, politik ve ideolojik yönden çokkültürcülük henüz söz konusu değildir.

Abadan-Unat ise çokkültürlülük politikalarının yeniden yorumlanması gerektiğini, etnik grupların dışlanması ve marjinal bir noktaya itilmelerinin; bu çokkültürlülük politikalarının yerel topluluklar açısından bir dışlama gerekçesi, göçmen azınlıklar için de bir direniş mekanizması oluşturduğunun bir göstergesi olduğunu ifade etmektedir. Milliyetçi, ayrılıkçı ve ırkçı saldırganlıkları, dini taassubu haklı gösteren ananevî kültürel değerleri önlemenin yolunun ancak kültürlerarası senkretik sentezler oluşturmak olduğunu belirtmektedir.⁸⁰

Castles ve Miller ise çokkültürlülüğün göçmenler açısından bir takım olumsuzluklar taşıdığını belirtmektedir. Bunlardan biri çokkültürlülüğün göçmenlerin anadillerini kullanma hakkını desteklese de, yerel toplumun ana dilini kullanamayanların toplum, eğitim ve iş hayatından dışlandıklarını, yine göçmen azınlıkların bazı kültürel değerlerinin onları ayrımcılığa maruz bırakmasına yol açabileceğini ifade etmektedir.⁸¹

Çokkültürcülüğü eleştirenler genelde, göçmenlerin köken kültürlerine hapsedildikleri, yerel kültürle iletişime geçemedikleri, dil öğrenme çabası içine girmedikleri için de sosyal ve kamusal alandan dışlanmaları, kendi kültürel bağları sağlam olsa da, kültürlerarası köprülerin zayıf olmasının onları toplumdan izole ettiği ve yalnızlaştırdığı, yerel kültürle ya da başka kültürlerle etkileşime geçemedikleri için radikalleşmenin daha da artması ve fundamental yönelimlerin artış göstermesi gibi noktalara vurgu yapmışlardır. Çokkültürcülük, entegrasyon politikaları olmadan, yerel halk ve göçmen

⁸⁰ Abadan-Unat, N., *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul:2017, s. 11.

⁸¹ Castles ve Miller, *Göçler Çağı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 2008, s. 410

azınlıklar arasında gerekli olan bütünleşme ve kaynaşmayı sağlamakta yetersiz kalmaktadır. Fakat entegrasyon politikaları ile değer kazanan bu fikri arka plan, kültürlerarasındaki etkileşim ve iletişimi artırmakta ve göçmen azınlıkların topluma katılımını desteklemektedir. Şimdi de bu fikri arka planın uygulama yönüyle tamamlayıcısı diyebileceğimiz entegrasyon kavramına geçebiliriz.

3.4. Entegrasyon Kavramı

Entegrasyon kavramı, Latince parçaları bütün içinde birleştirmek anlamına gelen “Integutio” kelimesinden gelmektedir. Bu kavramının iki manası bulunmaktadır. Bunlardan biri sosyal gruba istikrar sağlamaktır. Belli bir entegrasyon seviyesi olmadan, sosyal organizasyon olamaz. Bu anlamda entegrasyon; işbölümü, halk dayanışması, normlar ve kurallardır. Durkheimci fonksiyonalist sosyolojinin bu terime yüklediği mana bu minvaldedir. Bu kullanım aynı zamanda kavramsal serüvenin ilk yüklendiği manadır. Talcott Parsons *Essays in Sociological Theory*’de “İşlevselci kuramda entegrasyon terimi temel bir yere sahiptir ve bir yandan, sistemin bozulmasını ve istikrarını korumasının olanaksızlaşmasını kolektif biçimde önleyen, öbür yandan sistemin bir birlik halinde işlemesini beslemek için 'işbirliği yapan' bir sistemin birimlerinin ilişki tarzını karşılar.”⁸² İş bölümünün yaygınlaşması ile birlikte sistemin bütünlüğü ve istikrarı daha önem kazanmıştır. Sistemi bir arada tutacak olan da bu birlik, dayanışma, kurallar ve normlardır.

Entegrasyon kavramının ikinci manası ise, kültürel uyumdur. Yani birisini eşit veya toplumun geri kalanına uygun hale getirme sürecidir. Göçmenlerin entegrasyonunu sağlamak için somut önlemler, kullanılan kültür kavramına göre değişebilmektedir. Neredeyse tüm Akültürasyon kavramları, bir ev sahibi ülkenin “yerli” üyelerinin, göçmenlerin hâlâ sahip olmak zorunda oldukları aynı özellikleri zaten paylaştığını farz etmektedirler. Akültürasyon, kaçınılmaz olarak kültürel çeşitliliği azaltmayı amaçlamaktadır.⁸³ Buna mukabil çokkültürcülük anlayışı etrafında gerçekleştirilen en-

⁸² Marshall, G. *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınbay Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara: 1999, s. 201

⁸³ <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/international-migration/glossary/integration/> (Erişim tarihi: 15.12.2019)

tegrasyon kavramı kültürel çeşitliliği artırmakla birlikte, yerel toplum ile göçmen toplum arasındaki karşılıklı uyumu temin etmektedir. Bizim çalışmamızda ön planda tutacağımız anlamı da bu yöndedir. Fakat sadece kültürel uyum açısından değil, sosyo-ekonomik, siyasal, sivil katılım, yerel, eğitim vb. *Entegrasyon* kavramının çok boyutlu olan anlamına odaklanacağız.

İngilizce'deki "Integrate" fiilinin Oxford İngilizce Sözlüğü'nde "Bir şeyi bir bütün oluşturmak için başka bir şeyle birleştirmek" karşılığı bulunmaktadır. "Refugee/immigrant Integration", yani Mülteci/Göçmen Entegrasyonu kavramı da bu mana ile paralel olarak, göçmenlerin yeni katıldıkları topluma dahil olarak, o toplumun birer parçası haline gelmeleri olarak ifade edilebilir. Erkan Perşembe'nin *Almanya'da Türk Kimliği* isimli çalışmasında *Entegrasyon* kavramı, "bir bütün halinde hareket etmek kabiliyet ve potansiyeline sahip birimlerin, birlikte geliştirdikleri dayanışma süreci" şeklinde tanımlanmaktadır.⁸⁴ *Entegrasyon*, David Bartram vd. *Göç Meselesinde Temel Kavramlar* adlı çalışmasında da "Göçmenlere sosyal üyelik kazandıran ve onların hedef ülkede temel kurumlara katılma kabiliyetini geliştiren bir süreç" anlamına gelmektedir. Aynı zamanda entegrasyonun evrensel bir manasının olmadığını, hatta yer yer çelişen manaları haiz olduğu ifade edilmektedir. Buna örnek olarak da, *entegrasyon* ve *asimilasyon* kavramlarının eşanlamlı olarak da kullanılabildiklerini vermektedir. Bazen de entegrasyonun asimilasyondan bir önceki evre olarak yorumlandığı, bazen de aksine kültürel asimilasyona gerek olmadan eşit fırsatların kazanımı şeklinde yorumlanabildiği ifade edilmektedir. Göçmenlerin yerel halk tarafından etnik ve kültürel farklılıklarının kabulü ile birlikte kısmen de olsa aidiyet veya üyelik kazandıkları "*Çokkültürlü entegrasyon*" düşüncesinin temelinde de bu 'kültürel asimilasyona gerek olmadan eşit fırsatların kazanımı' düşüncesi yatmaktadır. Bazı ülkelerde de çokkültürcülüğe tepkisellik söz konusudur ve hakim kültür kendi yaşam tarzını her kanal ve mecradan doktrine etme gayreti içinde olduğundan, bu gibi ülkelerde *entegrasyon* asimilasyonla eşdeğer bir görüntü sergilemektedir.⁸⁵

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin Mülteci Yerleşimi ve uyumu ile ilgili Uluslararası El Kitabı'nda *Entegrasyon* kavramı:

⁸⁴ Perşembe, E., *Almanya'da Türk Kimliği*, Araştırma yayınları, Ankara: 2005, s. 46

⁸⁵ Bartram, D. vd., *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*, Hece Yayınları, Ankara: 2017, s. 181-182

“Bir göçmen açısından bakıldığında, kişinin kendi kültürel kimliğini kaybetmek zorunda kalmadan ev sahibi toplumun yaşam tarzına uyumuna yönelik, ev sahibi toplumun bakış açısından bakıldığında ise, gelen nüfusun toplumsal ihtiyaçlarının karşılanması için misafirperverlik ve duyarlı olunması ve aynı zamanda kamu kurumlarının bu konuda istekli çaba içinde olmaları gerekmektedir.”⁸⁶

Bizim bu çalışma boyunca dikkate alacağımız bu tanımdır. Zira bu tanımda ev sahibi toplum ve göçmen azınlık toplumun ikili etkileşim, iletişim ve karşılıklı uyumunu esas almaktadır. İki taraflı işleyen bu süreç, kültürel üstünlük ya da aşağılık düşüncesi ya da kültürel asimilasyon olmadan iki tarafın birbiriyle uyum, karşılıklı etkileşim ve bütünleşme sürecidir. Roger Garaudy *Entegrizm Kültürel İntihar* isimli eserinde:

“Entegrizm ve entegrasyon iki bakışlımı davranıştır. Bu, bir başkasını, kendisine ait olan her şeyini reddederek, onun bizim dünya görüşümüze ve hayat tarzımıza dahil olmasını istemektir, sanki ondan öğreneceğimiz hiçbir şey yokmuş gibi. Bu bir başkasına ait olan her şeyi reddederek, kendi bütüncül kimliğimizi muhafaza etmek bahanesiyle kendimizi kendi hususiliğimiz içine hapsetmektir, sanki diğerinden öğreneceğimiz hiçbir şey yokmuş gibi”⁸⁷

Garaudy bunu derken, entegrasyon kavramına Fransa göç ve göçmen tecrübesinden hareketle ona akültürasyon, yani asimilasyon manası vermektedir. Entegrizm kavramı ile anlatılmak istenen ise, göçmen azınlıkların yerel halk ile diyalog ve etkileşime geçmeden, kendilerini kendi yalnızlıkları içine gömüp, marjinalleşme ve radikalleşmeleridir. Garaudy’nun burda tam olarak anlattığı, çokkültürel arka plana sahip olan *entegrasyon* düşüncesidir. Çokkültürcülük olmadan entegrasyon, asimilasyona doğru evrilmesi kaçınılmazdır. Entegrasyon olmadan da çokkültürcülük, Garaudy’nin de bahsettiği gibi entegrist, yani marjinalleşme, radikalleşme, seperasyon, segregasyon ya da sosyal dışlanma gibi mekanizmaları tetikleyecektir.

Entegrasyonun ülkelere ve onların tarihsel tecrübelerine göre pek çok yorumu vardır. Çokkültürlü ülkelerde entegrasyon bu çokkültürlülük arka planına göre ve çokkültürlülüğün parametrelerine göre bir şekil alırken, tek ulus hakimiyeti ve kültürünün baskın geldiği ülkelerde de bu tek uluslu yapıya göre, ev sahibi toplumun kimlik hü-

⁸⁶ <https://www.unhcr.org/3d985b9ad.html> (Erişim tarihi: 13.10.2019) UNHRC, Refugee Resettlement, An International Handbook to guide Reception and integration, sf.12

⁸⁷ Garaudy, R., *Entegrizm Kültürel İntihar*, ter. Kamil Bilgin Çileçöp, Pınar Yayınları., İstanbul: 1992, s. 128

viyetine bürünme veya kimlik değiştirme ritüeli şeklinde asimilasyon kavramı ile eş-değer kullanılabilmektedir. Çokkültürlü ülkelerin ya da ulus devletlerin de kendi içlerinde farklı yorumları elbette söz konusudur. Ama en temel farklılık, entegrasyonun akültürasyonu destekleyen bir kimlik eritme faaliyeti mi, yoksa çokkültürcülük anlayışında olduğu gibi kültürleri eritmeden, onların etnik yapılarını bozmadan, onları toplumun organik birer parçası haline getirmek mi? sorusunda yatmaktadır. Entegrasyon kavramının bağlama özel anlamlar kazanmasının en önemli nedenlerinden biri, bu kavramın statik bir kavram değil, anlamı ve erişme yolları sürekli dinamik bir şekilde evrilen, içinde bulunulan tarihi-sosyal, hukuki ve siyasi bağlama oldukça bağlı “siyasi içerikli bir toplumsal proje” olmasıdır. Bu nedenle de, farklı ülkelerdeki farklı gelişen entegrasyon anlayışları ve politikaları, ancak o ülkelerin göç ile edindikleri tarihsel tecrübe ile anlam kazanmaktadır.⁸⁸

Nermin Abadan-Unat’ın *Bitmeyen Göç* isimli çalışmasında *Entegrasyon* kavramına eleştirel bakmakta ve *entegrasyon* kavramının örtük bir kavram olduğunu, entegrasyon yerine asimilasyonun derecelerine bakmak gerektiğini vurgulamaktadır.²¹ 21. yy ile birlikte etnik kimliklerde aşırı bir çeşitlenmenin olduğu, illegal göç hareketlerinde artış olduğu, kadın göçünün de artış gösterdiği, yüksek nitelikli ve yatırımcı geçici göçmenlerin ortaya çıkışı, sınır aşırı çalışma göçü, emekli göçü ve iklimle bağlı olarak gerçekleşen göçler gibi göçlerde çeşitlilik artış göstermiştir. Çokkültürlülük⁸⁹ politikaları tartışılır hale gelmiş, Fransa’da göç sınırlı kotalar dahilinde değilken seçmeli göçe doğru bir geçiş olduğu, Hollanda’nın da artık çokkültürlülüğe veda ederek zorunlu asimilasyona doğru bir gidişe tanıklık ettiğini, Danimarka’nın hoşgörüyeye dayalı göç politikasından dışlanma ve göçmenlere yönelik eleştiriye özendirme eylemlerinde artış gösterdiği, Almanya’nın da ayrımcılıktan entegrasyona doğru geçişin söz konusu olduğu, İsveç ve İngiltere’nin de çokkültürlülükten vazgeçemeyen ülkeler oldukları gibi AB ülkelerinin entegrasyon politikalarından ve entegrasyonun farklı yorum ve varyasyonlarından bahsetmektedir.⁹⁰ Bu anlamda Ayhan Kaya’nın *İslam Göç*

⁸⁸ Unutulmaz, O., *Gündemdeki Kavram: ‘Göçmen Entegrasyonu’ Avrupa’daki Gelişimi ve Britanya Örneği, Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar Tartışmalar*, İletişim Yayınları, İstanbul: 2018, s. 157

⁸⁹ Nermin Abadan-Unat da *Çokkültürcülük* kavramı yerine *Çokkültürlülük* kavramını kullanmıştır.

⁹⁰ Abadan-Unat, N., *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul:2017, s.349-363.

ve *Entegrasyon Güvenlikleştirme Çağı* isimli çalışması da bu farklılıkları doğru değerlendirmek açısından manidar bir çalışmadır.⁹¹ Bu örneklerde de görüldüğü üzere her ülkenin entegrasyona bakışı ve yorumu farklı olmaktadır.

Kabul edilmesi gereken başka bir konu da, bu göçmen yerleşimi ile ilgili olan bu kavramların Batı'nın göç tecrübesini temsil eden kavramlar olması ve kendi tarihsel tecrübemize, geleneğimize ve kültürümüze, organik bir ilişki söz konusu olmaması münasebetiyle, tam olarak oturmamasıdır. Göçü çözümlemede kullanılan reçetelerden biri olan “Çokkültürcülük” anlayışının farklılıkları mutlak hale getirmesi, farklı millet ve kültürlerle saygı adına ırkçılığa zemin hazırlaması gibi noktalardan, “Entegrasyon” kavramının da asimilasyon ile arasındaki sınırın muğlaklığı ve bu manada anlayış ve yorumların farklılığı noktalarında bu kavramları da eleştirebilmek mümkün olabilmektedir.

İl Göç İdaresi, 15 Ocak 2020 tarihinde Diyanet ve Milli Eğitim Bakanlığı çalışanlarına yönelik bir “sosyal uyum” çalıştayı düzenlemiştir. Söz konusu çalıştayda *entegrasyon* kavramına batılı değerleri çağrıştırdığı için fazla yer verilmemiş, bu faaliyetlerin entegrasyon politikaları gibi zorunluluk ifade etmediğini, gönüllülük ilkesi ile isteyen kişilerin bu hizmetlerden faydalanabileceği belirtilmektedir. Entegrasyonun yukarıda incelemiş olduğumuz hiçbir manasında “zorunluluk” söz konusu değildir. Birçok Batı Avrupa ülkesinin, göçmenlerin göç, yerleşim ve vatandaşlık koşulları olarak ülke bilgisi, dili ve değerleri edinmesini zorunlu kılan zorunlu entegrasyon politikalarını benimsediği doğrudur. Fakat bunlar uygulamada olan şeylerdir. Teorik olarak entegrasyonun böyle “zorunlu” ya da “gönüllü” gibi bir ayrımı ya da manası bulunmamaktadır. “*Sosyal uyum*” kavramı da aynı şekilde uygulamada üretilen bir kavramdır. Yine söz konusu çalıştayda Göç uzmanı Ali Rıza Beşkat *Sosyal Uyum* kavramını şu şekilde tanımlamaktadır: “Uyum dediğimiz zaman; eğitim, sosyal, siyasal aktivite, dini hizmetlere dahiliyet, kendi kültürel özelliklerinden vazgeçmemesini anlıyoruz.” *Entegrasyon* kavramıyla aynı manayı haiz olduğu görülmektedir. İstanbul İl Göç Koordinatörü Hüseyin Demirhan ise “*İndimaç*” kavramını kullanmayı tercih etmiştir. Os-

⁹¹ Bkz. Kaya, A., *İslam Göç ve Entegrasyon Güvenlikleştirme Çağı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları., İstanbul: 2016, s. 43-157

manlıca olan bu kavram da, “dürülüp sarılma, birbirine geçme ve kenetlenme” manasına gelmektedir. Dolayısıyla entegre olmayla aynı anlama gelmektedir. *Sosyal Uyum* kavramı ise her ne kadar yapılan faaliyetlerin içeriğine bakıldığında, yerel toplum ile göçmen toplum arasında karşılıklı mekik dokuma, çift taraflı etkileşim halini yansıtsa da, *uyum* daha ziyade tek taraflı duran ve sadece göçmenlerin yerel topluma uyumunu ihtiva eden bir kavram gibi durmaktadır. Bunun karşılığında *kabul* kısmı eksik kalmaktadır. Devlet, özelde ise Diyanet İşler Başkanlığı ve İl Göç İdaresi Başkanlığı her ne kadar *entegrasyon* kavramına sıcak bakmasalar da, uluslararası göç literatüründe bunun adı *entegrasyondur*. *Uyum* kavramının İngilizce karşılığı olan *Adaptation* kavramı göç literatüründe *entegrasyon (Integration)* kadar baskın kullanılan bir kavram değildir ve yeni bir ortama tepki olarak değişim sürecini ifade etmektedir. Dolayısıyla da tek taraflı bir süreçtir. Kavram ile yapılan ya da yapılması planlanan uygulamalar birbirine tam olarak uymamaktadır.

3.5. Asimilasyon Kavramı

Fransızcadan gelen (Assimilation), İngilizceye de aynı şekilde geçen ve “Assimilate” fiilinden türeyen bu kavram, Oxford İngilizce Sözlüğü’nde “Ayrı bir grupta kalmak yerine, bir ülkenin ya da toplumun bir parçası haline gelmek” şeklinde açıklanmaktadır. Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde ise “Farklı kökenden gelen azınlıkları veya etnik grupları, bunların kültür birikimlerini, kimliklerini baskın doku ve yapı içinde eriterek yok etme.” şeklinde tanımlanmaktadır. Gordon Marshall’ın *Sosyoloji Sözlüğü*’ne göre Asimilasyon, “Dışarıdan gelen birisinin, göçmenin ya da tali konumdaki bir grubun, egemen olan toplumla ayırt edilemez derecede bütünleşmesi sürecini anlatmak için kullanılan, kültürlenmeyle eşanlamlı bir terim”⁹² anlamını taşımaktadır. Kirman’ın *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*’nde “Bir toplumdaki etnik ya da kültürel azınlıkların, egemen kültürün değer ve normlarını gönüllü veya gönülsüz olarak benimsemesi neticesinde eritilmesi ve yok edilmesi süreci”⁹³ şeklinde ifade edilmektedir. David Bartram vd. *Göç Meselesinde Temel Kavramlar* adlı çalışmasında *Asimilasyon*, “Göçmenler ile yerli halk arasındaki etnik farklılığın azalması (ya da ortadan

⁹²Marshall, G. *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınbay Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara: 1999, s. 42

⁹³ Kirman, M. Ali, *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, Rağbet yayınları, İstanbul: 2004, s. 26

kalkması) ile sonuçlanan, göçmenlerin yerli halka benzemesi sürecidir.”⁹⁴ Park ve Burgess’in *Asimilasyon ve Sosyal Kontrol* adlı çalışmasında Asimilasyon, “Bir toplum ya da ülkenin kültürünün, vatandaş olarak kabul edilmiş bir kimseye aktarılmasına aracı olan süreci” olarak, *Asimilasyon Sosyolojisi* başlığı altında da, “kişilerin ve grupların diğer kişi ve grupların anılarını, hislerini ve davranışlarını edinip, deneyim ve tarihlerini paylaşarak ortak bir kültürel yaşama dahil oldukları içiçe geçme ve kaynaşma sürecini” ifade etmektedir. Negatif anlamda bir ulussuzlaştırma süreci olduğu, “Amerikalılaştırmak”, “İngilizleştirmek”, “Almanlaştırmak” gibi fiillerle de ifade edilebileceği belirtilmiştir.⁹⁵ Şimdi de kavramın tarihi seyrine bir göz atalım.

Sosyolojinin ortaya çıktığı 19 yy., hem Fransa ve hem de Amerika’da göçmenleri hedef alan milliyetçi hareketlerin yoğunluk kazandığı ve yabancı düşmanlığının yaygınlık kazandığı bir dönemdir. Fransız ve Amerikan sosyal bilimciler *Asimilasyon*-kavramını ilk olarak bu yabancı düşmanlığına bir çözüm olsun maksadıyla kullanmaktayken, sömürge devletlerin bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle birlikte kavram gerici bulunmuş ve çağ-dışı bir hüviyete evrilmiştir. Sosyolojinin kurucuları göçmenlerin davalarını savunmak maksadıyla bu kavramı geliştirmişlerdir. Fakat konjonktürün zamanla değişmesi bu kavramın göçmenleri savunan tarafı değil, aksine göçmenlerin ırk ve kültürel geçmişlerini yeni yerleştikleri ülkenin sosyo-kültürel zemininde eritmeleri anlamında demokratik bulunmayışı ve çokkültürcülük anlayışlarıyla da her bir kültürün kendi içinde değerli ve benzersiz oluşu fikri ile asimilasyonun göçmenlere yönelik haksız bir uygulama olduğu düşüncesini baskın hale getirmiştir. Böylelikle de yerini daha mutedil bir kavram ve uygulama olan *Entegrasyon* politikalarına bırakmıştır.

İlk asimilasyon kuramı, Chicago Sosyoloji Okulu’nun 1920’lerde, göçmen yerleşimi hakkındaki “İrk İlişkileri Döngüsü” diye adlandırılan ve dört aşamalı olan kuramıdır. Bu dört aşama; temas, çatışma, uyum (accommodation) ve asimilasyondur. Bu döngü, evrimsel bir modeldir. Buna göre asimilasyon, son aşamada etnik gruplar arasındaki farklılıkların eritilmesini netice vermektedir. Milton Gordon, asimilasyonun yedi evresini şu şekilde sınıflandırmıştır: “Kültürel veya davranışsal asimilasyon”,

⁹⁴ Bartram, D. vd., *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*, Hece yayınları, Ankara: 2017, s. 39

⁹⁵ Park, R. Ezra, Burgess, Ernest W., *Asimilasyon ve Sosyal Kontrol*, Pinhan Yayınları, İstanbul: 2017, s. 9-11

“yapısal asimilasyon”, “evlilikle asimilasyon”, “kimlik açısından asimilasyon”, “önyargının ortadan kalkması anlamına gelen tutumsal kabullenme”, “ayırımcılığın yok olması manasına gelen davranışsal kabullenme asimilasyonu” ve “yurttaş olma yoluyla asimilasyon”dur.⁹⁶ Asimilasyon kuramlarına göre süreç kültürel ve sosyal olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. Eisenstadt’a göre kültürel asimilasyon, kültürün evrenselleri olarak tanımlanan değerler, normlar, davranış kalıpları ve beklentilerinin benimsenmesidir ve bunlar olmadan da bir kültür daim olamaz. Sosyal asimilasyon da, göçmenlerin yerel halktan kabul edilmiş grup üyeleri ile evlilik, sosyal mecralarda birbir etkileşimle emilmesi sürecini ifade etmektedir. Bu asimilasyon türü iki ayrı grubun değil, sadece tek bir kültürel grubun hayatta kalacağını belirtmektedir.⁹⁷ Ayrıca Giddens’in da Zangwill’in “eritme potası” (melting pot) kavramına denk düşen benzer-fikirlilik” teorisi vardır. Buna göre asimilasyon ideali, aynı şekilde hissetmek, düşünmek ve eylemek olarak açıklanmıştır. Bu da “benzerlikler bir ve özdeştir” tarzındaki kabulün bir tezahürüdür.⁹⁸

Park ve Burgess’a göre adaptasyon “çatışmayı azaltan veya ortadan kaldıran, rekabeti kontrol eden, toplumsal düzende farklı çıkarlara sahip kişiler ve gruplar için temel bir güvenlik düzeyi oluşturan ve bu kişilerin çeşitli yaşam faaliyetlerini bir arada yürütebilmelerini sağlayan toplumsal ilişkiler ve tavırlar bütünüdür.” Asimilasyon ise bir toplumsal kaynaşma sürecidir. Bir çatışma veya yeni bir duruma adaptasyon hızlı bir şekilde gerçekleşebilse de, asimilasyon daha hassas, muğlak ve aşamalı gerçekleşen bir süreci ihtiva etmektedir.⁹⁹

Asimilasyon kuramları içinde yer alan önemli kavramlardan biri, *Akkültürasyon*, yani “kültürleşme” kavramıdır. Kısaca başka bir kültüre benzeme manasına gelen bu kavram, asimilasyon kuramları içinde öne çıkan temel kavramlardan biridir. John Berry göçmenlerin akkültürasyonu hakkında sosyo-psikolojik bir model ortaya koymuştur. Buna göre, göçmenler dört ayrı akkültürasyon stratejisi benimseyebilmekte-

⁹⁶ Kivisto, P. *Multiculturalism in a Global Society*, Blackwell Publishing, Oxford: 2002, s. 27-29

⁹⁷ Eisenstadt, S. N., *Cultural Assimilation and Tensions in Israel*, International Social Science Bulletin, Vol. 8, N, 1, France:1956, s. 258-261.

⁹⁸ Park, R. Ezra, Burgess, Ernest W., *Asimilasyon ve Sosyal Kontrol*, Pinhan Yayınları, İstanbul: 2017, s. 10

⁹⁹ Park, R. Ezra, Burgess, Ernest W., *a.g.e.*, s. 10-11.

dirler: asimilasyon, entegrasyon, separasyon (ayrışma) ve marjinalleşme. Asimilasyon, kişinin önceki kimliğinin yerine, göç ettiği toplumun kimliğini ikame etmesini ifade etmektedir. Entegrasyon ise, kendi etnik kimliğini sürdürmekle beraber, eş zamanlı olarak hakim kültürün bakış açısını kazanma kapasitesine işaret etmektedir. Separasyon ile grup hem kendi kültürünü kaybetmemekte, fakat hem de hakim olan kültürle iletişimi reddetmektedir. Marjinalleşme ise birinin kültürel geçmişini yitirmesini, fakat aynı zamanda hakim kültüre girmeyi de tercih etmemesini ifade etmektedir.¹⁰⁰ Göç yönetiminde söz sahibi olan devletler ve devlet erki de *separasyon* kavramının karşılığı olan ve yukarıda açıklanmış olan *segregasyon* stratejisi göstermekte ya da marjinalleşmenin göç yönetimi yönüyle karşılığı olan *sosyal dışlanma* stratejisi gütmekte ya da bunlardan farklı olarak *çokkültürcü* bir strateji benimsemekte veya entegrasyon stratejisi göstermekte veyahut da son noktada asimilasyon tavrı ve stratejisi benimsemektedir. Göç yönetimi ile ilgili kavramların izahından sonra şimdi de entegrasyon kavramının tarih içinde nasıl şekillendiğini, hangi manalara evrildiğini ve diğer kavramları geride bırakarak tebarüz etme nedenlerini daha derinlemesine izah etmeye ve anlamaya çalışalım.

4. ENTEGRASYON KAVRAMININ TARİHİ SERÜVENİ

Latince parçaları bütün içinde birleştirmek anlamına gelen “Integutio” kelimesinden gelen Entegrasyon; sosyolog Meissner’e göre “farklı parçaların kendi özelliklerini kaybetmeden yeni bir bütün oluşturması ve uyum göstermesi” anlamına gelen bir kavramdır.¹⁰¹ Fakat zaman içerisinde bu kavrama yüklenen manalarda farklılaşmalar olmuştur. Amerika ve Fransa’da başlayan asimilasyon politikaları, değişen dünya şartları nedeniyle yerini farklı açıklamalara ve uyum politikalarına bırakmıştır. Özellikle Erime potası (melting pot)¹⁰², göçmenleri daha önce sahip oldukları sosyo-kültürel sermayeden arındırmakta ve onu tamamen iltica edilen ülkenin sosyo-kültürel değerleri içinde eritmektedir. Yükselen kapitalizm ve küreselleşme değerleri ile birlikte

¹⁰⁰ Berry, J., *Integration and Multiculturalism: Ways towards Social Solidarity*, Papers on Social Representations V. 20, 2011, s. 2.1-2.21.

¹⁰¹ Meissner, F., *Mainstreaming Integration Governance*, Ed. Scholten, P.W.A., Breugel, I. Van, C. 10, 2018, s. 215-233.

¹⁰² Bu benzetme, ilk olarak İsrail Zangwill tarafından 1908 yılında kullanılmış ve sonradan özellikle Amerika’da asimilasyon tanımlarında sıklıkla kullanılmış bir teşbihtir.

artan nüfus hareketliliği; birçok farklı ırk, millet, renk, dil ve dinden insanı aynı coğrafi sınırlar içinde bir araya getirmiştir. Aynı zamanda sosyal adalet ilkesiyle icraat gösteren refah devleti politikaları da sorgulanmaya başlamış ve bu gruba dahil olan ülkeler, yasal yollardan göç edenlere, yurttaşlık koşulu aramaksızın, kendi yurttaşlarına tanıdıkları sosyal hak ve imkanları büyük ölçüde gelen bu insanlara da tanımışlar ve insan hakları ihlali söz konusu olduğunda da sığınmacılara kapılarını açmışlardır. Böyle olunca da, homojen etnik yapılı ülkeler dahi bir şekilde çok etnikli heterojen yapılara dönüşmüştür. Bu demografik yapıdaki değişim de, beraberinde çok kültürlü göç politikalarının ön plana çıkmasına sebebiyet vermiştir. Fakat ne var ki, bu çeşitlilik de yabancı düşmanlığı, ayrımcılık ve dışlanma gibi yansımaları olan pek çok etnik ve dini çatışmanın fitilini yakan bir mesele haline almıştır. Bu artan anlaşmazlıklar da, göçün giderek çeşitlenmesi ve farklılaşmasını netice vermiştir. Son olarak bugün gelinen durumda, bu çatışma ve anlaşmazlıklara bazı ülkeler göçü sınırlandırma gibi bir önlem alırken, bazılarını da göçe kabulde daha seçkinci bir tavır sergilemeye sevk etmiştir.¹⁰³

2010 Dünya Göç Raporu'na göre, bugün dünya genelinde göçmen sayısı 214 milyonun üzerindedir. Göçmen sayısındaki artış bu ivmeyle devam ederse, bu sayının 2050 yılına kadar 405 milyonu bulması mukadder olacaktır.¹⁰⁴ Avrupa ülkelerinin bir kısmında (Almanya, İngiltere ve Fransa) göçmen azınlıkların nüfus içindeki oranı % 20'leri geçmiş bulunmaktadır.¹⁰⁵ Bu denli süper çeşitliliğin (super-diversity)¹⁰⁶ olduğu ve 20. Yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte bu çağın artık bir 'Göç Çağı' (age of migration)¹⁰⁷ olduğu ifade edilmektedir. Bu durum da devletleri iki temel soruyu sormaya sevk etmiştir. Bunlar; artan ve çeşitlenen bu insan hareketliliği karşısında sınır kontrolünün nasıl sağlanacağı sorusu, diğeri de bu hızlı ve yoğun gerçekleşen göçlerin toplumda oluşturduğu dönüşümlerle nasıl ve hangi şekilde başa çıkılacağı sorusudur.

¹⁰³ Abadan-Unat, N., *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul Bilgi Üniversitesi yay., İstanbul: 2006, s. 363-364.

¹⁰⁴ IOM, *World Migration Report*, 2011 https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr2011_english.pdf (Erişim tarihi: 12.12.2019)

¹⁰⁵ Hansen, R., *Citizenship and Immigration in Post-War Britain*, Oxford University Press, 2000; Favell, A., *Philosophies of Integration: Immigration and the Ideal of Citizenship in France and Britain*, Basingstoke: Macmillan: 1998 Akt. Unutulmaz, Onur, "Gündemdeki Kavram: 'Göçmen Entegrasyonu' Avrupa'daki Gelişimi ve Britanya Örneği, Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar Tartışmalar, İletişim Yayınları, İstanbul: 2018, s. 137

¹⁰⁶ Vertovec, S., "Super-Diversity and its implications" *Ethnic and racial Studies*, 30

¹⁰⁷ Castles ve Miller, *Göçler Çağı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 2008

Özellikle vatana geri dönüşlerin az olması ve göçmenlerin toplumun artık kalıcı birer ögesi haline gelmeleri, bu kişilerin topluma nasıl entegre edilecekleri sorusunu daha belirgin hale getirmektedir. Şimdi bu kavramın tarihsel seyrine ve temellerine bir göz atalım.

4.1. Entegrasyon Kavramının Temelleri

‘Entegrasyon’ (Integration) kavramı; Durkheimci fonksiyonalist sosyoloji ile temelleri atılan, Chicago okulunun uygulamalı çalışmalarıyla da yaygınlık kazanan bir kavramdır. Talcott Parsons *Essays in Sociological Theory*’de “İşlevselci kuramda entegrasyon terimi temel bir yere sahiptir ve bir yandan, sistemin bozulmasını ve istikrarını korumasının olanaksızlaşmasını kolektif biçimde önleyen, öbür yandan sistemin bir birlik halinde işlemlerini beslemek için 'işbirliği yapan' bir sistemin birimlerinin ilişki tarzını karşılar.”¹⁰⁸ Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere toplumsal konsensüs anlamı taşımaktadır. Durkheim, asimilasyon kavramından ziyade entegrasyon kavramını kullanmayı tercih etmiştir. Entegrasyonu kültürel mirasın aktarımı olarak görmekte, böylelikle de modern toplumdaki dönüşüme vurgu yapmaktadır. Ona göre sanayileşme ile birlikte insan hareketliliği artmış, bu da zaman içinde bireylerin köksüzleşmesini netice vermiştir. Birey bu dönemde ancak işbölümü içindeki yeriyle sosyalleşmektedir. Mesleki ortama girme, sendika ve dernek gibi sosyal grupların çalışmalarına katılma manasında asimilasyon sorununu ortaya çıkarmıştır.¹⁰⁹

“Asimilasyon kavramı” başlığında ayrıntılı olarak zikredilen asimilasyon teorileri, zaman içerisinde evrimsel bir perspektife sahip olmaları ve göçmenlerin sonunda asimile olacağı homojen bir toplum fikrini önermeleri dolayısıyla eleştirilmiştir. Özellikle 1960'lardan itibaren, bu sorunda tam manasıyla dikkate alınmayan ırk ve etnisitenin, sosyal ilişkilerde ve asimilasyonda kalıcı bir faktör olduğu ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda bu aşamaların statik ve deterministik oluşu ve reel düzlemde gerek muhtemel sonuçları bakımından, gerekse de ev sahibi toplum açısından çok daha

¹⁰⁸ Marshall, G. *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınbay Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara: 1999, s. 201

¹⁰⁹ Beaud, S., Noiriel, G., “Göçmenlerin Bütünleşmesini Düşünmek”, Toplumbilim, Göç Sosyolojisi Özel Sayısı, Sayı: 17, s. 15-24.

karmaşık bir süreç ihtiva etmesi yönüyle asimilasyon kuramları eski popülerliğini kaybetmiş ve zamanla da asimilasyon politikalarının başarısızlığı ve tam manasıyla asimilasyonun mümkün olamayacağı anlaşılmıştır.¹¹⁰ Asimilasyon politikalarındaki yaşanan bu başarısızlıklar, onun en uç boyutu olan çokkültürlülük politikalarına geçişi mümkün hale getirmiştir. Çokkültürlülük politikalarında da yaşanan etnik çatışma ve dışlanmalar nedeniyle başarı sağlanamayınca ‘asimilasyon’ ile ‘çokkültürlülük’ arasında ara bir form olan ‘entegrasyon’ politikaları ön plana çıkmıştır.

4.2. Entegrasyon Kavramının Ön Plana Çıkışı

“Çokkültürlülük, birçok toplumda kültürel çoğulculuğun tanınması ve desteklenmesi, modern toplumlardaki kültürel birleşme ve evrensellik eğilimlerinin tersine, kültürel çeşitliliği korumaya çalışmaktır.”¹¹¹ Bu çokkültürlülük akımının yaygınlaşması, Batı’nın bazı yerlerdeki ırkçı ve ayrılıkçı hareketlere ve bu manadaki etnik çeşitliliğe bu yolla çözüm arayışının neticesidir. Fakat her bir farklı etnik kültürü kaynaştırma ve bütünleştirme hedefi gütmeksizin, sayısız kültürel çeşitliliği de düşününce, içinden çıkılmaz etnik bölünmelere, her biri birbirinden farklı paralel yapılanmalara ve bunlar da yine çatışmalara yol açmıştır. Böyle bir ortamda da, bu çokkültürlü politikaların aslında göçmenlerin yerel topluma iştirakini sağlayamadığı gibi, toplumu oluşturan farklı grupların birbirleriyle diyalogunu da engellediği görüşü ağırlık kazanmaya başlamıştır. Dolayısıyla çokkültürlülük paradigması da beklenen toplumsal kaynaşma ve huzuru temin edememiştir. Çokkültürlülük kavramının bu tarihsel tecrübesi de sonuç olarak “entegrasyon” kavramının daha orta yol bir çözüm olarak diğer kavramları elimine ederek, ön plana çıkmasına yol açmıştır. Böylelikle de, toplumun birlik ve beraberlik içerisinde, toplumun tüm unsurlarının barış ve huzur içinde yaşayabilmeleri adına, göçmen ve azınlık grupların daha etkili bir şekilde topluma entegre olmaları gerektiği görüşü ağırlıklı olarak kabul görmeye başlamıştır.

Entegrasyon kavramının önem kazanmasının başka bir sebebinin de gittikçe artan ‘kimlik kaygıları’ olduğu ifade edilmektedir.¹¹² Bu kaygılar, daha ziyade artan

¹¹⁰ Yücel Yönlü, K., *Göç Sosyolojisi*, Doğu Kitapevi, İstanbul: 2018, s. 45-50.

¹¹¹ Jary, D., Jary, J. “*Multiculturalism*”, The Harpercollins Dictionary of Sociology. N.Y.: 1999.

¹¹² Akt. Unutulmaz, O., “*Gündemdeki Kavram: ‘Göçmen Entegrasyonu’ Avrupa’daki Gelişimi ve Britanya Örneği, Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar Tartışmalar*”, İstanbul, İletişim yay. 2018, s. 138,

çeşitlilikle birlikte gelişen ve büyüyen tepkilerin bir sonucudur. Entegrasyon talebini ortaya çıkartan bir diğer âminin de önüne geçilemeyen göç dalgaları sonucunda, göçmen nüfusun çok hızlı şekilde çoğalıyor olmaları, nüfus içindeki dengelerin göçmenler lehine değişmesi gerçeğidir. Bu demografik dengelerin değişmesi de yine entegrasyon talebini daha da artırmış olduğu ifade edilmektedir.¹¹³ Göçmenlerin toplum içinde görünürlükleri arttıkça, yerel toplumun bu alanları kullanımı sınırlanmış ve kültürel farklılıklardan kaynaklı rahatsızlıkları artış göstermiştir. Bunlar da göçmenlere yönelik tepkilerin her geçen gün artış göstermesini netice vermiştir. Göç yönetimi ve göçün sınırlandırma faaliyetlerini daha önemli hale getiren bir diğer sebep de, 11 Eylül saldırısı ile birlikte ortaya çıkan güvenlik meseleleridir. Bu dönem, özelde Müslüman göçmenlere, genelde bütün göçmenlere yönelik kuşku bakışın artış gösterdiği bir dönemdir. Ayhan Kaya bu çağa ‘Güvenikleştirme Çağı’ demektedir. Bu tam da Huntington’ın “Medeniyetler Çatışması” tezini doğrulayan tarzda bir gelişmedir. Bütün bu faktörler, toplum içindeki entegrasyona yönelik talebin artış göstermesine sebep teşkil etmiştir.

4.3. Entegrasyon Teorileri

Asimilasyon teorilerinin beklenen sonuçları meydana getirmemesi neticesinde, yerini entegrasyon teorilerine bırakmıştır. Entegrasyon teorileri, asimilasyondan farklı olarak belli yapısal koşullar ve gözlemlenen sonuçlar üzerine tümevarımsal varsayımlar yerine, gönderen ve alan devletlerin karakteristikleri, etnik grupları, bireysel göçmenler ve onların ilişkileri üzerine özel koşulları içeren tündengelimsel bir modeli öne sürmektedir. Böyle bir model, betimleyici ya da ampirik genellemeler yapmanın yanında, bu genelleştirmelerin ardındaki nedensel süreçleri oluşturan ve şimdiye dek gözlenmeden geçilen muhtemel süreçleri açıklamayı da amaçlamaktadır.¹¹⁴ Asimilas-

Vasta, E., “*Accommodating Diversity: why current Critiques of Multiculturalism Miss the Point*” Oxford, 2007; Brubaker, R., “The Return of Assimilation? Changing Perspectives of immigration and its sequels in France, Germany and The United States, 2003.

¹¹³ Davoudi, S., Wishardt, M., Strange, I., “*The Aging of Europe: Demographic Scenarios of Euro’s Future*”, Futures 42/8, 2010, s. 794-803.

https://eprint.ncl.ac.uk/file_store/production/161722/D13D46FD-842C-4B71-BFFF-5CADC3B03626.pdf (Erişim Tarihi: 17.12.2019)

¹¹⁴ Esser, H., *Does the “New” Immigration Require a “New” Theory of Intergenerational Integration?*, International Migration Review, 38 (3), 2004, s. 1128.

yon teorilerindeki ‘ırk ilişkileri döngüsü’ gibi henüz gerçekleşmemiş olan olay ve olgular üzerine tümevarımsal genellemeler içerirken, entegrasyon teorilerinde betimleyici süreç tanımlaması yapılırken, gözlemlenen süreçleri nedensel olarak açıklamayı da hedeflemektedir. Bu manada entegrasyon teorileri reel yansıtmakta asimilasyon teorilerine göre daha az riskli bir yolu tercih etmektedir. Entegrasyon teorileri de asimilasyon teorilerinde olduğu gibi, entegrasyonun birkaç kuşak geçtikten sonra gerçekleşebilen bir süreç olduğu vurgulanmaktadır. Bu teoriye göre göçmen azınlık grupları yerlilerle sosyal ilişki kurarak yerel toplumun bir parçası olacaklardır. Yine bu teoriye göre, ikinci kuşaklar ilk kuşaklara göre topluma daha fazla entegre olacaklardır. Aynı zamanda azınlık gruplarının dil-eğitim seviyesi ve emek piyasasındaki durumları gibi bireysel özelliklerinin de entegrasyonda etkili olduğu belirtilmektedir. Yine yaş itibarıyla daha genç olanlar, diğer kesimlere nazaran daha kolay topluma entegre olabilmektedirler. Buna göre daha iyi iş imkânlarına sahip olanlar ve daha nitelikli olan göçmenler, yerlilerle daha fazla ilişki içerisinde olduklarından göç alan ülkenin sosyal yapısına daha kolay adapte olmaktadır.

Ruben Gowricharn, Batı toplumundaki göçmenlerin bağlılığını göçmenlerin iş sahibi olmalarının entegrasyona olumlu etkisiyle açıklamaktadır. Entegrasyonun finansal ve ahlaki etkileri vardır. Bireyler, çalışarak kendi hayatlarını kazanacak ve daha yüksek gelir elde edebileceklerdir. Bu sayede finansal olarak özgür olan kişiler, kendilerini geliştirme imkânına da sahip olmaktadır. Ayrıca işgücü piyasasına katılan bu kişilerin, gelir sahibi olmalarının yanında yaşadıkları topluma sosyo-kültürel katılımları da bu yolla artmaktadır. Üstelik bu durumun sosyal bağlılığı sağlamada önemli bir işlevi bulunmaktadır. Bu bakımdan entegrasyonda, orta ve yüksek sınıfı oluşturan göçmenlerin kültürel farklılıklarını arkada bırakacakları varsayımı olduğunu ifade etmek mümkündür.¹¹⁵

¹¹⁵ Akt. Ceceli Köse, S., *Çokkültürcülük Politikalarından Entegrasyon Politikalarına Geçiş: Hollanda’daki Türkiye Kökenli Göçmenler Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012, s. 18-19

Gowricharn, R., *Integration and social cohesion: The case of the Netherlands*. Journal of Ethnic and Migration Studies, 28 (2), p. 259-273.

Andrew M. Greele, entegrasyon sürecinin altı aşaması olduğunu belirtmektedir. Bu teori, birkaç kuşak sonra göçmenlerin yaşadıkları ülke toplumuna entegre olacakları varsayımına dayanmaktadır. Göçmen grubun kendi kültürünü tehlikede hissettiği birinci aşama olan ‘kültürel şok aşamasından; kimlik ve etnik bilincinin yoğun olduğu, göçmenlerin artık dil bilip daha vasıflı işlere sahip olduğu ikinci aşamaya geçilmektedir. Üçüncü aşamada nitelikli ve yetenekli göçmenlerin asimilasyonu gerçekleşmektedir. Dördüncü aşamada ise, göçmen gruplar orta ya da üst sınıf olarak gerekirse yaşadıkları ülke ya da şehri istedikleri gibi yöneteceklerini iddia etmektedirler. Çatışma ihtimali olan bu aşamadan sonra, grup üyelerinin profesyonelleştiği ve yabancı toplumla bütünleştiği beşinci aşama gelmektedir. Kendilerine yabancılaşmış bu kişilerin, altıncı ve son aşamada entegrasyonu başlatması ile süreç son bulmaktadır.¹¹⁶ Bu teoriler ışığında entegrasyon yorumlanmaya ve anlaşılmaya çalışılmış ve bu sürecin arkasındaki temel dönüm noktaları üzerinden aşamalara ayrılmıştır.

4.4. Entegrasyon Boyutları

Göç olgusu, toplumun bütün alanlarına etki eden çok boyutlu bir kavramdır. Bundan dolayı göçmenlerin yerel topluma eklemlenmeleri de çok boyutlu incelenmesi gerekmektedir. Tuomas Martikainen’e göre entegrasyonun bu manada üç temel unsuru vardır. Bunlar: kültürel, yapısal ve politik entegrasyon. Kültürel entegrasyon, hem göçmenlerin ve göçmen topluluklarının ev sahibi toplumun değerleriyle, kuralları ve davranış modelleriyle ilişkisi ve uyumuyla, hem de bu yerel toplumun göçmenlerin kültürel hayatlarının toplumda oluşturdukları görüntülere yönelik gösterdikleri tepkilerle ilgilidir. Kültürel entegrasyonun daha ziyade tezahür ettiği yerler, sivil toplum ve medyadır. Olumlu kültürel entegrasyon, güçlü etnik ilişkilerde kendini göstermekte ve yapısal ve politik entegrasyona göre daha içselleştirilmiş bir entegrasyon çeşididir. Yapısal entegrasyonda ise göçmenler yerel toplumun farklı sektör, kurum, kuruluş ve organizasyonlarına aktif olarak dahil olmayı başarırlar ya da bu kurumların kendi içlerinde paralel formlarını oluştururlar. Bu tür sektörler, kurum ve organizasyonlar,

¹¹⁶ Greele, Andrew M., *Why Can't They be Like Us? America's White Ethnic Groups*, Clarke, Irwin&Company, NewYork: 1971, s. 53-58

eğitim, ekonomi, siyasi parti ve dini toplulukları kapsamaktadır. Yerel işgücü piyasasına ortaklık, eğitim kurumlarına dahil olma, siyasi ve dini gruplara aktif katılım gibi faaliyetler, yapısal entegrasyonun en önemli göstergelerinden biridir. Aynı zamanda, etnik-içi örgütlenmelere de sosyal bağları sağlam tutması ve yerel toplum içinde kendilerini temsil etmeleri yönüyle de göçmenlerin topluma entegre olabilmeleri adına önemli bir rol atfedilmektedir. Politik entegrasyon ise devletin göçmenlerle işbirliği yollarını ifade etmektedir. Belli başlı konular, ev sahibi topluma bütünüyle katılımı gerekli kılan, vatandaşlık elde edebilme ve sağlık, eğitim, barınma gibi diğer yasal hakları kapsamaktadır. Böylelikle göçmenlerin kendilerinin de birer aktif politik karar verici pozisyonuna gelmeleri sağlanmaktadır. Etnik ayrımcılığa karşı yasa yapmak, vatandaşlık elde etme ile ilgili imkan ve sınırlılıklar politik entegrasyonun bir unsuru olmaktadır.¹¹⁷ Biz bu çalışmada politik entegrasyon ile ilgili olan “eğitim ve öğretim”, “çocukların öğretimi”, “sağlık ve fiziksel olarak iyi olma hali”, “konut bulma” durumlarına kültürel entegrasyon ile ilgili olan “sosyal bağlar”, “sosyal köprüler”, “dil ve kültür”, yapısal entegrasyon ile ilgili olan “iş bulma ve ekonomik yeterlilik”, “güvenlik ve istikrar” ve “sivil katılım” sınıflandırması ışığında, on ayrı entegrasyon parametresi üzerinden Diyanet İşleri Başkanlığı ve onun altbirimleri olan müftülüklerden hizmet alan kişilerin topluma uyum ve yerel halk tarafından kabulü anlamaya ve yorumlamaya çalışacağız. Entegrasyon kavramının bu tarihi serüveninden sonra şimdi de tezimin konusu ile oldukça ilgili olan dinî kurum ve oluşumların entegrasyondaki rol ve etkilerini incelemeye geçebiliriz.

5. DİNİ KURUM VE OLUŞUMLARIN ENTEGRASYONA ETKİSİ

Dini kurumların entegrasyona etkisine geçmeden önce biraz kimlik ile din ilişkisinden bahsetmek konuyu daha doğru değerlendirmek adına önem arz etmektedir.

¹¹⁷ Martikainen, T., “*Din Göçmenler ve Entegrasyon*”, çev. Nebile Özmen, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İstanbul: 2010, s. 265-266

Hans Mol dini, kimliğin kutsallaştırılması olarak tanımlamaktadır.¹¹⁸ Bu anlamda kimliği, dinin tanımlanmasında anahtar bir kavram olarak kullanmıştır. Peter Berger dinin işlevini kişinin kozmosunu kutsamak olduğunu belirtmektedir.¹¹⁹ Dolayısıyla dindar bir kişinin kimliğini bu inancından soyutlaması mümkün gözükmemektedir. Kimlikler de dinin yorum ve algılanmasında çok önemli bir etkiye sahiptirler.

5.1. Din ve Kimlik

Kimlik kuramlarında bireysel kimlik ve sosyal kimlik ayrımı vardır. Bireysel kimlik kişinin biyolojik özellikleri, bedensel ve zihinsel kapasiteleri gibi onu biricik kılan ve diğer insanlardan ayırtıran özellikleridir. Sosyal kimlik ise, bireyin dinsel, etnik, siyasal, ekonomik, cinsel vb. gruplardaki üyelikleri ile tezahür etmektedir. Bizim üstünde duracağımız nokta tam da burasıdır. Zira sosyal kimlik, kişinin aynı grup içinde yer aldığı diğer üyelerde paylaştığı kolektif bir kimliktir ve grup aidiyeti ve dini aidiyet için önem arz etmektedir. Kişi, sosyal kimliğini tarif ederken aidiyet hissiyle bağlı bulunduğu oluşumlara atıf yapmaktadır. Bizim üzerinde yoğunlaşacağımız konu, sosyal kimliğin ulus kimliğinden ziyade, Suriyeli sığınmacılar ile özellikle kültür yönüyle benzeşmemizin en temel nedenlerinden biri olan “Müslüman kimliği” üzerine olacaktır. Tezimiz; Müslüman kimliğin pratik yansımaları olan Camii ve Kur’an kurslarının, yurtlarından uzak düşmüş Suriyeli sığınmacılara bu kuşatıcı şemsiye ya da sığınacak güvenli bir liman fonksiyonunu sağlayacağı hipotezine dayanmaktadır.

Din, mensuplarına günlük hayat için birer rehber, dış dünyayı anlama ve anlamlandırma hususunda bir referans çerçevesi sunmakta ve ayrıca insanın ontolojik soru ve sorunlarına ve gündelik hayat içindeki problemlerine kendi bakış açısından oldukça ikna edici cevaplar sunmaktadır. Zira dinler mensuplarına spesifik bir kimlik kazandırmak ve bu kimliğin devam ve temadisi için inanç, ibadet ve ahlak esaslarından oluşan bir dünya görüşü sağlamaktadır. Böylelikle de mensuplarını kognitif, etik ve pratik yönlerden etkilemekte ve yönlendirmektedir.¹²⁰ Dinin insan hayatında oynadığı

¹¹⁸ Akt. Greil, A. L., Davidman, L., *Religion and Identity*, 2007, The Sage Handbook of the Sociology of Religion, Ed. Beckford, J., Demerath, J., P. 7, C. 1, 533.

Mol, H., *Identity and the Sacred: A Sketch for a New Social-Scientific Theory of Religion*, Oxford: 1976

¹¹⁹ Berger, P., *Kutsal Şemsiye: Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları*, Çev. Ali Coşkun, Rağbet Yayınları, İstanbul: 2015, s. 84.

¹²⁰ Yapıcı, A., “Dini Grup Kimliği: Kimlik ve Dini Aidiyet”, *Kimlik ve Din*, Ed. Özbolat, A., Macit, M., Karahan Kitapevi, Adana: 2016, 41-64, s. 48-49

bu kimlik kazandırma ve bu kimliğin içini dolduracak inanç, ibadet ve ahlak esasları ile kimliğin devamını sağlama rolü, onun en önemli rollerinin başında gelmektedir.

Din, mensupları içindeki yani grup içindeki benzerlikleri çoğaltarak ve mensubu olmayanlar arasındaki yani gruplar arası farklılıkları belirginleştirerek, sosyal kimlik için sağlam bir zemin oluşturmakta ve bu meydana gelen kimliği koruma adına da ideolojiye benzer bir işlev yüklenmektedir.¹²¹ Şerif Mardin de dini, “sistematik bir şekilde işlenmiş, temel teorik eserlere dayanan, seçkinlerin kültürleriyle sınırlandırılmış, muhtevası kuvvetli bir yapı” şeklinde tanımladığı sert ideolojilere karşı, “kitlelerin çok daha şekilsiz inanç ve bilişsel sistemleri” şeklinde ifade ettiği yumuşak ideolojiler kategorisine dahil etmektedir. O’na göre “*Din, sığınılacak, kendisinden kuvvet alınacak, meşru toplum eyleminin yapılarını tanımlayacak olan, hem koruyucu zırh ve hem de ‘had’dır*”¹²² Yine Mardin İslam ümmetinin ideolojik muhtevasını en iyi tahlil edenlerden biri olarak gördüğü Gardet’den şu alıntıyı yapmaktadır:

“İslam aleminde az da olsa yaşamış olup geçmişte ve halihazırda İslam’ın kolektif hareketlerini izlemiş olanlar iki hadise ile karşılaşır. Her şeyden önce Müslümanları birbirine bağlayan kendi kendinin mevcudiyetinin çok keskin bir bilincine sahip olan ve onları cemaat haline getiren bir bağın mevcut olması. Her Müslümanda, silik bir şekilde de olsa, bu cemaatin mevcudiyetinin ve yüksek değerinin bilincine rastlanır. Müslüman pek cahil bir kimse olabilir. Pek “ilerici” bir kimse olabilir, hatta kendi geleneksel inançlarına karşı şüpheci bir tavır takınabilir, buna rağmen kendisini herhangi bir Müslümana ve bütün Müslümanlara bağlayan bir bağ olduğu duygusu bundan dolayı sönmüş olmayacaktır. Günümüzde doğrudan doğruya dini duygulardan en uzak olanlar, mesela şehinsel merkezlerde oturan ve Marxizmin en çok etkilediği işçiler bile Muhammed’in cemaatine mensup olmaktan gurur duymaktadırlar.”¹²³

Gardet’in yukarıda bahsettiği bu bağ, ümmet bağıdır. Bir Müslüman’ı diğer coğrafyalarda yaşayan diğer Müslümanlarla ortak duygu ve inanç üzerinde birleştirmektedir. Suriye iç savaşı çok sayıda insanı mazlum ve mağdur etmiştir. Bu savaşa komşu ülke ve ortak inançlara sahip olan milletler olarak, hissedilen duygularda da ortaklık meydana getirmiştir. Örnekliğini Hz. Muhammed’in Ensar ve Muhacir prototiplerinden alan, Türkiye’nin zulme karşı bu kucaklayıcı ve kuşatıcılığı, bir ümmet ideolojisi etrafında kenetlenmenin en bariz örneklerinden biri olsa gerektir.

¹²¹ Yapıcı, A., *A.g.m.*, s. 49

¹²² Mardin, Ş., *Din ve İdeoloji*, İletişim yay., İstanbul: 2017, s. 75.

¹²³ Akt. Mardin, Ş., *Din ve İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul: 2017, s. 74. Gardet, L., *La Cite Musulmane*, Paris: 1954

Din, bireysel olması kadar, sosyal boyutuyla da kolektif bağları düzenleyici bir işleve sahiptir. Din bu yönüyle, sosyolojik boyutta, dini topluluk oluşturabilme potansiyeline de sahiptir. Bu anlamda dini törenler, dini grubun basit bir yorum ve anlatısından ziyade; onun, mevcudiyetini idame araçlarından biridir. Yaşayan her inanç; müntesipleri arasında, sosyal ilişki vücuda getirecek ve süreklilik sağlayacak yollar bulmak durumundadır. Yalnızca bu şekilde kişinin öznel deneyiminden hariç nesnelleşen din; kişileri birbirlerine entegre edip bağlamasıyla, toplumsallaşmalara katkı sağlamaktadır.¹²⁴

Dinin bu özdeşleşmeleri etnik kan bağı ya da akrabalığa dayanan özdeşleşmelerden farklı bir durum arz etmektedir. Bu farklılık onun kutsallığından kaynaklanmaktadır. Dinin sahip olduğu kurumlar ve ritüel pratikler toplumsal örgütlenme ve siyasi mobilizasyonun artmasını sağlayabilmektedir. Kiliseyi bir araç olarak kullanan insanlar da bile, bir toplantı yeri sağlamak veya kültürel kimliğin teşviki için, bu beklenmedik dini sonuçlara sebebiyet verebilmektedir. Benzer şekilde, seküler gözüken kimliklerde dahi, üstü örtülü dini içerik kısmen de olsa kimliğin işleyiş yolunu belirlemektedir. Bu da bize kimliğin etnik kimlik de dahil pek çok unsurunda tahmin edilenden çok daha fazla dini nedensellik ve içerik olduğunu göstermektedir.¹²⁵

Din, yabancı toplum içinde kimliğin krizde olduğu ve bireylerin kendilerini tanımlayacakları bir dayanak aradıkları zaman daha işlevsel olmaktadır. “Ben neyim ve kimim?” sorularının cevap veren ve kişiye rahat ve güven ortamı sunan, bu din ve ideolojidir.¹²⁶ Bellekte kimliğin kavşağında yer alan ve sadece geçmiş ile geleceği birbirine bağlamakla kalmayıp, kuşakları da birbirine bağlayan din, bu anlamda ortak bir bellek oluşturmakta, yeni bir topluma girildiğinde ise göçmenlerde oluşan referans kaybına bir cevap olarak meydana çıkmaktadır.¹²⁷ Dolayısıyla göç olgusunun açıklanmasında din temel bir kavram olarak karşımızda durmaktadır.

¹²⁴ Akyüz, N., *Kültür, din ve dini tecrübe*. Ed. Niyazi Akyüz, Dini Gruplar Sosyolojisi, Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları No: 123, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara: 2016, s. 25

¹²⁵ Mitchell, C., *Etnik Kimliklerin Dini İçeriği*, Çev. Sultan Işık, Fırat Mollaer, *Kimlik Politikaları Özdeşlik, Tanınma ve Farklılık*, Ed. Fırat Mollaer, Doğu Batı Yayınları, Ankara: 2014, s. 554

¹²⁶ Özmen, N., “Çokkültürlü Toplumda Sosyal Entegrasyon ve Din”, Çamlıca Yayınları, İstanbul: 2012, s. 78-79.

¹²⁷ Perşembe, E., *Almanya’da Türk Kimliği*, Araştırma Yayınları, Ankara: 2005, s. 51.

Özelde “İslam dini, değişen sosyal ve kültürel şartlara ve farklara uymada harikülade bir intibak kabiliyetine sahip olup, bu dinin akidesinin temelini oluşturan “Tevhid” yani “Birlik” inancı en mükemmel ve ideal bir sosyal kaynaşma, kenetlenme, birleşme ve bütünleşme (integration) prensibidir.”¹²⁸ Dinin, özelde İslam dininin bu sosyalleştirici ve bütünleştirici fonksiyonu, dini kurumların da dinin sosyal hayattaki yansımaları olarak, bu sosyalleştirici ve bütünleştirici etkiden uzak olması muhtemel gözükmemektedir.

5.2. Göçmen Dini Ağlarının Entegrasyona Etkisi

Göçmen ağları, göçün ayırt edici spesifik tecrübeleri yoluyla şekillenen sosyal bağları içermektedir. Göçmen ağının gücü ve etkisini bireysel gayretler, bilgi ve kaynak paylaşımlarının bileşimi belirlemektedir. Bu ilişkiler ağı göç öncesi, göç süreci ve göç edilen topluma entegrasyon safhalarında göçmenlerin iş, eğitim ve barınma gibi ihtiyaçlarını karşılarken, yeni sosyal dokuya adapte ve entegre olmayı kolaylaştırıcı hizmetler sunmaktadırlar.¹²⁹ Dini göçmen ağları ise ulus-ötesi göç sürecinde süreklilik ve değişimi temsil etmektedirler. Dini örgütler, etnik ve kültürel kimliği yeniden üreten ve devamlılığı sağlayan, göç gönderen ülke ile de ulus-ötesi bağlar kuran bir konumdadırlar. Dini ağlar, göç alan ve göç gönderen ülkeler arasındaki bağlamların etkileşim ve paylaşımına, her iki bağlamda da yaşanan dönüşümlere imkan tanımaktadır. Dini ağ ve örgütlerin inşası, devam ve temadisinde göçmenlerin aldığı aktif rol, onların toplumdaki etkinliklerini daha görünür hale getirmektedir. Küreselleşme ile artık dini örgütlenmeler, değişmekte ve daha çoğulcu bir bağlamda etkinlik göstermektedirler. Hem dini geleneği korumak, hem mensuplarının aidiyet duygularını güçlendirmek ve hem de doktrinlerini daha çok insana ulaştırma adına bir mücadele ortaya koymak durumundadırlar. Bu ulus-ötesi göçmen dini gruplar da dinlerin küreselleşmesinde aktif rol oynamaktadır.¹³⁰

İçinde bulunduğumuz bu çağda modern birey modernitenin kapitalizm, güvensizlik, yalnızlık, ırkçılık, egoizm, yapısal dışlanma ve radikalleşme gibi pek çok yıkıcı

¹²⁸ Günay, Ü., *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul: 2020, s. 325

¹²⁹ İhlamur-Öner, S., *Ulus-Ötesi Göç Sürecinde Dini Ağlar ve Örgütler, Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar Tartışmalar*, İletişim Yayınları, İstanbul:2018, s. 311-312

¹³⁰ İhlamur-Öner, S., *A.g.m.*, s. 328

etkilerine maruz kalmaktadır. Bu etkilerin üstesinden gelebilmek için de bireylerin dayanışma ağları oluşturma eğilimi artmaktadır. Etnik, dini ve geleneksel yapılar ise kişiye içinde bulunduğu zorlukların istikrarsızlaştırıcı etkilerine karşı onlara güvenli ve konforlu bir dünya cenneti için gerekli olan donanım ve vesaiti kazandırmaktadır.

Bu dayanışma göçmen ağları, “otonomi” yani özerk olabilme ve “heteronomi” yani başka kişi, grup ya da kurum tarafından yönlendirilebilme gibi iki karşıt durumu ortaya koyabilmektedirler. Göçmenliğin istikrarsızlaştırıcı etkilerine karşı bu dayanışma grupları, kendi kimlik politikalarını geliştirmekte ve bu tarz kimlik politikaları da göçmenleri kendi özerkliklerini geliştirmeye sevk eden bir kalkan vazifesi görmektedir. Göçmen grupların bu kimlik politikaları bir taraftan onlara “otonom” bir benlik sağlarken, diğer taraftan da “heteronomi” ile göçmen birey ve grupları topluluğun ya da cemaatin güvenli atmosferinde rahatlatan bir pozisyona getirmektedir.¹³¹ Yurtdışında dini cemaat yapılarının bu denli rağbet görmesinin en önemli nedenlerinden biri de, bu yapıların bir yandan baskın olan yerel kimliğe karşı bir yaşam mücadelesi alanı olan bir “*hayat politikası*”¹³² işlevi görmesi ve diğer yandan da bu grupların bireyleri büyük bir otonom benlik içinde, onun bir parçası olarak kendini toplum içinde var etmeye çalışmasıdır. Yani sonuç olarak dış dünyaya karşı otonom ve özerk bir kimlik politikası yürütürlerken, kendi içlerinde özerk değil, aksine bir kişinin ya da bir yönetici elit kadronun kendilerini yönetmesini ve yönlendirmesini salık vermektedirler. Zira ancak bu şekilde kendilerini anlamlı ve var kılabilmektedirler. Yerel halktan farklı bir dine ya da etnik kimliğe sahip olmak, kendini ve kimliğini var kılma mücadelesini de zorunlu hale getirmektedir.

Devlet ve yerel halk, göçmenlere yönelik sosyal dışlanma formları geliştirirlerse, göçmen gruplar da kendilerini savunmaya almak adına “*seperasyon*” taktiği, yani kendilerini yerel halk ve devlet aygıtlarından soyutlayıp, marjinal hale gelme durumunu geliştirmektedirler. Bu durumda göçmen kimlikler bir mücadele alanı haline gelmekte ve radikalleşmektedirler. Özellikle dini örgütlenme ve yapılanmalar da, bu radikalleşmelerden nemalanmakta ve mensuplarını bu gettolardan seçmekte ve onları

¹³¹ Kaya, A., İslam, Göç ve Entegrasyon Güvenlikleştirme Çağı, Çev. Nur Yasemin Ural, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 2016, s. 162

¹³² Giddens, A., *Sağ ve Solun Ötesinde Radikal Politikaların Geleceği*, Çev. Müge Sözen Sabir Yücesoy, Metis Yayınları, İstanbul: 2009, s. 14-15

kendi heteronomilerine çekerek daha radikal hale getirmektedirler. Fakat bunun aksine devlet ve aygıtları kamusal hak ve imkanlara göçmenleri de dahil ettiğinde ve göçmen kitle ve yerel halk boyutuyla da iki bakışlıklı bir uyum ve *entegrasyon* söz konusu olduğunda ise, kimlikler kendi asıl hüviyetini bozmadan yerel kimliklerle uyum içine girmektedirler. Bu durumda Roger Garaudy'nin "*entegrizm*" dediği tehlikeye karşı korunmakta ve iki toplum birbiriyle diyalog ve iletişim içinde olmaktadır. Bunun aksi olarak devlet ve yerel halk asimilasyon formları geliştirirlerse de, bunun aksü ameli yine kendi kimliğine hapsolma, yerel kimliğe karşı kendini inşa etme ve savunma durumu söz konusu olacaktır. Dolayısıyla en makul çözüm, devlet ve yerel halkın göçmen halkın kimlik ve hüviyetini tanınması, saygı duyması, kamusal hak ve imkanların sağlanması, göçmen kitlenin de bu iyi niyete mukabil gayret, uyum ve katılım göstermesidir. Göçmen dini ağ ve örgütlenmelerin yerel dini örgütlenmelerle eş güdümlü hareket etmesi, onları hem devlet ve yerel halk tarafından meşru görölmelerini sağlayacak, hem de mensuplarını topluma daha sağlıklı ve uyum içinde katılım göstermelerini temin edecektir.

5.3. Pratik Yansımalar

Bu göçmen dini ağ ve örgütlenmelerin, göçmen toplumun yerel topluma entegre olmasındaki rollerini daha iyi anlayabilmek için somut örnekler üzerinden gitmeye çalışalım. Göçmen dini grup ve örgütlenmeler ile ilgili Washington DC'de 200 adet kilise, camii, havra, Budist ve hinduist tapınak üzerine yapılan çalışmada muazzam bir çeşitlilik ortaya çıkmıştır. Göçmen ibadet toplulukları, üyelerinin Amerikan toplumuna bağlanmalarına ve bunlara uyum sağlamalarına yardımcı olmaları bakımından önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Hepsi bir dereceye kadar sığınak yeri gibidir. Göçmenlerin ve çocuklarının kültürel olduğu kadar manevi bakım da bulabildiği sığınaklardır. Farklı beslerler ve farklılık iddiası her zaman Amerikalı olmanın merkezinde olmuştur. Bu toplulukların bir çoğu ekümenik olan daha geniş dini kuruluşların birliklerine aittir. Yerel hayır kurumlarına gönüllü sağlar, yerel yetkililerle temaslarını sürdürür, topluluk olaylarına katılım sağlar. Bu yerel ibadet topluluklarının göçmen üyelerinin ve geldikleri ülkelerin sorunlarına en çok bağlı kaldıkları toplulukların Amerikan yaşamı ve siyasetine en iyi şekilde entegre olmuş olmalarıdır. Yerel ülke

eylemciliği, ondokuzuncu yüzyılın başlarından beri Amerikan siyasi yaşamına göçmen katılımının bir göstergesidir. Bununla birlikte diğer topluluklar daha geniş bir topluluğa yalnızca ucu ucuna bağlıdır ve üyelerini Amerikan yaşamına entegre etmeye de nadiren hizmet etmektedirler.¹³³ ABD, göç tecrübesi açısından önemli bir ülkedir. Sivil teşkilatlanmalar da sosyal hayata katılım için oldukça önemli yerlerdir. Yerel ibadet toplulukları da bu sosyal hayata katılımı destekleyen ve göçmen azınlıkların ABD toplumuna entegre edilmesinde aktif rol oynayan bir pozisyonundadır. Zira Hoge, çalışmasında Amerikan toplumundaki Yahudilerin ve Katoliklerin asimilasyon tehdidi ile benzer kimlik sorunlarını taşıdıklarını iddia etmiştir. Her iki grup da Amerika toplumunun ana akımına girmekte ve Amerikan yaşam tarzına entegre olmaya çalışırken, kendi dini kimliklerinden başkalaşarak farklı bir kimlik sergileme noktasındadır. Liderlerini endişelendirmektedirler.¹³⁴ Zira Amerikan toplumuna entegre olurlarken, kendi inançları itibarıyla bazı tezatlıklar meydana gelmektedir. Amerikan toplumundaki cinsiyet, aile bağları, sosyal bağlar vs. yönüyle “özgürlükçü” temayüller, Müslüman, Katolik veya Musevi bir mütebedeyin biri için kimlikleri adına tehlikeler de taşımaktadır. Amerikan toplumuna entegre olurlarken, diğer taraftan da kendi kimliklerinin asli hüviyetini muhafaza etmek güç hale gelmektedir. Bu açıdan da dini ağlar, bu gibi toplumlarda kimliğin korunması işlevi de görmektedirler.

Bir diğer spesifik örnek ise Avrupa’daki camiilerin sosyal hayatta icra ettikleri fonksiyonlardır. Avrupa’ya göç eden Türkler arasında camiilerin hem cemaat yönüyle bütünleştirici bir fonksiyonu, hem de yemek, futbol, gezi vb. sosyal organizasyonlarla sosyalleştirici bir fonksiyonu bulunmaktadır. Dindar olsun ya da olmasın Türk göçmenler camiye bir vatan toprağı özlemiyle dahil olmakta ve orda hemşehrileri ile görüşmekte ve sosyalleşmektedir. Lokantadan kuaföre pek çok dükkân camiye yakın yerlerde kümelenmiştir.¹³⁵

¹³³ Foley, M., Dean, H., *Religion and the New Immigrants*, Oxford University Press, Newyork: 2007, s.10

¹³⁴ Hoge, D., *Jewish Identity and Catholic Identity: Findings and Analogies*, Paper presented at the annual meeting of the Religious Research Association, Houston: 2000

¹³⁵ Yücel Yönlü, K., *Göç Sosyolojisi*, Doğu Kitapevi, İstanbul: 2018, s. 59.

5.4. Camii ve Kur'an Kurslarının Suriyelileri Türk Toplumuna Entegrasyonuna Etkileri

2012 yılıyla ivme kazanan Suriyeli göçü, göçün ilk yıllarında Suriyelilerin mazlum ve muhtaç pozisyonları, Türk halkının da hoşgörü ve misafirperverliği sayesinde daha kolay atlatılmıştır. Türk halkı Suriyelilere evlerini açmış, gıda, eşya vb. temel ihtiyaç malzemeleri noktasında ayni ve nakdi yardımlar yapmışlardır. Fakat göçün ilk yıllarındaki bu şefkat, merhamet ve mülayemet hisleri, ikincil kimlikler olan etnik kimliklerdeki farklılıklar, siyasi tavır almalar, kültürel farklılıklar, ekonomideki sorunlar, medyadaki abartılı haberler vs. nedeniyle bazı gruplarda ciddi güvensizliklere ve rahatsızlıklara doğru evrilmeye başlamıştır. Nitekim bu konuda yazılmış ve “paylaşılan ortak dine vurgu yapılarak grup dışı önyargı azalabilir mi?” sorusuna cevap bulmak amacıyla yapılan bir araştırmada İstanbul ve Gaziantep'teki Suriyelilerin yerel halk tarafından kabul görmesindeki dini öncüllerin rolü araştırma konusu edilmiştir. Bu araştırmaya göre Suriyelilerin Sünni-Müslüman çizgisi önyargılı davranış ve tutumları azaltmaktadır; fakat yapılan alan çalışmalarının verileri ışığında bir yandan dini ilkelerin Suriyelilere yönelik yardım kuruluşlarına destek olmasını sağlarken, diğer taraftan da en koyu dindarlarda dahi ekonomide yaşanan sıkıntı ve sorunları sığınmacılara bağlama, sığınmacıları “kölfe” (burden) olarak görme eğilimi gibi konunun bağlamı değişince bu Ensar-Muhacir dayanışmasının etkisinin kırıldığı sonucuna varılmıştır. Bir yandan “kardeşlik” (brother) vurgusu yapılırken, diğer yandan Suriyelilerin ekonomiye maliyeti hesaba katılarak bir “kölfe” unsuru oldukları düşüncesi ikircikli bir tavır meydana getirmiştir.¹³⁶ Kardeşlik duygusu, özellikle dini hassasiyete sahip olan kişilerde tahammül ve hoşgörüü artıran bir husustur; fakat Türkiye'nin kitlesel göç hareketlerindeki tecrübe eksikliği ve bu büyük göç dalgasının öngörüle-meyen sonuçları karşısında Türkiye'nin hazırlıksız oluşu, normaldir ki pek çok alanda sorunlar meydana getirmiştir. Ülkeye dahil olan milyonlarca Suriyelinin barınma, iş, eğitim, sağlık vb. pek çok kalemdeki etkileri aşıkardır. Fakat bütün bu olumsuzluklara rağmen Müslüman Türk halkı Suriyelilere yurtlarını, evlerini, iş yerlerini, eğitim yuvalarını, sağlık ve yardım kuruluşlarının kapılarını açmışlardır.

¹³⁶ Lazarev, E., Sharma, K., *Brother Or Burden: An Experiment On Reducing Prejudice Toward Syrian Refugees In Turkey*, Oxford: 2017.

Din temelli bu kardeşliğin tekrardan tesisi ve iki toplum arasındaki güvenin yeniden inşası adına Diyanet İşleri Başkanlığı Suriyelilere yönelik yanlış algıları kırmaya yönelik sosyal uyum ve dini eğitim faaliyetleri yürütmektedir. Bu faaliyetler, iki toplumu ötekileştirmeden ve marjinalleştirmeden kaynaştırmaya ve birbirlerine karşı olan önyargıları ortak programlar, dersler, sohbetler, sosyal faaliyetler sayesinde karşılıklı diyalog zemini içinde kırmaya yönelik gerçekleştirilen faaliyetlerdir. Suriyelileri kabul ve toplum içindeki kültürel farklılıkların tolere edilmesi noktasında Diyanet İşleri Başkanlığı, dini meşruiyet ve mazluma sahip çıkma, kardeşlik hukukunu gözetme, hoşgörü, sevgi ve merhamet gibi ahlaki değerleri ikame ve bu anlamda da yerel toplum ile göçmen toplum arasında köprü vazifesi görmektedir.

Avrupa ve Amerika'daki dini örgütlenmeler, sadece dini kimlik mekanları değil, aynı zamanda eğitim, sosyalleşme, spor ve kültürel aktiviteler gibi çok fonksiyonlu bir yapıdadırlar. Dini hassasiyeti olmayan kişiler için dahi bir araya gelme, yardımlaşma ve dayanışma mekanlarıdır. Avrupa ve Amerika'da camiilere gösterilen ilginin nedeni biraz da Hristiyan bir grup dışı toplum içinde kültürünü, dilini, dinini, neslini muhafaza konusundaki gayret ve hassasiyettir. Suriyeliler için durum oldukça farklıdır. Ortak dine mensubiyet, bir taraftan ortak duygu, yönelim ve uygulamaları sağlıyor olsa da, grup dışı olan kimliklere karşı kendi kimliğini oluşturma, sahip çıkma ve yeniden yorumlama gibi savunma mekanizmaları bulunmamaktadır. Kendi mescit ve derslikleri olsa da, bu yapılar bir mücadele ya da dış dünyaya karşı bir sığınak alanı haline gelmemiştir. Aksine Diyanet İşleri Başkanlığı ve alt birimler olan müftülüklerle koordineli bir şekilde çalışmalarını yürütmektedirler. Otonom benlikler biraz da segregasyonun, sosyal dışlanmanın ya da asimilasyonun neticesinde geliştirilen savunma mekanizmalarıdır. Eğitim, sağlık, vatandaşlık vb. kamusal haklardan mahrum bırakılmaları, onları devletin resmi bir kurumu olan Diyanet İşleri Başkanlığı ile ortak kaynaşma programları ve Türkçe dil kursları, ortak dersler gibi faaliyetlerde müşterek hareket etme imkanı sağlamıştır. Devlete ve yerel halka karşı ortak bir tavır alma durumu söz konusu olmadığı için, Suriyeli sığınmacılar için kendi otonom kimliklerini ve örgütlerini oluşturmaları şu an için söz konusu değildir. Bu nedenle de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sığınmacılara yönelik faaliyet ve programlarına gönüllü katılım

sağlamaktadırlar. Fakat diğer taraftan da, sığınmacılar için Türkiye'deki camiiler, Avrupa'daki camiiler gibi her türlü organizasyon ve sosyal faaliyetin icra edildiği bir toplanma ve bir araya gelip dayanışma yeri haline de henüz gelememiştir. Her ne kadar Suriyeli sığınmacılara yönelik sosyal faaliyetler icra edilse de, katılım ve bu faaliyetlere sahip çıkma, beklenen düzeyde değildir. Zira grup içi kimliğimiz olan sünni-Müslümanlık, iki toplumun birbirine karşı kenetlenmesine imkan sağlamakta, toplum içinde diğer gündelik ihtiyaçlarını karşılayabilen ve kamusal hizmetlerden istifade edebilen göçmenler, camileri sadece dini ilimlerin ve ibadetin icra edildiği bir mekan olarak görmektedirler.

Göçmenlerin Diyanet İşleri Başkanlığı'nın faaliyet alanına eklenmesi, Camii ve dini mekanları yerel ve göçmen halkların buluşma ve kaynaşma yeri olarak değerlendirilmesi 2/7/2018 tarihli 703 sayılı KHK'nın 141. Maddesiyle Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri biriminin faaliyet alanına göçmen, engelli ve bağımlı kişiler de eklenerek gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bu faaliyetlerin geçmişi de yaklaşık olarak bir buçuk yıl öncesine dayanmaktadır. Göçün ilk yıllarında geçici oldukları vehmiyle geçici çözümler üreten devlet ve devlet aygıtları, zaman geçtikçe sığınmacıların kalıcı birer unsur olduğunu anlamış ve entegrasyona yönelik çalışmalara ağırlık vermiştir. Göç İl İdaresi dahi, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun kabulüyle 11/04/2013 tarihinde kurulmuştur. Bu yönde yapılan çalışmalar, son bir kaç senedir yoğunluk kazanmıştır. Özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Suriyeli sığınmacıları Türk toplumuna entegre etme yönündeki gayretleri, zamanla dini mekanların entegrasyon fonksiyonunu da daha net şekilde ortaya çıkaracaktır. Bununla ilgili yapılan faaliyet ve çalışmalar, Göç ve Manevi Hizmetler Daire Başkanlığı tarafından yönetilmekte ve takip edilmektedir. Şimdi de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın dini ve resmi bir kurum olarak görev, yetki ve faaliyet alanlarından, Göç ve Manevi Hizmetler Daire Başkanlığı'nın göçmenler özelindeki faaliyetlerini tespit ve analiz ederek, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın toplum içindeki dezavantajlı gruplardan biri olan bu göçmen gruplara yönelik "Kutsal Şemsiye"¹³⁷ rolünü ne denli üstlendiği ve sahip çıktığı sorunun cevabını aramaya çalışabiliriz.

¹³⁷ Peter Berger'in kullandığı bu kavram, dinin kutsallığıyla bütünleştiriciliği ve kapsayıcılığı ifade etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

DİNİ VE RESMİ BİR KURUM OLARAK DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

1. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN KURULUŞU

3 Mart 1924 tarihinde Meclis'te ivedilikle görüşülen ve kabul edilen üç kanun din ve devlet işlerinin o dönem için seyrini belirlemiştir. Bunlardan biri, hilafetin ilga edilmesidir. Hilafet, meşruti rejimle kısmen zayıflaması ve hilafet ile saltanatın birbirinden ayrılmasından sonra sadece “manevi” alana sıkıştırılması ile birlikte etki alanı gittikçe daralan bir pozisyona itilmiştir. Bu tarihten itibaren Hilafetin ortadan kaldırılması ile birlikte, Türkiye'nin İslam dünyası ile olan bağı kopartılmış, İslam dünyasıyla merkezi irtibat noktası olan bu makam artık vazifesini icra etmekten men edilmiştir.

Bu tarihte kabul edilen İkinci kanun ise, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'dur. Dini eğitim mekanları olan medreseleri maarif vekaletine devreden bu kanun, din adamı ve ilahiyat alanında uzmanlaşmış kişiler yetiştiren orta dereceli ve yüksek eğitim kurumları açmayı vazetmekle beraber, eğitimi dini içerikten soyutlamış, örgün din eğitiminin büyük bir kısmını, yaygın din eğitimi ise tamamen ortadan kaldırmış olmaktadır.

Üçüncü kanun ise, Şer'îye ve Evkaf Vekaleti'ni vekaletlikten çıkaran, din işlerinin yürütülmesini Başbakanlık'a bağlı bir başkanlık olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'na devreden kanundur. İstanbul'daki şeyhülislamlık makamının Ankara'daki izdüşümü olduğu zannedilse de, bu kurum yeni devlete has bir tecrübedir. Bakanlık mevkiinden başbakanlık mevkiine indirilen din işleri, devlet içinde dine verilen rol ile yakından ilişkilidir. Zira şeyhülislamlık; yasama, yürütme ve yargı alanlarında yaygın ve etkin yetkileri bulunan bir makamdır. 1920-24 yılları arasında faaliyet gösteren Şer'îye ve Evkaf Vekaleti de, şeyhülislamlık makamına göre görev ve yetki alanları daha sınırlandırılmış bir bakanlık olsa da, dinî hizmetler, dinî hayat, tekkeler, medreseler, dinî yayınlar ve vakıflar konusunda en yetkili bakanlık derecesinde olan bir kurumdur. Şeyhülislamlık gibi halifelikten sonra devletin en üst ve itibarlı makamından sonra sadece din işlerinin tedvirini üstlenen Şer'îye ve Evkaf Vekaleti din ve vakıfların sorumlulu-

ğunu uhdesine alan bir bakanlık iken, bu bakanlığından lağvedilmesi sonucunda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurularak din işlerinin “başkanlık” mevkiine indirilmesi, vakıfların da artık bu bakanlığa bağlı olmaktan çıkarılıp, Başbakanlığa bağlı ayrı bir müdürlük haline gelmesi, dinin eğitim, ordu, ekonomi, idare ve siyaset için belirleyici bir istişare makamı olmaktan çıkarılması manasına gelmektedir.

3 Mart 1924 tarihinde Şer'îye ve Evkaf Vekâleti'nin yerine kurulan, İslâm dininin inanç, ibadet ve ahlâk esasları ile ilgili işlerini yürütmek, din konusunda toplumu bilgilendirmek ve ibadet yerlerini yönetmekle görevli olan bir devlet kurumu olan Diyanet İşleri Başkanlığı'na, 20 Nisan 1924 tarihinde çıkan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Anayasasında yer verilmemiştir. 1961 Anayasasında da 154. Maddede “Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirir” şeklinde ifade edilmektedir. 1982 Anayasası'nda Madde 136'da “Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirir” şeklinde söz edilmektedir. Bu anayasa maddelerinden de anlaşılacağı üzere dine ve onun kurumlarına kendinden bir amaç olarak değil, dolaylı olarak ‘dayanışma ve bütünleşmeyi’ sağlayacak bir araç olarak dar ve devlete bağlı ‘laik’ bir rol verilmiştir. Bundan mütevellit de dini mekanlar ve eğitim kurumları dışında sosyal alanda faaliyet göstermesine çok da izin verilmemiştir. Faaliyet gösterecekse de bu birleştirme ve bütünleştirme fonksiyonuna binaen bir rol verilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın o dönem için bu manayı haiz olması, yani görev ve yetki alanları sınırlandırılmış bir noktaya getirilmesi ve sonrasında da laik ve seküler devlet politikalarından, resmî bir kurum olarak, farklı bir duruş ve tutum sergilemenin mümkün olmayışı, Muhafazakar Ak Parti siyaseti ile de politik, sosyal, eğitim, kültürel vb. alanlarda daha etkin bir duruma getirilmesi bu kurumun devletin duruş ve siyasetinden etkilendiğinin en açık göstergelerinden biridir. Bu anlamda değişen siyasi aktörlerle birlikte Diyanet'in de rolü değişmiş ve sadece dini mekanlarla sınırlandırılan faaliyet alanları, imzalanan ortak protokollerle, okullara, hastanelere, hapisanelere, öğrenci yurtlarına, bakımevlerine, sevgi evlerine, kadın sığınma evlerine vb. kamusal kurum ve kuruluşun mekanlarına doğru yayılmış ve genişlemiştir. Dolayısıyla şu konjonktürde faaliyet alanı oldukça genişletilmiş ve daha

rahat bir şekilde icraatlarını realize eden bir Diyanet İşleri Başkanlığı ile muhatap durumdayız. Şimdi de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hali hazırda bugün hangi görev ve yetkilerle donatıldığına bir bakalım.

2. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN GÖREV VE YETKİLERİ

Diyanet İşleri Başkanlığı, 02.07.1965 tarihinde yayınlanan 12038 sayılı 633 No'lu Teşkilat Kanunu ile görev ve yetki alanları belirlenmiştir. Madde 1'de "İslam Dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere; Cumhurbaşkanlığına¹³⁸ bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur" şeklinde Diyanet'in görevleri belirtilmiştir. Bunlar; İslam dininin inançları, ibadet ve ahlak esaslarını yürütmek, din konusunda toplumu bilgilendirmek ve ibadet yerlerini yönetmek şeklindedir. Başkanlık, merkez teşkilatı, taşra teşkilatı ve yurt dışı teşkilatından oluşmaktadır. Başkanlığın en üst amiri olan Diyanet İşleri Başkanı, Başkanlığı temsil etmektedir; ve din hizmetlerinin etkin ve verimli sunulması için gerekli tedbirleri alan kişi pozisyonundadır. "Bu amaca uygun olarak, kaynakların etkin kullanımını sağlar; hizmetlerin düzenlenmesi, yürütülmesi, koordinasyonu ve denetlenmesi görevlerini yerine getirir; strateji, hedef ve performans kriterlerini belirleyip uygulanmasını temin eder; din hizmetleri ile ilgili ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapar."¹³⁹ Başkan, Başkanlığın görev alanına giren konularda meydana gelen gelişmelere ve ihtiyaçlara göre birimlere görev vermektedir. Başkanın vereceği görevleri yapmak ve Başkana karşı sorumlu olmak üzere en fazla beş Başkan yardımcısı atanabilmektedir. Bu kişiler aynı zamanda Başkanın olmadığı durumlarda Başkan'a vekalet etmektedirler.

Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde hizmet veren sürekli kurullar bulunmaktadır. Bunlar; Başkanlığın dini konularda en yüksek karar ve danışma organı olup on altı üyeden oluşan Din İşleri Yüksek Kurulu ve Mushafların, cüzlerin, mealli mushafların ve Kur'an-ı Kerim metinlerinin hatasız ve eksiksiz basım ve yayımını sağlamak üzere kontrol ettikten sonra mühürlemek veya onaylamak olan Mushafları İnceleme

¹³⁸2/7/2018 tarihli ve 703 sayılı KHK'nin 141 inci maddesiyle, bu fıkrada yer alan "Başbakanlığa" ibaresi "Cumhurbaşkanlığına" şeklinde değiştirilmiştir.

¹³⁹ Teşkilat Yasası, Md. 3

ve Kiraat Kurulu'dur.

Başkanlığın hizmet birimleri; Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Hac ve Umre Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü, Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Hukuk Müşavirliği, Özel Kalem Müdürlüğü, Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği şeklinde on iki adet birimden oluşmaktadır. Bunların içinde faaliyet ve yetki alanı en geniş olan ve bizim bu çalışmamız için de önem arz eden, Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü'dür. Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün görev ve yetkileri şöyledir:

- 1) *Cami ve mescitleri ibadete açmak, yönetmek, ibadet ve irşat hizmetlerini yürütmek.*
- 2) *Cami ve mescit dışındaki yerlerde panel, konferans, seminer, sempozyum ve benzeri dini programlar ile ilmî toplantılar düzenlemek.*
- 3) *Öğrenci yurtları, eğitim kurumları, gençlik merkezleri ve kampları, ceza infaz kurumları, sağlık kuruluşları, sosyal hizmet kurumları ve benzeri yerlerde işbirliği esasına göre manevi danışmanlık ve din hizmeti sunmak.*
- 4) *Yazılı, görsel, işitsel ve dijital medya vasıtasıyla toplumu din konusunda aydınlatmak.*
- 5) *Dinî gün ve gecelerde programlar düzenlemek.*
- 6) *Göçmen, engelli, bağımlı gibi desteğe muhtaç kesimlere yönelik manevi danışmanlık hizmetleri yürütmek.*
- 7) *Aile, kadın, gençlik ve toplumun diğer kesimlerine yönelik dinî konularda aydınlatma ve rehberlik yapmak.*
- 8) *Kurban ibadetinin usulüne uygun şekilde yerine getirilmesi amacıyla gerekli tedbirleri almak, vekâletle kurban organizasyonu gerçekleştiren kurum ve kuruluşların bu kapsamdaki hizmet ve faaliyetlerini denetlemek.*
- 9) *İhtiyaç duyulan yerlerde okuma salonu, aile ve dinî rehberlik merkezi, gençlik çalışmaları merkezi ve benzeri yerler açmak ve bunlarla ilgili işleri yürütmek.*
- 10) *İslam dinine mensup farklı dinî yorum çevreleri, dinî-sosyal teşekküller ve geleneksel dinî-kültürel oluşumlarla ilgili çalışmalar yapmak.*

2/7/2018 tarihli 703 sayılı KHK'nın 141. Maddesinde Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün faaliyet alanları genişletilmiş ve "Göçmen, engelli, bağımlı gibi desteğe muhtaç kesimlere yönelik manevi danışmanlık hizmetleri yürütmek" de bu birime eklenmiştir. Böylelikle hedefi, toplumun bütün kesimlerine din hizmeti sunmak olan bir kurumun, dezavantajlı gruplara da yönelik olacak şekilde faaliyet alanının genişlemesi sağlanmıştır. Şimdi de Suriyeli sığınmacılarla ilgili olarak yayınlanan genelge ve yönergelerin içerik ve detaylarını inceleyelim.

2.1. Suriyeli Sığınmacılarla İlgili Görev Ve Yetkileri

2.1.1. Sığınmacılar Genelgesi

Diyanet İşleri Başkanlığı, 18 Eylül 2015 tarihinde Suriyeli sığınmacılarla ilgili ilk defa bir genelge yayınlamıştır. Yayımlanan bu genelge, “Ülkelerindeki olaylar sebebiyle yurtlarını terk ederek Ülkemize sığınan milyonlarca sığınmacının; kimliği, dini, dili, ırkı, milliyeti, düşünceleri, mensubiyeti ne olursa olsun, ülkelerindeki mevcut durum iyileşinceye ve evlerine, yurtlarına dönünceye kadar, onların temel insani ihtiyaçlarını karşılamak, kendilerine manevi destek sağlamak, ibadetlerini rahatça yapabilecekleri mekanlar oluşturmak, misafirperver milletimizle birlikte barış ve huzur içinde yaşamalarını kolaylaştırmak amacıyla gereken tedbirleri almak ve Başkanlığımızca yürütülen hizmetlerden yararlanmalarını sağlamak, hem İslamî hem de ulusal ve taraf olduğumuz uluslararası hukukun bir gereğidir”¹⁴⁰ ifadesi ile sunulmakta ve bu bağlamda yürütülecek faaliyetlerin Din Hizmetleri Yönetim Sistemi’ne (DHYS) kaydedilmesi gerektiği bildirilmektedir.

Mehmet Görmez’in imzasının bulunduğu bu genelge, yapılacak faaliyetleri üç başlık etrafında toplamıştır. Bunlar; din hizmetleri, maddi ve manevi destek ve eğitim-öğretim, işbirliği ve sosyal hizmetler bakımından üç ayrı kategoriye ayrılan hizmetlerdir. Din hizmetleri kategorisinde; sığınmacılar için kurulan kamplarda ibadet ihtiyaçlarının karşılanması için camii ve mescitlerin açılması adına gerekli çalışmalar yapılacağı, bu mekanlarda görevlendirilecek kişilerin nitelik ve nicelik yönünden yeterliliğine ve ezan sesinin kamp yerlerinden duyulmasına dikkat edileceği, sığınmacıların yoğun olduğu bölgelerdeki camii ve mescitlerde Kur’an-ı Kerim, cüz ve Arapça telif eserlerinin miktarının artırılacağı, hutbe ve vaazlarda birlik, beraberlik, kardeşlik ve dayanışma gibi konuların işleneceği, vaaz-irşat ve manevi destek hizmetlerinde muhatap rahatlatacak içeriklerin seçileceği, bu mekanlarda dil bilen erkek ve bayan dil görevlilerin tercih edileceği, Müftülükler tarafından oluşturulacak bir görevli kadrosu ile, kamp içi ve kamp dışı alanlarda sığınmacılara bireysel veya toplu olarak dini ve ma-

¹⁴⁰ <https://hukukmusavirligi.diyanet.gov.tr/Documents/Sığınmacılar%Genelgesi.pdf>(E.T: 17.01.2020)

nevi danışmanlık hizmetinin sunulacağı başkanlığın hizmete sunacağı binalarda sığınmacılara yönelik din ve eğitim hizmetleri faaliyetlerinin olacağı ve son olarak da sığınmacı kamplarında din hizmetlerini koordine ve idare etmek için sığınmacıların dini iyi derecede bilen bir koordinatör görevlendirmesi yapılacağı ifade edilmektedir.

Genelge'nin maddi ve manevi destek kategorisinde ise, Vatandaşların STK'lar aracılığıyla yapılacak yardımların sığınmacılara ulaştırılması hususunda çalışmalar yapılacağı, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı işbirliği ile düzenlenen vekaletle kurban organizasyonu ile payların sığınmacılara ulaştırılmasının sağlanacağı, sığınmacılar konusunda toplum nezdinde bir farkındalık ve bilinç oluşturmak maksadıyla hazırlanan kamu spotlarının yerel medya kanallarında yayınlanacağı, Sığınmacılar ile yerel halkın kaynaştırılması adına periyodik aralıklarla dini-millî günler, geceler, hafta ve aylar vesilesiyle özel program, ziyaret ve geziler gibi sosyo-kültürel faaliyetler düzenleneceği, "Kardeş Aile" tarzı projelerle de destekleneceği, kamplarda illegal yapı ve akımlara karşı gerekli tedbirlerin alınacağı ve bu manada gerekli kurum ve kuruluşlarla işbirliği içerisinde olunacağı, sığınmacıların maddi-manevi ihtiyaçlarının karşılanması ve sorunların çözülmesi maksadıyla ilgili kurum, kuruluş ve STK'lar ile eşgüdümle çalışılacağı belirtilmektedir. Özellikle bu planlanan kaynaştırma faaliyetlerinin Suriyeli sığınmacıları topluma entegre edilmesinde ciddi açılımlara hizmet edeceği öngörüsü ile hareket edilmektedir. İki toplumu kaynaştırma hedefine matuf olarak yapılan bu ortak dini ve sosyal faaliyetler, aradaki etnik ve kültürel farklılık bariyerlerini yıkacak, diyalog ve anlayış ile ortak bir zemin inşa edecektir.

Genelge'nin eğitim-öğretim, işbirliği ve diğer sosyal hizmetler yönüyle yapılacak faaliyetler kısmında ise, sığınmacı çocuk ve genç kızların eğitimlerinin aksaması ve çocuk suiistimallerinin yaşanmaması adına eğitim ve istihdam olanaklarının ilgili kamu kurum, kuruluş ve STK'lar işbirliği içerisinde sağlanacağı, okul öncesi çocuklar için de değerler eğitimi merkezli kreş eğitiminin ilgili kurum, kuruluş ve STK'lar aracılığıyla sağlanacağı, çocuk, genç ve kadınlara yönelik eğitim programları tertipleneceği, çocuklar için Kur'an-ı Kerim ve siyer konularında yarışmalar düzenleneceği, çocuklar tarafından sevilen karakterlerin sahnelendiği oyunlar ve konserler gibi etkinliklerle çocukların moral ve motivasyonlarının sağlanacağı, sığınmacı çocuklardan oluşan ilahi koroları kurulacağı, bu koroların da özel gün, gece, hafta ve aylar

vesilesiyle sahneleneceği, İlahiyat fakülteleri öğretim elemanları ve öğrencileri başta olmak üzere diğer eğitimci ve öğrencilerin sığınmacılara yönelik icra edilecek faaliyetlere katılımları teşvik edilecek, yerel kampanyalar başlatılarak diğer kurumların da bu sürece dahil olmaları sağlanacağı, sığınmacıların Kur'an kurslarında yüzünden okuma ve hafızlık eğitimi almaları teşvik edilerek, yaz aylarında sığınmacı çocuklara yönelik yaz Kur'an kurslarının açılacağı ve son olarak da bu anlamda diğer kamu kurum ve kuruluşlarla ortak çalışma içinde olunması gerektiği ifade edilmiştir.¹⁴¹ Suriyeli sığınmacıların sosyal ve sivil hayata katılımını artıracak bu tarz faaliyetler de, hem kendileri aralarındaki sosyal bağları, hem de Türk toplumu ile olan sosyal köprüleri inşa edecek faaliyetlerdir.

Bu hizmetlerin geneline bakıldığında, bu yapılacak faaliyetlerin sığınmacı kampları etrafında yoğunlaştığı görülmektedir. Kamplarda BM tarafından da sıklıkla ifade edildiği üzere yüksek standartlara rağmen Suriyeli sığınmacıların kamplarda yaşamı çok fazla tercih etmedikleri bir vakıadır. Bu kamplardaki disiplin, özellikle erkeklerin çalışamamasının, genç kızları olan muhafazakar ailelerin namus endişesiyle bu alanları tercih etmemelerinin de bunda rolü olduğu belirtilmektedir.¹⁴² Dolayısıyla da zamanla kamp içinde yoğunlaşan bu faaliyetler, zamanla kamp dışı alanlara doğru genişletilmiştir.

2.1.2. Geçici Koruma Altındaki Yabancılar Dair Yönerge

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Suriyeli sığınmacılar ile ilgili olarak 03/04/2017 tarihli ve 65752239-010.04 - E.10113 Başkanlık onayı ile yürürlüğe giren bir de yönergesi¹⁴³ bulunmaktadır. Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamındaki yabancılara sunulan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hizmetlerinin usul ve esaslarını belirleme amacıyla çıkarılan bu yönerge, geçici barınma merkezlerinde ve diğer yerleşim birimlerindeki yabancılara sunulacak hizmetleri kapsamaktadır. 5. Maddede Geçici koruma statüsü altında olanlara sunulan din hizmetlerinin Diyanet İşleri Başkanlığı koordinasyonunda

¹⁴¹ <https://hukukmusavirligi.diyanet.gov.tr/Documents/Siginmacilar%Genelgesi.pdf>(E.T: 17.01.2020)

¹⁴² Erdoğan, M. Murat, *Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 2018, s. 35-36

¹⁴³ <http://hukukmusavirligi.diyanet.gov.tr/Detay/149/gecici-koruma-kapsamindaki-yabancilara-dair-yonerge> (E.T.: 17.01.2020)

gerçekleştiği, geçici barınma merkezlerinde sunulan hizmetler de il koordinatörü rehberliğinde gerçekleştiği, geçici koruma statüsü altında olanların talep etmeleri halinde evde manevi danışmanlık hizmetinin verilebileceği ifade edilmektedir.

6. Madde de, il ve ilçe sorumluları ile ilgili detaylar yer almaktadır. Buna göre 25 bin'den az yabancı sayısı olan illerde il sorumlusunun Din hizmetlerinden sorumlu İl Müftü yardımcısının, 25 bin'den fazla olan illerde ise sadece yabancılara yönelik Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin istihdam edileceği, il sorumlusunun geçici barınma merkezlerinde veya yerleşim birimlerindeki faaliyetleri organize ve koordine edeceği, Geçici Barınma merkezleri içinde ve dışında icra edilen hizmetlerin her ay il sorumlusu tarafında Din Hizmetleri Yönetim Sistemi'ne işleneceği ve son olarak da ilçe sorumlularının ilçe müftüsü ve il sorumlusuyla koordineli bir şekilde çalışması gerektiği noktaları işlenmiştir. Bu maddenin sonucu olarak her il ve ilçede Göç koordinatörleri maarifetiyle hizmetler planlanmakta, idare ve koordine edilmektedir. Ülke genelindeki 3.5 milyondan fazla olan Suriyeli sığınmacı düşünüldüğünde il ve ilçe bazında koordinatörlükler kurulması isabetli bir karardır. Bu rakamın yaklaşık beşte birinin İstanbul'da olduğu da hesaba katıldığında, İstanbul koordineli çalışmanın çok daha önem arzettiği bir ildir. Bu ihtiyaca binaen de İl müftülüğü her ilçede bir bay bir de bayan koordinatör ve üç adet de üye belirlenmiştir. Özellikle bay ve bayan koordinatörlerin ikinci ya da üçüncü bir dili olan kişilerden seçilmesine dikkat edilmiştir.

7. maddede ise, yabancı personel istihdamı ile ilgili detaylardan bahsedilmektedir. İl müftüsünün teklifi ve valilik onayı ile geçici koruma altındaki yabancılara yönelik hizmetlerde istihdam edilecek yabancı personeli tespit etmek amacıyla il müftüsü ve yardımcısı başkanlığında, bir ilçe müftüsü ve bir şube müdürü veya vaiz olmak üzere üç asıl üye, iki de yedek üyeden oluşan bir komisyon oluşturulabileceği belirtilmektedir. İstihdam edilecek olan bu yabancı personelin, vaaz ve irşat, Kur'an ve temel dini bilgiler eğitimi, imam-hatiplik, müezzin-kayyımlık ve dini danışma ve rehberlik ofislerindeki danışmanlık hizmetlerinde görev alabileceği ifade edilmektedir. Yabancı personelin alım ilanlarının çıkarılması, başvuruların değerlendirilmesi, sınav yapılması, başarılı olanlara Geçici Koruma altındakilere sağlanan yabancıların çalışma izni başvurusu yapılması, sözleşme hükümleri çerçevesinde çalıştırılması gibi meseleler Diyanet İşleri Başkanlığı ile koordineli bir şekilde yapılması kararına varılmıştır. Bu

istihdam faaliyetleri de, Suriyeli sığınmacıların topluma ekonomik yönden entegre edilmesi açısından önem arz etmektedir.

Yönergenin 9. Maddesi ise, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın geçici barınma merkezlerindeki hizmetleri ile ilgilidir. Verilen bu hizmetler şöyle ifade edilmiştir:

a) Başkanlık hizmetlerinin sevk ve idare edildiği din hizmetleri koordinasyon bürosu açılır. Geçici barınma merkezlerindeki Başkanlık hizmetleri, din hizmetleri koordinatörü tarafından burada yürütülür.

b) Birlik, beraberlik, kardeşlik, dayanışma vb. konularına ağırlıklı olarak yer verilen, yerel ihtiyaç ve beklentiler göz önünde tutularak il sorumlusu tarafından hazırlanan üçer aylık vaaz irşat programları uygulanır. Söz konusu programların ifası için irşat ekipleri oluşturulur.

c) Geçici barınma merkezlerindeki cami, mescit ve Kur'an kurslarına öncelikle yabancı personelden imam-hatip, müezzin kayyım ve Kur'an kursu öğreticisi görevlendirilir.

ç) Cami ve mescitler gün boyu açık tutulur, temizlikleri günlük yapılır.

d) Ezan sesinin barınma merkezinin her yerine ulaşması için gerekli tedbirler alınır.

e) Cami ve mescitlerde müftülük tarafından belirlenen hutbeler okunur. Hutbeler cemaatindurumuna göre farklı dillerde okunabilir.

f) Camilerde ve mescitlerde müftülüğün vaaz etmesine onay verdiği kişiler vaaz eder.

g) Kur'an öğretiminde Başkanlıkça hazırlanan eğitim programları uygulanır.

ğ) 4-6 yaş grubu çocuklar için en az bir sınıf açılır.

h) Geçici korunanların, Kur'an kurslarında yüzünden okuma ve hafızlık eğitimi almaları teşvik edilir.

ı) Kur'an öğretimine dair tüm veriler il sorumlusu tarafından Eğitim Hizmetleri Yönetim Sistemine (EHYS) işlenir.

i) Cami, mescit ve Kur'an kurslarında, Kur'an-ı Kerim, Elif-bâ ve ihtiyaç duyulan farklı dillerdeki eserler bulundurulur.

j) Özellikle çocukların eğitimleri ve psikolojik gelişimleri göz önünde tutularak yerel imkânlarla yazılı, görsel, işitsel ve eğitsel materyal desteği sağlanır.

k) Çocukların moral ve motivasyonunu yüksek tutmak amacıyla özel zaman dilimleri fırsat bilinerek programlar ve etkinlikler düzenlenir.

l) Geçici korunanların ülkemizde kendilerini evlerinde gibi hissetmelerine katkı vermek amacıyla özel zaman dilimleri fırsat bilinerek yerel imkânlarla dini, sosyal ve kültürel içerikli etkinlikler planlanır ve yapılır.

m) Toplanan zekât, fitre, sadaka vb. yardımların tevziinde geçici korunanlara öncelik tanınır. Halkımız ve dernekler de bu konuda teşvik edilir.

Bütün bu faaliyetler her ne kadar eğitim-öğretim, çocukların öğretimi, konut ihtiyacı, sosyal bağlar, güvenlik ve istikrar gibi entegrasyonun önemli olan kollarına hizmet ediyor olsa da, Türk toplumu ile kaynaştırma, arada sosyal köprüler kurma bir yana onları bu merkezlerde toplumdan izole olmalarına, kendi içlerinde yalnızlaşmalarına da hizmet edebilmektedir. Bu nedenle kamp içi verilen hizmetler, bizim konumuz çalışmamızın ilgi alanının dışında kalmaktadır.

Yönergenin 10. Maddesinde de geçici barınma merkezleri dışında verilen hizmetler detaylandırılmıştır. Bunlar şu şekildedir:

a) Geçici korunanların dini yayın ihtiyaçları yerel imkânlarla, yeterli olmadığı takdirde Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü tarafından karşılanır.

b) Geçici korunanların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerdeki cami ve mescitlerde Başkanlığın hazırladığı Cuma ve Bayram hutbelerinin Arapça tam metni veya özeti okunabilir.

c) Geçici korunanların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerdeki cami, mescit ve Kur'an kurslarında erkeklere ve kadınlara yönelik haftalık vaaz programları düzenlenir.

ç) Geçici korunanların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerdeki Kur'an kurslarında geçici korunan 4-6 yaş grubu çocuklar için sınıflar açılır.

d) Müftülüğün organize ettiği veya sivil toplum kuruluşlarınca düzenlenen etkinliklere geçici korunanların davet edilmesi; geçici korunanların sosyal hayatta daha aktif yer edinebilmeleri amacıyla dini, sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlenir.

e) Geçici korunanlar konusunda vatandaşları bilgilendirmek, farkındalık ve bilinç oluşturmak amacıyla Başkanlıkça hazırlanan yayınların yerel medyada yayınlanması sağlanır.

Bu maddelerin sonucu olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Temel Dini Bilgiler kitabının Arapçası yapılmış, Suriyeli sığınmacıların yoğun olduğu bölgelerde Cuma hutbelerine Arapça ifadeler de eklenmiş, camii ve Kur'an kurslarında bayanlara, camiilerde de erkek Suriyeli sığınmacıya vaaz imkanı sunulmuş, dini, sosyal ve kültürel etkinliklere de ağırlık verilmesi sağlanmıştır. Bununla ilgili detaylara Suriyeli sığınmacılara yönelik yapılan faaliyetler kısmında değinilecektir.

Yönergenin 11. Maddesi ise "dini konularda gelen sorulara sahih kaynaklara dayanarak cevap vermek, şiddete ve istismara maruz kalan kişilerin korunması ve rehabilitasyonu için ilgili kurum ve kuruluşlara ulaşmalarına yardımcı olmak, aile yapısının korunmasına katkıda bulunmak, aile bireylerine sosyal, ekonomik ve kültürel değişimler sonucu karşı karşıya kaldıkları riskler ve yeni sorun alanları karşısında manevi destek hizmeti sunmak"¹⁴⁴ maksadıyla barınma merkezlerinde bir, sığınmacıların yoğun olduğu bölgelerde ise ihtiyaca göre dini danışma ve rehberlik bürosu açılmasını salık vermektedir. Bu dini danışma ve rehberlik bürosunun faaliyetlerini planlayıp organize etmek ve uygulamalarını takip etmek üzere personelden birini müftülük büro sorumlusu olarak görevlendirmekte ve bu büro sorumlusu da yine il sorumlusuna bağlı

¹⁴⁴ <http://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr/Detay/149/geçici-koruma-kapsamındaki-yabancılaradair-yönerge> (Erişim tarihi: 18.01.2020)

olarak hizmet vermektedir. Bu bürolarda yabancı istihdamı da ihtiyaç nispetinde sağlanmaktadır. İstanbul özelinde bu büroların faaliyet gösterdiği henüz müşahade edilmemiştir; fakat Suriyeli sığınmacıların toplum içinde ve aileleri içindeki sıkıntı ve problemlerini tespit etmek ve bunlarla ilgili birimlere yönlendirmek, dini referanslar çerçevesinde bu problemlere çözüm üretmek ve dini ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak gibi noktalarda oldukça işlevsel olabilecek, sığınmacıların topluma entegre olmasında gerçekleşen tıkanmaların tespit ve izale edilmesinde aktif rol oynayabilecek görev ve yetkiler verilmiştir. Suriyeli sığınmacılarla ilgili yapılan ve yapılması planlanan bu görev ve yetkilerden sonra, şimdi de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu konuyla ilgili alt birimi olan Göç ve Manevi Hizmetler Daire Başkanlığı'nın görev ve yetkilerine geçebiliriz.

2.2. Göç Ve Manevi Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı

31.07.2017 tarihli ve 66202 sayılı Başkanlık onayı ile Göç ve Manevi Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı kurulmuştur. Yaklaşık 2.5 yıllık bir geçmişi olan bu birim, sadece göçmenlere değil, aynı zamanda engelli, kimsesiz çocuklar, madde bağımlıları, şartlı tahliye edilen dezavantajlı vatandaşlara din hizmeti sunmaya ve onları topluma kazandırmaya yönelik kurulmuş bir birimdir. Diyanet İşleri Başkanı Prof Dr. Ali Erbaş Göç ve Manevi Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı ile ilgili olarak: “Bu daire başkanlığı, aynı zamanda göçmenlerin toplumumuzla barışık ve uyumlu yaşamalarına, şiddet ve terörden beslenen radikal akımlardan, zararlı ve istismarcı yapılardan korunmalarına gayret göstermektedir” şeklinde bu birimin hem göçmenlerin topluma entegre olmasına, hem de bu yolla marjinalleşmeye engel olup, göçmenlerin kendi içlerinde gettolaşmalarını ve radikal akımlarla işbirliği içinde olmalarını engelleyici bir destek birimi olduğunu ifade etmiştir. Bu birimin resmi sitesinde¹⁴⁵ görev ve faaliyet alanları şu şekilde sıralanmıştır:

- a) İç ve dış göçün doğurduğu dini, kültürel ve sosyal problemlerin çözümüne yönelik çalışmalar yapmak.
- b) Ülkemize sığınan yabancılara yönelik olarak yürütülecek Başkanlık hizmetlerini planlamak ve ilgili kurum ve kuruluşlarla yapılacak ortak çalışmaları yürütmek.
- c) Çeşitli nedenlerle yurt içinde göç etmek durumunda kalan vatandaşlarımıza dini danışmanlık ve manevi destek sunmak.

¹⁴⁵<https://dinhizmetleri.diyanet.gov.tr/sayfa/46/> (Erişim Tarihi: 18.01.2020)

ç) Afet ve acil durumlarda sunulacak din hizmetleri hususunda ilgili kurum, kuruluş ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği içinde yürütülecek çalışmaları planlamak ve uygulamak.

d) Afet ve acil durumlarda alınması gereken tedbirlerin başta personelimize ve halkımıza aktarılmasında ve olağanüstü durumlarda paydaş kurumlarla birlikte çalışmak.

e) Mevsimlik işçilere sunulacak Başkanlık hizmetlerini koordine etmek.

f) Engellilere yönelik manevi destek hizmeti sunulmasını sağlamak.

g) Sağlık kuruluşlarında, ceza infaz kurumu ve çocuk eğitim evlerinde manevi destek hizmeti sunmak için gerekli çalışmaları yapmak.

ğ) Denetimli serbestlik kapsamında bulunan vatandaşlarımıza manevi destek hizmeti sunmak.

h) Madde bağımlılığıyla mücadelede ilgili kurum, kuruluş ve sivil toplum örgütleri ile yürütülecek iş ve işlemleri koordine ve takip etmek.

ı) Görev alanı ile ilgili konularda verilen diğer görevleri yapmak.

02.07.2018 tarihli ve 703 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 141. Maddesi ile 633 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kurulu ve Görevleri Hakkında Kanunda yapılan değişiklikle 7. Maddede Diyanet İşleri Başkanlığı'na "Göçmen, engelli, bağımlı gibi desteğe muhtaç kesimlere yönelik manevi danışmanlık hizmetleri yürütmek" görevi verilmiştir.

2.3. Suriyeli Sığınmacılarla İlgili Yapılan Faaliyetler

Kendimin katılımcı-gözlemci sıfatıyla katılmayı talep ettiğim, 15 Ocak 2020'de İl Göç İdaresi Başkanlığı'nın önderliğinde, Diyanet ve MEB çalışanlarına yönelik İstanbul Dedeman Otel'de gerçekleşen "Sosyal Uyum Çalıştayı" düzenlenmiştir.¹⁴⁶ Bu çalıştay verileri Türkiye genelinde ve İstanbul özelinde yapılan ve yapılmakta olan "sosyal uyum" faaliyetlerini istatistiksel rakamlarla açıkladığı ve faaliyetlerin bütününe resmettiği için çalışmamız için oldukça önem arz etmektedir.

2.3.1. Yapılan Faaliyetlerin Dini Referans ve Amacı

"Sosyal Uyum" çalıştayısunumunda Diyanet İşleri Uzmanı Ahmet Sünnetçi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın göçmenlere yönelik faaliyetlerinin amacını "*Göçmenleri Kur'an ve Sünnet odaklı sahih dini bilgi ile aydınlatarak din hizmeti ihtiyaçlarını karşılamak, onları şiddet ve terörden beslenen zararlı ve istismarcı yapılardan korumak, kardeşlik bağlarını pekiştirerek birlik ve beraberliğimizi kuvvetlendirmektir*" şeklinde ifade etmiştir. Faaliyetlerin hedefini de "*Vatandaşlarımıza sunduğumuz tüm hizmetleri*

¹⁴⁶ <https://www.goc.gov.tr/sosyal-uyum-calistayi-etkinligi-istanbul-da-avrupa-ve-anadolu-gercekles-tirildi> (E.T.: 15.02.2020)

imkanlar ölçüsünde yabancılara da ulaştırmaktır” şeklinde belirtmiştir. Konuşmasında göç olgusunun Hz. Adem ile başladığı ve günümüze kadar da artarak devam ettiğini, aslında yeryüzüne gönderilen varlıklar olarak bütün insanlığın birer göçmen olduğu vurgusuyla konuşmasına devam etmiş ve Türk milletinin her daim mazlumun yanında yer aldığı ve kendine sığınanlara güvenli bir liman olduğu ifade edilmiştir. Haşr Suresi’nin 9. ayetinden referansla “Onlardan (Muhacirlerden) önce o yurda (Medine’ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir” Türk toplumunun Suriyeli sığınmacıları dışlamadan, îsar ruhuyla ensar-muhacir prototipi rehberliğinde Suriyelilerin bu topluma sosyal uyumlarının sağlanmasının toplumsal bir vazife olduğunu ifade etmiştir.

2.3.2. Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Yapılan ve Yapılması Planlanan Faaliyetler

Türkiye genelinde toplamda 156 koordinatör olduğunu ifade eden Sünnetçi, bunların 131’inin Yerleşim yerlerinde, 14’ünün Geçici Barınma Merkezlerinde, geriye kalan 11’inin de sınır ötesi mekanlarda olduğunu belirtmektedir. Ülke genelinde 170 camiide Arapça hutbe irad edildiğini ve 222 camiide de göçmenlere yönelik çeşitli ve devamlılık arzeden özel etkinlikler düzenlendiğini ifade etmektedir. Göçmenlerle ilgi radyo-TV programı, konferanslar vb. farkındalığı artıracak etkinliklerin de artarak devam edeceğini belirten Sünnetçi, sosyal uyumu artırmaya yönelik camii ve Kur’an kurslarında yerel halk ile göçmenlerin ortak katılım sağladığı karma sınıfların oluşturulmasının hedeflendiğini belirtmektedir. Bu karma derslerin de iki toplumun birbirini daha yakından tanıyıp, kaynaşma ve uyumuna vesile olacağını ifade etmektedir. Sadece Suriyelilere tahsis edilen kurslarda eğitim almakta olan binlerce Suriyeli olsa da, hedeflenenin karma sınıflar oluşturmak olduğunu vurgulamaktadır. Göçmenlerin 2018 verilerine göre 62 bin civarında Kur’an kurslarında eğitim almakta olduklarını, bunların da 17 bininin gündüzlü Kur’an kurslarında, 3200’ü yatılı Kur’an kurslarında, 1600 de hafızlık yapılan Kur’an kurslarında, yaz Kur’an kurslarında da yaklaşık 40-41 bin göçmenin eğitim aldığını ifade etmektedir.

Sünnetçi'nin üzerinde özellikle durduğu bir diğer konu da, göçmenlerden sözleşmeli personel istihdamına yönelik atılan adımlardır. Yukarıda Sığınmacılarla ilgili olan yönergenin 7. Maddesinde de belirtildiği üzere, Diyanet İşleri Başkanlığı, bürolarda ve farklı göçmen çalışmalarında yerel toplum ile göçmenler arasında köprü vazifesi görececek insanlar istihdam edilmesini planlamaktadır. Ahmet Sünnetçi de çalıştayda bu konuda Cumhurbaşkanlığına bu taleplerini ilettiklerini ve yanıt beklediklerini ifade etmektedir.

Sünnetçi göçmenler, engelliler ve madde bağımlılarına yönelik yapılan bir diğer faaliyetin de Ankara'da iki ayrı bölgede Göç ve Manevi Destek Merkezi'nin açılmasıdır. 24 Haziran 2019 yılında açılan bu merkezde 500 öğrenciye Türkçe dil kursu, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, meslek ve hobi edindirme kursları gibi sosyal uyuma yönelik bir takım derslerin verildiğini belirtmektedir. Bu merkezin açılışında Diyanet İşleri Başkanı Ali Erbaş bu merkezde yapılması planlanan faaliyetlerle ilgili şöyle açıklama getirmiştir: "Göç ve Manevi Destek Merkezi'nde Başkanlığımızın yönetiminde Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) bünyesindeki Sosyal Destek ve Eğitim Merkezi (SODEM) işbirliğinde hizmet sunulacaktır. Başta göçmenler olmak üzere manevi desteğe muhtaç kesimlere yönelik ilgili kurum ve kuruluşlarla birlikte eğitim faaliyetleri, dil kursları, meslek edindirme kursları, sosyal, kültürel ve sportif etkinlikler düzenlenecektir."¹⁴⁷ Sünnetçi aynı zamanda bu merkezin bir de Ankara Altındağ'da da açıldığını eklemektedir. Yine aynı şekilde bu merkezde de 500 öğrencinin hizmet aldığını ve toplamda bu iki merkezde bin öğrencinin istifade ettiğini belirtmektedir.

Ahmet Sünnetçi Göçmenlerle ilgili yapılan bir diğer faaliyetin de Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı 13 adet yayının Arapçaya çevrilmesi ve 240 bin göçmene bu yayınların ulaştırılması olduğunu ifade etmektedir. Bu sayıların Türkiye genelinde 5 milyon göçmene vurulduğunda ufak rakamlar gibi görüleceğini belirten Sünnetçi, bu rakamların sadece Diyanet Vakfı ve yardımlarla yapıldığını, bu faaliyetler için Diyanet'in bütçesinden 300 milyon TL'ye yakın bir paranın çıktığını ve resmi bütçeden bu zamana kadar hiçbir pay almadıklarını belirtmektedir. Fakat 2020 yılında bütçeden de

¹⁴⁷ <https://www.diyanehaber.com.tr/diyanet-haber/goc-ve-manevi-destek-merkezi-dualarla-acildi-h6194.html> (Erişim Tarihi: 20.01.2020)

Göçmenlere yönelik yapılacak faaliyetlerden pay alacaklarını, bu konuda çalışmalarının devam ettiğini eklemektedir. Yine yayın faaliyetlerinden biri olan DİYANET TV’de yayınlanan ve göçmenlerin konu edinen “GÖÇ’erken” Belgeseli ve “Göç İle Değişen Hayatlar” gibi yayınların Suriye, Afganistan, Doğu Türkistan gibi ülkelerden Türkiye’ye göç eden insanların hayatlarını ekrana yansıtırken, Türk toplumunda da bu gibi yayınlarla onların hayatlarını daha iyi anlamaya ve empati kurmaya vesile olacağını belirtmektedir.

Ahmet Sünnetçi, Diyanet Vakfı tarafından yapılan nakdi yardımların 2018 yılı içerisinde 5.5-6 milyonu bulduğunu belirtmektedir. 2011’den bu yana yardımların sürdüğünü, 47-48 bin aileye toplamda ise 131 bin kişiye yardım ulaştırıldığını ifade etmektedir. Suriye’de Vekaletle kurban hizmetlerinin de olduğunu eklemektedir.

Göçmenlerin de Diyanet İşleri Başkanlığı uhdesinde olduğunu, bu konuda manevi bir sorumluluk taşıdıklarını, özellikle göçmen gençlerle ve kadınlarla ilgilenilmesi gerektiğini, eğer bu vazifeler yerine getirilmeyip, ihmaller söz konusu olursa da, başka oluşumların bu boşluklardan istifade edeceğini, göçmenlerle aramızdaki ortak payda olan din birlikteliğinden hareketle kardeşlik duygularını ve birlik-beraberliği pekiştirici söylem ve eylemlerde bulunulması gerektiğini, gerek ev ziyaretleri, gerek gezi faaliyetleri sosyo-kültürel etkinliklerle, gerek programlar ve pikniklerle, kardeş aile uygulamalarıyla bu konuda yapılabilecek eylemleri dile getirmektedir.

Sosyal Uyum Çalıştayı’nda İstanbul İl Müftü Yardımcısı, aynı zamanda il göç koordinatörü Hüseyin Demirhan da, konuşmasına Suriyeliler ile ilgili toplumda yanlış algıların oluştuğunu, bu algıların din görevlileri tarafından bertaraf edilmesi gerektiğini ve bütün çalışmalarını bu alanda yoğunlaştırdıklarını ifade etmektedir. İstanbul özelinde 50’den fazla Türkçe dil kursu açıldığını ve sayılarının da her geçen gün arttığını, 4-6 yaş Kur’an kurslarındaki göçmen öğrenci sayılarını her geçen gün daha da arttırdıklarını ifade etmekte ve Suriyeli hocaların ders verdikleri ve onlara tahsis edilen kursların da bulunduğunu ve bunların da toplamda 7.500 adet öğrencisi olduğunu eklemektedir. Mevlid-i Nebi haftasında Suriyeli-Türk aileleri ile ortak programlar yapıldığını, kardeş aile çalışmalarının olduğunu, her ilçede her ay 10 aile ziyareti hedeflerinin olduğunu ve sosyal uyuma katkı sağlayacak eğitim hizmetlerine ağırlık verilmesi gerektiğini, göçmenlere yönelik yapılan sadece ayni ve nakdi yardımlarla değil, kalıcı

etki bırakan faaliyetler icra edilmesi ve vatandaşlardaki örselenmiş olan “ensar” olma duygusunu pekiştirici faaliyetler yapılması gerektiğini ifade etmektedir.

Bu çalıştay verileri tezimiz için oldukça önemli ve değerlidir. Göç ve Manevi Destek Daire Başkanlığı’nın genelde Türkiye’ye göç eden bütün göçmenlere, özelde ise Suriyeli sığınmacılara yönelik yapılan faaliyetlerinin ne kadar sosyal uyuma hizmet ettiğini sorgulayan, bu konuda yönlendirici etkisi olan bir programdır. Bütün yapılan ya da yapılması planlanan bu faaliyetlerin hepsi, Suriyelileri Türk toplumuna en kuvvetli ortak bağımız olan din bağı ile bağlama ve onları karşılıklı etkileşimlerle topluma entegre etmeye matuf yapılan faaliyetlerdir.

2.3.3. Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan “Sosyal Uyuma” Yönelik Talep Edilenler

İl Göç İdaresi’nin düzenlediği Sosyal Uyum Çalıştayında Göç Uzmanı Ali Rıza Beşkat’ın sunumunda Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan talepleri noktasında şu noktalara temas etmiştir:

- 1. Marjinalleşme ve dışlanma tehlikesiyle başa çıkmak için göçmenlerin din hizmetlerinden etkin şekilde yararlanmasını sağlamak.*
- 2. Göçmenlere Manevi Danışmanlık hizmetinin sunulması ve Arapça hutbe irad edilmesi*
- 3. Göçmenlerin vaaz ve irşat programları ile dini konularda hazırlanan basılı ve görsel yayınlardan etkin şekilde faydalanmasının sağlanması.*
- 4. Çocuklara din öğretimi konusu ve dini konularda göçmenleri ve yerel halkı bilgilendirme*
- 5. Kendi Kur’an kursu ve mescit açma talepleri ve dini anlayış farklılığının önüne geçme.*
- 6. Dini-kültürel mekanlara yapılacak geziler ve sosyal faaliyetler ile karşılıklı uyumun desteklenmesi.*
- 7. Türk toplumunda göç ve uyum konusunda farkındalık artırıcı faaliyetler yapma.*

UNHRC Hukuk Müdür Yard. Can VODİNA ise konuşmasında sosyal uyuma en fazla olanak sağlayan mekanların; okullar, iş yerleri, mahalleler ve camiiler olduğunu belirtmiştir. Toplulukları etkileyen kişiler olarak adlandırdığı din görevlilerinin de bu sosyal uyum misyonundan sorumluluğu olduğunu, bu kişilerin güvenilir bilgi kaynakları olarak her iki toplumda da olumlu mesajlar yayan, doğru bilgi sağlayan ve Cuma namazları ve Cuma hutbelerinin iki toplum üzerindeki etkisinin yadsınamayacağı kişiler oldukları, camiilerin de her iki toplumun üyelerinin bir araya gelip, etkileşime geçtikleri önemli alanlar olduğu, din görevlilerinin etkin iletişimleriyle topluluk

içindeki dinamikleri anlayabilecekleri, aktif toplum üyeleri olarak ihtiyaç sahiplerini kamusal hizmetlere yönlendirebilecekleri, çocuk yaşta ve erken evliliklerin önlenmesinde önemli rol üstlenebilecekleri gibi konular üzerinde durmuştur.

İl Göç İdaresi ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin de taleplerine bakıldığında, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Göç ve Manevi Hizmetler Daire Başkanlığı'nın yukarıda sözü geçen faaliyetleri doğrultusunda, bu talepleri karşılar mahiyette olduğu söylenebilir. Diyanet İşleri Başkanlığı, Suriyeli sığınmacıların Türk toplumuna entegrasyonunda, sığınmacılar açısından ortak dini birliği tesis etme, dini referanslarla birlik ve beraberlik ülküsünü idealize ve inşa etme, selefi akımlardan koruma, manevi destek sağlama, dinî ihtiyaçlarını karşılama ve var olan hizmet ve faaliyetlerden haberdar kılma ve yönlendirme, muhatabı tanıma gibi yönlerden, yerel halk açısından da yanlış bilgiler ve genellemelerle biriken öfke ve nefreti doğru olanlarla izah edip, bu öfke ve nefreti kırma, ensar olma şuuru aşılama, birleştirici olma, göçmenlerin yaşadıkları sıkıntıları yerel halka izah edip onların empati kurmalarını ve onları daha iyi anlamalarını sağlama, halktan gelen ayni ve nakdi yardımları göçmenlere ulaştırma gibi vazifelerle mükellef tutulmuştur. Şimdi de bu zamana kadar İstanbul İli ve Küçükçekmece ilçesi bazında entegrasyona yönelik icra edilen faaliyetleri madde madde kategorize ederek, her bir faaliyetin detayına inelim.

2.4. Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Entegrasyon Faaliyetleri

Diyanet İşleri Başkanlığı Göç ve Manevi Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı'nın İstanbul İl Koordinatörlüğü'nün bu zamana kadar tespit edebildiğimiz entegrasyon faaliyetlerini Türkçe dil kursları, çocukların eğitimi, meslek ve beceri edinme kursları, eğitim ve konferans faaliyetleri, sosyal faaliyetler ve son olarak din görevlilerinin bireysel faaliyetleri olmak üzere altı ayrı kategoride işleyeceğiz.

2.4.1. Türkçe Dil Kursları

Bir göçmenin yerleştiği toplumun dilini bilmesi, onun sivil ve resmi hayata intibakını kolaylaştıracak en önemli şeylerden biridir. İster mahalle hayatı ve komşuluk ilişkileri, ister iş hayatı, ister okul hayatı, ister de hastane, market, devlet daireleri, ulaşım hizmetleri vb. resmi ve sivil hayatta dil bilmek, göçmen için o topluma entegre olmak adına bir zorunluluktur. Dil yoksa, anlama da iletişim de yoktur. Yalnızlaşma

ve dışlanmanın bariyerlerini aşmanın en iyi yolu, o toplumun dil ve kültürünü bilmekten geçmektedir. Fakat okullarda, belediyelerin merkezlerinde ve halk eğitim merkezlerinde verilen Türkçe eğitimi yetersiz kalmaktadır. Suriyeli sığınmacılara tahsis edilen ve Suriyeli öğretmenlerinin rehberliğinde din eğitimlerine devam eden hanım ya da çocuk öğrencilerin de bu dil eğitimini almaları oldukça önemlidir. Aksi takdirde tahsis edilen yerlerde açılan bu Suriyeli sınıflar, onların daha fazla izole olmaları, yalnızlaşmaları ve böylece yerel halktan tamamıyla kopmaları imkan dahilindedir. Bu sebepten dolayı Diyanet İşleri Başkanlığı Halk Eğitim merkezleriyle imzaladığı ortak protokoller sonucu buralarda Türkçe dil eğitimi vermek üzere öğretmenler talep etmekte ve en az on iki adet göçmenin talebiyle bu sınıflar kolaylıkla açılabilir.

İstanbul Müftülüğü'ne bağlı Göç Koordinatörlüğü'nden edindiğim verilere göre; İstanbul'un 39 ilçesinde açılan Türkçe dil kursu sayıları şu şekildedir: Adalar, Bakırköy, Çatalca, Çekmeköy, Güngören, Sarıyer, Şile ve Şişli ilçelerinde hiç Türkçe dil kursu bulunmazken, Arnavutköy'de dört, Ataşehir'de bir, Avcılar'da dört, Büyükçekmece'de bir, Bahçelievler'de beş, Bağcılar'da beş, Başakşehir'de yedi, Bayrampaşa'da iki, Beşiktaş'ta bir, Beykoz'da bir, Beylikdüzü'nde dört, Beyoğlu'nda üç, Esenler'de dört, Esenyurt'ta beş, Eyüpsultan'da bir, Fatih'te yedi, Gaziosmanpaşa'da bir, Küçükçekmece'de bir, Kadıköy'de bir, Kartal'da bir, Maltepe'de bir, Pendik'te iki, Sancaktepe'de iki, Silivri'de bir, Sultanbeyli'nde dört, Sultangazi'de iki, Tuzla'da dört, Ümraniye'de altı, Üsküdar'da iki ve son olarak Zeytinburnu'nda bir ve toplamda 84 adet Türkçe dil kursu açılmıştır. Her birinin de en az 12 öğrencisi olduğu düşünüldüğünde binden fazla öğrenci temel düzeyde Türkçeyi öğrenecek demektir. Bu hiç de azımsanacak bir rakam değildir ve her geçen gün de yapılan ve takip edilen bu faaliyetlerin artacağı tahmin edilmektedir.

Tezimiz Küçükçekmece örneğinden hareket ettiği için, Küçükçekmece ilçesinde iki adet dil kursu bulunmaktadır. Bunlardan biri Kanarya mahallesinde bulunan Gazze Camii Fatma Yorulmaz Kur'an Kursu'dur. Burada yaklaşık 20 ile 25 arasında değişen kadar hanım Türkçe dil eğitimi almaktadır. Bu Kur'an kursunda aynı zamanda Suriyeli çocuklara tahsis edilen bir sınıf olması bu ihtiyacı doğurmuştur. Bir de İkitelli Komsanüstü Kur'an Kursu'nda da bir Türkçe dil kursu bulunmakta ve yaklaşık 15-20 arası hanım öğrencisi bulunmaktadır. Bir diğeri de Söğütluçeşme Akşemseddin

Kur'an Kursu'nda da açılması yönündeki çalışmalar devam etmektedir. Burada da yaklaşık 30 bayan Türkçe dil eğitimi almaktadır. Müftülük izniyle açılan Rahman mes-cidi ve Menaratü'l-İlim Merkezi'nde de Küçükçekmece Göç Komisyonu Türkçe dil kursu açmak için talep eden Suriyeli sığınmacıların dilekçelerini Küçükçekmece Halk Eğitim Merkezi'ne ulaştırmış ve buralarda da yine sınıfların açılması için işlemler devam etmektedir.

2.4.2. Çocukların Eğitimi

2011'de patlak veren Suriye iç savaşından sonra ülkeye gelen binlerce Suriye-liye ilk olarak MEB tarafından tahsis edilen özel okullar, Diyanet İşleri Başkanlığı ve müftülükler tarafından tahsis edilen Kur'an kursları, çocukların yaşamaları muhtemel olan kültürel şoku en aza indirmeye amacına matuf olarak, açılmıştır. Fakat sonradan Milli Eğitim Bakanlığı, Suriyeli çocuklar Türk toplumu ile kaynaştırmak ve onları topluma dahil etmek maksadıyla, bu okulları kapatmıştır. Müftülüklerdeki açılan derslikler ise bırakılmıştır. İster okul öncesi çocuklara, ister okul öğrencilerine hizmet veren bu yerler, onların kendi akran ve kültürü ile sosyal bağlarını kuvvetlendirirken, diğer yandan da onların dil ve kültürlerini unutmalarının önüne geçmektedir.

İstanbul Müftülüğü'ne bağlı Göç Koordinatörlüğü'nden edindiğim verilere göre; camii ve Kur'an kurslarındaki derslik sayıları şöyledir: Adalar, Bahçelievler, Çatalca, Kadıköy, Maltepe ilçelerinde hiç bulunmazken, Arnavutköy'de beş, Ataşehir'de iki, Avcılar'da on beş, Büyükçekmece'de bir, Bağcılar'da on, Başakşehir'de yirmi, Bayrampaşa'da beş, Beşiktaş'ta bir, Beykoz'da bir, Beylikdüzü'nde beş, Beyoğlu'nda üç, Çekmeköy'de bir, Esenler'de on iki, Esenyurt'ta on beş, Eyüpsultan'da bir, Fatih'te elli, Gaziosmanpaşa'da bir, Küçükçekmece'de yedi, Kağıthane'de iki, Kartal'da bir, Pendik'te iki, Sancaktepe'de beş, Silivri'de iki, Sultanbeyli'nde on, Sultangazi'de dört, Tuzla'da dört, Ümraniye'de on iki, Üsküdar'da iki ve son olarak Zeytinburnu'nda dört adet ve toplamda 209 adet derslik bulunmaktadır.

2.4.2.1. Camii ve Kur'an Kurslarında Suriyeli Sığınmacılara Tahsis Edilen Sınıflar

Küçükçekmece'de Suriyeli sığınmacılara tahsis edilen yedi Kur'an kursu bulunduğu beyan edilmiştir. Bunların dördü Camii ve Kur'an Kursları bünyesinde eğitim

veren sınıflardır. Diğer üçü ise Küçükçekmece Müftülüğü izni ile açılmış ve denetime tabi olan özel Kur'an kurslarıdır. Suriyeli sığınmacılara Camii veya Kur'an kursu bünyesinde eğitim veren bu dört sınıfa yapılan teftişlerde, bazı kurslarda öğretmen ve öğrencilerin kendilerine tahsis edilen sınıflarda bulunmadıkları tespit edilmiştir. Eylül ayı itibarıyla dört Kur'an kursunda talep üzerine derslik açılmışken, bazı kurslarda zamanla ilgi azalmış ya da ders istikrarı sağlanamamış ve bu mekanlar kapatılmıştır. Bunlardan biri Cennet mahallesinde bulunan Yavuz Selim Camiisi'dir. Geçtiğimiz yıllarda burada yüzü aşkın Suriyeli sığınmacı Kur'an-ı Kerim ve Türkçe ders almaktayken, tespit edilemeyen nedenlerden ötürü bu yıl teftişlerde kendilerine tahsis edilen mekanda olmadıkları müşahade edilmiştir. Bir diğeri de, Halkalı İbadullah Camii'dir. Camii'deki din görevlisi ile görüşmeler neticesinde 10-15 arasında değişen bayan Suriyeli sığınmacının burada ders aldığını, fakat zamanla azaldıklarını ve dersin devam edemediğini belirtmiştir. Diğer iki Kur'an kursu aktif hizmet vermektedir. Bunlar; Gazze Camii Kur'an Kursu (24 öğrenci) ve Söğütluçeşme Akşemsettin Camii Kur'an Kursu (30-35 öğrenci) kız-erkek karma olarak yaşları 5 ile 14 arası değişen öğrencilere eğitim vermektedir. Görüşmelerimiz yoğunlukla bu iki kursun velilerine yönelik yapılmaktadır. Sonuçta talep etmeleri halinde Diyanet İşler Başkanlığı ve ona bağlı müftülükler sınıf tahsisi hususunda kolaylıklar ve imkanlar sunmuştur. Fakat Suriyeli sığınmacıların kendi durum ve ahvallerinden kaynaklı devamsızlıklar ve istikrarsızlıklar söz konusu olmuştur. Entegrasyonun tanımında devlet ve kurumlar bu konuda istekli olması gerektiği kadar, göçmen halkın da aynı gönüllülük ve isteğe sahip olması önemlidir.

2.4.2.2.Müftülük İzniyle Açılan Suriyeli Mescit ve Kurslar

Yukarıda bahsedilen Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Suriyeli sığınmacı çocuklar için kurslarda özel sınıflar oluşturması haricinde, bir de Suriyeli sığınmacıların kendi teşebbüsleri ve müftülükten izin ve onay alarak kurdukları özel Kur'an kursları bulunmaktadır. Bunların gerekli denetimleri yapıp, onay ve izin verilebilmektedir. Aksi takdirde, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın izinsiz ve illegal kurulmuş olan kursları tespit edip, kapatma yetkisi de bulunmaktadır. Hüseyin Demirhan bununla ilgili olarak İstanbul özelinde iki adet kursun kapatıldığını ifade etmiştir. Küçükçekmece İlçesi'nde

toplam üç adet böyle özel Kur'an kursu bulunmaktadır. Bunlar; Kanarya Mahallesi'nde "Rahman Mescidi" adıyla bilinen, beş tane hocanın ders verdiği bay ve bayan Kur'an kursu, Mehmet Akif Mahallesi'nde de "Meneratu'l İlim Merkezi" adında Kur'an ve dini ilimler tedrisatı yapılan Katar destekli inşa edilen dört katlı bir okul, yine Halkalı İkitelli'de Kur'an ve dini ilimlerin okutulduğu "el-Furkan Mescidi" bulunmaktadır. Buralardaki Kur'an kurslarına da Türkçe dil eğitim desteği sağlanması için dilekçeler toplanmış ve Halk eğitimden bir öğretmenin gelmesi için müftülük kanalıyla üst yazı yazılmıştır. Buralarda da yine göçmenlerin Türk kültürüyle tanışıp kaynaşmasını gerçekleştirmek adına Küçükçekmece Göç Komisyonu rehberlik etmeye çalışmıştır.

2.4.2.3.Suriyeli-Türk Karma Sınıflar

2019 yılı itibariyle etnik yönden homojen olan bu sınıfların karma sınıflara dönüştürülmesi, Kur'an kurslarında Suriyeli kaynaştırma öğrencilerinin Türk öğrencilerle birlikte ders görmesi istenmektedir. Şayet bu imkan dahilinde değilse veya talep yoksa bu yönde, bu açılan homojen dersliklere yönelik Diyanet İşler Başkanlığı'nın 22.11.2019 tarihli Mültecilere Yönelik Temel Öğretim Müfredatı programının işletilmesi ve bu öğrencilerin EHYS (Eğitim Hizmetleri Yönetim Sistemi) sistemine işlenmesi istenmektedir. Mültecilere yönelik olan bu söz konusu program, yatılı hafızlık kursları olan A grubu Kur'an kurslarında, B grubu hafızlık kurslarında, C grubu gündüzlü yüzünden okuma kurslarında ya da camii ya da Kur'an kursu dışındaki D grubu mekanlarda ya da geçici barınma merkezlerinde bu müfredatı uygulayabileceklerdir.

"Ülkemize göç etmek durumunda kalan kardeşlerimizin hayat standartlarının geliştirilmesi noktasında çeşitli kurumlar tarafından kendi görev alanları çerçevesinde farklı çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda Diyanet İşleri Başkanlığımızca da gerek kamplarda gerekse diğer yerlerde sosyal ve kültürel hizmetler yanında din eğitimi ve din hizmetlerine yönelik pek çok çalışma yapılmaktadır. Başkanlığımızca söz konusu muhatap kitlenin sahipsiz ve sağlam bilgiler ışığında din eğitimi almalarını, dini görünümüne terör örgütlerinin propagandaları karşısında bilinçlenmelerini, toplumdaki birlik, beraberlik ve kardeşlik ruhunun güçlendirilmesini amaçlayan eğitim faaliyetleri bu çalışmalardan bazılarıdır. Bununla birlikte alana yönelik yaygın din eğitimi faaliyetlerinin, muhatapların ilgi, ihtiyaç ve beklentilerinin dikkate alındığı hedefleri, kazanımları ve kapsamı belirlenmiş müstakil bir program dâhilinde planlanması söz konusu çalışmalara ayrıca katkı sağlayacaktır"¹⁴⁸ şeklindeki giriş yazısından sonra bu programın genel amaçları: Kur'an-ı Kerim ve temel dini

¹⁴⁸ <https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/Mültecilere%20Yönelik%20Kur'an%20Kursları%20Temel%20Öğretim%20Programı-2019.pdf> (Erişim Tarihi:21.01.2020)

bilgilerle ilgili bilgi, beceri ve bilinç kazanmaları, Hz. Peygamberin (s.a.s) örnek hayatını tanımaları ve rol model almaları, Türkçe'yi doğru bir şekilde öğrenmelerine katkı sağlanması, ülkemizin sosyo-kültürel değerlerine uyum sağlayabilmelerine katkı sağlanması, sosyal ve iletişim becerilerinin geliştirilmesi, dini istismar eden ayrılıkçı-bölücü yapılara karşı bilinçlenmeleri, ülkemizin tarihi, kültürel ve manevi zenginlikleri hakkında farkındalık kazanmaları, birlikte yaşama kültürüne sahip olmaları şeklinde sıralanmıştır.

2019-2020 eğitim ve öğretim yılının ikinci döneminde başlatılması planlanan bu program, Kur'an-ı Kerim haftada 8 saat, Temel Dini Bilgiler 6saat (İtikad 2, İbadet 2, Siyer 1, Ahlak 1), Türkçe 2 saat, Sosyal Etkinlik ve Rehberlik 2 saat, toplamda 18 saat şeklinde işlenmesi planlanmıştır. Kaynak olarak Diyanet İşleri Başkanlığınca hazırlanan materyallerin kullanılması istenmektedir. Bu kapsamda muhatap kitlenin yaşı ve eğitim durumları dikkate alınarak “İbadetî”, “Akidetî”, “Ahlakî”, “Rasulunâ”, “Kitâbu'l-Enşita ” ve “Eteallemu Dinî” gibi Diyanet İşleri Başkanlığı yayınlarından yararlanılması planlanmaktadır. Türkçe derslerinde ise, yabancılara dil öğretme konusunda uzman olanlara öncelik vermek koşuluyla, MEB Türkçe öğretmenlerinin, gerekirse TÖMER veya Halk Eğitim Merkezleri ile işbirliğine gidilerek buralardan da öğretici görevlendirilmesi istenmektedir. Sınıf içi veya sınıf dışı eğitim öğretim ortamları (panolar, dinlenme mekânları vb.) imkânlar ölçüsünde programın genel amaçlarına katkı sağlayacak şekilde, öğrencilerin düşünce dünyalarında büyük bir medeniyetin parçası olduklarını hatırlatacak nitelikte İslam tarihi, sanat ve kültüründen örneklerle zenginleştirilmesi de istenenler arasındadır. Birlik ve beraberliği güçlendirici; sevgi, saygı ve kardeşlik bağlarını pekiştirici değerlerin özümсенmesine özen göstermek gerektiği ifade edilmektedir. Çalışmaya başladığımız Eylül ayında böyle bir müfredat hazırlanmamış ve uygulanmamışken, Kasım ayı itibariyle böyle bir müfredatın hazırlanması çalışmamız için olumlu ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın entegrasyonu desteklediği yönündeki hipotezimizi destekler mahiyette bir gelişme olmuştur. Fakat uygulanması noktasında Küçükçekmece ilçesi özelinde henüz bir çalışma veya faaliyete denk gelinmemiştir. Fakat ileriki aşamalarda dil derslerinin ve sosyo-kültürel faaliyetlerin de bulunduğu bu müfredat, Suriyeli sığınmacılar tarafından ilgiyle karşılanacaktır kanaatindeyiz.

2.4.3. Meslek Ve Beceri Edindirme Faaliyetleri

Suriye'den Türkiye'ye sığınan kadınların pek çoğu eşlerinin çalışmayı kabul etmemeleri, küçük çocukları olmaları, yeterli eğitim ve beceriye sahip olmamaları, dil bilmemeleri, sağlık durumlarının iyi olmaması vb. nedenlerden dolayı çalışamamakta, evin geçimine katkı sağlayamamakta, bütün gününü evde ev işleri ve çocuklarla geçirmektedir. Az çocuklu olan ailelerde bu durum bir şekilde idare edilebilse de, okula giden çok çocuklu ailelerde çocukların okul masraf ve giderleri iki tarafın birden çalışmasını zorunlu kılmaktadır. Suriye'de az çok dikiş nakış öğrenenler Türkiye'de de bu icraatlarına devam etmekte ve merdiven altı fason tekstil atölyelerinde çalışmaktadırlar. Fakat bu beceriye de sahip olamayanlar; ev ve iş yeri temizliği, atık toplayıcılığı veya ayak işi hizmetlerde asgari ücretten bile az ücretler karşılığında, sigortasız, sözleşmesiz çalışmakta veya çalıştırılmaktadır. Çalışma izni dahi olmayan bu kişiler, enformel sektörün en aranan kişileri olmaktadır. İzni olmayınca sigorta ya da sözleşme yapma zorundalığı da ortadan kalkmaktadır. Dolayısıyla iş verenin insafına bırakılan iş hak ve hukukundan yararlanamayan kişiler olarak, zulmün başka bir boyutuyla karşılaşmaktadırlar. Bu durum ve ihtiyaca binaen de Diyanet İşleri Başkanlığı, bünyesinde eğitim almakta olan bayanlara veya çocuğuna dini eğitim için kurs veya camii-lere getiren velilere meslek ve beceri edindirme kursları açmaya yönelmiştir. Türkçe dil kursları kadar yoğun olmasa da, bazı ilçelerde bu konuda çalışmalar yapılmaktadır. Bu durum aynı zamanda Suriyeli sığınmacıların ekonomik hayata entegre olmasını da kolaylaştıracak bir gelişmedir. Diyanet İşleri Başkanlığı eğitim entegrasyonuna kapı aralarken, diğer bir taraftan da ekonomik entegrasyonu sağlayan kurslar da açarak onları topluma dahil etme gayreti içine girmektedir. Zira iş yerleri de entegrasyon için önemli mekanlardır. Özellikle dikiş-nakış kursları açmak, hem hobi olarak hem de bir kazanç kapısı olarak sığınmacılara tekstil sektöründe alanlar açabilecek bir faaliyettir. Bazı ilçeler de ise ebru ve hat kursları açtırma noktasında çalışmalar bulunmaktadır. Bunlar da yine ruh sağlığı ve savaşın psikolojideki ağır etkilerini atlatmaya ve bir işle meşgul olarak zihindeki kötü hatıraların giderek yok olmasına yardımcı olabilecek bir faaliyettir. Bu insanlar iç savaştan yeni çıkmış olan ve geldikleri bu ülkede kapalı bir hayat tarzı içinde sürekli olarak kendi sorunları ile yüzleşen insanlardır. Bu kısır dön-

güyü aşmanın yolu; bir beceri ya da hobiyle hem onları kendi sorunlarında boğulmalarından kurtarmak, hem de onların bu vesileyle aktivite ederek, toplumun içine dahil olmalarını sağlamaktır.

İstanbul Müftülüğü'ne bağlı Göç Koordinatörlüğü'nden edindiğim verilere göre; 2019-2020 yapılması planlanan faaliyetler çerçevesinde, Meslek ve beceri edindirme konusunda faal olan ilçeler şöyledir: Arnavutköy bir adet dikiş-nakış kursu, Büyüçekmece dört tane dikiş-nakış kursu, Bağcılar Ebru ve Hat kursu, Başakşehir dört tane dikiş-nakış kursu, Beylikdüzü bir adet dikiş-nakış kursu, Beyoğlu bir adet dikiş-nakış kursu, Esenler üç adet dikiş-nakış kursu, Esenyurt iki adet dikiş-nakış kursu, Fatih iki adet dikiş-nakış kursu, Gaziosmanpaşa bir adet dikiş-nakış kursu, Küçükçekmece bir adet dikiş-nakış kursu, Sancaktepe iki adet dikiş-nakış kursu, Sarıyer bir adet dikiş-nakış kursu, Tuzla iki adet dikiş-nakış kursu, Ümraniye bir adet dikiş-nakış kursu, Üsküdar bir adet dikiş-nakış kursu ve son olarak da Zeytinburnu bir adet dikiş-nakış kursu ve toplamda 29 adet de meslek ve beceri edindirme kursu açılacağını planlanması yapılmıştır. Çalışmamızın evreni olan Küçükçekmece ilçesinde bir adet dikiş-nakış kursu açılması noktasında planlama yapılmış; fakat bu zamana kadar bu plana uygun somut bir adım atılamamıştır.

2.4.4. Eğitim Ve Konferans Faaliyetleri

2.4.4.1. Personel ve Vatandaşın Göçmenlere Yönelik Farkındalığını Artırmak Adına Düzenlenen Konferans, Eğitim ve Seminerler

Suriye iç savaşının 2011'de meydana gelmesinden sonra ağırlıklı olarak 2013 yılında ülkemize başlayan göç dalgaları sonucunda, Türk toplumunun Suriyelilerle bu ilk karşılaşması ve göç ile ilk imtihanında gayet misafirperver ve kucaklayıcı bir tutum ve tavır benimsenmiştir. Göçün ilk yıllarındaki bu şefkat, merhamet ve mülayemet hisleri, ikincil kimlikler olan etnik kimliklerdeki farklılıklar, siyasi tavır almalar, kültürel farklılıklar, ekonomideki sorunlar, medyadaki abartılı haberler vs. nedeniyle bazı gruplarda ciddi güvensizliklere ve rahatsızlıklara doğru evrilmiştir. Özellikle ekonomi ve işsizlik sıkıntılarını Suriyeli sığınmacılara bağlama, devletin onları her alanda öncelediği algısı ve Suriyelilerle ilgili medyadaki abartılı haberler, entegrasyon sürecini baltalayan ve Suriyeli sığınmacıların toplumdan giderek dışlanması gibi ağır sonuçları

olan bir duruma işaret etmektedir. Toplumda Suriyelilere yönelik oluşan bu olumsuz yargı ve genellemeleri ortadan kaldırmaya yönelik eğitim ve konferans faaliyetleri tertip edilmesi de Diyanet İşleri Başkanlığı ve Göç ve Manevi Hizmetler Daire Başkanlığı'nın hedefinde olan faaliyetlerdendir. Bununla alakalı olarak İstanbul İl Göç Koordinatörlüğü bir sunum hazırlamış ve ilçelere bu sunumla eğitim verilmesi konusunda ilçe koordinatörleri ve üyelerini teşvik etmiştir. Bu sunumda ilk olarak göç olgusu ele alınmış, Türkiye'deki göçmen sayılarına ve göçmenlere yönelik tavrın ne olması gerektiğini Kur'an'dan referansla bir ayet üzerinden verdikten sonra, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın göçmenleri odağına almasının yasal dayanakları olan genelge, yönerge ve Göç ve Manevi Hizmetler Daire Başkanlığı'nın yasal zemininden bahsedildikten sonra, amaç ve hedef ele alınmış ve göçmenlerin Türk toplumuna entegre olmalarına yönelik neler yapılması gerektiği ile ilgili faaliyetler zikredilmiştir. Son olarak da Suriyelilerle ilgili doğru bilinen ama yanlış olan önyargı ve genellemelere yer verilmiştir. Suriyelilerin üniversitelere sınavsız girmesi, devletten maaş almaları, TOKİ'den ücretsiz ev verildiği, istedikleri ilde ikamet edebildikleri, devlet memuru olabildikleri, oy kullanabildikleri, kamu hizmetlerinde öncelikli oldukları yönündeki iddia ve ön yargıların çoğu Devletin Suriyelilere iltimas geçtiği üzerinedir. Sadece Suriyelilerin suç oranının yüksek olduğu ve ekseriyetinin dilenci olduğu algı ve iddiası Suriyelilerin kendi durum ve pozisyonları ile ilgilidir. Yerel Türk halkı yönetim ve devletin adil bir tutum içinde olduğunu düşünmemektedir. Ekonomide yaşanan çalkantılı durum da, bu algıyı daha da pekiştirmekte ve buna bağlı pek çok olumsuz durum Suriyelilere bağlanmaktadır.

İl koordinatörü Hüseyin Demirhan da her hafta ayrı bir ilçeyi ziyaret ederek, Suriye ve Suriyelilerle ilgili yanlış algıyı kırmaya yönelik konuşmalar ve entegrasyon ile ilgili neler yapılması gerektiği ile ilgili yönlendirici sunumlar yapmaktadır. 17 Ocak 2020 tarihinde Küçükçekmece İlçesine gelen Demirhan, ilçede en aktif olan din görevlilerine bu sunumları yaparken, Müftülük tarafından da Küçükçekmece ilçesi özelinde göç ve göçmenler konusunda yapılan faaliyetler tarafına arz edilmiştir. Bu faaliyetlerin içerikleri göçmenlere yapılan ayni ve nakdi yardımlar, Suriye'ye gönderilen gıda yardım tırları, yedi ayrı kursta göçmenlere yönelik verilen Kur'an-ı kerim ve Te-

mel Dini Bilgiler dersleri, Ramazan ayında göçmenlere yapılan iftar programları, göçmenlerin evlerine ve iş yerlerine yapılan ziyaretler, Suriyeli çocuklara yapılan 4-6 yaş Kur'an kursu faaliyetleri, göçmenlere yapılan tarihi mekan ziyaretleri, Göçmenlere hizmet veren Göç İdaresi Bürosu ve Açık Kapı Bürosu'na koordineli çalışma yapmak adına gerçekleştirilen kurum ziyaretleri, Göçmenlerin yoğun olduğu İkitelli bölgesinde gerçekleştirilen okul ziyaretleri, İkitelli Şenevler ile Kanarya Gazze Camii'nde açılan Türkçe dil kursları, Suriyeliler ve göçmenlere yönelik farkındalığı artırmak adına eğitim konferans ve seminerlerine iştirak, sokakta yaşayan kimsesiz göçmen çocuklarla camii dersleri yaparak onların sosyal hayata katılımlarını sağlamak gibi faaliyetler yapılırken, 2020'de yapılması planlanan faaliyetlere de, hane ziyaretlerinin artırılması, Türkçe dil kurslarının artırılması, göçmen gençlerin Diyanet Gençlik merkezlerine yönlendirilmesi, yetişkin göçmenlerin de toplumun değerlerine entegre olmaları için sosyo-kültürel faaliyetlere ağırlık verme, personel ve yerel-göçmen halka yönelik eğitimler verme gibi icraatlar hedef gösterilmiştir.

2.4.4.2.Yerel-Göçmen Halk Ortak Dersler

Yukarıda zikredilen hedefler doğrultusunda, İstanbul İl Müftülüğü'nün 09.01.2020 tarihli ve 46101889-799-E.13110 sayılı yazısı gereğince Türk ve Suriyeli hocaların birlikte ortaklaşa ders verdiği Tefsir-Hadis dersleri de icra edilmektedir. Bu ilgili yazıda faaliyetin güvenlik ve toplumsal entegrasyona hizmet eden amacı şu şekilde ifade edilmektedir:

“Ülkemizde bulunan yabancıların Kur'an ve sünnete dayalı sahih bilgilenmeleri, din hizmetinden doğru ve yeterli bir şekilde istifade edebilmeleri ve kendilerine manevi danışmanlıkta bulunulması Başkanlığımızın görevlerinden olup bütün bu hususlar söz konusu kesimin zararlı ve istismarcı yapılardan korunmaları konusunda büyük bir önemi haizdir. Diğer taraftan vatandaşlarımız ile yabancıların karşılıklı uyum içerisinde ve barışı kılarak yaşaması, bir takım asılsız iddialarla yabancılara yönelik oluşturulmaya çalışılan olumsuz algı ve yargılara karşı vatandaşlarımızın doğru bilgilendirilmesi, milletimizin milli birlik ve beraberliğinin, huzur ve kardeşliğinin devamı noktasında büyük önem arz etmektedir.”

Bu hadis derslerinin uygulama esasları da şöyledir:

1. Program, katılımcı sayılarının yarısı kendi vatandaşımız yarısı yabancılar olmak üzere özellikle göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı yerleşim yerlerinde camii-ler, Kur'an kursları ve uygun görülecek diğer mekanlarda kadınlara ve erkeklere ayrı, haftada bir defa ve yıl boyunca uygulanmak üzere planlanacaktır.

2. Katılımcıların derse devamlılığı ve değişken olmaması hususunda gayret gösterilecektir.

3. Program, mülki amirin onayıyla uygulamaya konulacaktır.
4. Derslere vatandaşlarımız ve yabancılar birlikte katılım sağlayacaktır.
5. Dersler, başkanlığımız personeli ile yabancılardan bir eğitimci tarafından birlikte verilecektir.
6. Derslerde Arapça'ya tercüme edilmiş Başkanlık yayınları ile Riyazus-Salihin, Büluğü'l-Meram ve Safvetü't-Tefasir gibi genel kabul görmüş kitaplar takip edilecektir.
7. Derslerde görev alacak yabancı eğitimcilerin güvenlik birimlerinden teyidi alınacaktır.
8. Müftülüklerce derslere dair periyodik denetim ve rehberlik yapılacaktır.
9. Derslerde yapıcı, kuşatıcı, yumuşak bir dil kullanılacak, yabancılarla milletimiz arasındaki inanç birlikteliğinden hareketle ortak değerlerimize vurgu yapılacaktır, birleştirici bir metot takip edilecektir.
10. Uygulama kapsamında imkanlar ölçüsünde uyum ve kaynaşmayı pekiştirecek sosyal ve kültürel etkinlikler gerçekleştirilecektir.
11. Uygulama raporları tevhid edilmiş olarak ek-3'te yer alan formatta üçer aylık dönemler halinde Başkanlığımıza gönderilecektir.

Program esaslarından da anlaşılacağı üzere bu dersler, din eksenini etrafında iki toplumu birbirine entegre etmeye matuf olarak gerçekleştirilen bir faaliyettir. Küçükçekmece ilçesi özelinde üçü erkeklerle, ikisi bayanlara mahsus olan toplam beş ders halkası oluşturulmuştur. Erkekler için yapılan dersler, Toki Merkez Camii, Söğütluçeşme Akşemseddin Erkek Kur'an Kursu ve Mehmet Akif Mahallesi'nde gerçekleştirilmektedir. Bayanlara yönelik olan dersler de, Kanarya Gazze Camii Kur'an Kursu ve Halkalı İbadullah Kur'an Kursu'nda gerçekleştirilmektedir. Haftalık periyotlarla gerçekleştirilen ve yaklaşık yarım saat ya da bir saat süren bu ders halkası, camii ve Kur'an kurslarının bütünleştirici etkisini de gösteren bir uygulamadır.

İstanbul Müftülüğü'ne bağlı Göç Koordinatörlüğü'nden edindiğim verilere göre; personel, vatandaş ve göçmenlere yönelik olarak ilçelerin yapmayı planladıkları eğitim ve konferans faaliyetleri şöyledir: Ataşehir, Bakırköy, Beşiktaş, Çatalca, Çekmeköy, Kadıköy, Şile ve Şişli'de bu konuda bir planlama yapılmazken, Adalar bir adet, Arnavutköy on dört adet, Avcılar'da dört, Büyükçekmece'de bir, Bağcılar'da üç, Başakşehir'de sekiz, Bayrampaşa'da iki, Beykoz'da iki, Beylikdüzü'nde on, Be-yoğlu'nda on iki, Esenler'de iki, Esenyurt'ta beş, Eyüpsultan'da bir, Fatih'te üç, Gaziosmanpaşa'da iki, Küçükçekmece'de yedi, Kağıthane'de bir, Kartal'da iki, Pendik'te iki, Sancaktepe'de iki, Sarıyer'de altı, Silivri'de iki, Sultanbeyli'nde dört, Sultangazi'de beş, Tuzla'da iki, Ümraniye'de iki, Üsküdar'da bir ve son olarak Zeytinburnu'nda bir adet ve toplamda 118 adet personel, vatandaş veya göçmenlere yönelik eğitim ve konferans faaliyeti yapılması hedeflenmiştir. Küçükçekmece ilçesi özelinde

ise özellikle Suriyelilere tahsis edilen kurslardaki Suriyeli ve Türk öğrencilere yönelik bu konferans ve eğitimlerin verilmesi düşünülmektedir. Yedi ayrı kursta Suriyeli sığınmacı ve Türk vatandaşlara ortak katılımlı bir program olması iki grup arasındaki teması da artıracak ve iki kültür arasında bir diyalog zemini meydana getirecektir.

2.4.5. Sosyal Faaliyetler

Suriyeli sığınmacıların sosyal dışlanmaya maruz kalmamaları, Türk toplumu tarafından kabul görmeleri, karşılıklı ön yargıların ortadan kalması adına ortak yapılan sosyal faaliyetlerin önemi büyüktür. Suriyeli sığınmacılar ile Türk toplumunu kaynaştırmayı ve onları Türk toplumuna entegre etmeyi hedefleyen Ramazan ayında verilen ortak iftarlar, ortak tarihi ve kültürel geziler, ortak düzenlenen kermesler, Mevlid-i Nebii haftasında gerçekleştirilen ortak Kur'an kıraati ve hadis yarışmaları, ortak camii ders ve sohbetleri gibi faaliyetlerle iki toplum arasındaki temas giderek kuvvetlenecek, sosyal dışlama ve marjinalleşmeler büyük oranda azalacaktır.

2.4.5.1. Belirli Gün ve Haftaları Değerlendirmek

Bu anlamda belirli dini gün, hafta ve aylar iki toplumu birbirine bağlayan din paydası açısından oldukça önem arz etmektedir. Kandil gün ve geceleri, Mevlid-i Nebii Haftası, üç aylar ve Ramazan programlarına göçmenlerin de katılımını sağlamak, Suriyeli sığınmacıların kendilerini bu dinî mekânlara ait hissetme ve katılım gösterek içinde aktif rol alma becerisi ile bu faaliyet ve birimlerin organik birer parçası olduklarını gösterme noktasında önemlidir.

2.4.5.2. Camiilerde Gerçekleşen Mukabele Okumaları

Küçükçekmece ilçesi özelinde Suriyeli sığınmacılara yapılan bir diğer sosyal faaliyet de, Türk hocalarla birlikte gerçekleştirilen mukabele okumalarıdır. Sığınmacıların yoğun olduğu İkitelli bölgesinde hizmet veren Şenevler Camii'nde her gün ikindi namazı sonrası gerçekleştirilen bu mukabele dersi, özellikle yaşı gereği iş sektörlerinde aktif olamayan, ama toplumun bir parçası olmak ve Suriyeli akranları ile birlikte vakit geçirmek isteyen yaşlı sığınmacılar için manevi anlamda oldukça rahatlatıcı bir uygulamadır. Aynı Camii'de ileriye yönelik Türkçe Dil kursu açılması adına planlamalar da yapılmaktadır.

2.4.5.3.Birleştirici Ortak Camii Sohbetleri

Küçükçekmece’de Küçükçekmece Göç Komisyonu’nun organize ettiği, 26.01.2020’de Yeşilova Ali Osman Camii’nde Arap Suriyeli sığınmacılara yönelik, Suriyeli dini kanaat önderlerinin de iştirak ettiği “İşlam Kardeşliği” konulu bir sohbet tertip edilmiştir. Bu sohbete Türk ve Suriyeli hocalar ve onların öğrenci ve velileri iştirak etmiştir. Bu da Diyanet İşleri Başkanlığı’nın rehberliğinde göçmenlerin Türk toplumuna dini ve manevi yönlerden entegre etmeye yönelik bir faaliyet olarak oldukça önemlidir. Yapılan görüşmelerde de dini ve manevi alanlarla ilgili bir eksikliğin mevcut olduğu durumu göze çarpmaktadır. Böyle belli aralıklarla yapılan ortak sohbetlerin ve ortak derslerin hem iki toplum arasında kaynaşmaya hem de dini ve manevi yönlerden yaşanan eksikliğin telafi edilmesinde önemli rol oynayacağı düşünölmektedir. Bu dini ve manevi boşluklar Diyanet İşleri Başkanlığı rehberliği, organize ve idaresi altında doldurulamazsa, DAES gibi radikal selefi akımların bu boşluklardan sızacağı endişesi de bu gibi faaliyetlerin bir diğer motivasyon kaynağıdır. Toplum dışına itilip marjinal hale gelen grupların, zamanla radikal bir tutum içine girmeleri daha muhtemeldir.

2.4.5.4.Dini ve Kültürel Geziler

Tarihi dini mekanlara yönelik gerçekteştirilen ziyaretler, Suriyeli sığınmacılara kendilerini ortak bir kültürel mirasın varisleri ve hamileri olarak hissetme ve iki toplumu din şemsiyesi altında kenetlenme noktasında birbirine entegre edici bir etkiye sahip olabilecek faaliyetlerden biridir. Saha araştırmamızda özellikle Fatih Camii’nin Suriyeli sığınmacılara şam Emevi Camii’ni hatırlatması, burada kendilerini huzurlu ve kendi vatanlarında gibi hissetmeleri, dini mekanlara yapılacak bu gezi faaliyetlerinin onların bu topraklara kendilerini ait hissetmeleri açısından ne kadar önemli olduğuna işaret eder mahiyettedir.

İstanbul Müftölüğü’ne bağlı Göç Koordinatörlüğü’nden edindiğim verilere göre; yıl içinde yapılması planlanan gezi ve kermes sayıları da şu şekildedir: Arnavutköy’de iki adet, Ataşehir’de bir adet, Avcılar’da bir adet, Bağcılar’da yirmi kermes ve üç gezi, Bakırköy’de beş, Başakşehir’de üç, Bayrampaşa’da iki, Beylikdüzü’nde iki

gezi, Beyoğlu'nda iki, Esenler'de iki, Esenyurt'ta iki, Fatih'te yirmi, Gaziosmanpaşa'da iki, Küçükçekmece'de dört gezi, Sancaktepe'de on, Sultanbeyli'nde iki, Sultangazi'de beş, Tuzla'da beş, Ümraniye'de bir, Üsküdar'da bir ve son olarak Zeytinburnu'nda bir adet gezi veya kermes programı uygulanması planlanmaktadır. Bütün bu sosyal faaliyetlerin ortak noktası, Suriyeli sığınmacıları topluma dahil ve entegre etmeye yönelik olmasıdır. Bütün bu yapılanlar, onları toplum dışına itmeden, ötekileştirmeden toplumun organik bir parçası haline getirmenin gayretleridir.

2.4.5.5.Ramazan İftarları

Yine Ramazan ayında gerçekleştirilen ortak iftarlar da iki toplumun bir araya gelmesi ve kaynaşması adına güzel bir vesiledir. Bu sosyal faaliyetler iki ayrı kategoride değerlendirilmektedir. Biri Ramazan iftarları, diğeri ise birlikte yapılan ortak gezi ve kermeslerdir. Küçükçekmece Müftülüğü'nünde düzenlemiş olduğu ortak iftarlar vardır. Her yıl bir adet göçmen iftarı düzenleyen müftülük, bu yıl da 5 adet ve toplamda 500 kişiye iftar tertip etmeyi hedeflemektedir.

İstanbul Müftülüğü'ne bağlı Göç Koordinatörlüğü'nden edindiğim verilere göre; geri kalan 38 ilçenin Ramazan iftarı faaliyetleri şöyle planlanmaktadır: Adalar'da bir iftar programı, Arnavutköy 80 aileye yönelik toplam beş iftar, Avcılar'da toplamda 100 kişiye 2 adet iftar, Büyükçekmece'de bir iftar, Bağcılar'da 19 kursta ayrı ayrı 19 iftar, Başakşehir'de iki iftar, Bayrampaşa'da otuz iftar, Beşiktaş'ta bir iftar, Beykoz'da otuz aileye bir iftar, Beylikdüzü'nde yüz yirmi aileye 2 adet iftar, Beyoğlu'nda otuz iftar, Çekmeköy'de 400 kişilik bir iftar, Esenler'de 400 kişilik bir iftar, Esenyurt'ta iki adet toplamda beş bin kişilik iftar, Eyüpsultan'da on iftar, Fatih'te beş yüz aileye beş iftar, Gaziosmanpaşa'da yirmi iftar, Güngören'de 300 kişiye 3 iftar, Kağıthane'de on iftar, Kartal'da 300 kişilik 3 iftar, Maltepe'de iki iftar, Pendik'te iki iftar, Sancaktepe'de 250 kişilik bir iftar, Sarıyer'de iki iftar, Silivri'de 100 kişiye 3 iftar, Sultanbeyli'nde on beş iftar, Sultangazi'de 200 aileye beş iftar, Şile'de 273 kişiye 2 iftar, Şişli'de 20 iftar, Tuzla'da 300 aileye üç iftar, Ümraniye'de kırk iftar, Üsküdar'da 250 aileye bir iftar ve son olarak Zeytinburnu'nda 30 aileye 30 program yapılması planlanmıştır.

2.4.6. Bireysel Faaliyetler (Yardımlar, Ziyaretler, Vb.)

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 2011'den bu zamana kadar yaptığı faaliyetler arasında bireysel faaliyetler daha fazla yer tutmaktadır. Özellikle din görevlilerinin bireysel çabalarıyla ev, eşya, gıda, kıyafet vs. yardım ve işyeri ve hane ziyaretleri hiç azımsanacak bir durumda değildir. Her ilçede aynı yoğunlukta olmasa da, bazı ilçelerde öne çıkan aktif din görevlilerinin samimi gayretleri ile bu anlamda çok büyük aşamalar kaydedilmiştir. Özellikle camii cemaatindeki yardımlar ve verilen eşyaların Suriyeli ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması noktasında din görevlilerinin köprü vazifesi, onların bu konut ve yerleşim zorluklarını kolay atlatmasına imkan sağlamıştır. Aynı zamanda göçmenlerin yoğun olduğu okul ve camii-kurslara ziyaretler gerçekleştirip, onların sorunlarını dinleyip, çözüm yolları araştırmak, varsa tıkanıklıkları farklı kurum ve derneklerle iş birliği içerisinde çözmeye çalışmak din görevlilerinin sadece göçmenler ve yerel toplum arası değil, göçmenlerle kurumlar arasında da bir köprü işlevi gördüğünün göstergesidir.

2.4.6.1. Hane Ziyaretleri

Özellikle hane ziyaretleri; Suriyeli sığınmacıların göç hikayelerini, sorun ve sıkıntılarını dinlemek ve ihtiyaçlarını yerinden tespit edip, ona göre kişiler ve kurumlarla birebir iletişime geçip çözüm yolu aramaya çalışmak açısından oldukça önemlidir. Yerel halk içinden yardımcı olmak isteyen insanların da din görevlileri kanalıyla Suriyeli sığınmacılara ulaşım sağlaması, ihtiyaç sahiplerine bu yardımların ulaştırılması noktasında kolaylık sunmaktadır. Hane ziyaretler ile bu yardımlar sığınmacılara ulaştırılmakta ve başka ihtiyaçları noktasında da yerinden tespit imkanı sunmaktadır

2.4.6.2.Esnaf Ziyaretleri

Küçükçekmece İlçe Göç Komisyonunun Suriyeli sığınmacılarla ilgili raporuna göre; Suriyeli sığınmacılar; Telefon tamir ve satışı, elbise mağazaları, market ve bakkal dükkanları, fırınlar, tatlıcı dükkanları, pastaneler ve kuyumcu dükkanları açmışlardır. Kadınlar da daha ziyade merdiven altı tekstil atölyeleri ile temizlik sektörüne entegre olmuşlardır. Buralara yönelik olarak gerçekleştirilen ziyaretler, onların toplum içinde karşılaştıkları sorun ve problemleri yerinden müşahade etmek ve bu sorunlarla ilgili gerek Çalışma ve Ekonomi Bakanlığı, gerek STK'lar, gerek İl Göç İdaresi, gerek

İşkur gibi kurum ve kuruluşlarla temasa geçerek, onlara alanda yaşanan bu sıkıntıların aktarımını sağlama noktasında oldukça önem arz etmektedir.

2.4.6.3.STK ve Okul Ziyaretleri

Suriyeli sığınmacıların yoğunlukta olduğu okullara da ziyaretler gerçekleştirip, çocukların ve idarenin karşılaştıkları problemlerin gerek MEB, gerek de STKlar vasıtasıyla çözümlenmeye çalışılmıştır. Ziyaretler esnasında tespit edilen problemlerden biri, bazı Suriyeli ailelerin Suriye okulları kapatıldıktan sonra Türk okullarında dışlandıkları gerekçesiyle çocuklarını okullara göndermemeleridir. Bu sorunu aşmak adına, Küçükçekmece İlçe Göç Komisyonunca, ailelerle görüşülüp, çocuklarının okula göndermeleri noktasında motive edilmelerini sağlama kararı alınmıştır. Bir diğer mesele de Suriyeli öğretmenler ve İmam-Hatipler için mesleklerini icra edebilecekleri bir ortamın bulunmayışı ve bu nedenle de bir çoğunun pazarcılık ya da fabrikalarda veya imalathanelerde çalışıyor olmalarıdır. Bu konuda, yani liyakat sahibi sığınmacıların kendi alanlarında istihdam edilmeleri hususunda, Küçükçekmece Müftülüğü ile çalışmalar ve görüşmelerin devam ettiği ifade edilmektedir.

Küçükçekmece İlçe Göç Komisyonu rehberliğinde, ilçedeki diğer koordinatörlükler olan Aile ve Dini Rehberlik Koordinatörlüğü, Gençlik Koordinatörlüğü, 4-6 yaş koordinatörlüğü, Bağımlılık Koordinatörlüğü, Engelliler Koordinatörlüğü gibi alt birimlerle koordineli çalışarak gerçekleştirilen bir diğer faaliyet ise göçmenlere yönelik erzak, kıyafet, eşya, kurban eti dağıtımı gibi yardım faaliyetleridir. Sadece komisyon marifetiyle de değil, sahada aktif olan din görevlileri de bu muhtaç aileleri tespit edip, cemaat içindeki varlıklı kişileri bu insanlara yardım etme noktasında motive etmeleri de söz konusudur. Komisyon kanalıyla tespit edebildiğimiz faaliyetler bunlardır. Yoksa bu anlamda yapılan ve yapılmakta olan bütünü tespit etmek imkan dahilinde değildir. Camii ve Kur'an kurslarında aktif olan din görevlileri yardımlar ve bu yardımların Suriyeli sığınmacılara ulaştırılması noktasında çok fonksiyonel bir durumdadırlar. Yaptığımız Din Görevlilerinin Suriyeli Algısı görüşmesi de bu yapılan yardımların içeriği noktasında bize yardımcı olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

1. KATILIMCILARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

1.1. Cinsiyet Frekansı

Araştırmanın % 40'ını erkek katılımcılar oluştururken, % 60'ını yoğunluklu olarak bayan katılımcılar oluşturmaktadır. Bunda gönüllü erkek katılımcı bulmanın zorluğu ve katılımcıların müsait zamanlarının bulunmayışı gibi faktörler söz konusudur. Kadınlar çocuklarını kursa bırakmaya ve kurstan almaya gelmektedirler. Bu zaman dilimlerinde bayan katılımcılar ile görüşmeyi kolaylaştırmıştır. Fakat erkek cemaat namazlarını cemaat ile eda ettikten sonra hemen işlerine veya evlerine dönmektedirler. Bu da onlarla görüşmeyi daha zor hale getirmektedir.

ERKEK	KADIN
13	20

Tablo 1: Katılımcıların Cinsiyet Dağılımları

1.2. Yaş Frekansı

Araştırmamızın yaş grubunu daha ziyade 31-40 yaş aralığında olanlar oluşturmaktadır. Onu 18-30 yaş arasında olanlar takip etmektedir. 40 yaş üstü olanlar da on bir kişidir. Dolayısıyla çalışmamızın evrenini daha ziyade genç katılımcılar oluşturmaktadır.

Katılımcılar	Yaş Aralığı
8	18-30
14	31-40
5	41-50
5	51-60
1	61 ve üstü

Tablo 2: Katılımcıların Yaş Durumları

1.3. Katılımcıların Eğitim Durumları

Katılımcıların büyük çoğunluğu ailesi tarafından kız olduğu için okutulmayanlar ve yaşam savaşı ya da iç savaş nedeniyle eğitimini tamamlayamayanlar oluşturmaktadır. Lise ve üniversite düzeyinde eğitim alanlar sadece 12 kişidir.

KATILIMCILAR	EĞİTİM DÜZEYİ
5	YOK
11	İLKOKUL
5	ORTAOKUL
7	LİSE
5	ÜNİVERSİTE
-	LİSANSÜSTÜ

Tablo 3: Katılımcıların Eğitim Durumları

1.4. Dil Bilme Durumları

Araştırmanın genelini Arapça bilenler oluşturmaktadır. Sadece 12 kişi Kürtçe ya da Türkçe bilmektedir.

Katılımcılar	Konuşulan Dil
21	Arapça
3	Kürtçe
9	Türkçe-Türkmence

Tablo 4: Katılımcıların Eğitim Durumları

1.5. Ekonomik Sınıfsal Durum

Suriye'deyken genellikle orta sınıf veya üstü olduklarını ifade eden katılımcıların, Türkiye'deki durumları aşırı farklılık arz etmemektedir. Kendi tanımlamaları esas alınmıştır. Kendilerini orta gelir grubunda değerlendirenlerin pek çoğunun, Türkiye standartlarında ve yerel halkın nazarında alt gelir grubuna dahil olması muhtemeldir.

Katılımcılar	Ekonomik Durum
13	Alt Gelir
18	Orta Gelir
2	Üst Gelir

Tablo 5: Katılımcıların Ekonomik Sınıfsal Durumları

1.6. Hane Nüfusu

Katılımcıların pek çoğunun en az 2 ve en çok 7 çocuğu bulunmaktadır. Bazılarının yanında aile büyüklerinden de kişiler bulunmaktadır. Bu da hane nüfusunu artırmaktadır. Bazı aileler Suriye’den gelen akrabalarını da geçici olarak barındırmaktadır.

Katılımcılar	Hane Nüfusu
13	2-4
14	5-7
6	8-10
	10 ve üstü

Tablo 6: Katılımcıların Hane Nüfusları

1.7. Yaşanılan Konut Türleri

Türkiye’ye ilk geldiklerinde bodrum katlara yerleşen, güneş almayan ve rutubetli evlere 500-750 arası kiralar ödeyen katılımcılar zamanla ekonomik durumlarını düzelttikçe, ara katlara taşınmaya başlamışlardır. Fakat hala apartman girişi ve bodrum katlarda yaşayan Suriyeliler bulunmaktadır. Bazı Suriyeliler toplu olarak Suriyelilerin olduğu dairelerde yaşarlarken, bazıları da Türklerle birlikte aynı apartmanda kalmaktadırlar. Suriyelilerle birlikte yaşayan katılımcılar, toplumla kaynaşamamaktan dem vururken, yerel toplumla temas içinde olan Suriyeliler ise kendilerine yönelik gelen ses ile ilgili şikayetlerden rahatsız olmaktadır.

Katılımcılar	Konut Türü
1	Müstakil Konut
18	Apartment Ara Kat
14	Apartment Giriş-Bodrum Katı

Tablo 7: Katılımcıların Yaşadıkları Konut Türleri

Katılımcıların çoğunu Halep'ten gelenler oluştururken, etnik köken itibariyle çoğu Arap'tır. Katılımcıların en yenisi 1.5 yıldır Türkiye'de ikamet etmekteyken, en eski geleni iç savaş çıkar çıkmaz sınır köylerinden Türkiye'ye sığınmıştır; ve 9 yıldır Türkiye'de ikamet etmektedir.

İSİM	ETNİK KÖKEN	GELDİKLERİ YER	KAÇ YILDIR BUR-DALAR?
1. Katılımcı1	Arap	Halep	6
2. Katılımcı2	Kürt	Halep	7
3. Katılımcı3	Arap	Halep	5
4. Katılımcı4	Türkmen	Halep	3
5. Katılımcı5	Arap	Halep	7
6. Katılımcı6	Arap	Şam	7
7. Katılımcı7	Arap	Halep	5
8. Katılımcı8	Arap	Halep	6
9. Katılımcı9	Arap	Şam	1.5
10. Katılımcı10	Arap	Şam	5
11. Katılımcı11	Arap	Halep	5
12. Katılımcı12	Arap	Halep	5
13. Katılımcı13	Arap	Halep	6
14. Katılımcı14	Arap	İdlip	5
15. Katılımcı15	Türkmen	Halep	7
16. Katılımcı16	Türkmen	Şam	6
17. Katılımcı17	Arap	Şam	6
18. Katılımcı18	Arap	Rakka	6
19. Katılımcı19	Kürt	Halep	7
20. Katılımcı20	Türkmen	Çobanbey Köyü	9
21. Katılımcı21	Arap	Halep	6
22. Katılımcı22	Arap	Şam	3
23. Katılımcı23	Türkmen	Türkmen sınır Köyü	7
24. Katılımcı24	Kürt	Halep	6
25. Katılımcı25	Türkmen	Halep	8
26. Katılımcı26	Türkmen	Halep	6
27. Katılımcı27	Arap	Rakka	4
28. Katılımcı28	Arap	Şam	3
29. Katılımcı29	Arap	Halep	6

30. Katılımcı30	Arap	İdlib	4.5
31. Katılımcı31	Kürt	Halep	8
32. Katılımcı32	Türkmen	Halep	6
33. Katılımcı33	Arap	Şam	4

Tablo 8: Katılımcıların İsim, Etnik Köken, Geldikleri Yerler Ve Türkiye’de Kaldıkları Süre

1.8. Katılımcıların Meslekleri

Çocuklarını Kur’an Kursuna getiren velilerin hepsi bayan oldukları için, çoğu ev hanımıdır. Türkiye’ye geldikten sonra da pek bir değişiklik olmamıştır. Ev ve çocuklarla meşguliyet, onların iş hayatına katılımlarındaki en büyük engeldir. Erkek katılımcılar ise, ya yaşı ya hastalığı nedeniyle çalışamamakta ya da makinacı, döşemeci, ayakkabıcılık gibi zanaat işlerinde veya din ile ilgili alanlarda kendi akranlarına hizmet vermektedirler.

<i>Katılımcının İsmi</i>	<i>Suriye’deki Mesleği</i>	<i>Türkiye’deki Mesleği</i>
1. Katılımcı1	<i>Ev Hanımı</i>	<i>Ev Hanımı</i>
2. Katılımcı2	<i>Ev Hanımı</i>	<i>Ev Hanımı</i>
3. Katılımcı3	<i>Ev Hanımı</i>	<i>Ev Hanımı</i>
4. Katılımcı4	<i>Ev Hanımı</i>	<i>Ev Hanımı</i>
5. Katılımcı5	<i>Öğretmen</i>	<i>Öğretmen</i>
6. Katılımcı6	<i>Öğretmen</i>	<i>Öğretmen</i>
7. Katılımcı7	<i>Ev Hanımı</i>	<i>Ev Hanımı</i>
8. Katılımcı8	<i>Ev Hanımı</i>	<i>Ev Hanımı</i>
9. Katılımcı9	<i>Hemşire</i>	<i>Ev Hanımı</i>
10. Katılımcı10	<i>Tekstil Çalışanı</i>	<i>Ev Hanımı</i>
11. Katılımcı11	<i>Ev Hanımı</i>	<i>Ev Hanımı</i>
12. Katılımcı12	<i>Ev Hanımı</i>	<i>Ev Hanımı</i>
13. Katılımcı13	<i>Öğretmen</i>	<i>Ev Hanımı</i>
14. Katılımcı14	<i>Ev Hanımı</i>	<i>Ev Hanımı</i>
15. Katılımcı15	<i>Ayakkabıcı</i>	<i>Çalışmıyor</i>
16. Katılımcı16	<i>Ev Hanımı</i>	<i>Ev Hanımı</i>
17. Katılımcı17	<i>Ev Hanımı</i>	<i>Ev Hanımı</i>
18. Katılımcı18	<i>Ev Hanımı</i>	<i>Tekstil Çalışanı</i>
19. Katılımcı19	<i>İmam-Hoca</i>	<i>Nikah Kıyma</i>
20. Katılımcı20	<i>Öğrenci</i>	<i>İnternet Cafe’de çalışıyor</i>
21. Katılımcı21	<i>Perdecî</i>	<i>Koltuk Döşemeci</i>

22. Katılımcı22	<i>Öğrenci</i>	<i>Makinacı</i>
23. Katılımcı23	<i>Öğrenci</i>	<i>Makinacı</i>
24. Katılımcı24	<i>Demirci</i>	<i>Camii Görevlisi</i>
25. Katılımcı25	<i>Ayakkabıcı</i>	<i>Çalışmıyor</i>
26. Katılımcı26	<i>Taksi Şoförü</i>	<i>Çalışmıyor</i>
27. Katılımcı27	<i>Terzilik</i>	<i>Ev Hanımı</i>
28. Katılımcı28	<i>Resim Öğretmeni</i>	<i>Ev Hanımı</i>
29. Katılımcı29	<i>Ev Hanımı</i>	<i>Ev Hanımı</i>
30. Katılımcı30	<i>Kur'an Öğretmeni</i>	<i>Nikah kıyma, alternatif tıp vs.</i>
31. Katılımcı31	<i>Tatlıcı</i>	<i>Medresede Hoca</i>
32. Katılımcı32	<i>Şoför</i>	<i>Atık toplayıcı</i>
33. Katılımcı33	<i>Öğrenci</i>	<i>Makinacı</i>

Tablo 9: Katılımcıların Suriye ve Türkiye’de İcra Ettikleri Meslekler

2. TÜRKİYE’YE GÖÇ SÜRECİ İLE İLGİLİ BULGULAR

2.1. Türkiye’ye, İstanbul’a Ve Küçükçekmece’ye Göç Etme Nedenleri

17 Aralık 2010 Tunus’ta Muhammed Buazizi’nin ailesini geçindirmek için sattığı sebze ve meyve tezgahına zabıtarlar tarafından ruhsatsız olduğu gerekçesiyle el konulması ve bunun neticesinde de Buazizi’nin kendini yakması ile alevlenen ve Avrupa basını tarafından “Arap Baharı” şeklinde sunulan halk hareketleri, ilk olarak Mısır olmak üzere, Libya, Suriye, Yemen ve Bahreyn pek çok Müslüman ülkeyi etkisi altına almıştır. Bu halk hareketinden en fazla etkilenen ve ölüm, yaralanma, zorunlu göç gibi en çok olumsuz etkiye maruz kalan ülke Suriye olmuştur. “Arap Baharı” adıyla başlayan hareket, araya dahil olan pek çok siyasi aktör, terör örgütü, milis gücü ve muhalif güçler ekseninde cereyan eden bir iç savaşa doğru evrilmiştir. Özellikle bölgeye hakim olmak isteyen siyasi güçlerin desteklediği terör örgütleri, ülkeyi kısa bir sürede artık yaşanılması imkansız hale gelen bir duruma çekmiştir. Rejim mağdurları olarak ilk olarak sünni Araplar ve Türkmenlerin ülkeyi terk etmesiyle başlayan süreç, terör örgütlerinin de devreye girmesiyle Kürt, Nusayri, Ezidi gibi ülke içindeki diğer etnik unsurların da ülkeyi terk etmesine varmıştır. Halk hareketlerinin başladığı 15 Mart 2011 tarihinden bu yana başta Türkiye olmak üzere, Lübnan, Ürdün, Mısır ve Irak gibi bölge ülkelere yönelen Suriyeli göçü, 21. Yüzyılın en büyük göç dalgası olarak en fazla sayıda insanın yerinden edildiği göç olarak da bilinmektedir. Türkiye’nin bir insanlık örneği olarak sergilediği “açık kapı politikası” sonucunda, hedef ülkelere

geçişi kolaylaştırmak adına da gerçekleştirilmişken, Avrupa ve bölge ülkelerin pek çoğu bu girişleri ya yasaklamış ya da kotalarla sınırlandırması neticesinde, göçün en ağır sorumluluğu da üzerine yüklenmiş olmaktadır. Kaçabildikleri en yakın sınır ülke olması açısından da ilk olarak buraya yönelmeleri manidardır. Araştırma verilerimize göre; Küçükçekmece’de ikamet eden Suriyelilerin çoğunluğu Halep, Şam ve İdlib şehirlerindendir. Ayrıca Türkiye sınırına yakın; Menbiç, Aynel Arab ve Afrin gibi şehirlerden hayatlarını kurtarmak için ve yaşadıkları şehirlerin Türkiye’ye yakın olması avantajından yararlanarak Türkiye’ye sığınmışlardır. Az sayıda da olsa Şam, Lazkiye, Humus, Hama ve Rakka’dan da sığınmacılar bulunmaktadır.

İl göç İdaresi verilerine göre Küçükçekmece’de toplam 69.824 kayıtlı ve kayıtsız olarak ikamet eden Suriyeli sığınmacı bulunmaktadır. Bunun yaklaşık 44 bini kayıtlı, 26 bini ise kayıtsızdır.

Tablo 10: Küçükçekmece Müftülüğü Suriyeli Göçmen Nüfusu Raporu

(Kaynak: Küçükçekmece Müftülüğü Göç Koordinatörlüğü Faaliyet Raporu, 2019-2020)

İstanbul’u tercih etme nedenleri ise çoğunlukla iş ve geçim kaynaklarına erişim nedeniyledir. İş sektörlerinin İstanbul’da yoğunlaşması, hem dış ülkelere gelenler ve hem de ülke içindeki iç göç unsurları için İstanbul’un bir cazibe merkezi haline gelmesindeki en önemli nedendir. İlk olarak gittikleri Anadolu şehirlerinde bekledikleri iş olanaklarına sahip olamayan sığınmacılar, İstanbul’a ya münferit olarak, ya da sosyal ağları yoluyla göç etmektedirler. Önceden İstanbul’a gelip yerleşen Suriyeli hısım veya akranları, onların buraya tutunmaları için ilk basamak noktası olmaktadır. Bu hısım veya akranlarda bazen bir iki hafta, bazen aylarca, bazen de senelerce kalan bu kişiler, iş imkanı sağlayıp ekonomik durumları düzelince, kendi evlerine ve aile ortamlarına rücu etmektedirler.

Küçükçekmece ilçesini tercih etme nedenleri ise; Suriyeli hısımlar veya arkadaşlarının buraya yerleşmiş olması, ev fiyatlarının ucuzluğu, iş imkanlarının fazla olması gibi nedenlerdir. Buradaki nüfus yoğunluğu, iş ve sektörel anlamda da burayı cazip hale getirmiştir. Bu iş ve sektörel yoğunluk da, rekabet ve ucuzluğa sebep olmuştur. Küçükçekmece ilçesinin gözde ilçelerden biri olmasının en önemli nedenlerinden biri de ev kiralari ve market, sebze, meyve gibi temel ihtiyaç malzemelerinin diğer ilçelere nazaran daha uygun olmasıdır.

Katılımcı1, 36: “İlk önce Avcılar’da oturduk, orası daha pahalıydı. Burada fiyatlar daha uygun diye geldik.”

Katılımcı10, 34: “Arkadaşımız gelmişti eşim de buraya gelip onunla çalışmaya başladı.”

Katılımcı9, 34: “Müslüman bir ülke olduğu için kızlarımı burada daha rahat terbiye edebileceğimi düşündüm. Eşim İstanbul’a geldi iş imkânlarından dolayı. Küçükçekmece’ye gelme nedenimiz de: Eşimin tanıdığı biri burada yaşadığı için o da buraya gelmiş, ben de buraya geldim onun yanına.”

Katılımcı8, 27: “Kocamın dayısı buradaydı. Biz de İstanbul’a geldik. Küçükçekmece’yi tercih etme nedenimiz, Ev kirası burada daha uygun olduğu için burayı tercih ettik.”

Katılımcı30, 42: “Akrabalarımız burada olduğu için burayı seçtik.”

Katılımcı7, 35: “Eşimin ailesi burada olduğu için. Onlar burada iş buldu, yaşam şartları iyi dediler.”

Katılımcı24, 57: “Akrabalarımız vardı burada ve iş olanakları da fazla olduğu için burayı seçtik. Haseki’de bir komşumuz burada iş olanakları fazla dedi diye Küçükçekmece’ye geldik.”

Katılımcı28, 33: “İstanbul’da iş imkanları daha çok. Eşim bizden bir sene önce geldi, buraya yerleşti. Küçükçekmece’yi tercih sebebimiz, Eşimin arkadaşı buradaydı, onun yanına geldi eşim.”

Katılımcı5, 39: “İslam ülkesi olduğu için. Önceden de görmek istiyordum zaten.

Akrabalarımız vardı burada. Onlar iş imkânları daha fazla diye buraya geldiler. Küçükçekmece'ye yerleşme nedenimiz, akrabalarından dolayı. Onların da tanıdıkları varmış burada o yüzden buraya gelmişler.”

Katılımcı23, 23: *“Başka yerleri de denedik ama kiralar burada daha ucuzdu. İnönü Mahallesi'nde oturmayı denedim ama ev sahibi Kürt kiracı istiyordu oradan ayrıldık. Şimdi oturduğumuz evde (Kanarya mahallesi) üç senedir oturuyoruz.”*

Katılımcı4, 29: *“İş bulma imkânları daha çok olduğu için burayı tercih ettik. Küçükçekmece'ye yerleşme nedenimiz, kiralar daha uygun olduğu için.”*

2018 nüfus verilerine göre Küçükçekmece ilçesi, 770 bin nüfusuyla, 891 bin nüfusuna sahip İstanbul'un en kalabalık ilçesi olan Esenyurt'tan sonra sonra gelmektedir. Bunun da 70 bini Suriyeli sığınmacıdır. Dolayısıyla nüfusun yaklaşık % 10'una tekabül etmektedirler. Küçükçekmece ilçesinde ikamet eden Suriyeli sığınmacıların etnik köken yönüyle çoğunluğu Türkmen'dir. Türkmenlere yakın sayıda Arap sığınmacı ve Afrin, Aynel Arab ve Haseke gibi şehirlerden gelen çok az da Kürt sığınmacı bulunmaktadır. Küçükçekmece ilçesinin toplamda 21 mahallesi bulunmaktadır. Bunlar; Atakent, Atatürk, Beşyol, Cennet, Cumhuriyet, Fatih, Fevzi Çakmak, Gültepe, Halkalı Merkez, İnönü, İstasyon, Kanarya, Kartaltepe, Kemalpaşa, Mehmet Akif, Söğütluçeşme, Sultanmurat, Tefikbey, Yarımburgaz, Yenimahalle ve Yeşilova mahalleridir.

Harita 1: Küçükçekmece Belediyesi Stratejik Plan 2015-2019

Türkmen olan Suriyeli sığınmacılar daha ziyade İkitelli Organize sanayiine yakın olan Mehmet Akif Mahallesi ve Atatürk mahallesinde yoğunlaşırken, Kürt asıllı olan Suriyeli göçmenler de Kanarya ve Söğütlüçeşme mahallelerinde oturmaktadırlar. Arap olan Suriyeli göçmenler de bu adı geçen mahallelerde oturmakla birlikte, Cennet mahallesi, Halkalı merkez mahallesi veya Sefaköy’de oturmaktadırlar.

Mahalleler	Sektörel yoğunluk
Kanarya	Tekstil
Fevziçakmak	Sanayi
Tevlikbey	Sanayi-Sihhi İşyerleri- Konaklama
Halkalı Merkez	Nakliye-Sihhi-Sanayi- Konaklama
Söğütlüçeşme	Sanayi -İmalat
İnönü	Sanayi-Tekstil-Sihhi İşyerleri
Beşyol	Sanayi
Mehmetakif -Atatürk	Tekstil-Sihhi
Cennet-Yenimahalle-Yeşilova-Kemalpaşa	Sihhi İşyerleri
Gültope	Sihhi İşyerleri-Konaklama
Atakent	Gıda satış-Hizmet

Tablo 11: Küçükçekmece İlçesi Mahallelerinde Öne Çıkan Sektörler
(Kaynak : Küçükçekmece Stratejik Planı, 2015-2019)

Kanarya’daki fason çalışan merdiven altı tekstil atölyeleri, İnönü ve Halkalı Merkez mahallelerindeki sanayiler, Mehmet Akif ve Atatürk mahalleri’ne yakın olan İstanbul’daki ayakkabı üretiminin en önemli merkezlerinden İkitelli Organize Sanayi (AYMAKOP, AYKOSAN) Suriyeli sığınmacıları bu iş yeri alanlarına kümelenmelerini sağlamıştır. Suriyeli Türkmenlerin vatanlarında iştigal ettikleri meslekleri daha ziyade ayakkabıcılıktır. Burada da bu mesleklerine devam etmeleri manidardır. Sanayi ve iş merkezlerine yakın yerleri tercih etmişlerdir. Onları takip ederek gelenler de, göçmen bağlarının neticesinde bu ilçeyi tercih etmişler, sonrasında da ev ve iş bulunca da burada kalmaya devam etmişlerdir.

2.2. İç Savaştan Önceki Suriye Ve Gündelik Yaşam

2.2.1. Savaştan Önceki Suriye

Küçükçekmece ilçesindeki Kur’an kurslarında eğitim hizmeti almakta olan ka-

tılımcılarla yapılan mülakatların sonucu, savaştan önceki Suriye’deki sivil hayatın genellikle olumlu olduğu yönündedir. Özellikle akran ve komşuluk ilişkilerinin Türkiye’ye nazaran oldukça sağlam ve yakın olduğundan bahsetmekte ve farklı etnik unsurlar bir arada yaşarken, herhangi bir ayrımcılık ya da dışlamaya maruz kalmadıklarını beyan etmektedirler. Fakat diğer yandan Türkmen ve Kürt katılımcılarla yapılan görüşmeler sırasında dillerini sadece aile içi sınırlı ilişkilerde kullandıkları, etnik ve kültürel kimliklerinin baskın Arap kültürü içinde asimile edildiği gerçeği ile karşılaştık. Türkmenlerin büyük bir kısmı Türkçeyi konuşurken oldukça zorlandıkları görülmektedir. Fakat bu durum onlarda herhangi bir rahatsızlığa sebebiyet vermemiştir. Yurt olarak benimsedikleri Suriye’den ayrı düşmek onları da derinden etkilemiştir. Genellikle Türkmen köylerinde yaşayanların dillerinin çok daha iyi olduğu söylenebilir. Kamusal hayatta Arapça konuşan, ev ve komşuluk ilişkilerinde Türkçe konuşan bu kesim, Türkiye’ye gelince her ne kadar şive ve ağız farklılığı ile karşılaşsalar da, Araplara nazaran daha kolay adapte oldukları bir gerçektir.

Katılımcı17, 35: *“Suriye’de savaştan önceki hayat çok güzeldi. Şam da Suriye’nin geri kalanı da savaştan önce çok güzeldi. İstedığımız saatte dışarı çıkardık hiç endişe duymazdık. Şimdi annem ve kardeşlerim orada ve dışarı çıkamıyorlar.”*

Katılımcı11, 52: *“İç savaş öncesi çok güzeldi, huzurluyduk. Malımız mülkümüz de vardı. Ev hanımıyım. Çocuklar okula gidip gelirdi ben onlara bakardım.”*

Katılımcı25, 55: *“Sadece Türkmenlerin olduğu bir bölgedeydik. Bir sıkıntımız yoktu. İlkokul bitirdim. Arapça’yı okulda öğrendim, evde Türkçe konuşurduk.”*

Katılımcı23, 23: *“Ayrımcılık olduğunu anlatanları duydum. Bizim yaşadığımız yerde bir aradaydık orada bir sorunumuz yoktu. Kendi aramızda Türkmence konuşuyorduk.”*

Katılımcı26, 58: *“Farklı milletlerden insanlar vardı ama mahallelerimiz ayrıydı genelde, ayrımcılık yoktu savaştan önce.”*

Ayrımcılık yaşamadıklarını ifade edenler, genelde sivil hayata vurgu yaptıkları ve kendi içlerinde izole bir yaşam sürdükleri ve kamusal hayata fazla temas etmedikleri görülmektedir. Suriye’deki rejime muhalif olan kesimin sürekli bir iç savaşın içinde olduğu, devletin etnik kimliği farklı olanlara ayrımcılık yaptığı ile ilgili bulgu-

lara da rastladık. Genellikle bayan katılımcılar, kendi sivil hayatları çerçevesinde sorulara daha olumlu cevap verirken, iş ve eğitim hayatında daha fazla kamusal alana temas eden ve bayan katılımcılara nazaran daha fazla sosyal dışlanmaya maruz kalan erkek katılımcılar, yaşadıkları etnik, mezhepsel ve ideolojik ayrımcılıkları daha iyi resmettiklerini söyleyebiliriz.

Katılımcı30, 42: *“Suriye’de önceden de savaş vardı. Esad’ın babası varken de yine savaş vardı. Babam da muhalif olduğu cezaevine atılmıştı ben üç yaşındayken. Halep’in bir köyünde yaşıyordum. Kuran eğitimi ve dini eğitim veriyordum. Haklarımızı alamıyorduk, güven içinde değildik. Haklarımızı alamayacağımı düşündüğüm için liseden sonra bıraktım. Eşim dört senelik şeriat bölümü bitirdi, öğretmenlik yapıyordu.”*

Katılımcı31, 29: *“Halep Şeyh Maksut’ta çoğunlukla Kürtlerin biraz Ermenilerin olduğu bir yerde yaşıyorduk. Savaşa kadar iyiydi sonra değişti işler. PKK bağlantısı oldu çoğunun. Ben Kürdüm, benim aslım Arap ama ayrımcılık oluyordu.”*

Katılımcı24, 57: *“57 yaşındayım. Beş çocuğum var, üç kız iki erkek. Biri ortaokulu biri liseyi bitiren iki kızım yanımda. Altı senedir buradayız. Evli olanların biri mühendis, biri diş hekimi. Çocuklarımla eğitimi benim için çok önemli. Ben liseden sonra okuyamadım kimliğim olmadığı için. Kürt olduğumuz için bize kimlik vermiyorlardı, 2011den sonra verdiler.”*

Katılımcı20, 18: *“Dededen kalan tarlalarımız vardı onlarla geçiniyorduk. Sınırda yaşıyorduk, Türkmen olduğumuz için Araplar tarafından dışlanıyorduk. Çok bulunmamaya çalışıyorduk Arap bölgelerinde. Türkmen olduğumuz için Suriye kimliği verilmedi bana. Bizim ailede sadece üç kişide var.”*

Katılımcı22, 28: *“Şam’da yaşıyordum. Her şey iyiydi, iyi geçiniyorduk. Sadece hükümetten zulüm vardı.”*

2.2.2. Suriye ve Türkiye’de Gündelik Yaşam

Yapılan mülakatlar bize Küçükçekmece’ye yerleşen katılımcıların aslında Suriye’den çok da farklı bir gündelik yaşam sürmediklerini ortaya koymaktadır. Özellikle bayan katılımcılarda durum pek de fazla değişmemiştir. Ev ve çocuklarla meşguliyet Türkiye konjonktüründe devam ettirilmektedir. Kadınlar eşleri, çocukları, dil bilme-

meleri, nitelik sahibi olmamaları ya da sağlık problemleri nedeniyle çoğunlukla çalış(a)mamaktadırlar. Dolayısıyla gündelik hayatları belli alanlar ve mekanlarla sınırlı kalmıştır. Dil bilen veya öğrenme gayreti içinde bulunan ve iş veya eğitim hayatına katılanların entegrasyonları pek tabii böyle olmayanlara oranla çok daha iyi durumdadır. Çocuklarına eğitim aldirmek için kursa gelen veliler ve kendileri adına karma dil, meslek ya da Kur'an kurslarında eğitim alan kişiler arasındaki entegrasyon farkı, sosyalleşmenin sadece çocuklar için değil, veliler için de bir gereklilik olduğunu ortaya koymaktadır. Veliler sadece kursa gelmekte ve çocuğunu kursa bıraktıktan sonra, yerel halk veya göçmen ağıyla herhangi bir iletişime geçmeden ya da kısıtlı bir ilişkiye girerek, direk aile ve ev hayatına dönmektedir. Dolayısıyla temas tam anlamıyla gerçekleşmemektedir. Bu nedenle de ev hanımlarının Suriye'deki gündelik yaşantıları büyük nispetle burada da devam etmektedir.

Suriye'de çalışanlar için ise durum daha zor olmuştur. Özellikle lisans veya lisansüstü diplomaları olanların burada aynı eğitim düzeyinde bir işte istihdam edilmeleri, dil bilmemeleri ve henüz TC vatandaşı olmamaları nedeniyle, daha düşük statülü işlerde istihdam edilmeleri ya da daha düşük ücretlerde çalışmalarını netice vermiştir. Devletin kurumlarında memur olmak TC vatandaşı olmayı gerektirmektedir. Vatandaşlık için başvuruda bulunanların pek çoğu henüz ya sonuçlanmamış ya da istenen gerekli belge ve evrakları tamamlayamamışlardır. Özel kurumlarda da, enformel olarak, yani düşük statülü işlerde kayıtsız olarak çalıştırılmaktadırlar.

Suriye'de iken hemşire memur olan 34 yaşındaki Katılımcı9: *"Savaştan önce eşim de ben de çalışıyorduk, eşim mühendisti. Ben hemşire. Evimiz vardı, şimdi yıkıldı. Çok rahattık, emniyet içindeydik. Ailem yanımdaydı. Şimdi farklı yerlerdeyiz."* Mühendis olan eşinin burada işçi olarak çalıştığını ve kendisinin de burada kendi mesleğini devam ettirebilecek kadar dil bilmediğini ifade etmektedir. Katılımcı28 de: *"Resim öğretmenliği mezunuyum. Resim öğretmeni olarak ilk okulda, devlete bağlı bir okulda çalışıyordum. 3 yıl çalıştım. Eşim taksicilik yapıyordu."* İş ve çalışma adetini buraya gelince bırakmak durumunda kalmıştır. *"Bir süre çocuklara evde Arapça dersi verdim. Eşimin eve getirdiği işlere yardımcı oldum. Akşemseddin Camii'nde anaokulu gibi bir şey vardı, orada bir hafta çalıştım, ama devam etmedim. Az çocuk olduğu için sınıf açılmadı, devam edemedim."* Akşemseddin Kur'an Kursu'nda bayanlara yönelik

verilen derse gelen 34 yaşındaki Katılımcı10 da, Arap Dili ve Edebiyatı mezunudur. Buraya gelmeden önce Suriye’de kendine ait tekstil atölyesi olan bu bayan da, buraya geldikten sonra yine tekstilde çalışmaya başlamıştır; fakat iş koşulları esnek olmadığından ötürü bırakmak durumunda kalmıştır: *“Taşındıktan sonra çalıştığım yer evime çok uzak olmaya başladı ayrıca çok iş verip az para veriyorlardı. Evime aileme vakit ayıramıyordum.”* Dil problemini aşmak için Halk Eğitim’den Türkçe Dil Eğitimi almaktadır. Yine ilahiyat mezunu olan Katılımcı6 ve Katılımcı5 Kur’an kurslarında çocuklara hocalık yaparak iş statüleri devam etse de, Müftülük’ten düzenli maaş alamamakta ve sigorta ve çalışan haklarından mahrum kalmaktadırlar. Göçe maruz kalmak, özellikle çalışanların düzenli işleyen sosyo-ekonomik hayatlarında statü kaybına yol açmıştır. Bu durumda onların bu statü kaybını telafi etmeleri adına devletin sağladığı eğitim ve kamusal hizmetlerin yolu açılmaya çalışılmaktadır.

Erkek katılımcıların çoğu Suriye’de yaptıkları zanaatları burada da devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Ayakkabıcılık, terzilik, şoförlük, makinacılık gibi beceri gerektiren işlerde çalışmaya devam etmektedirler. Hizmet sektörlerinde çalışanların ise dil problemi ile karşılaştıkları görülmektedir.

Göç etmeden önce Suriye’deki gündelik yaşam ile ilgili Katılımcı27 isimli katılımcı: *“Günlerimiz çok güzel geçiyordu. Her şeyimiz vardı. Korkmuyorduk, akşamları rahatça dışarıya çıkabiliyorduk.”* Suriye gündüzleri oldukça sıcak olduğundan, gece dışarı çıkmak ve ailece dışarıda vakit geçirmek oldukça yaygın bir uygulamadır. Fakat buraya geldiklerinde pek çoğu bu alışkanlığını güvenlik, maddi yetersizlikler ya da olumsuz bir muameleye maruz kalmamak gibi nedenlerden ötürü terk etmek durumunda kalmışlardır. Sosyal hayatları da;ekonomik kısıtlılıklar, yerel halktan gelen sosyal baskı, kalabalık aile olmak ve dil bilmemeden kaynaklı endişe ve korkular nedeniyle oldukça kısıtlıdır. Katılımcı4, 29: *“Hiç dışarı çıkmayız. Dışarıdaki insanların Suriyelilerin savaştığı ve buralara gelip eğlendiği tarzındaki sözlerden rahatsız olduğum için çıkmıyorum.”* Dolayısıyla göç, hayatlarını kısıtlamış ve onları dar bir alana sığmak zorunda bırakmıştır. Kur’an, meslek ve beceri edindirme veya dil kursları, bir nebze onların bu yöndeki sosyalleşme ihtiyacına cevap olacak ve onları sağlıklı bir şekilde topluma entegre edecek eğitim faaliyetleridir. Bir yandan Kur’an kurslarında dini eğitim alırken, diğer yandan manen terapi olmakta ve kendi akran ve yerel

halktan kişiler ve gruplarla temasa geçmektedirler.

2.3. Yaşanan Sıkıntılar

Kur'an kurslarında eğitim hizmeti alan veya çocuklarına eğitim hizmeti aldırان veliler ve erkek camii cemaatinden katılımcılarla yaptığımız mülakatlar neticesinde Türkiye'ye sığındıklarından bu yana bir takım sıkıntılarla karşılaştıklarını tespit ettik. Bunların bazıları ev bulma, bazıları kimlik çıkarma, bazıları maddiyat, bazıları iş ve bazıları da eğitim ile ilgili sorunlardır.

2.3.1. Maddi Sıkıntılar

Suriyeli sığınmacılar pasaportları olmadığı için Türkiye'ye çoğunlukla kaçak girmek durumunda kalmışlardır. Sınırlardaki asker ve araçlara yanlarına aldıkları birikimin büyük bir kısmını vermek durumunda kaldıkları için, Türkiye'ye geldikleri anda karşılaştıkları en büyük sorunlar, genellikle maddi sorunlar olmuştur. Savaştan canlarını kurtarmak maksadıyla pek çoğu ev, arsa, arazi, iş yeri ve arabalarını Suriye'de bırakmış, yanlarına aldıkları değerli mal ve eşyaları da Türkiye'de geçinmek için yetersiz kalmıştır. Türkiye'ye ilk geldikleri zaman ev ve iş bulana kadar belli bir süre akraba ve akranlarının yanında kalmışlar; sonrasında da kimlik çıkarma, oturma ve çalışma izni gibi prosedürleri halletmeye çalışmışlardır.

Katılımcı8, 27: *"Paramız yoktu, maddi sıkıntılar yaşadık. Bir ay kadar eşimin dayısında kaldık. Eşim iş bulunca farklı bir eve taşındık."*

Katılımcı4, 29: *"Kaçak geldiğimiz için yanımızda hiçbir şey getirmedi. Hiçbir şeyimiz yoktu."*

Katılımcı21, 46: *"Suriye'de savaş sonrası iş durdu borç alıp geldim buraya. Burada bir sene iş bulamadım. O sürede ikiz çocuklarım oldu."*

Katılımcı24, 57: *"Maddi sorunlar yaşadık. Çocuklarım çalıştı. Halkalı Belediyesi üç ay yardım etti. Çalışmaya başlayınca da Türklerden az kazanıyorduk."*

Katılımcı20, 18: *"İş konusunda sorun yaşıyoruz, paramızı alamıyoruz."*

2.3.2. Konut Bulma Sıkıntısı

Karşılaşılan bir diğer problem de, yerel halkın Suriyeli sığınmacılara güvenlik, evi temiz kullanmama, kirayı düzgün ödeyememe, evde bir kaç aile birlikte kaldıklarından ötürü gürültüden rahatsız olma gibi endişelerden kaynaklı olarak ev vermek ya

da kiralamak istemeyişleri veyahut da Suriyelilere evleri ederinden çok daha fazla bir fiyattan vermeleridir. Bu durum biraz da, Gaziantep’te ev sahibini öldüren Suriyeli haberinin halk nezdinde Suriyelilere yönelik endişe ve korkunun daha bir ivme kazanmasına yol açmasıyla ilgili bir durumdur. İnsanlar dil engeli nedeniyle tanıyamadıkları bu insanlara evlerini açmada mesafeli bir duruş sergilemektedirler. Evlerini kiralasalar dahi; evlerini temiz kullanmadıkları, gürültücü ve kavgacı oldukları, apartman hayatına uyum göstermedikleri, evde çok kişi kaldıkları vb. gerekçelerle belli bir zaman sonra evlerinden çıkarmaktadırlar. Şurası gerçektir ki, Suriyeliler müstakil evlerde yaşamaya alışmış bir toplumdur. Dolayısıyla apartman hayatına uyum göstermekte zorlanmaktadırlar. Özellikle akşam belli bir saatten sonra temizlik yapmama, TV ve müzik sesini ayarlayamama, gürültü çıkarmama, ses tonunu ayarlamama vb. konular Suriye’de gece geç saatlere kadar oturup, sıcaklığın fazla olduğu zamanlarda uyumayı tercih etme geleneğine sahip olan göçmen halkı oldukça zorlamaktadır. Temizlik kültürü de Türk toplumu kadar hassas değildir. Bu da ev sahipleri için oldukça önemli bir konudur. Geçtiğimiz senelerde yüzden fazla Suriyeli öğrencinin ders gördüğü ama bu sene derslik açmak için talep olmayan Yavuz Selim Camii’nin Kur’an Kursu öğreticisi de aynı durumdan muzdarip olduğunu ifade etmiştir. Kursun temiz bırakılmadığından, eşyaların titiz kullanılmadığından ve kursun eğitim materyallerinde yıpranmalar olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla ev ve iş yeri kiralama noktasında ev ve iş yeri sahipleri Suriyelilere mesafeli durmakta ve yukarıda bahsedilen nedenlerden dolayı mülklerini kiralamak istememektedirler.

Katılımcı2, 33: *“Sadece maddi sıkıntılarımız oldu onun dışında yaşadığımız tek sorun ev bulmakla ilgili oldu. Türk kiracı istiyordu ev sahipleri. Emlakçı bize kefil oldu o şekilde ev bulduk.”*

Katılımcı5, 39: *“Ev yoktu. Suriyeli olduğumuz için ev vermiyorlardı. Kötü sözler duyuyorduk, iş yoktu.”*

Katılımcı10, 34: *“İki aylık bebekle yola çıktım, çok zordu. Bir ay sonra eşim çalışmaya başladı. Ben de bir yıl sonra çalışmaya başladım. İlk oturduğumuz ev çok kötüydü.”*

Katılımcı11, 35: *“Ev bulma sürecinde sıkıntılar yaşadık ev tutup yerleşince rahatladık.”*

Katılımcı26, 58: “*Ev bulma sorunu yaşadık, ekonomik sıkıntılar yaşadık.*”

Katılımcı15, 67: “*Ev bulmak çok zordu. Çocuklar ve torunlar olduğu için gü-rültü sebebiyle sorun yaşadık, yer değiştirdik.*”

2.3.3. Kimlik Çıkarma Sıkıntıları

Karşılaşılan bir diğer problem ise, kimlik çıkarma ve çıkartılan kimliklerin farklı illere yerleşildiğinde geçerliliğinin olmayışdır. Böyle olunca da sağlık, eğitim ve çalışma izni gibi hak ve imkanlardan fayda sağlayamamaktadırlar.

Katılımcı3, 29 “*İlk geldiğimizde paramız yoktu, iş ve ev bulana kadar akrabalarımızda kaldık. Bizim için çok zordu. İlk geldiğimizde Adana’daydık. Kimliğimizi de oradan aldık.*” Katılımcı3, Adana’ya yerleştikten sonra eşi orada iş bulamamış ve bu durumdan ötürü iş olanaklarının Adana’ya göre çok daha fazla olduğu İstanbul’a gelmek durumunda kalmışlardır. Kimlik Adana’da çıkarıldığı için, Adana’daki kamusal hizmet ve haklardan istifade edebilen, fakat İstanbul’da bu hizmetlerin hiçbirinden faydalanamayan Katılımcı3’ın en büyük problemi kimlik noktasında olmuştur. Kamusal sağlık hizmetlerinden faydalanamadığı için özel sağlık hizmetlerine yönelmiştir. Fakat sonradan çocukları buradaki okula yazılınca, kimliğini İstanbul’a aldirmışlardır.

Katılımcı9, 34 “*Benim ve kızlarımın kimliği yoktu. Yaşadığımız en büyük zorluk bununla ilgiliydi. Kızlarım astım hastasıydı onlara bir şey olacak diye korktum. Sultanbeyli’de bir haftalığına kimlik alımını açtılar oradan aldık sonra.*”Yaklaşık bir buçuk yıldır burada yaşayan Katılımcı9, kimliğini çıkardıktan sonra sağlık imkanlarından faydalanmaya başlamıştır.

Katılımcı28, 33: “*Kimlik çıkartmak sorun oldu. Başka bir şehirden, Kocaeli’den kimlik çıkartılıyordu oraya gidip gelmek zordu. Defalarca gidip geldik. 15 gün orada yaşadık. Sonra çocukları önceki sene Türk okullarında okuttuğumuz için İstanbul kimliği çıkarmak için bekliyoruz.*” Katılımcı28 de kimliğini Kocaeli’nde çıkarıp, İstanbul’da ikamet ettiği için kamusal hak ve imkanlardan yararlanmakta bir takım zorluklarla karşılaşmıştır.

2.3.4. Eğitim ile İlgili Sıkıntılar

Yaşanan bir diğer sıkıntı da, eğitim ile ilgili olanlardır. Özellikle kimliği olmayan ya da farklı illerde kimlik çıkaran velilerin en muzdarip oldukları konu, çocukla-

rına eğitim hakkı tanınmayışıdır. Ya da çocuklarının dışlandıkları gerekçesiyle okullara yazdırmak konusunda gönüllü olmayışlarıdır. Küçükçekmece Göç Komisyonu tarafından gerçekleştirilen okul ziyaretlerinde, İkitelli bölgesinde özellikle Mehmet Akif Mahallesi'nde yaşayan bazı Suriyeli ailelerin, Suriye okulu kapandıktan sonra çocuklarını dışlandıkları gerekçesiyle okula göndermedikleri tespit edilmiştir. Öyle ki, Mehmet Akif Mahallesi'ndeki Tahsin Banguoğlu İlköğretim Okulunda okulların ilk açıldığı haftalarda okul idaresine mahalle halkı tarafından baskı yapıp okul yönetiminden okula Suriyeli öğrenci kabul etmemeleri istenmiştir. M. Akif Mahallesi'nin kalabalık, okulların da yetersiz olmasından dolayı Suriyeli ailelerden çocuklarını İnönü Mahallesi gibi başka mahallelere göndermeleri istenmiştir. Tabi bu da ilave servis-ulaşım masrafı anlamına geldiğinden, birçok 2-3 çocuklu aile çocuklarını okula göndermekten vazgeçmiştir. Yine gelir seviyesi düşük bazı aileler kira ve gıda gibi ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk çektikleri için çocuklarını işe göndermektedirler.

Katılımcı17, 35: *“Kızım 13 yaşında ve erken geliştii. Ben okullara göndermeye korkuyorum. İlk başta okula gitmeyi çok istedi ve bu kararaıma direndi; fakat sonradan O da alıştı bu duruma. Evde bana işlerde yardımcı oluyor. Türkçe biliyor zaten. İleride belki vatandaşlık alırsak, açıktan okutmayı düşünüyorum.”*

Katılımcı12, 36: *“Masraflar sıkıntı oldu. Çocuklarıımın kimlikte yaşı büyük göründüğü için okula gitmeleri sorun oldu. Gelişme geriliğı sorunu olan kızım hâlâ bir okula kabul edilmiş değıl.”*

Yaşanan sıkıntılardan bir diğeri ise, iş bulma ve çalışma izni ile ilgili olan problemlerdir. Sadece göçmenlerin değıl, aynı zamanda yerel halkın da en önemli meselelerinden biri olan işsizlik, topluma yeni yeni entegre olmaya çalışan Suriyeli sığınmacıları da etkileyen en önemli faktörlerden biri olmuştur. Özellikle çalışma izni olmayanların maaş ve sigortaları tam ödenmemekte veya hiç ödenmemektedir. Enformel sektörün köleleri ve bu sektörün mağdurları olarak, pek çok haktan mahrumdurlar ve çalışma izinleri belli nedenlerden ötürü olmadığı için de hak taleplerini iletebilecekleri herhangi bir merci bulunmamaktadır.

Katılımcı27, 24: *“Gaziantep’e ilk gittiğimizde iş bulmakta çok zorlandık. Günlük 25 lira kazanıyordu eşim. Orada Suriyeli çok fazla olduğu için daha fazla vermiyorlardı. Burada günlük 50 lira kazanıyor eşim. Oğlumun ayağıyla ilgili bir problem*

var. Geldiğimizde hastanelerde biz derdimizi anlatamadık, onları da anlayamadık. Ortopedik ayakkabıya ihtiyacımız oldu, alamadık.”

3. CAMİİ VE KURSLARDAN DİNİ HİZMET ALAN SURIYELİLERİN TOPLUMA ENTEGRASYONU İLE İLGİLİ BULGULAR

3.1. İş Bulma Ve Ekonomik Yeterlilik

Suriyeli sığınmacıların iş bulma ve ekonomik yeterliliklerini ölçen sorular şunlardır:

Şuanda çalışıyor musunuz, çalışıyorsanız sigortalı olarak mı çalışıyorsunuz?

Bu soruyu yönelttiğimiz 33 katılımcıdan 20’si çalışmadığını ifade etmiştir. Bunların 17’sinin çoğunluğu küçük yaşta bakıma muhtaç çocukları olan ev hanımları olup, diğer üçü de hastalık ve yaşlılık nedeniyle çalışmamaktadır. Katılımcı13, 33: *“Üç hafta tekstilde çalıştım ama çocuklarla devam edemedim.”* Çalışma gayretleri olsa da, çalışma saatlerinin yoğunluğu onların bu konudaki dirençlerini kırmıştır.

Çalışan 13 kişi de dini hizmetlerde hademelik, hocalık, öğretmenlik, imam ya da müezzinlik ya da sanayide makinacılık, döşemecilik ve ayakkabıcılık veyahut da tekstil işlerinde çalışmaktadır. Bir şekilde zanaat ehli Türkiye’deki ekonomik hayata entegre olmuşlardır. Yerel çalışandan daha düşük ücretler alsalar da, zorunlu ihtiyaç söz konusu olduğundan bu durumu kanıksamışlardır. Sadece bir kişi sigortalı olarak çalıştırılmakta, geri kalan 12 kişi sigortasız çalıştırılmaktadır.

Katılımcı23, 23: *“Makinacı olarak çalışıyorum. İş verenim çok hakkaniyetli biri. Bana sigorta yaptırdı. İş bana öğretti.”*

Buraya geldiğinizden beri kaç iş değiştirdiniz, hangi sebeplerle?

Genç yaşlarda Türkiye’ye gelip yerleşenler için buldukları her iş bir fırsat iken, yaş ilerledikçe dil ve mesleki beceri edinmek güçleştiği için alışık oldukları mesleklere yönelmişlerdir. Bayanlar ise genellikle eğitim, tekstil, temizlik işi ve evde yapılabilecek işleri tercih etmişlerdir. Bayan katılımcılar iş konusunda erkek katılımcılar kadar ısrarcı olmadıklarından, karşılaştıkları herhangi bir iç veya dış kaynaklı sorun onların iş bırakmaları noktasında birer motivasyon kaynağı haline gelebilmektedir.

Katılımcı20, 18: “Restoranda çalıştım, kasap yanında çalıştım. Benim asıl işim dededen gelme kasaplık. Şimdi internet cafede çalışıyorum.”

Katılımcı24, 57: “Mavi Hilal beni altı aylığına buraya yönlendirmişti. O süre bitince de burada (Kanarya Gazze Camii) kalmamı istediler.” Mavi Hilal derneği yabancı göçmenlere okullar, camii ve Kur’an kurslarında maaş ve sigorta karşılığı istihdam gerçekleştirmektedir. Beş aylık geçici bu istihdam sonrasında Gazze Camii imamı tarafından Camiide haftalık ücret karşılığında kalınması ve görevinde devam etmesi istenmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı hizmet veren camii veya Kur’an kurslarında Suriyeli sığınmacı istihdamının olması, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın ekonomik entegrasyona da etkisi olduğunu göstermektedir.

Katılımcı30, 42 : “Üç yıl pazarcılık yaptım, camide çalıştım, şimdi de fizik tedavi, masaj, nikah kıyma, hastalara dua okuma işleri yapıyorum.”

Katılımcı23, 23: “Buraya geldiğimden beri hiç boş kalmadım. Karton fabrikasında, bakkalda, tekstilde çalıştım, nikelcilik yaptım, asansör işinde çalıştım. Toplam beş iş değiştirdim ama hiç boş kalmadım.”

Katılımcı21, 46: “Üç dört sefer iş değiştirdim hepsi koltuk döşeme işiydi.”

Katılımcı11, 35: “6 ay temizlik yaptım. 3 ay da bir iş yerinde ambalaj işi yaptım.”

Katılımcı8, 27: “Tekstil sektöründe çalıştım Bağcılar’da bir yıl kadar.”

Katılımcı28, 31: “Bir süre çocuklara evde Arapça dersi verdim. Eşimin eve getirdiği işlere yardımcı oldum. Akşemseddin Camii’nde anaokulu gibi bir şey vardı orada bir hafta çalıştım, ama devam etmedim. Az çocuk olduğu için sınıf açılmadı, devam edemedim.”

Katılımcı5, 39: “Toplam iki farklı iş yaptım. Önce temizlik, sonra şimdiki işim (öğretmenlik)”

Katılımcı4, 29: “Evden etiket dikme işi yaptım. Paramızı vermediler ben de işi bıraktım.”

Katılımcı3, 29: “Temizlik yaptım birkaç ay da tekstilde çalıştım.”

Katılımcı17, 35: “İlk geldiğim yıl burada öğretmenlik yaptım. Sonra çocuklar sebebiyle bıraktım.”

Girdiğiniz işler eğitim seviyenize göre miydi, yoksa daha az ya da daha mı yüksekti?

Katılımcıların 26'sının eğitim seviyesinin lisans altı eğitim aldığını düşündüğümüzde, çalıştıkları işlerin eğitim düzeylerine göre olduğu ifade edilebilir. Sadece beş kişi lisans düzeyinde eğitim almıştır. Onlar da Katılımcı5, Katılımcı6, Katılımcı28, Katılımcı9 ve Katılımcı10 hanımlardır. Katılımcı5 (ilahiyat mezunu) ve Katılımcı6 (ilahiyat mezunu) Kur'an kursunda Suriyeli küçük çocuklara eğitim vermektedirler. Katılımcı28 (resim öğretmeni), güzel bir iş bulamadığından dolayı çalışmak istememektedir. Katılımcı9 (hemşirelik mezunu) da dil bilmediği ve çalışma izni olmadığı için çalışmamaktadır. Katılımcı10 (Arap Dili ve Edebiyatı mezunu) da çocuklarından dolayı çalışmadığını ifade etmektedir.

İşleri kendiniz mi buluyorsunuz, yoksa birilerinin vesilesiyle mi işe giriyorsunuz? Bu kişiler kimler?

İş bulma konusunda Suriyeli göçmen akrabalık, arkadaşlık, komşuluk ağları oldukça işlevseldir. Kur'an kursuna çocuklarını bırakmaya gelen Suriyeli veliler ya da camiye namaz kılmaya gelen Suriyeli sığınmacılar burada pek çok kişiye temas etmekte ve sosyal ağlarını genişletmektedirler. Böylelikle hem sosyalleşmekte hem de iş noktasında networklerini büyütmektedirler. Bu açıdan da Diyanet İşleri Başkanlığı Suriyelilere tahsis etmiş olduğu sınıflarla onlara çevre kazandırmakta ve dolaylı yoldan ekonomik entegrasyona etki etmektedir.

Katılımcı27, 24: *“Dikiş işlerini Kürt-Arap bir komşum vesilesiyle buldum. Diğeri için de Suriyeli bir komşum vesile oldu.”*

Katılımcı13, 29: *“Eşimin akrabaları aracılığıyla buldum.”*

Katılımcı6, 44: *“Ben bir vakıfta bu işi yapıyordum, müftü vesilesiyle buraya geldim.”*

Katılımcı9, 34: *“Tanıdık Suriyeliler bir iş olduğu zaman söylüyorlar.”*

Katılımcı11, 35: *“İşi bulmama Eşimin arkadaşı vesile oldu.”*

Katılımcı22, 28: *“Arkadaşlarım buldu onlar da aynı işte çalışıyor.”*

Katılımcı30, 42: *“Çevremdeki insanlar vesile oluyor.”*

Katılımcı17, 35: *“İlanla haberim oldu. Ben geldim burada çocuklara ders verdim, nasıl ders verdiğime baktılar, karar verdiler. (Sonra çocuklarım sebebiyle bıraktım)*

Çalışma konusundaki engelleriniz neler?

Bayan katılımcıların çalışma konusundaki engelleri eşleri, çocukları, dil bilmeleri ve sağlık problemleri ile ilgili olurken, erkek katılımcılar için hastalık ve yaşlılıktan kaynaklı olmaktadır. Dolayısıyla çalışma konusundaki engeller, kendi özel ve ailevi sebepleri çerçevesinde yoğunlaşmaktadır. Bir de Suriyeli çalışanlara uygulanan çifte standart, onların çalışma hayatındaki aktivitelerini engelleyen bir faktördür. Kimisi yaptığı iş ve emek karşısında para alamamakta, kimisi de para alsa da, bu aldığı para yerel çalışana kıyasla çok düşük olmaktadır. Özellikle çalışma izni olmayanların bu konudaki mağduriyetleri çok daha fazladır. Kimlik problemleri sebebiyle çalışma izni olmayanlar, çok düşük maaş ve ücretlere mecburiyet sebebiyle itiraz edememekte ve enformel sektörün zorunlu müdavimleri haline gelmektedirler. Diyanet İşleri Başkanlığı, Suriyeli sığınmacıların dil ve beceri engellerini aşmalarına destek olma amacıyla matuf olarak, Halkeğitim’le imzalanan ortak protokollerle, dil ve beceri kazandırma eğitimleri almalarına imkan sağlamıştır. Fakat kurumsal anlamda alınan karar ve protokoller, İstanbul’un her ilçesinde aynı kararlılıkla uygulanamamıştır. Küçükçekmece’de dil kursu bulunmasına rağmen, henüz bir beceri edindirme kursu açılmamıştır. Yapılması planlanan hedefler arasında bulunmakta, ama hali hazırda açılan bir mesleki beceri edindirme kursu bulunmamaktadır.

Katılımcı1, 35: *“Çocukların bakıma ihtiyacı olması çalışma konusundaki en büyük engelim.”*

Katılımcı27, 24: *“Eşim dışarıda çalışmama çok sıcak bakmıyor. Evdeki işlerimi çocuk bakımını aksatmamı istemiyor. Dil engelim var.”*

Katılımcı2,38 : *“Sürekli hasta ve yorgun olduğum için çalışamıyorum. Boyun fıtığım ve düşük tansiyonum var.”*

Katılımcı3, 29: *“Kalp problemim var.”*

Katılımcı4, 29: *“Çocuklara bakma, ev işleri zaten bütün vaktimi alıyor.”*

Katılımcı29, 45: *“Çocuklar var, onların bakımı en büyük engelim.”*

Katılımcı7, : *“Eğitimime devam etmek istiyorum. Türkçe öğrenmek istiyorum. Evin, çocukların ihtiyaçları varken çalışmam çok kolay değil.”*

Katılımcı8, 27: *“On aylık bir çocuğum var.”*

Katılımcı9, 34: “Dil bilmediğim için çalışamıyorum. Ayrıca çalışma iznim yok.”

Katılımcı10, 34: “Taşındıktan sonra çalıştığım yer evime çok uzak olmaya başladı ayrıca çok iş verip az para veriyorlardı. Evime aileme vakit ayıramıyordum.”

Katılımcı11, 35: “Astımım var, çalışmakta zorlanıyorum.”

Katılımcı12, 36: “Hayır, kadın olarak çalışmam yasak.”

Katılımcı13, 33: “Çocuklarım küçük. En küçüğü şu an bir yaşında.”

Katılımcı15, 67: “Hastayım ve yaştan dolayı artık çalışmıyorum.”

Katılımcı16, 52: “Bir engelim yok ama kolay yoruluyorum, hastalanıyorum.”

Katılımcı25, 55: “Yaşlılık ve hastalıktan dolayı çalışamıyorum, Bypass ameliyatı geçirdim.”

Katılımcı17, 35: “Eşim çalışmamı istemiyor.”

Ailenizin ortalama aylık geliri ne kadar?

Asgari ücretin 2020 yılı itibariyle 2.324 olduğu düşünülünce, 2300 ve altında gelire sahip olan kesim nerdeyse katılımcı sayısının yarısıdır. Bu aylık gelirlerin içinde Kızılay’dan alınan yardımlar da vardır. Asgari ücret ve üstü gelir grubuna dahil olan sadece 17 kişidir. Kızılay’ın verdiği aylık, çocuk sayısı ile orantılıdır. Çocuk sayısı arttıkça, Kızılay’dan alınan yardım da artmaktadır. Okuyan çocukların okul masrafları, kira giderleri, faturalar vs. bu gelirden düşülünce, geriye fazla bir şey kalmamaktadır.

Katılımcılar	Asgari Ücret Altı	Asgari Ücret	Asgari Ücret Üstü
33	16	10	7

Tablo 12: Katılımcıların Aylık Gelir Durumlarına Göre Tasnifi

Yukarıda sorulan veriler ışığında kadınların ekonomik hayata entegre olmadıkları, erkeklerin kadınlara nazaran daha fazla çalışma hayatı içinde aktif oldukları görülmektedir. Tabii bunda geleneksel aile rollerinin de payı büyüktür. Kadınlar ev ve çocuklarla alakalı sorumlulukları yüklenirken, erkekler evin maddi yükünü sırtlan-

maktadırlar. Çalışan Suriyelilerin de ya yerel çalışana göre daha düşük ücretle ve sigortasız çalıştırıldığı, ya da çalışma izni olmadığı için hakkının ödenmediği görülmektedir. Bu sadece Türkiye'nin değil, küresel bir problemdir. İş verenler, “vatandaşlık” hakkı olmayanları asgari ücretten düşük ücretlerle ve sigortasız olarak fazla mesaili çalıştırarak, emeklerini sömürmektedir. Bu da aslında ekonomik yönden dışlanmanın farklı bir boyutudur. Suriyelilere iş verilse de, emeğinin hakkı olan verilmemektedir. Araştırmamızın verileri de bize göstermektedir ki, ekonomik yönden entegrasyon için Suriyeliler için Türk vatandaşlığı elzem gözükmektedir. Yoksa bu şekilde sömürülmeleri kaçınılmaz gözükmektedir.

3.2. Eğitim Ve Öğretim

Suriyeli sığınmacıların eğitim ve öğretim ile ilgili yeterliliklerini ölçen sorular şunlardır:

Buraya geldiğinizden bu yana herhangi bir kurs, mesleki eğitim ya da Türkçe eğitim veren herhangi bir kurstan eğitim aldınız mı?

Katılımcılar	Evet	Hayır
33	13	20

Tablo 13: Katılımcıların Türkçe ve Mesleki Kurs Aktiviteleri

Burada eğitim alma çabanız oldu mu, olduysa hangi düzeyde eğitim aldınız?

Katılımcıların çoğu Türkçe dil eğitimi almak için İSMEK, Halkeğitim ve KADAV gibi resmi ve özel dernek ve kuruluşlara başvurmuşlardır. Fakat iş çalışma saatlerinin yoğunluğu, ev ve çocuk bakımı gibi nedenlerden ötürü devam ettirememişlerdir. Bizim bayan katılımcılarla bu mülakatları gerçekleştirdiğimiz zaman dilimi 2019 eylül-ekim-kasım aylarıydı. Gazze Camii'nde 18 Şubat 2020 tarihinde bayanlara yönelik Türkçe dil kursu açılmıştır. Katılımcıların hepsi de bu kursa yazılmış ve halen dersleri devam etmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Suriyeli sığınmacılara imkan sağladığı yerel ve göçmen halkı buluşturan karma Kur'an Kursu sınıfları ile dil ve mesleki beceri edindirme kursları açmak, onların topluma eğitim noktasında da entegre olmalarını sağlayacak faaliyetlerdendir. Bir önceki bölümde zikri geçen karma sınıflar, dil, mesleki ve beceri edindirme kursları açma faaliyetinin mülakat verilerinde

yansımalarının henüz gerçekleşmemiş olması, alınan kararların kurumlar arası prosedürler, sığınmacılar, Müftülük ya da kurs yönetimiyle ilgili aksaklıklar gibi geciktirici faktörler nedeniyle eş zamanlı realize edilememesidir. Fakat bu faaliyet ve gelişmelerin önü, birkaç yılda genişleyerek açılacağı ve ivmelenerek artacağı kanaatindeyiz.

Katılımcı28, 31: *“Kadav’a gittim Türkçe öğrenmek için ama çok düzenli olmadı.”*

Katılımcı9, 34: *“Kadav’a gitmiştim ama Türkçe dil eğitimi vermiyorlardı, sadece mesleki eğitim vardı.”*

Katılımcı10,34: *“Halk Eğitim’de Türkçe A1 derecesinde eğitim aldım.”*

Katılımcı11, 35: *“Cennet’te beş haftadır Türkçe kursuna gidiyorum.”*

Katılımcı13, 33: *“Cennet yakınında bir kursa kayıt yaptırmıştım ama hamilelik olunca bırakmak zorunda kaldım.”*

Katılımcı16, 52: *“Okuma yazma kursuna gittim geçen sene de bu sene de.”*

Katılımcı17, 35: *“İki haftadır buraya (Kur’an Kursuna) geliyorum. Daha önce kültür merkezinde Türkçe kursuna gidiyordum. A1 ve A2 dersleri gördüm. B1 oldum açılana kadar buraya gelmek istedim.”*

Katılımcı18, 38: *“Çok istiyorum ama gitmedim. Bir Türkçe kursu olduğunu duydum inşallah ona giderim.”*

Katılımcı19, 60: *“İlk geldiğimizde İsmek’te kurs verilmişti bize ama bu yaşta insan çok kolay öğrenemiyor.”*

Katılımcı22, 28: *“Hayır, çalıştığım için gidemedim.”*

Katılımcı23, 23: *“Gitmedim ama yazmayı geliştirmek için kursa gitmek istiyorum.”*

Katılımcı30, 42: *“Halk Eğitim Merkezinde A1 ve A2 seviyesinde kurs aldım.”*

Katılımcı24, 57: *“Üç aylığına İsmek’e dil kursuna gittim.”*

Katılımcı20, 18: *“Geldiğimden beri hayat telaşı sebebiyle böyle bir şeye vakit ayıramadım.”*

3.3. Çocukların Öğretimi

Çocuklarınızdan en az birinin öğretmenleri ile onun okuldaki durumu ve gelişimi üzerine görüştünüz mü?

Bu soru, katılımcıların çocuklarının eğitim ve öğretimi ile ne kadar ilgili olduklarını ölçen bir sorudur. Genellikle olumlu yanıt verilmiştir. Öğretmenlerin Türk öğrenciler ile Suriyeli öğrenciler arasında ayrımcılık yapmadıklarını da belirterek, Türkiye'nin eğitim sisteminden memnun kaldıklarını ifade etmektedirler. Fakat her öğrenciye eşit muamele, her zaman beklenen neticeyi vermeyebilir. Bu öğrenciler Türk öğrenciler gibi değildirler; dolayısıyla adil bir eğitim daha uygun olsa gerektir. Diğer taraftan da kalabalık sınıflarda dezavantajlı öğrencilere özel ilgi ve muamele uygulanabilmesi ne denli mümkündür?

Katılımcı1, 35: *“Verilen eğitimden çok memnunuz. Sadece sınıflar çok kalabalık.”*

Katılımcı5, 39: *“Öğretmenler her öğrenciye aynı davranıyorlardı, ayrımcılık yapmıyorlardı.”*

Katılımcı4, 29: *“Gidip geliyorlar ama ilgi görmüyorlar o yüzden çok anlamıyorlar. Memnun değilim.”*

Kimlik nedeniyle okula kabul edilmeyen öğrenciler de bulunmaktadır. Kimliğini İstanbul dışındaki herhangi bir ilden çıkartan sığınmacılar, İstanbul'daki eğitim de dahil hiçbir kamusal hizmetten istifade edememektedirler.

Katılımcı18, 38: *“Kimlikleri Mersin'den olduğu için okula gidemiyorlar. Kızlarım Suriye'den gelirken altı ve dokuzuncu sınıfı bitirmişti ama burada devam edemediler.”*

Katılımcı12, 36: *“Masraflar sıkıntı oldu. Çocuklarımla kimlikte yaşı büyük görüldüğü için okula gitmeleri sorun oldu. Gelişme geriliği sorunu olan kızım hâlâ bir okula kabul edilmiş değil.”*

Okula Giden Çocuk Yok	Evet	Hayır
10	16	7

Tablo 14: Katılımcıların Çocukların Eğitim Ve Öğretimine İlgileri

Katılımcılar Türkçe biliyorlarsa kendileri, Türkçe bilmiyorlarsa da yanlarında çocuklarını ya da komşularını götürerek öğretmenlerle iletişim kurmaktadır.

Katılımcı1, 36: “Çocuklarımın öğretmenleriyle çocuklarım aracılığıyla konuşuyorum.”

Katılımcı2, 33: “Bir kere oğlumun öğretmeni çağırdı ama ne dediğini ben anlayamadım.”

Katılımcı3, 29: “Komşularım tercümanlık yapıyor o şekilde görüşüyorum.”

Katılımcı29, 45: Sadece bir öğretmeni ile görüştüm ama anlayamadığımız için çok görüşmedik. Çocuklarım aracılığıyla görüşüyorum

Katılımcı23, 23: “Okula giden çocuğum yok, ama kardeşim var. Öğretmenleriyle annem ve babam görüşüyor.”

Katılımcı30, 42: “Çocukların veli toplantılarına katılıyoruz mutlaka.”

Katılımcı24, 57: “Eşim gidiyor öğretmenlerle görüşmeye. Toplantılara ben gidiyorum.”

Her ne kadar kimlikle ilgili bir takım problemler yaşanabiliyor olsa da, katılımcılar eğitim ve öğretim açısından Türk toplumuna entegre olmuş gözükmektedirler. Yalnız bu durum pek tabi araştırmanın evrenine göre değişiklik arz edebilmektedir. Bazı mahalle okullarında Suriyelilerin istenmedikleri ve dışlandıklarına dair veriler de bulunmaktadır.¹⁴⁹ Fakat görüşmelerimiz sonunda böyle bir dışlanmanın mevcudiyetine rastlamadık.

Diyanet İşleri Başkanlığı Türkiye genelinde tesis etmiş olduğu göç koordinatörlükleri vasıtasıyla Suriyeli sığınmacıların yoğun olduğu okullara ziyaretler gerçekleştirmiş ve buradalarda yaşanan sıkıntı ve aksaklıkları tespit etmeye ve Suriyeli sığınmacılar ve Milli Eğitim Bakanlığı arasında sığınmacı çocukların okuması ve okutulması noktasında köprü vazifesi görmeye çalışmıştır. Kur'an kursları ve camiiler sığınmacı halk ile temasın en yoğun olduğu yerler olarak, bazen cami imamı, bazen de Kur'an kursu öğreticisi, Suriyeli çocukların eğitim ve öğretimi ile ilgili sorunların tespit ve halli için mercii pozisyonundadırlar.

¹⁴⁹bkz. s. 150-151

Çocuklarınızdan en az biri kendi ülkesi ve kültüründen olmayan bir yakın arkadaşına sahip mi?

Çocuklar okul nedeniyle yetişkinlerden çok daha hızlı bir şekilde topluma entegre olmaktadır. Bunda tabii en önemli etken dil ve kültüre hızlı adapte olmaları ve yetişkinlere nazaran daha esnek olduklarından daha kolay uyum sağlayabilmeleridir. Özellikle okul çevresinden yerel topludan yakın bir arkadaş ile ilişki neticesinde dil çok daha kolay öğrenilebilmektedir. Okul öncesi çocuklarda aile ile irtibat devam ettiği için yerel topluma eklemlenme daha zordur. Okulla birlikte çocukların dil ve sosyal becerileri gelişmektedir.

“Çocuklarınızdan en az biri kendi ülkesi ve kültüründen olmayan bir yakın arkadaşına sahip mi?” Bu soruyu sorduğumuz katılımcılardan 20’si çocuklarının okulda en az bir tane kendi kültüründen olmayan arkadaşı olduğunu ifade etmiştir. Yakın arkadaşı olmadığını ifade eden iki kişi de, çocuklarının okula bu sene yeni başladıklarını ve çocukların dil bilmedikleri için arkadaşlık kurmada da güçlük çektiklerini ifade etmişlerdir. Hiçbir ifade de dışlanmışlık vurgusuna rastlanmamıştır. Okullara giden çocuklar aynı zamanda ailelerinin kamusal alanlardaki tercümanları da olmaktadır. Çocuklarını hastaneye, devlet dairelerine tercümanlık yapması için götürmektedirler.

Suriyeli sığınmacılara tahsis edilen kurslarda yerel halktan olan çocuklarla sığınmacı çocuklar, birbirleriyle iletişim kurmakta, birlikte oyun oynamakta ve ortak yapılan programlara birlikte iştirak etmektedirler. Önemli gün ve haftalarda camiler ve Kur’an kurslarında gerçekleşen programlar, iki halkın birbiriyle tanışıp kaynaşmasına vesile olmaktadır. Bu manada Diyanet İşleri Başkanlığı, Suriyeli sığınmacıların topluma çocukların eğitim ve öğretimi noktasında, hem tahsis etmiş olduğu sınıflarla, hem de kurumlar arası köprü vazifesi görerek, sığınmacıların topluma entegre olmalarına katkı sağlamıştır.

Okula Giden Çocuk Yok	Evet	Hayır
10	20	3

Tablo 15:Çocuklarınızdan en az biri kendi kültüründen olmayan en az bir yakın arkadaşına sahip mi?

3.4. Sağlık Ve Fiziksel Olarak İyi Olma

Geçtiğimiz yıl içinde rutin fiziksel kontrol için doktora gittiniz mi?

Bu soru göçmenlerin sağlık yönüyle kamusal hayata ne kadar entegre olduklarını ölçen sorulardan biridir. Düzenli olarak sağlık kontrolü yaptıran bir birey ile sadece ihtiyacı olduğunda yaptıran birey arasında sağlıklı olma noktasında farkındalık yönüyle bir fark olduğu söylenebilir. Yaptığımız mülakatlar sonucunda Suriyeli sığınmacıların, kimlik problemi yaşayanlar hariç, sağlık hizmetlerinden yararlandıklarını; fakat sadece hastalığın son radde boyutunda ve ciddi ihtiyaç hasıl olduğunda hastaneye ya da sağlık ocağına gittikleri sonucuna vardık. Düzenli check up ya da kontrole giden sadece beş kişidir. Geri kalanların 20'si sadece ihtiyaç olduğunda, diğer altısı da sağlıklı olduklarından doktora hiç gitmemişler ya da kimlik problemleri nedeniyle gide-memişlerdir. Katılımcılar hastanelerden ziyade evlerine yakın olan sağlık ocaklarını tercih etmektedirler. Hastanelerde tercüman desteği olmamasından şikayet etmektedirler. Hastanelerdeki yoğunluktan ve buralarda aldıkları dışlayıcı tepkilerden de rahatsız olduklarını ifade etmektedirler.

Katılımcı1, 36: *“Sadece bir kere hastanede sözlü taciz oldu. ‘Siz Suriyelisiniz, Suriyeye dönün!’ dediler.”*

Bunlar dışında sağlık sisteminden oldukça memnunlar. İlaçlarını ve sağlık hizmetlerini ücretsiz alabildikleri için Türk devletine ve sağlık memurlarına müteşekkirlere.

Katılımcı5, 39: *“Sağlık açısından Suriye’deki gibi haklarımı kullanabiliyorum.”*

İhtiyaç olduğunda	Evet	Hayır
21	6	6

Tablo 16:Geçtiğimiz Yıl İçinde Rutin Fiziksel Kontrol İçin Doktora Gittiniz Mi?

Katılımcı5, 39: *“Kalp problemi, fıtık, göz ve diş için gittim.”*

Katılımcı15, 67: *“Böbrekle alakalı sıkıntılarım için kontrole gidiyorum.”*

Katılımcı24, 57: *“İhtiyaç duyduğumda aile hekimine gidiyorum genelde.”*

Katılımcı17, 35: “Astım için gittim bir de çocuğum için doktora gittim onun dışında gitmedim.”

Katılımcı16, 44: “İhtiyacım olduğu zaman doktora gidiyorum.”

Doktor randevusu nasıl alınır biliyor musunuz? Bu konuda kimlerden yardım alıyorsunuz?

Katılımcılar doktor randevusunun nasıl alındığını genel olarak bilseler de, bu konuda eşlerinden, çocuklarından, komşularından, iş verenlerinden ya da eczanelerdeki çalışanlardan destek almaktadırlar. Sadece sekiz kişi kendisi randevu alabilmekte ve bunun büyük çoğunluğu da telefon vasıtasıyla olmaktadır. Hiç randevu almaya gerek duymadan sağlık ocaklarına ya da özel hastaneler ve Suriyelilere yönelik özel tıp merkezlerine gitmeyi tercih edenler de bulunmaktadır. Bu kişiler yukarıda da bahsettiğimiz üzere Türkiye’ye yeni geldikleri için dil problemi yaşayanlar veya kimlik problemi olanlardır. Devletin ücretsiz verdiği sağlık hizmetinden ya dil nedeniyle ya da kimlik sıkıntısı nedeniyle yararlanamayanlardır. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Halkeğitim ile ortak imzaladıkları protokol neticesinde açılan dil kursları, Suriyeli sığınmacıların sağlık yönüyle de topluma entegre olmalarını sağlayacak bir faktördür. Dil probleminin çözülmesi, hastanelerdeki hasta-doktor ilişkisinin de daha sağlıklı olmasını ve ikinci bir şahsın desteğine ihtiyaç olmadan kendi randevularını almalarını sağlayacaktır.

Evet, internet Üzerinden alıyorum.	Evet, Telefonla alıyorum	Hayır, Yardım Alıyorum.	Hayır, almıyorum.
2	7	19	5

Tablo 17: Doktor randevusu nasıl alınır biliyor musunuz? Bu konuda kimlerden yardım alıyorsunuz?

Katılımcı8, 27: *Eşimin patronu bizim için alıyor, biz bilmiyoruz.*

Katılımcı11, 35 : *Biliyorum ama ben alamıyorum eşim alıyor.*

Katılımcı12, 36: *“Biliyorum ama ben alamıyorum, ablamın oğlu alıyor.”*

Katılımcı13, 33: *“Ben alamadığım için komşularım yardım ediyor.”*

Katılımcı17, 35: *“Ben bilmiyorum. Bir akrabamız var o yardımcı oluyor.”*

Katılımcı21, 46: *“Ben alamıyorum patrondan yardım alıyorum.”*

Katılımcı22, 28: “: *Bilmiyorum. Sefaköy’de Suriyelilere hizmet veren bir hastane var. Gitmem gerekirse onu ararım o randevu alır.*”

3.5. Konut Bulma

Ev bulma süreciniz nasıl oldu? Ev kiranız ne kadar? Evde kaç kişi yaşıyor?

Katılımcılarla yaptığımız mülakatlar neticesinde; ev bulma süreçlerinin ilk etapta zor olduğu, ev sahiplerinin bir takım endişeler nedeniyle Suriyeli kiracı istemedikleri, zamanla güven duygusu geliştikçe bu endişelerin ortadan kalktığı, Türkiye’ye ilk geldiklerinde sosyal bağlarına tutundukları, zamanla iş ve maddi durumlar düzelince kendi evlerine çıktıkları, evleri genelde kendileri arayıp buldukları, genellikle apartman giriş ya da bodrum katta yaşadıktan sonra ekonomik durumları düzelince apartmanlara taşındıkları ve genellikle evlerde çekirdek aile (anne, baba ve çocuklar) olarak kaldıkları, ev kiralарının da ekonomik duruma göre 400 ile 1100 arasında değişmekte olduğu sonucuna varılmıştır. Ev dışı bir mekanda konaklama ya da evsizlik durumu hiçbir katılımcı için söz konusu değildir. Maddi durumları yerinde olmasa dahi ev sahiplerinin gerekli olan kolaylık ve esneklikleri kendilerine sağladıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca mülakat verilerinde, Cami imamlarının da Suriyeli sığınmacılara konut bulma yönüyle yardımcı oldukları ve maddi aksaklıklar olması halinde de Suriyeli sığınmacılara cemaatten kira ve ev eşyası desteği sağladıkları görülmüştür. Dolayısıyla konut bulma yönüyle topluma entegre olmaya çalışan sığınmacılara cemaatin desteğinin aktarımında imam ve Kur’an kursu öğreticileri aracı kişiler olarak, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Suriyeli sığınmacıları topluma entegrasyonundaki rolü ve katkısını artırmaktadır.

Kendimiz Bulduk	Emlakçı Buldu	Çevrem buldu
18	7	8

Tablo 18:Ev Bulma Süreciniz Nasıl Oldu?

Katılımcı2,33: “*Sadece maddi sıkıntılarımız oldu onun dışında yaşadığımız tek sorun ev bulmakla ilgili oldu. Türk kiracı istiyordu ev sahipleri. Emlakçı bize kefil oldu o şekilde ev bulduk.*”

Katılımcı4, 29: “Gelirken yolda hastalandık. Ev ararken zor bulduk ve hasta olduğumuz için zorlandık. Annem, eşim dolaştı ev ev baktı. Şimdi bodrum kat bir evde oturuyoruz ama ev sahibimizden çok memnunuz. Kiramız 400 lira.”

Katılımcı5, 39: “Geldiğimizde bir ay bir akrabamızda kaldık. Orada evde on bir kişi idik. Her aile bir odada kalıyordu. Sonra temizlik işine başladım. Temizliğe gittiğim kişi bize kefil oldu ve evi böylece bulduk. Şu an oturduğumuz ev.”

Katılımcı28, 31: “Eşim ilk geldiğinde daha kolay ev buldu ama Kocaeli’den dönüşte sorun oldu. Kiralar çok yüksek, evler bodrum kattı. Suriyelilere ev vermek istemeyenler vardı.”

Katılımcı6, 44: “Bir haftada ev bulduk. 400 lira kira ödüyorum. Eşim ve çocuklarımla dört kişi kalıyoruz.”

Katılımcı8, 27: “Eltimin ailesi buradaydı. Mahalleleri dolaşarak bulduk evi. Ev kirası 600 lira. Yedi kişi yaşıyoruz, aile büyükleri ile birlikteyiz.”

Katılımcı9, 34: “Eşim benden önce gelmişti, o ev bulmuştu. Önce başkalarıyla kalmış eşim, sonra iş bulup ev tutmuş.”

Katılımcı10, 34: “İki aylık bebekle yola çıktım, çok zordu. Bir ay sonra eşim çalışmaya başladı. Ben de bir yıl sonra çalışmaya başladım. İlk oturduğumuz ev çok kötüydü.”

Katılımcı11, 35: “Ev bulma sürecinde sıkıntılar yaşadık ev tutup yerleşince rahatladık. Kiramız 700 lira, altı kişi yaşıyoruz evde.”

Katılımcı12, 36: “İki ay kayınvalidemle kaldıktan sonra bir oda bir salon bir ev bulduk. Şimdi üç oda bir salon bir evdeyiz. 600 Lira kiramız var, komşularımız çok iyiler.”

Katılımcı15, 67: “Ev bulmak çok zordu. Çocuklar ve torunlar olduğu için gürültü sebebiyle sorun yaşadık, yer değiştirdik. Evde dokuz kişiyiz. İki oda bir salona 900 kira ödüyoruz.”

Katılımcı17, 35: “Komşular eşimin erkek ve kız kardeşlerini tanıyordu. Abile-rinin geleceğini söyleyip ev buldular. Dört sene bodrum katta yaşadım, kirası 400 idi. Şimdi aynı sokakta ikinci kat bir eve taşındık o 700 lira.”

Katılımcı18, 38: “Ev ve iş bulma sıkıntıları oldu. Bodrum kat bir ev, 700 lira. Dört kişi kalıyoruz.”

Katılımcı20, 18: “İnternet üzerinden ev bulduk. Şu an oturduğumuz evi gezerken bulduk. Şimdi annemin de kirası olduğu için 3000 lira kadar bir kira borcumuz var. Evimiz giriş kat. Bizim kiramız 1000 lira annemin kirası 700 lira.”

Katılımcı19, 60: “İlk geldiğimizde hemen ev bulamadık. Eski bir öğrencim bize evi buldu. İlk geldiğimizde 500 idi, 800 lira şu an, ara kat bir ev. Evli olan çocuğum da eşi ve çocuğuyla bizimle, 6 kişiyiz.”

Katılımcı31, 29 : “Ev bulma sürecimde Fatih hoca (imam) ile tanıştık, çok yardımcı oldu. Şimdi bodrum katta 700 liraya oturuyoruz. Çocuklar için bodrum kat çok zararlı başka ev bakıyorum.”

Katılımcı26, 58: “Ev bulma sorunu yaşadık, ekonomik sıkıntılar yaşadık. Evde altı kişi yaşıyoruz. Bodrum katta odun sobalı bir ev 750 lira.”

Katılımcı21, 46: “Ev sahibine yalan söylemek zorunda kaldım ev bulabilmek için. 7 çocuk olduğunu söyleyince ev vermiyorlardı. Bodrum kat bir ev ancak bulabildik. Önceden 500 veriyorduk şimdi 600.”

Katılımcı22, 28: “Arkadaşlarım buldu evi. 700 lira, bodrum kat.”

Katılımcı30, 42: “Emlakçı aracılığıyla bulduk. 850 lira, birinci katta bir daire. 6 kişiyiz.”

Katılımcı24, 57: “İlk geldiğimizde beş gün eşimin kardeşinde kaldık sonra da şimdi kaldığımız evi bulduk. İlk geldiğimizde 500 veriyorduk şimdi 800 veriyoruz.”

3.6. Sosyal Bağlar

Suriyeli akranlarınızla ortak katılım sağladığınız ve destek aldığınız dernek, kurum ya da kuruluşlar var mı, içeriği nasıl?

Suriyeli sığınmacılar geldiklerinden bu yana geçim telaşı içinde olduklarından dernekleşme ve örgütlenme önemli düzeyde değildir. Fakat araştırmalarımız sonucu, Küçükçekmece’de Küçükçekmece Müftülüğü izni ile faaliyet gösteren Rahman Mescidi, Meneratu’l-İlim, Furkan Mescidi ve Merkez-ü’l Muhacirin olmak üzere dört ayrı dini örgütlenme ve oluşuma rastladık. Bu tarz Suriyeli dernek ve kurumlara yönelenler daha ziyade erkeklerdir. Bayanlar ev ve çocuklarla ilgili sorumluluklarından sosyal bağlarını dost, akraba ve komşularla evlerde gerçekleşen toplanmalar vasıtasıyla gerçekleştirdiklerinden bu tarz göçmen kurum ve oluşumlara fazla yönelmemişlerdir. Bu kurum ve oluşumların da genellikle içinde namaz kılınan mescit ve İslami ilimlerin

rahle usulü derslikler vasıtasıyla hizmet verdikleri tespit edilmiştir. Dolayısıyla dini bir muhtevaya sahiptirler.

Ev ortamında bulunan bayan katılımcılar sürekli iş ortamında bulunan erkek katılımcılara nazaran sosyal bağlar noktasında daha sağlam ve istikrarlı bağlar geliştirdikleri söylenebilir. Erkeklerin yoğun çalışma saatleri onların sosyal dünyalarını zayıflatmıştır. Sadece esnek çalışma saatleri olan erkek katılımcılar bu manada mukabeleler, ilmi ders ve sohbetler, ziyaretler vs. gibi faaliyetlere katılım göstermişlerdir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Göç ve Manevi Hizmetler Daire Başkanlığı bünyesine bağlı hizmet veren göç komisyonları; Suriyeli sığınmacıların kendi dini örgütlenmelerini takip etmekte, ortak programlar düzenleyip, ziyaretler gerçekleştirmekte ve buralarda da Türkçe dil kursu açılmasında aktif rol oynamaktadırlar. Dolayısıyla sosyal bağlar anlamında da Diyanet İşleri Başkanlığı, sığınmacıların kendi oluşumlarına destek olurken, bir taraftan radikal selefi akımlara karşı teyakkuzda olmak adına onları denetlemekte, diğer taraftan da onların topluma entegre olmasını sağlayacak program ve faaliyetler gerçekleştirmektedir.

Evet, Var	Hayır, Yok
14	19

Tablo 19: Suriyeli akranlarınızla ortak katılım sağladığınız ve destek aldığınız dernek, kurum ya da kuruluşlar var mı?

Katılımcı27, 24: “Evet var. Merkez-i Rahme’ye (Rahman Mescidi) gidiyorum.”

Katılımcı3, 29: “Daha önce Merkez-i Rahme’ye gittim. Kızım burada öğrenci.”

Katılımcı15, 67: “Evet, Anadolu yakasında bir dernek var.”

Katılımcı21, 46: “Suriyelilerin kendi kurduğu yardım dağıttığı Nur cemaati var.”

Katılımcı30, 42: “Çeşitli camilere gidiyorum. Merkez-i Muhacirine gidiyorum. Cemaatle namaz kılınıyor, siyer okunuyoruz.”

Katılımcı5, 39: “Merkez-i Rahme adlı bir kursa Kur’an eğitimi için kayıt yaptırdık kızım için. Suriyelilere ait bir yer.”

Suriyeli akranlarınızla bir araya geliyor musunuz, nerelerde görüşüyorsunuz? Birlikte herhangi bir kutlama ya da etkinliğe katıldınız mı?

Katılımcı1, 36: “Doğum günleri, cenaze gibi sebeplerle bir araya geliyoruz arkadaşlarımızla.”

Katılımcı27, 24: “İki halam ve amcam burada, onlarla görüşüyorum. Çocuklar küçük olduğu için genelde evde buluşuyor bazen de parka gidiyoruz. Birkaç arkadaşım var onun dışında.”

Katılımcı2, 38: “Pek görüşmüyoruz, sadece selamlaşıyoruz.”

Katılımcı3, 29: “Haftalık olarak evlerde buluşuyoruz.”

Katılımcı5, 39: “Evlerde buluşuyoruz ama parka da gidebiliyoruz. Bir de çalışanlar var dışarıda zor oluyor. Mesela arkadaşımın kızı doğum yaptı, ziyarete gideceğiz. Tanımadıklarım da tanışıyorum.”

Katılımcı28, 31: “Genellikle evlerde görüşüyoruz. Bazen birlikte parka da gidiyoruz. Doğum günümü kutladık mesela geçen gün.”

Katılımcı7, 35: “Hafta bir iki kere görüşüyoruz komşularımla.”

Katılımcı9, 34: “Evde görüşüyoruz. Genelde sadece görüşmek için bir araya geliyoruz.”

Katılımcı21, 46: “Ben çok yoğun çalışıyorum eşim de çocuklara ancak bakıyor.”

Katılımcı25, 55: “Burada akranlarımızla camiide mukabele okuyoruz zaten. Bir de akrabalarım da görüşüyorum.”

Katılımcı24, 57: “Oluyor ama çok az genellikle Ramazanda bir araya gelip Kuran okuyoruz.”

Katılımcı30, 42: “Düğün, mevlit gibi toplantılarda sadece bir araya gelebiliyoruz.”

Evet, görüşüyoruz.	Hayır, görüşmüyoruz.
24	9

Tablo 20: Suriyeli Akranlarınızla Bir Araya Geliyor Musunuz?

Görüştiğiniz Suriyeli akranlarınız size destek oluyorlar mı, nasıl?

Bu soruyu sordüğümüz herkes Suriyeli akranlarından hiçbir destek almadıklarını ifade etmiştir. Buraya gelenlerin zaten hepsinde maddi sıkıntılar olduğundan sadece manevi destek aldıklarını ifade etmektedirler.

Katılımcı9, 34: *“Manevi olarak birbirimize destek oluyoruz. Maddi imkânsızlıklar olduğu için herkes birbirinden borç almaya çalışıyor.”*

Katılımcı27, 24: *“Ben kimseden hiçbir şey istememeyi tercih ediyorum. Sadece manevi ihtiyaçlarımız oluyor, insan insana muhtaç.”*

Dini ihtiyaçlarınızı karşıladığınız kurum ya da kişiler kimler, onlarla aktif olarak görüşebiliyor musunuz?

Bu soruya çok farklı cevaplar verilmiştir. Bazısı evde dar daire içinde ailesiyle, bazısı daha geniş dairede sosyal çevresiyle yani akraba, komşu, arkadaş ve akranlarıyla manevi hayatını sürdürmeye çalışmıştır. Bazısı da dini örgütlenmeleri bu manada tercih etmiştir. Bu manada bir kısmı Diyanet İşleri Başkanlığı gibi dini ve resmi bir örgütlenmeyi ve onun tarafından izin ve onaylanmış Suriyeli mescitleri tercih etmiş, bir kısmı da resmi olmayan cemaat yapılanmalarını tercih etmiştir. Bir şekilde sosyal bağlar vasıtasıyla manevi hayatlarını canlı tutmaya çalışmışlardır.

Katılımcı1, 36: *“Hayır, kendi başıma ve ailemle bu ihtiyaçlarımı karşılamaya çalışıyorum.”*

Katılımcı27, 24: *“Burası açılmadan önce daha uzakta bir kursa daha gitmiştim.”*

Katılımcı3, 29: *“Suriyeli komşu ve akrabalarımınla karşılıyorum bu ihtiyacımı.”*

Katılımcı4, 29: *“Türk komşularımınla evde Kuran okuyoruz.”*

Katılımcı5, 39: *“Türk komşularımız mevlit, Kuran okumaya çağırıyorlar. Bir ara da camide Cuma okumalarına geliyorduk.”*

Katılımcı28, 31: *“Evde arkadaşlarımla cüz paylaşarak, tesbih çekerek yapıyoruz.”*

Katılımcı17, 35: “Suriye’de her Perşembe bir hoca ile toplanırdık, Kuran okurduk, hoca bize bilgi verirdi. Burada böyle bir şey yapmıyoruz. Burada sadece ailemle Kuran, mevlit okuyoruz.”

Katılımcı18, 27: “Komşularıyla görüşüyorum. Camiye geliyoruz. Türk komşularım da mevlit vs. yapıyor onlara çağırıyorlar.”

Katılımcı19, 34: “Cumaları arkadaşım ve onun akrabaları ile bir araya gelip Kur’an okuyoruz.”

Katılımcı10, 34: “Burası (Akşemseddin Camii) dışında bu ihtiyaçlarımı karşıladığım bir yer yok.”

Katılımcı11, 35: “Her Cuma birinde olmak üzere akrabalarım ile toplanıyoruz.”

Katılımcı16, 52: “Buradaki (Akşemseddin Camii) arkadaşlarla görüşüyoruz.”

Katılımcı19, 60: “Sadece tanıdıklarımla bunun için bir araya geliyorum. Tanımadığım kişilerden talepler geldi ama kabul etmedim.”

Katılımcı17, 35: “Burada (Akşemseddin Camii) birlikte Kuran okuyoruz ama evde yapamıyoruz.”

Katılımcı22, 28: “Fatih’te Suriyeli bir hocanın yanına gidiyorum.”

Katılımcı23, 23: “Buraya geldikten sonra daha çok ilgim oldu böyle şeylerle. Camide tanıştığımız İsmailağa cemaatinin sohbetlerine gidiyorum.”

Katılımcı24, 57: “Daha çok Adem hocayla (müezzin) görüşüyoruz.”

Katılımcı30, 42: “Çeşitli camilere gidiyorum. Merkez-i Muhacirine gidiyorum.”

3.7. Sosyal Köprüler

Sosyal köprüler, göçmenlerin farklı ırk ve kültürlerle olan etkileşim seviyesini göstermektedir. Suriyeli sığınmacılar daha ziyade yerel toplumun ana etnik unsuru olan Türklerle görüşmekte, bir kısmı da Kürt olduğu için dil ve etnik yakınlık sebebiyle Kürtlerle etkileşim içindedir.

Sosyal köprüler kurmada, ikinci bölümde bahsi geçen yerel ve göçmen halkın birlikte ortak katılımıyla yapılan program, ders, sohbet ve faaliyetlerin rolü büyüktür. İki toplum arasındaki duvarların yıkılması ve iki kültürün birbirine kaynaştırılması adına bu faaliyetlerin sahadaki görünürlüklerinin daha da artırılması gerekmektedir.

Zira kurumsal anlamda yapılan veya yapılması planlanan ders, program ve faaliyetler henüz sosyal köprüler kurmaya imkan tanıyacak bir noktaya gelmemiştir.

Türk olarak görüştüğünüz kişiler var mı, nasıl anlaşıyorsunuz, size yardımcı olmaya çalışıyorlar mı?

Bu soruya 26 kişi komşularından ve iş yerindeki arkadaşlarından görüştikleri Türk ya da Kürt vatandaşlar olduğunu belirtmişlerdir. Yerel halk ile hiçbir sosyal teması olmayanlar, sadece Suriyelilerin oturdukları apartmanlarda sadece kendi içlerinde sosyalleşebilen kişilerdir. Öğrenci velilerinden böyle olanlar da, çocuklarını kursa bıraktıktan sonra yerel halktan karşılaştıkları kişilerle sadece selamlaşmakta ve dil engelinden dolayı herhangi bir diyalog zemini oluşmamaktadır. Dolayısıyla yedi kişi işte, okulda ya da camii ya da Kur'an kursunda yerel halkla hiçbir sosyal temasa girmeden dış dünyadan tecrit olmuş şekilde yaşamaktadır.

Evet, var	Hayır, yok
26	7

Tablo 21: Türk (ya da Kürt) Olarak Görüştüğünüz Kişiler Var Mı?

Katılımcı27, 24: *“Komşularla iletişim kuruyoruz, işaret diliyle anlaşıyoruz.”*

Katılımcı3, 29: *“Gayet iyi davranıyorlar bize, hiç problemimiz olmadı.”*

Katılımcı7, 35 : *“Görüştiğim bir Türk komşum var, ona anne diyorum. Bana Türkçe öğretiyor.”*

Katılımcı8, 27: *“Komşularım var. Biraz Türkçe biraz da işaret diliyle konuşuyoruz.”*

Katılımcı10, 34: *“İş yerindeki Türklerle görüşüyorduk.”*

Katılımcı12, 36: *“Ev sahibim geliyor, çocuklar tercüme ediyor.”*

Katılımcı13, 33: *“Eşim yanımda olunca yardımcı oluyor. Bakkal gibi yerlerde işaretle anlaşıyoruz. Komşu olarak görüştiğimiz kimse yok.”*

Katılımcı14, 37: *“Kürt komşularımla biraz görüşüyoruz.”*

Katılımcı31, 29: *“Arkadaşlarımla çoğu Türk. Cemaatim dışında da Türklerle*

çok görüşüyorum.”

Katılımcı21, 46: *“Benim hayatım sadece ev iş arasında geçiyor. Komşularla selamlaşıyoruz. Başta ses konusunda biraz sorun oluştu sonra tanıştık sorun olmadı.”*

Katılımcı25, 55: *“8 yıl bir apartmanda oturduk bir kişi bile kapımızı çalmadı. En fazla selamlaştık. Olumsuz bir şey yaşamadım ama komşularla iletişime de girmedik.”*

Katılımcı17, 35: *“Komşular ve okuldan çocukların anneleri var.”*

Katılımcı24, 57: *“Ben anlıyorum ama cevap veremiyorum çok görüşmüyoruz. Oturduğum binada da ev sahibi dışında herkes Suriyeli.”*

Bulunduğunuz yerdeki camii imamı ya da bayan hocaları sizi tanıyor mu, uzaktan veya yakından bir tanışıklığınız var mı? Hiç ziyaretinize geldiler mi?

Bu soruya katılımcıların hepsi Camii imamı, müezziniya da Kur'an kursu öğretici(ler)iyle tanıştıklarını, konuştuklarını ve karşılıklı selamlaştıklarını; fakat ziyaretleşmediklerini ifade etmişlerdir.

Kur'an Kurslarında eğitim alırken (Ya da camiilerde) farklı kültür ve dillerden iletişime geçtiğiniz kişiler oldu mu, size tavırları nasıldı?

Bu soruya da genellikle katılımcılar yerel halktan kişilerle karşılaştıklarını, selam ve gülümseme ve güzel tavırların olduğunu ifade etmektedirler. Dil, iki toplum için en büyük engeldir. İmam ve Kur'an kursu öğreticilerinden Arapça bilenler, iki toplum arasında köprü vazifesi görmekte ve iletilmek istenen mesajlara tercümanlık yapmaktadırlar.

Katılımcı27, 24: *“Sadece selamlaşıyoruz.”*

Katılımcı2, 38: *“Olumlu ya da olumsuz bir şey olmadı. Sadece selamlaştık.”*

Katılımcı3, 29: *“Selamlaşıyoruz sadece. Olumsuz bir tavır görmedim.”*

Katılımcı4, 29: *“Selam alıp verme dışında bir iletişimimiz olmadı.”*

Katılımcı5, 39: *“Çok güzel bir iletişimimiz var, hiç yabancılık çekmiyorum.”*

Katılımcı16, 52: *“Gayet iyi karşılandım, yakınlık hissettim.”*

Katılımcı23, 23: “Evet. Bazıları Suriyeli olduğuma inanmıyor. Camide değil ama fabrikada olumsuz bir durumla bir kez karşılaştım sonra da o kişi gelip özür diledi.”

3.8. Dil Ve Kültür

Türkçe öğreniyor musunuz, kimlerden ve nasıl? Ailenizdeki bireylerle Türkçe konuşup pratik yapabiliyor musunuz?

Suriyeli sığınmacılarla yaptığımız mülakatlar sonucunda öğrenci velilerinin ve kurs öğrenci ve camii cemaatinin genel olarak Türkçe öğrenme gayreti içinde oldukları; Kur'an Kursları, Halk Eğitim, Kadav, Mavi Hilal vb. devlet ve STK'lardan bu noktada destek aldıkları gözlemlenmiştir. Küçük çocuğu olan ya da ailevi durumlardan ötürü herhangi bir dil kursuna katılamayanların da, eş veya çocuklarından destek aldıkları görülmektedir. Fakat aile içinde ana dilleri konuşulmaktadır. Türkmenlerin dil problemleri geldikleri bir veya iki yıl içinde hallolabilirken, Araplar için durum daha uzun bir süreci gerektirmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde olan Göç ve Manevi Hizmetler Daire Başkanlığı, Türkiye genelinde ve İstanbul özelinde açtığı Türkçe dil kursları ile bu ihtiyaca cevap olmaktadır. Göçmenlere yönelik yapılan tarihi ve kültürel gezilerle de onların kültür yönden de topluma entegre olmalarına katkı sağlamaktadır.

Evet, öğreniyorum. (biliyorum)	Hayır, öğrenmiyorum.
25	8

Tablo 22: Türkçe öğreniyor musunuz?

Katılımcı1, 36: “Hayır, konuşmuyorum. Çocuklarım babaları ile Türkçe konuşuyorlar, ben katılmıyorum.”

Katılımcı27, 24: “Hayır, eğitim almıyorum ama eşim Türkçe konuşabiliyor, ben de bazen çizgi film izliyorum çocuklarımla.”

Katılımcı10, 34: “Halk Eğitim’de Türkçe A1 derecesinde eğitim aldım.”

Katılımcı12, 36: “Ben Türkçe bilmiyorum, çocuklarım konuştuğunda anlamıyorum.”

Katılımcı5, 39: “Evet burada öğrenci velileri ile birlikte Türkçe öğreniyoruz, Halkeğitimden hoca geliyor haftada iki defa.”

Küçükçekmece içinde, dışarıda vakit geçirir misiniz? Nereelerde?

Kur'an Kursu ve camiilerde din hizmeti alan Suriyeli sığınmacılarla yaptığımız mülakatlar sonucunda; katılımcıların zamanlarının büyük çoğunluğunun, kalabalık aileleri olması münasebetiyle, yakın yerlerdeki parklarda, Küçükçekmece ve Kanarya sahilde geçirdikleri görülmektedir. Bunun dışında Suriyelilerin yoğun olduğu yerler olan Esenyurt, Bağcılar, Aksaray, Yenibosna vb.yerlere de akrabalarını görmeye gitmektedirler. Kültürel geziler olarak en çok Fatih, Eminönü, Sultanahmet ve Eyüp Sultan gibi camii merkezli ziyaretler gerçekleştirdikleri görülmektedir. Fakat yine de çok sınırlı bir çerçevede yaşadıkları dikkate değer bir vakıadır. Ekonomik yetersizlikler, kalabalık aile olmak, çevreden gelen tepkiler nedeniyle, Suriyelilerin daha yoğun olduğu, kendilerini rahat ve güvende hissettikleri mekanlarda vakit geçirmeyi tercih etmektedirler.

Evet, çıktım.	Hayır, çıkmadım.
26	7

Tablo 23: Küçükçekmece Dışına Hiç Çıktınız Mı?

Katılımcı1, 36: “Parklara gidiyorum, komşularıma gidiyorum.”

Katılımcı27, 24: “Bir sene önce Sultanahmet’e gittim. Eminönü, Florya’yı gördüm. Bu çevredeki parklara gidiyoruz.”

Katılımcı3, 29: “Komşularımla vakit geçiriyorum, bayramlarda ulaşım bedava olunca Fatih’e, Anadolu yakasında akrabalarımıza gidiyoruz.”

Katılımcı5, 39: “Akrabalarımızı ziyaret için evlerine gidiyoruz, Küçükçekmece sahile gidiyoruz. Fatih Camii gibi yerlere gezme maksatlı gidiyoruz.”

Katılımcı6, 44: “Fatih’te akrabalarım var onlara gidiyorum. Bir kez Sapanca’ya gittim.”

Katılımcı8, 27: “Fatih, Bağcılar’a gidiyorum. Bağcılar’daki eski komşularımla görüşüyorum.”

Katılımcı11, 35: “Pazar günleri hava iyi olursa bir iş çıkmazsa dışarı çıkıyoruz mutlaka. Geçen hafta Florya’ya önceki hafta Fatih Camiine gittik mesela.”

Katılımcı13, 33: “Sultanahmet, Fatih, Aksaray gibi yerlere gidiyoruz yazın. Florya ve Küçükçekmece sahiline gittik.”

Katılımcı20, 18: “Sahilde ya da ailece oyun parkında vakit geçiriyoruz.”

Katılımcı19, 60: “En çok sahilde vakit geçiriyoruz. Esenyurt’ta akrabamız var onlara gidiyoruz.”

Katılımcı31, 29: “Sefaköyde, Yenibosna’da akrabaları ziyaret ediyoruz. Fatih’e gidiyorum medreseye ve gezmek için.”

Katılımcı24, 57: “Aksaray, Eminönü, Florya gibi yerlere gittik ama senede bir ancak gidiyoruz. Cennet Mahallesinde çok kalabalık olmayan bir park var, oraya gidiyoruz.”

Katılımcı18, 38: “Tatil günleri dinleniyoruz çok dışarı çıkmıyoruz. Yazın Eminönü’ne gidiyoruz, deniz kenarı yerlere gidiyoruz.”

3.9. Güvenlik Ve İstikrar

Evdeyken ya da evin dışındayken kendinizi güvende hissediyor musunuz?

Camii ve Kur’an kurslarından din hizmeti alan Suriyeli sığınmacılarla yaptığımız mülakatlar sonucunda, katılımcıların büyük çoğunluğunun evinde ve çevresinde kendini rahat ve güvende hissettiği ortaya çıkmıştır. Hatta Suriye’den daha rahat ve güvende olduklarını üstüne basarak dile getirmektedirler. Güvende hissetmeyen kişiler ise; evle alakalı güvenlik problemi olanlar, içinde bulunduğu medeni hal nedeniyle güvende hissetmeyenler, mahalledeki hırsızlık gibi olaylardan dolayı endişe içinde olanlar, dil bilmemeden ve kültüre yabancı olmadan kaynaklı korku taşıyanlardır.

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın göçmenlerle ilgili yapılması planlanan faaliyetlerinden biri de göçmen halka ve yerel halka yönelik düzenlenecek olan eğitim ve konferans faaliyetleridir. Bu faaliyetlerde, göçmen ve yerel halk ile ilgili doğru bilinen yanlışlar doğru şekilde izah edilerek, iki toplumun birbirine karşı geliştirdikleri önyargıları kırma amacı güdülmektedir. Her ne kadar Küçükçekmece özelinde böyle bir eğitim ve konferans faaliyeti henüz icra edilmemiş olsa da, güvenlik ve istikrar konusunda

ciddi mesafe katettirecek bir faaliyettir. Bu faaliyetlerin tabanda yaygınlık kazanmasıyla, göçmenlere yönelik sözlü ve fiili tacizlerin önü daraltılacaktır. Bu da, göçmenlerin topluma dahil olma konusundaki istek ve özgüvenlerini artıracaktır.

EVET	HAYIR
27	6

Tablo 24: Evdeyken ya da evin dışındayken kendinizi güvende hissediyor musunuz?

Katılımcı1, 36: *“İnsanlar Suriye’ye dönün diyorlar. Biz dönmeyi düşünmüyoruz, onun verdiği bir endişe var. Yani evin içinde güvende hissediyoruz. İyi komşularımız da var ama bu sözleri hastaneyi gittiğimde duydum.”*

Katılımcı3, 29: *“Evin kapıları kolay açılabilir, güvenlik demirleri de yok, kendimi evde çok güvende hissetmiyorum.”*

Katılımcı5, 39: *“Korkuyorum. Eşim olmadığı için duyduğum bir güvensizlik var. İnsanlar boşanmış olduğumu bildiği için korkuyorum. Suriyelileri istemedikleri için, her an bizi işten, evden çıkarabilirler diye korkuyorum.”*

Katılımcı6, 44: *“Hırsızlık oluyor, mahalleden korkuyorum.”*

Katılımcı7, 35: *“Evet. Çocuklarımı evde bırakabiliyorum.”*

Katılımcı9, 34: *“Korkuyorum. Dışarıya tek çıkmaya çok alışık değilim. Bir de doğru mu değil mi bilmiyorum ama çok sayıda kötü hatıra dinledim. Türkçe de bilmediğim için kötü bir şey yaşarsam nasıl anlatacağım diye korkuyorum.”*

Katılımcı11, 35: *“Komşularımız iyi, kendimizi güvende hissediyoruz.”*

Katılımcı26, 58: *“Dört sene önce kızım dolandırıldı, bileziklerini aldılar. O yüzden çok güvende hissetmiyoruz.”*

Katılımcı21, 57: *“İlk geldiğimizde çok zorlandık ama şimdi güvende hissediyoruz.”*

Katılımcı24, 57: *“Güven var olmasa kalamazdık.”*

Buraya geldiğinizden beri herhangi bir suçun, soygunun, tacizin mağduru oldunuz mu?

Camii ve Kur’an kurslarından din hizmeti alan Suriyeli sığınmacılarla yaptığımız mülakatlar sonucunda, katılımcıların yarısından fazlası Türkiye’ye geldiklerinden bu yana hiçbir suç, soygun ya da taciz vakası ile karşılaşmazken, katılımcıların 9’u sözlü ya da fiili tacize, hakaret ve soyguna maruz kaldığını ifade etmektedir. Camii

veya Kur'an kurslarında böyle vakıalarla kesinlikle karşılaşmadıklarını da belirtmektedirler.

EVET	HAYIR
9	14

Tablo 25: Buraya geldiğinizden beri herhangi bir suçun, soygunun, tacizin mağduru oldunuz mu?

Katılımcı27, 24: *“Peçe taktığım için biraz olumsuz sözler duydum, onun dışında bir şey yaşamadım.”*

Katılımcı4, 29: *“Ramazan’da iftar için dışarı çıktığımızda bizim askerimiz savaşıyor, bunlar burada diyerek rahatsız etti bizi.”*

Katılımcı5, 39: *“Bir buçuk yıl kadar önce metrobüste bir taciz vakası yaşadı kızım. Tabii bizi taciz vakalarından korumaya çalışanlar da oldu.”*

Katılımcı8, 27: *“Sözlü olarak yaşadım, istenmediğimi hissettim.”*

Katılımcı10, 34: *“Bir adam evime gelip evlenmek istediğini söyledi. Beni iki saatliğine götürmek istediğini söyledi.”*

Katılımcı16, 52: *“Metrobüs durağında sözlü tacizle karşılaştım. Suriyeliler memleketlerini ele geçirecek diye şikayet ediyordu biri.”*

Katılımcı19, 60: *“Oğlumun eşiyle yolda giderken bir kadının bize bağırıp gidin demesi ve küfretmesi dışında bir olay yaşamadım.”*

Katılımcı30, 42: *“İlk geldiğimiz zaman yolda bir olay yaşadım sadece. Suriye’deki ailemle görüntülü konuşurken yolda bana kızan bir adam oldu.”*

Katılımcı18, 38: *“Ben evde yokken eve hırsız girip paramızı çaldı.”*

Buraya geldiğinizden beri ırk, kültür, din ayrımına tabi tutuldunuz mu?

Camii ve Kur'an kurslarından din hizmeti alan Suriyeli sığınmacılarla yaptığımız mülakatlar sonucunda, sadece iki ayrımcılık vakası ile karşılaşmıştır. Bunlardan biri, Suriyeli kadınların Türk kadınlar tarafından kocalarını ellerinden almayla itham etmesidir. Diğer ise direk etnik kimliğe yönelik dışlayıcı bir sözlü saldırıdır. Diğer katılımcılar ise herhangi bir ırk, kültür veya din ayrımına tabi tutulmadıklarını dile getirmişlerdir.

EVET	HAYIR
2	31

Tablo 26: Buraya geldiğinizden beri ırk, kültür, din ayrımına tabi tutuldunuz mu?

Katılımcı5, 39: “Metroda bir kadın bize kocalarını çaldığımızı söyleyip defolun dedi.”

Katılımcı9, 34: “Kızlarımla yürürken iki kadın beni durdurdu ve “siz Suriyeli-siniz ve Suriye’ye dönün” dediler. Türkçe konuşamadığım için onlara cevap veremedim”

3.10. Sivil Katılım

Buradaki haklarınızdan haberdar mısınız? Bu haklardan yararlanabiliyor musunuz?

Camii ve Kur’an kurslarından din hizmeti alan Suriyeli sığınmacılarla yaptığımız mülakatlar sonucunda, katılımcıların büyük çoğunluğunun Türkiye’de kendilerine sunulan imkanlardan haberdar olup, bunları kullandıkları tespit edilmiştir. Haklarını kullanamayanlar daha ziyade Türkiye’ye yeni sığınanlar veya kimliklerini İstanbul’dan çıkaramayıp, kimlikleri faklı illerde gözükenlerdir. Kimlikleri farklı illere kayıtlı olan kişilerin İstanbul’da sağlık, iş, eğitim, seyahat, vb. kamusal hakları bulunmamaktadır. Dolayısıyla özel sağlık kurumlarından hizmet almakta ve çocuklarını okula gönderememektedirler. Bu da en çok muzdarip olunan konudur. Bir diğer konu da vatandaşlık talep edenlerin kimlik çıkarma süreçlerinin oldukça uzun olması ve prosedürler yerine getirilmesine rağmen Türk vatandaşı olamamalarıdır. Sağlık genellikle en çok memnun kalınan kamusal hizmettir. Eğitim konusunda bir takım tikanıkların olduğu bir gerçektir. Özellikle yaşı büyük öğrencilerin buraya geldiklerinde dili ve yazmayı öğrenmeleri için birinci sınıftan başlatılmaları, onların sınıfa adapte olmalarını güç hale getiren bir konudur. Yaş büyüklüğü ve farklı bir dil ve ırka mensubiyet onların sınıf içinde istenmeyen öğrenciler olması için bir ortam yaratabilmektedir. Bu da ailelerin çocuklarını okuldan almaları ile sonuçlanabilmektedir. Çalışma izni olanların; çalışmaları, düzenli maaş almaları ve sigortadan yararlanabilmeleri çok daha rahat olurken, bu izni kimlik, ikamet vs. gerekçelerle çıkaramayanlar enformel sektörün kölesi haline gelmektedirler. Bu durum da çok düşük ücretlerle, çok uzun saatler ça-

lıştırılmalarına, sigortasız çalıştırılmalarına imkan sağlamaktadır. İller arası seyahatlerde de İl ve Göç İdaresi'ne Yol İzin Belgesi ile başvuru yapıp, öyle gidecekleri ikametlere seyahat edebilmektedirler.

Katılımcı1, 36: *"Hayır, değilim. Bence burada bir hakkımız yok. Kendim için bir isteğim yok, çocuklarım okullarını bitirip hayallerine kavuşsun istiyorum."*

Katılımcı28, 31: *"Kimliğimiz Kocaeli'nden olduğu için burada bir hakkımız yok."*

Katılımcı6, 44: *"Sağlık hizmetinden faydalanma hakkımız olduğunu biliyorum başka bir hakkımız varsa da haberdar değilim."*

Katılımcı29, 45: *"Hayır, sadece kızım okula gidiyor. Hastaneye gittiğimde tercüman istiyorum, ama olmuyor. Anlaşıp tedavi olamıyorum."*

Katılımcı11, 35: *"Sağlık ve eğitim hakkımız olduğunu biliyorum."*

Katılımcı12, 36: *"Sağlık ve eğitim hakkımızdan haberdarız."*

Katılımcı20, 18: *"Sigorta ve iş hakkımı biliyorum. Sağlık konusunda da haklarımızdan faydalanıyoruz. İki kardeşim var okuyan bu sene maddi sıkıntılardan dolayı 16 yaşında olan okula gidemedi. Annemin yanındaki küçük kardeşim okula gidiyor."*

Katılımcı19, 60: *"Evet haklarımızı biliyoruz ve kullanıyoruz."*

Katılımcı31, 29: *"Evet. Ben Türk vatandaşı da olmak istiyorum ama onların haber verdiğini söylediler, onu bekliyorum."*

Katılımcı25, 55: *"Vatandaşlık çıktı ama kimliğimiz daha gelmedi. Sağlıkla ilgili haklarımızdan faydalanıyoruz özellikle."*

Katılımcı22, 28: *"Haklarımı bilmiyorum. Hastaneye hiç gitmedim."*

Katılımcı18, 38: *"Kimlikleri Mersin'den olduğu için okula gidemiyorlar. Kızlarım Suriye'den gelirken altı ve dokuzuncu sınıfı bitirmişti ama burada devam edemediler."*

Galiba hastaneye de gidemiyoruz ama ben denemedim.

Buradaki kamusal hizmetlerden yararlanabiliyor musunuz? (Sağlık, eğitim vb.) Nasıl?

Katılımcı1, 36: *"Çocuklarım eğitim alıyor. Sağlık hakkından da yararlanabiliyorum."*

Katılımcı27, 24: *“Hastaneye gidebiliyorum. Türk hastanelerini tercih ediyorum. Çocuklarım henüz okula gitmiyor.”*

Katılımcı2, 38: *“Hastaneye gidiyoruz ama orada bizi çok dinlemiyorlar. Çocuklarım okula gidiyor. Kızılay’dan yardım alıyoruz.”*

Katılımcı5, 39: *“Sağlık açısından Suriye’deki gibi haklarımı kullanabiliyorum. Seyahat konusunda, kimliğimizi aldığımız yerde kalmamız gerekiyor dendi bize. Annem hastalandığında kızlarından biri izin alıp gelebildi, diğerleri gelemedi. Eğitimden daha önce yararlanabiliyorduk şimdi o konuda sıkıntılar var.”*

Katılımcı7,35 : *“Hastanelerden, okullardan yararlanıyoruz.”*

Katılımcı9, 34: *“Burada kendi işimi yapamıyorum, bunu yapmaya hakkım yok. Seyahat hakkım engelleniyor, İstanbul dışına çıkma hakkım yok. İstanbul dışına çıkarsam Suriye’ye gönderilirim. Orada devlet memurluğunu bıraktığım için ceza alırım.”*

Katılımcı10, 34: *“Sağlık ve eğitim hizmetlerinden faydalanabiliyoruz.”*

Katılımcı16, 52: *“Eğitim alıyorum. Doktora çok gitmiyorum. İhtiyacım olunca Suriyeli doktora gidiyorum kendimi daha rahat hissediyorum.”*

Kimliğiniz var mı?

Mülakata katılan bütün katılımcıların kimlikleri bulunmaktadır. Sadece iki kişinin kimliği farklı illerden olup, bunlarla alaka sıkıntılar yaşamaktadır. Türk vatandaşlığı için de on bir kişi başvuruda bulunmuş, bunun sadece ikisi olumlu sonuçlanmıştır. Diğerleri için ise süreç devam etmektedir.

Buraya geldiğinizden bu yana hiç oy kullandınız mı, kaç kere kullandınız?

Oy kullanmak Türk vatandaşı olmayı gerektirmektedir. Türk vatandaşı olan sadece iki kişidir. Onlar da yakın dönemde Türk vatandaşı olduklarından, katılımcıların hiçbirisi Cumhurbaşkanlığı veya yerel seçimlerde oy kullanamamışlardır.

3.11. Dini Mekan Ve Aidiyet

Suriyeli sığınmacılara dini mekan ve aidiyet ile ilgili ilişkiyi ölçen on iki adet soru yöneltilmiştir. Bu sorular ziyaret ettikleri dini mekanlar, Suriye’deki dini mekanlarla ortak yönler ve farklı noktalar, bu mekanlarda yaşanan duygular, dini mekanlarda karşılaşılan insanlardan gelen tepkiler, camii veya vakıflardan alınan yardımlar, dini mekanlarda göçmenlere yönelik yapılan sosyal faaliyetler, din eğitimi faaliyetleri ve

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Suriyeli sığınmacıların topluma entegre olmasındaki rolü ile alakalı sorular sorulmuştur.

Hiç dini bir mekanı ziyaret ettiniz mi?

Bu soruyu yönelttiğimiz katılımcıların çoğu olumlu yanıt vermiştir. Dini mekan ziyareti gerçekleştiremeyenler, genellikle çocukları çok olan ve eşleri izin veremeyen bayan katılımcılardır. Onun dışında pek çoğu Fatih, Sultanahmet, Eyüp Sultan Camii gibi meşhur camiilere ziyaret gerçekleştirmiştir. İstanbul'daki camii ve medreseleri çok beğendiklerini ifade etmektedirler.

Dini mekanların bir topluma aidiyet oluşturma ve o topluma entegre olmadaki rolü çok önemlidir. Yerel toplumun dini, tarihi ve kültürel dokusuna eklemlenmede dini mekanlara gerçekleşen ziyaretlerin de payı vardır. Bu nedenle Küçükçekmece Göç Komisyonu göçmenlere yönelik tarihi ve kültürel gezi faaliyetleri tertip etmekte ve Suriyeli sığınmacıların tarihi, dini ve kültürel dokuya entegre olmalarına katkı sağlamışlardır.

Katılımcı27, 24: *"Sultanahmet'e gittiğimde camide tadilat vardı. Sadece bu camiye geldim dini bir mekân olarak bir de Aksaray'da bir cami ve mezar ziyareti yaptık."*

Katılımcı3, 29: *"Sadece Fatih Camiine gittim. Tek başıma çıkmaktan korkuyorum, eşimle gitmem lazım."*

Katılımcı29, 45: *"Hayır. Götürecek kimse olmayınca gidemem."*

Katılımcı13, 33: *"Evet. Fatih Camii ve Sultanahmet Camiine gittim."*

Katılımcı19, 60: *"Sultanahmet'e, Eyüp Sultan'a gittim."*

Katılımcı31, 29: *"Fatih'e gidiyorum medreseye ve gezmek için. Sultanahmet gibi büyük camilere de gittim."*

Katılımcı21, 46: *"Zaman yok, çok kalabalığız gidemedik."*

Katılımcı17, 35: *"Fatih Camiine gittim. Fatih'te çok akrabamız var, onları ziyaret ederken camiye de gittik."*

EVET	HAYIR
28	5

Tablo 27:Hiç dini bir mekanı ziyaret ettiniz mi?

Ziyaret ettiğiniz dini mekanın Suriye'deki dini mekanlarla ortak yönleri var mı, neler?

Ülkelerinden ayrı düşmüş insanlar, kendi ülkelerindeki sosyo-kültürel dokuya benzer bir doku ile karşılaştıklarında, o mekan ve durumlara karşı ünsiyet duyarlar. Suriye ile Türkiye, Selçuklu ve Osmanlı tarih ve geleneğinden geçmiş, ortak bir sosyo-kültürel mirasa sahip iki ülkedir. Bu da camiilerdeki benzerlikte kendini göstermektedir. Bu mekanlara gelen göçmenler, kendi ülkelerinde yaşadıkları dini tecrübeyi burarlarda da yaşayacak ve bu onları rahatlatacaktır. Nitekim verilen cevaplar da bu minvalde olmuştur. Özellikle Fatih, Sultanahmet vb. camiiler, Şam Emeviyye Camii'ne ve Halep'teki Zekeriyya Ulu Camii'ne benzetilmektedir.

Katılımcı1, 36: *"İlk geldiğimizde Fatih Camiinin yanından geçmiştim orayı ülkemdeki camilere benzettim."*

Katılımcı27, 24: *"Sultanahmet dışarıdan Halep'teki Zekeriyya Camiine ve Emeviyye Camiine çok benziyordu."*

Katılımcı3, 29: *"Halep'te ve Şam'daki Emevi Camiine çok benziyor."*

Katılımcı4, 29: *"Evet, kendimi Suriye'de gibi hissettim, çok benziyor bazı camiler bizim camiilere."*

Katılımcı5, 39: *"Fatih Camiine gittiğim zaman Halep'i hatırlıyorum, Ezher'i hatırlıyorum."*

Katılımcı6, 44: *"Evet, özellikle Fatih Camii Şam Emeviyye Camii'ne çok benziyor."*

Katılımcı8, 27: *"Fatih Camii'ne gittim. Fakat Suriye'de hiç böyle yerleri ziyaret etmedim."*

Katılımcı9, 34: *"Evet. Fatih Camiini Şam Emeviyye Camiine benzetiyorum ona gitmek istiyorum o yüzden."*

Katılımcı11, 35: *"Fatih Camiine her gittiğimde eşime Halep'teki camiye ne kadar benzediğini söylüyorum. Kendimi vatanımda hissediyorum."*

Katılımcı16, 52: *"Evet, özellikle Emeviyye Camii Fatih Camii ile çok benziyor."*

Katılımcı31, 29: *"Evet dini mekanlarımız birbirine çok benziyor ve ülkemi hatırlatıyor."*

Katılımcı22, 28: *“Tam aynı olduğunu söyleyemem. Emevi Camiinde gelen kadınların hepsi örtülüydü. Burada Fatih Camii’ne tesettürlü olmayan kadınlar da geliyor.”*

Katılımcı23, 23: *“Sultanahmet’e, Fatih Camiine gittik. Buradaki camiler daha büyük ve güzel.”*

Katılımcı30, 42: *“Evet. Osmanlı eserleri birbirine benziyor. İnsan gidince rahatlıyor.”*

Bu dini mekanları ziyaret ettiğinizde neler hissediyorsunuz?

Yukarıda da ifade edildiği üzere, bu mekanlara gelen göçmenler kendilerini ülkelerinde hissetmekte ve rahatlamaktadırlar. Bu soruyu yöneltilen cevaplarda farklılık gözlemlenmemiştir.

Katılımcı27, 24: *“Duygulandım. Suriye’deki günlerimi hatırladım.”*

Katılımcı3, 29: *“Çok sevdim, çok rahat hissettim.”*

Katılımcı13, 33: *“Yakınlık ve rahatlık hissediyorum.”*

Katılımcı16, 52: *“Atalarımız bunları nasıl yapmışlar diye hayranlıkla izliyorum. Rahatlıyorum.”*

Katılımcı25, 55: *“Evet, kendimi vatanımda gibi hissediyorum.”*

Katılımcı17, 35: *“Camiilere girdiğimde çok huzurlu hissediyorum kendimi, aynı kendi vatandımdaymışım gibi.”*

Bu mekanlarda karşılaştığınız insanlardan aldığınız tepkiler neler, aynı ortamı paylaştığınız bu insanlara karşı, diğer insanlardan ayrı olarak, bir yakınlık hissediyor musunuz?

Dini mekanlarda olumsuz tepkilerle karşılaşmadıklarını ifade eden katılımcılar, selamlaşma ve gülümseme gibi olumlu tepkiler aldıklarını; fakat bazen, özellikle de 27 Şubat 2020’de 33 Türk askerinin Suriye İdlib’te rejim güçleri tarafından şehit edilmesinden sonra, dini mekanlarda bir takım olumsuz tepkilerle karşılaştığını ifade edenler de olmuştur.

Katılımcı5, 39: *“Bir yakınlık oluyor. Bazen Arapça bilen oluyor. Rahatsız edici bir tavır olmuyor.”*

Katılımcı16, 52: *“Gayet iyi karşılanıyoruz, yakınlık hissediyoruz.”*

Katılımcı19, 60: “*Nikah için camilere gittiğimde kendimi ülkemde hissediyorum.*”

Katılımcı22, 28: “*Genelde güzel tepkiler alıyorduk. Fakat Türkiye çok sayıda şehit verdikten sonra olumsuz şeyler söylendiğini duydum.*”

Herhangi bir camii ya da vakıftan yardım aldınız mı?

Küçükçekmece Cennet Mahallesi’nde bulunan Yavuz Selim Camii Suriyeli göçmenlere kendi vakıflarından aylık erzak veya para yardımı yapmaktadırlar. Vakıf görevlisi ile görüşme sağlayamadığımız için yapılan yardımın tam olarak kapsam ve sayı bilgisine ulaşamadık. Fakat yaptığımız görüşmelerde pek çok katılımcı Yavuz Selim Camii’nden yardım aldıklarını ifade ettiler. Yardım almayanların pek çoğu çalışan veya ekonomik durum itibarıyla kendilerine yetebilen aile ve fertlerdir. Ya da Kızılay’dan yardım alanlardır. Kızılay, kalabalık ailelere kişi başı 100 TL’nin üstünde bir yardım yapmaktadır. Bu yardıma alanların da vakıftan aldıkları yardımlar kesilmektedir. Vakıftan yardım alamasa dahi, Camii imamı ile irtibat halinde olup, ihtiyaç duydukları ev eşya ve araç-gereci imama bildirmekte ve imam da camiide toplananlar ya da cemaatten yapılan eşya yardımları ile ihtiyaçları karşılanmaktadır.

Katılımcı27, 24: “*Evet, Cennet’teki Yavuz Selim Camii’nin vakıftan üç kere aldım.*”

Katılımcı2, 35: “*Yavuz Selim Camiinden yardım aldım.*”

Katılımcı5, 39: “*Burada caminin vakfı yok, cami cemaatinden yardım aldık.*”

Katılımcı8, 27: “*Bir vakıfta Ramazan ayında bir kere yardım almıştık.*”

Katılımcı11, 35: “*Yavuz Selim Camiinden iki üç ayda bir iki sene boyunca yardım aldım.*”

Katılımcı20, 18: “*Fatih hoca (Gazze Camii İmamı) bize yardım etti birkaç kere.*”

Katılımcı19, 60: “*Yavuz Selim Camiinden üç ayda bir yardım alıyoruz. 100 lira veriyorlar.*”

Katılımcı21, 46: “*Yavuz Selim Camiinde birkaç kez para ve erzak yardımı yaptılar.*”

Katılımcı23, 23: “*Fatih hoca (Gazze Camii İmamı) bir ihtiyacımız olup olmadığını sordu ama ben istemedim.*”

Katılımcı30, 42: “Yavuz Selim Camiinden market alışverişi için kart verildi.”

EVET	HAYIR
12	22

Tablo 28:Herhangi bir camii ya da vakıftan yardım aldınız mı?

Camiilerin ya da genel anlamda dini mekanların iftar, yemek, gezi vb. Sosyal faaliyetleri oldu mu size yönelik? Olduysa, içeriği nasıldı?

Küçükçekmece Göç Komisyonu’nun yapmış olduğu sosyal faaliyetler,ikinci bölümde ayrıntı olarak gösterilmiştir. Bu faaliyetlerin sahadaki yansımaları; iftarlar, mukabeleler, geziler ve kandil programlarıdır. Her sene göçmenlere özel iftar programı, kültürel geziler ve din görevlilerinin aktivitelerine göre kaynaştırma programları da yapılmaktadır. Bu programların her biri Suriyeli sığınmacıları yerel toplumla kaynaştırma hedefi olan programlardır. Dolayısıyla Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Göç ve Manevi Hizmetler Daire Başkanlığı İstanbul Göç Koordinatörlüğü ve özelde Küçükçekmece Göç Komisyonunun marifetiyle icra edilen bu faaliyetler, Suriyeli sığınmacıların topluma entegre olmalarına olumlu katkılar sağlamaktadır.

Katılımcı1, 36: “Akşemseddin Camii’ne iftara gitmiştik. Çok kalabalıktı.”

Katılımcı2, 35: “İki sene önce oldu ama sadece çocuklar ve babaları gitti.”

Katılımcı5, 39: “Oluyor gezi ve iftar programları. Arada bir et dağıtımı da oluyor.”

Katılımcı20, 18: “Geçen yıl Ramazan’da iki kere iftara gittim.”

Katılımcı19, 60: “İftarlar yapılıyor, gidiyoruz.”

Katılımcı31, 29: “Evet, iftar programları oluyor, birlikte maça gidiyoruz.”

Katılımcı25, 55: “Kandil gecelerinde program yapılması dışında ve bu mukabele dışında olmadı.”

Katılımcı22, 28: “Hayır. Önceden başka camiye gidiyordum, iki buçuk aydır buraya geliyorum.”

Katılımcı30, 42: “Evet oldu, birkaç kere gittim.”

Katılımcı24, 57: “İki kere Ramazan’da iftara gittik Akşemsettin Camiine.”

Hiç bir Kur’an kursuna gidip, kendiniz ya da çocuğunuz için dini eğitim almak için başvuruda bulundunuz mu?

Bu görüşmelerin bir çoğu öğrenci velileri ile yapıldığı için bu soruya çoğu olumlu yanıt vermiştir. Aynı zamanda Rahman Mescidi gibi Suriyelilerin açtığı dini mekanlara da başvuruda bulunmuşlardır. Fakat hanımlar kendileri için değil de, genelde çocukları için eğitim başvurusunda bulunmuşlardır. Diyanet İşleri Başkanlığı her ne kadar Suriyeli-Türk karma eğitim konusunda teşvikler yapsa da, şu an için Suriyeli sığınmacılar buna dil engeli nedeniyle mesafeli durmaktadırlar. İleride yapılması planlanan faaliyetlerden biri de, Suriyeli sığınmacıların yetişkin kurslarında karma eğitim programlarına katılımlarını sağlamaktır.

Katılımcı1, 36: *“Sadece buraya kızım için geldim.”*

Katılımcı2, 35: *“Oğlum sadece erkek çocuklar için olan bir Kuran kursuna gitti. Kızlarım da gidiyor.”*

Katılımcı3, 29: *“Daha önce Merkez-i Rahme’ye gittim. Kızım burada öğrenci.”*

Katılımcı5, 39: *“Merkez-i Rahme adlı bir kursa Kur’an eğitimi için kayıt yaptırdık kızım için. Suriyelilere ait bir yer.”*

Katılımcı13, 33: *“İki çocuğum da burada Kuran kursuna gidiyor.”*

Katılımcı17, 35: *“Burayı arkadaşşımdan öğrenip geldim.”*

Katılımcı18, 38: *“Kızım üç senedir buradan eğitim alıyor.”*

Bulunduysanız, verilen eğitimden memnun kaldınız mı, memnun kalma ya da kalmama nedenleriniz neler?

Bu soruya katılımcıların hepsi olumlu yanıt vermişler. Sadece Kur’an öğrenmediklerini, aynı zamanda çocuğun yaşına göre ahlaki eğitimin de verildiğini, ana dillerini ve dini bilgilerini bu yolla tazelediklerini ve unutmadıklarını ifade etmektedirler.

Katılımcı1, 36: *“Evet çok memnunum. Arapça okuma yazmayı öğrendiler, Kur’an’ı güzel okumayı da öğreniyorlar.”*

Katılımcı27, 24: *“Memnunum. Kuran okumayı öğreniyor, tecvid, hadis öğreniyor. Hocaları çocukların ilgisini çekiyor.”*

Katılımcı2, 35: *“Evet. Benim için en önemli şey öğreticinin nasıl davrandığıdır. O iyi olunca memnun kalıyorum.”*

Katılımcı28, 31: “Sadece Kur’an dersi almıyorlar, ahlaki açıdan da eğitiliyorlar. Ben aynı şeyi söylesem de bazen etkili olmuyor hocaları söyleyince etkili oluyor.”

Katılımcı8, 27: “Çok memnunum. Çocuğun seviyesine inip eğitim verilebiliyor”

Katılımcı16, 52: “Kuran ve tecvid eğitimi alıyoruz, memnunum.”

Katılımcı18, 38: “Burada çok rahatız ama kızımın Türkçe öğrenmesini de isterim.”

Çocuğunuzun Türk okullarında Türk hocalardan mı, yoksa Kur’an kurslarında Suriyeli hocalardan sadece dini eğitim almalarını mı tercih edersiniz? Neden?

Çocuklarına Kur’an kurslarında dini eğitim aldırın velilerin büyük çoğunluğu ne kendi dillerinden ne de içinde yaşadıkları toplumun yerel dilinden vazgeçebilmektedirler. Bir yandan kendi din, kültür ve dillerini öğrenirken, diğer yandan da Türk okullarından Türkçe ve diğer bilimleri öğrenmelerini istemektedirler. Bu açıdan topluma entegre olmuş gözükmemektedirler. Sadece Arapça eğitim isteyen sadece üç kişidir. Bu kişiler de, ‘bir gün döneceğiz’ düşüncesiyle sosyal yönü zayıf olan ve bu nedenle de yerel halk ile hiçbir temasa girmemiş kişilerdir. Sadece Türkçe öğrenmesini isteyen kişiler de bulunmaktadır. Bunlar da ikisinden birini tercih mantığıyla böyle cevap vermişlerdir. Ya da çocuklarının ikili eğitim ile kafalarının karışabileceği kaygısıyla böyle demiş de olabilirler. Sonuç olarak Suriyeli sığınmacılara göre iki eğitim de farklı bir ihtiyaca cevap olmaktadır.

Katılımcı27, 24: “Öncelikle kendi dilini öğrenmesini isterim ama burada kalırsak tabii Türk okullarında da eğitim almasını isterim.”

Katılımcı2, 35: “İkisini de isterim ama öncelikle Türkçe eğitim önemlidir benim için.”

Katılımcı3, 29: “Kendi ülkemde olsaydım Suriyeli hocalardan eğitim almasını isterdim ama şimdi ikisini de istiyorum.”

Katılımcı5, 39: “İkisini de isterdim. Sadece ben değil, herkes böyle ister. Arapça eğitim olmayınca dil unutuluyor.”

Katılımcı28, 31: “İkisini de isterim. Hem buraya uyum sağlasın hem kendi kültüründen kopmasın.”

Katılımcı16, 44: “Türk okullarına gitmelerini isterim.”

Katılımcı18, 27: “*Şu an daha çok Türkçe öğrenmesini tercih ederim.*”

Katılımcı11, 35: “*Türk okullarında eğitim almalarını tercih ederim. Artık burada yaşıyoruz buna adapte olmaları lazım.*”

Katılımcı12, 36: “*Türk okullarında eğitim almasını tercih ederim.*”

Katılımcı16, 52: “*Suriyeli öğretmenlerle birbirlerini daha iyi anlarlar diye düşünüyorum.*”

Katılımcı14, 37: “*Arap hocalardan Arapça eğitim almasını tercih ederim. Çünkü biz bir gün döneceğiz.*”

TÜRKÇE EĞİTİM	ARAPÇA EĞİTİM	HER İKİSİ DE
5	3	25

Tablo 29: Çocuğunuzun Türk okullarında Türk hocalardan mı, yoksa Kur'an kurslarında Suriyeli hocalardan sadece dini eğitim almalarını mı tercih edersiniz?

Kendinizi buraya ait hissediyor musunuz, yoksa hala misafir olarak mı görüyorsunuz kendinizi, neden?

Bu soruya 17 kişi ‘buradan gönderilme kaygısı’, tekrardan vatana dönme arzusu ve ekonomik korku ve kaygılar nedeniyle kendilerini buraya ait hissetmediklerini, 14 kişi de buraya alıştıklarını, vatan gibi benimsediklerini, burada daha rahat olduklarını ifade ederek buraya ait hissettiklerini dile getirmişlerdir. Genelde buraya kendilerini ait hissetmeyenler, burada ekonomik yönden sıkıntı yaşayan ve düzensiz gelire sahip olan kişilerdir. Sosyal ve iş çevresi iyi olup, dilini geliştirenler çoğunlukla buraya ait hissetmekte ve başka bir ülkeye göç etmeyi düşünmemektedirler.

Katılımcı27, 24: “*Burada kendimi kalıcı olarak düşünmüyorum.*”

Katılımcı2, 35: “*Bir şansım olursa Suriye’ye ailemin yanına dönmek isterim.*”

Katılımcı3, 29: “*Ülkeme geri dönmek isterim, akrabalarım orada.*”

Katılımcı5, 39: “*Kendimi ait hissetmiyorum. Korku yaşıyorum yardım gelecek mi, kirayı ödeyebilecek miyim diye. Hiçbir garantimiz yok.*”

Katılımcı7, 35: “*Ben kendimi buraya ait hissediyorum, geri dönmek istemiyorum.*”

Katılımcı11, 35: “*Kendimi buraya ait hissediyorum dönmeyi düşünmüyorum.*”

Katılımcı12, 36: “Buradan kovulma korkusu yaşıyorum o yüzden bir gün dönmeyi düşünüyorum.”

Katılımcı13, 33: “Kendimi buraya ait hissediyorum.”

Katılımcı15, 67: “Burada rahatım ama vatanım gibi olmaz.”

Katılımcı20, 18: “Evet küçük yaşta geldiğim için kendimi buralı gibi hissediyorum.”

Katılımcı26, 58: “İlk geldiğim zaman çok bunalıyordum burada ama şimdi gitmek istemiyorum.”

Katılımcı14, 37: “Burası vatanım gibi diyemem, ama hamd olsun yaşıyoruz burada.”

Katılımcı19, 60: “Benim isteğim vatanıma dönmek ama çocuklarım dönmek istemiyor.”

Katılımcı31, 29: “Evet, vatandaşlık almak istiyorum. Geçenlerde kapılar açıldı diye haber gelince ailem gitmek istedi ama ben istemedim. Kendi ülkeme de dönmek istemem.”

Katılımcı21, 46: “Burada ne kadar rahat olsam da vatanıma gitmek isterim.”

Katılımcı25, 55: “Rahatım ama kendi memleketimiz gibi olmuyor.”

Katılımcı17, 35: “Vatandaşlık almadığım için kendimi korku içinde hissediyorum. Her an gönderilebilirim gibi geliyor.”

Katılımcı23, 23: “Burada çalışıyor geçiniyoruz bir problem yok ama yine de hasret duyuyoruz vatanımıza.”

Katılımcı30, 42: “Burada rahatım ama ülkenin durumu düzelirse dönmek isterim.”

Katılımcı24, 57: “Evet, altı yılımı burada geçirdim.”

Katılımcı18, 38: “Ben buraya alıştım, ülkeme dönme gibi bir fikrim yok. Burada kalmak isterim.”

EVET	HAYIR
15	18

Tablo 30: Kendinizi buraya ait hissediyor musunuz?

Yakın ya da uzak gelecekte ülkenize ya da başka bir ülkeye göç etmeyi düşünüyor musunuz? Neden?

Bu soruya da çoğu katılımcı kendi ülkesine ya da başka bir ülkeye göç etmeyi düşünmedikleri cevabını vermişlerdir. İç savaş sona erdikten sonra dönmeyi düşünenler olduğu gibi, geri dönmeyi düşünmeyenler de vardır. Burada düzen kurduktan sonra orada da dönmeyi arzuladıkları aile fertleri ve kişiler yoksa, ülkelerine dönme motivasyonları kırılmaktadır. Başka bir ülkeye gidip, aynı mücadeleyi vermek, yeni dil ve kültürü öğrenmek de zor gelmektedir. Bundan dolayı da Türkiye’deki yaşam koşullarını iyileştirmek adına gayret sarfetmek daha zahmetsiz gözükmektedir.

Katılımcı27, 24: “Emniyet sağlanırsa dönmeyi istiyorum çünkü ailem orada.”

Katılımcı2, 35: “Savaş biter de her şey düzelirse kendi ülkeme gitmek isterim.”

Katılımcı5, 39: “Düşünmüyorum. Yine burada olmak istiyorum ama daha iyi imkanlarda yaşamak istiyorum. Suriye’de savaş bitse de gidecek evim yok. Başka bir ülkeye adapte olmak zor, dil öğrenmek zor. Kızım başka bir ülkeye gitmek istiyor ama ben din ve dil farkından dolayı istemiyorum.”

Katılımcı6, 44: “Gitmek isterim ama yapabileceğimi sanmıyorum.”

Katılımcı9, 34: “Ailem orada, eşimin ailesi orada. Bir gün dönmek istiyorum. Zaten savaş bitince gönderileceğimizi düşünüyorum.”

Katılımcı20, 18: “Türkiye’nin bizim için yaptıkları çok önemli gitmek istemem.”

Katılımcı21, 46: “Rahat bir şekilde izinle gitmek isterim ama yasal olmayan yollarla gitmek istemem. Burada geçinmekte çok zorlanıyorum tek sorunun o.”

EVET	HAYIR
13	20

Tablo 31: Yakın ya da uzak gelecekte ülkenize ya da başka bir ülkeye göç etmeyi düşünüyor musunuz?

Dini ve Resmi bir kurum olarak Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan talep ve beklentileriniz neler?

Bu soruya yanıt verenlerin çoğu bir talepleri olmadıklarını ifade etmektedirler. Talepleri olanlar ise, Suriye’de dini tedrisat eğitimi alıp, burada iş ve maaş olanaklarına kavuşmak, dil, meslek ve dini eğitim kurslarının açılması ve çocuklarının eğitimi ile ilgili taleplerdir. Katılımcıların pek çoğu Diyanet İşleri Başkanlığı’nı ve faaliyet alanlarını bilmemektedir.

Katılımcı2, 35: “Çocuklarımın okuması ve maddi yardım dışında bir şey istemiyorum.”

Katılımcı5, 39: “Resmi ve maaşlı bir şekilde çalışmak istiyorum.”

Katılımcı9, 34: “Yardım değil ama iş imkânı oluşturulmasını isterim. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın yaptıklarından çok haberdar değilim.”

Katılımcı20, 18: “İş ve sigorta konusunun düzelmesini isterim kendi adıma.”

Katılımcı16, 52: “Suriyelilere yönelik kurslar okullar açılmasını isterim.”

Katılımcı19, 60: “Türkçe dil kursları ve hem çocuklar hem büyükler için Kuran kursları açılmasını istiyorum.”

Katılımcı31, 29: “Suriyeli hocalarımızın önlerinin açılmasını isterim.”

Katılımcı30, 42: “Burada mesleklerimize devam edebilmeyi isterim.”

Katılımcı24, 57: “Türkçe öğrenmek bizim için çok önemli, daha çok dil kursu açılabilir.”

Katılımcı18, 38: “İlk temennim çocuğumun eğitimidir. İkinci olarak buraya misafir olarak gelen insanları savaş tamamen bitene kadar geri göndermesinler.”

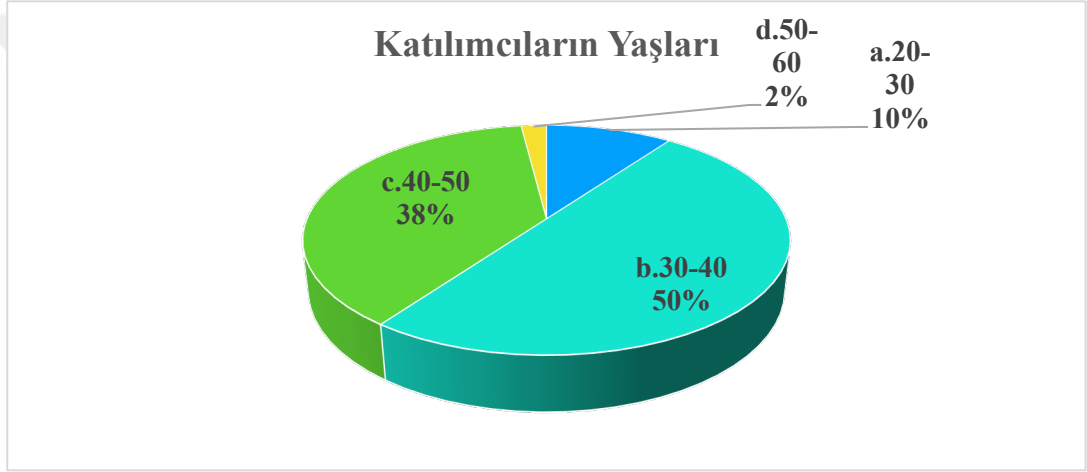
4. DİN GÖREVLİLERİNE YÖNELİK “SURIYELİ ALGISI” KABUL ARAŞTIRMASI BULGULARI

Çalışmanın konusu entegrasyon olduğu için, uyum ve kabul karşılıklı olarak incelenmesi icap etmektedir. Bu nedenle de Din görevlileri ile Suriyeli Algısını ölçmek adına yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Şimdi de bu görüşmelere katılan din görevlisi katılımcıların cinsiyet, yaş, meslek, eğitim gibi sosyo-demografik özelliklerine bakmaya, sonrasında da Suriyeli sığınmacılarla ilgili yöneltilen sorulara verilen cevapları grafikler üzerinden analiz etmeye ve yorumlamaya çalışalım.

Küçükçekmece Müftülüğü’nde 2019-2020 yılı itibarıyla bir şube müdürü, 5 vaiz, 8 memur, 99 imam hatip, 48 müezzin, 115 Kur’an kursu öğreticisi görev yapmaktadır. Bunların içinden görüşmeyi kabul eden 50 adet din görevlisi seçilmiştir. 50 adet Din Görevlisi ile yaptığımız yapılandırılmış görüşmenin 25 tanesini bayan katılımcılar, 25 tanesini de erkek katılımcılar oluşturmaktadır.

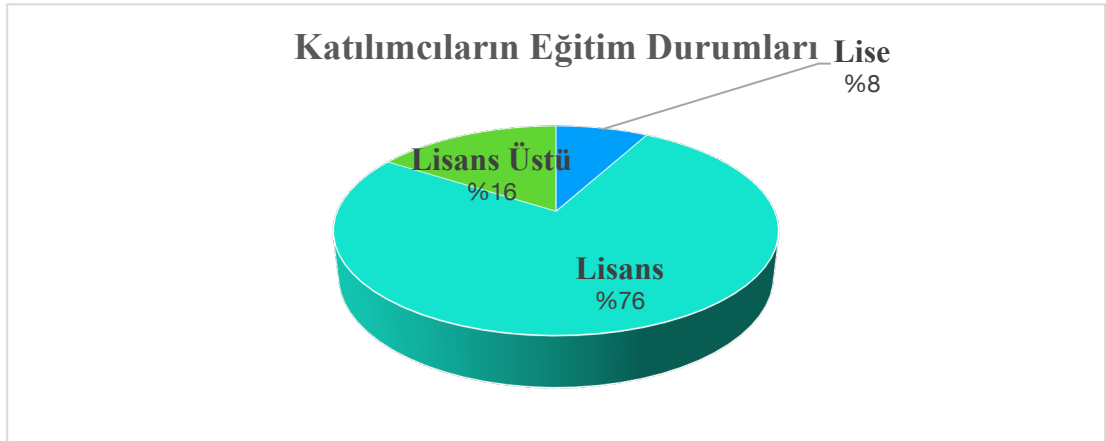

Grafik 1: Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

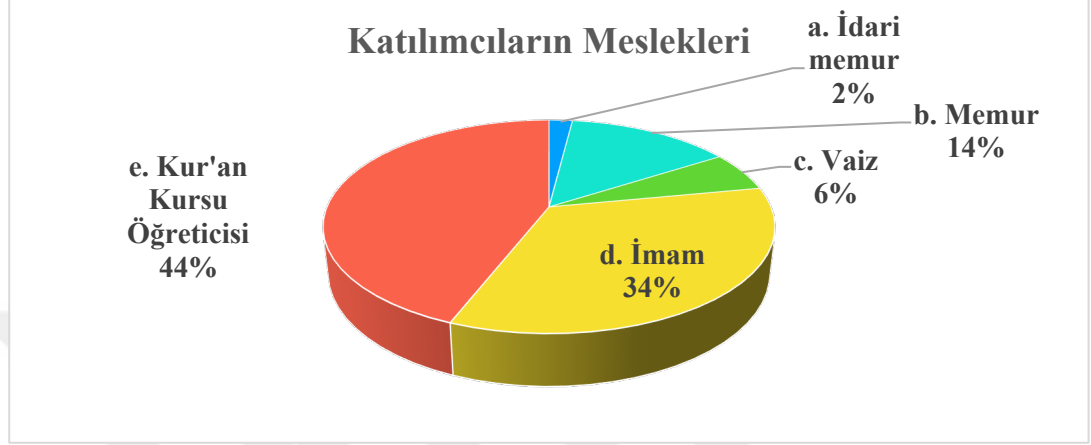
Grafik 2: Katılımcıların Yaşları

Din görevlisi katılımcıların yarısı 30-40 yaş aralığında bulunmaktadır. Bunu % 38 ile 40-50 arası yaş aralığı takip etmektedir. Dolayısıyla araştırmamız yoğunluklu olarak 30 ile 50 yaş aralığı arasındadır.

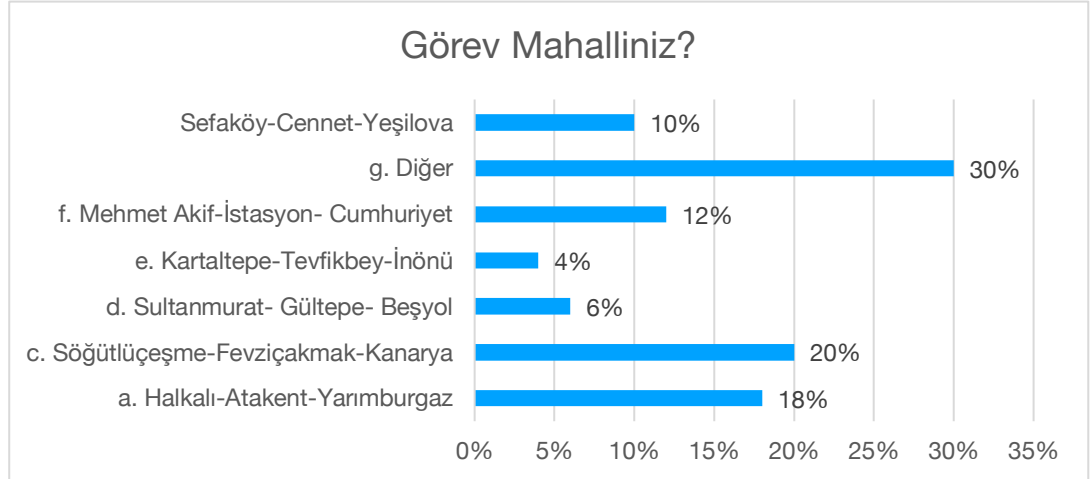
Grafik 3: Katılımcıların Eğitim Durumları

Din görevlisi katılımcıların eğitim durumu, % 76 oranında Üniversite mezunu, % 16 oranında lisansüstü mezunu, % 8 oranında lise mezunudur. Dolayısıyla görüşmelerimizin çoğunluğu lisans ve üstü mezun olanlar oluşturmaktadır.

Grafik 4: Katılımcıların Meslekleri

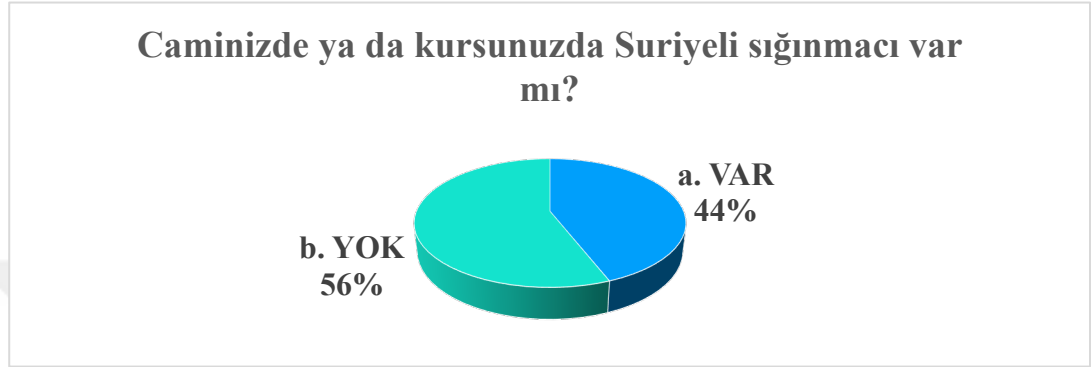
Din görevlisi katılımcıların büyük çoğunluğu % 44 oranla Kur'an Kursu öğreticisi, % 34 oranla imamlar, % 14 Müftülükte çalışan daire memurları, % 6 oranında vaizler ve % 2 oranında da idari memurlar oluşturmaktadır. Müftülük personeli de çalışmaya dahil edilmiştir. Zira karar alma ve yürütme mekanizmaları da, en az sahada aktif çalışma kadar önemlidir.

Grafik 5: Katılımcıların Görev Mahalleri

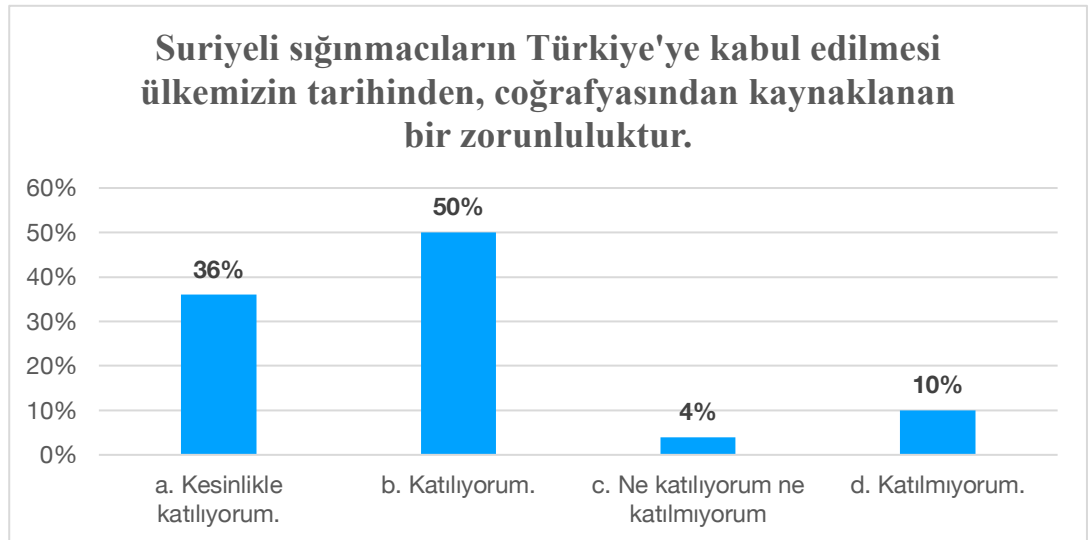
Katılımcıların görev mahalleri; % 20 oranla Söğütluçeşme-Fevziçakmak ve Kanarya mahallelerinde, % 18 oranla Halkalı-Atakent ve Yarımburgaz mahallelerinde, % 12 oranında Mehmet Akif- İstasyon ve Cumhuriyet mahallelerinde, % 10

oranında Sefaköy-Cennet ve Yeşilova mahallelerinde, % 6 oranında Sultanmurat-Gültepe ve Beşyol mahallelerinde, % 4 oranında Kartaltepe-Tevfikbey ve İnönü mahallelerinde ve % 30 en büyük oranla da diğer seçeneği olan Atatürk-Fatih-Kemalpaşa ve Yenimahalle’rinde din hizmeti vermektedirler.

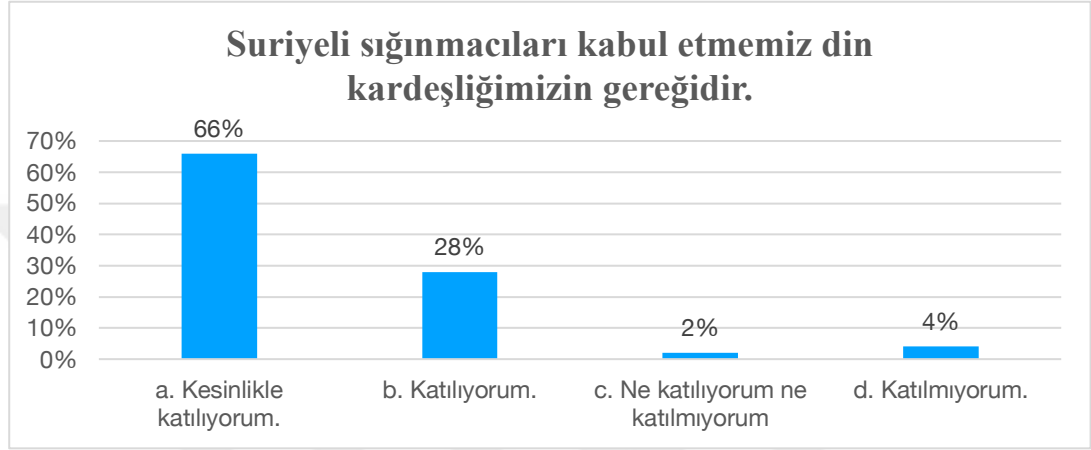
Grafik 6: Camiinizde veya kursunuzda Suriyeli sığınmacı varmı?

Küçükçekmece Müftülüğü’nde din hizmeti veren katılımcıların % 56 oranında cami veya kursunda Suriyeli öğrenci veya Suriyeli cemaati bulunmazken, % 44 oranında Suriyeli sığınmacıya hizmet vermektedir. Çalışmanın ideali, yoğunluklu olarak görev mahallinde Suriyeli sığınmacısı bulunan kişilere bu yapılmış görüşmeyi uygulamak iken; gönüllü katılımcı bulunmaması nedeniyle çerçeveyi genişletmek durumunda kalınmıştır.

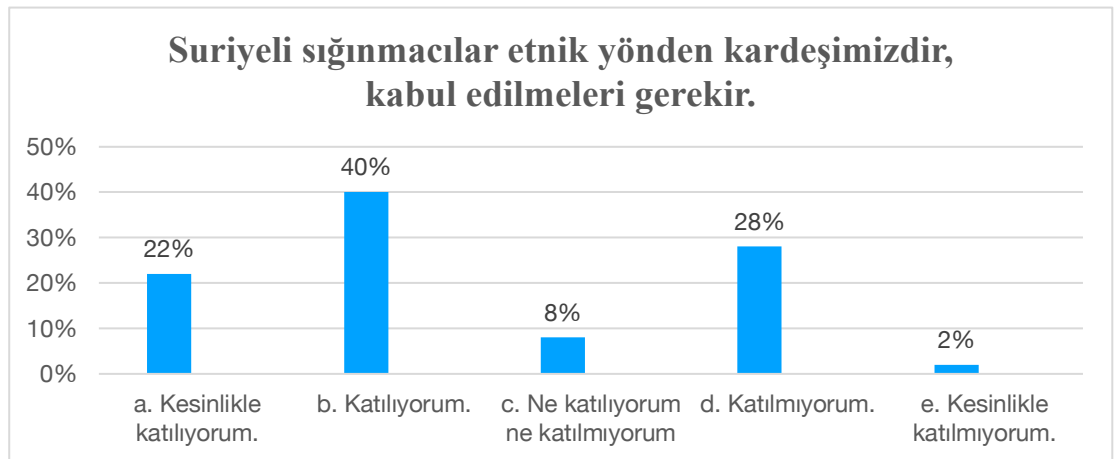
Grafik 7: “Suriyeli sığınmacıların Türkiye’ye kabul edilmesi ülkemizin tarihinden, coğrafyasından kaynaklanan bir zorunluluktur.”

Katılımcılar bu soruya % 50 oranla “katılıyorum” cevabı, % 36 oranla “kesinlikle katılıyorum” şeklinde cevap verirken, % 4 çekimser, % 10 oranla da “katılmıyorum” cevabı vermişlerdir. Dolayısıyla katılımcıların büyük çoğunluğu % 86 oranla Suriyeli sığınmacıların Türkiye’ye kabul edilmesini tarihimiz ve coğrafyamızdan kaynaklı bir zorunluluk olarak görmektedirler.

Grafik 8: “Suriyeli sığınmacıları kabul etmemiz din kardeşliğimizin gereğidir.”

Bu soruya katılımcılar % 66 oranında “kesinlikle katılıyorum”, % 28 oranında “katılıyorum” derken, % 2 oranında çekimser, % 4 oranında da “katılmıyorum” şeklinde cevap vermişlerdir. Dolayısıyla katılımcıların % 94’ü Suriyeli sığınmacıların din bağı nedeniyle kabul edilmeleri gerektiğini düşünmektedir.

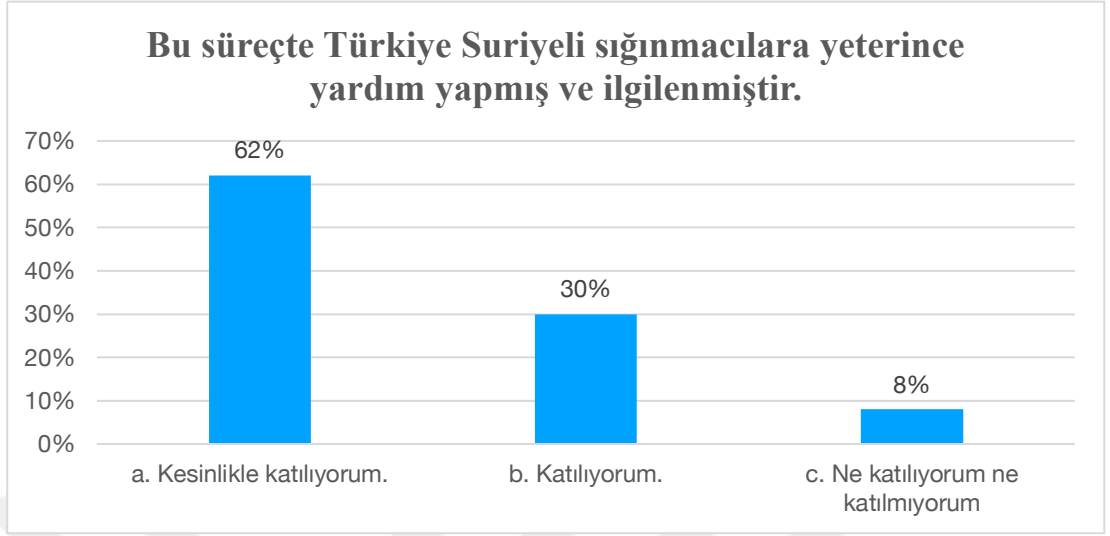
Grafik 9: “Suriyeli sığınmacılar etnik yönden kardeşimizdir, kabul edilmeleri gerekir.”

Bu soruya % 22 oranında “kesinlikle katılıyorum”, % 40 oranında “katılıyorum” cevabı verilirken, % 8 oranında çekimser, % 28 “katılmıyorum”, % 2 de “kesinlikle katılmıyorum” cevabı vermiştir. Dolayısıyla Suriyeli sığınmacılarla etnik kardeşliğimiz olduğunu düşünen oranı % 62 ile en yüksek orandır. Din kardeşliği oranına nazaran daha düşük bir oran olması, din bağının kabulde daha etkili olduğunu göstermektedir. Suriyeliler etnik kardeşliğimiz de muhtemelen Osmanlı geçmişimize dayanmaktadır.

Grafik 10: "Suriyeli sığınmacıların dinine, diline, etnik durumuna bakılmaksızın kabul edilmesi insanlık görevimizdir."

Bu soruya katılımcılar % 38 oranında “kesinlikle katılıyorum”, % 50 oranında “katılıyorum” cevabı verirken, % 12 oranında da çekimser cevap verilmiştir. Dolayısıyla katılımcılar % 88 oranında Suriyelilerin kabulünün insanlığın bir gereği olduğunu düşünmektedir. O zaman yukarıdaki soruda geçen din ve etnik kardeşlik bağı da hükümsüz kalmaktadır. Katılımcıların çoğu, Suriyelileri topraklarımıza kabulün insanlığın bir gereği olduğunu düşünmektedir.

Grafik 11: “Bu süreçte Türkiye Suriyeli sığınmacılara yeterince yardım yapmış ve ilgilenmiştir.”

Bu soruya % 62 oranında “kesinlikle katılıyorum”, % 30 oranında da “katılıyorum” cevabı verilirken, % 8 oranında da çekimser cevap verilmiştir. Dolayısıyla % 92 oranında katılımcılar Türkiye’nin Suriyeli sığınmacılara yeterli yardım ve desteği sunduğunu düşünmektedir.

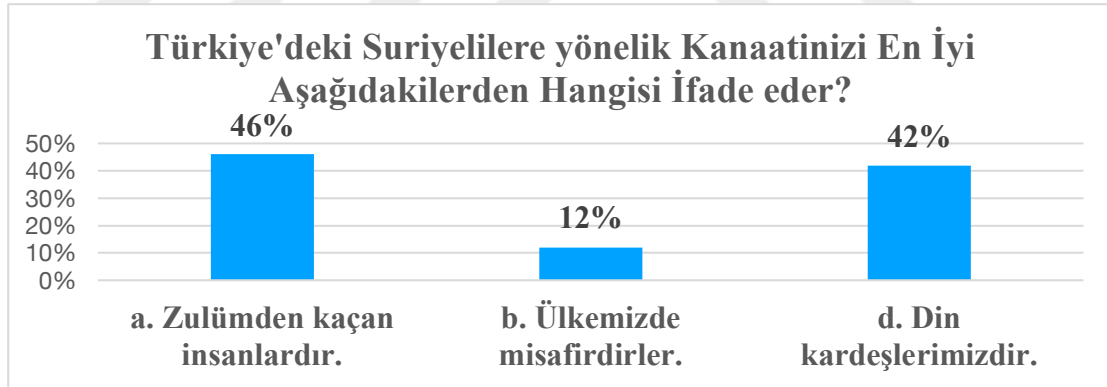
Grafik 12: “Bu durum Suriye’nin iç işidir, sığınmacıların kabul edilmemesi gerekir.”

Bu soruya katılımcıların % 2 si “katılıyorum”, % 6’sı çekimser cevap verirken, % 60 “katılmıyorum”, % 32 de “kesinlikle katılmıyorum” şeklinde cevaplandırmıştır. Dolayısıyla katılımcılar Suriye’deki iç savaşın Türkiye’yi ilgilendirmediği ve sadece Suriye’nin iç meselesi olduğu düşüncesine % 92 oranla katılmamaktadırlar.

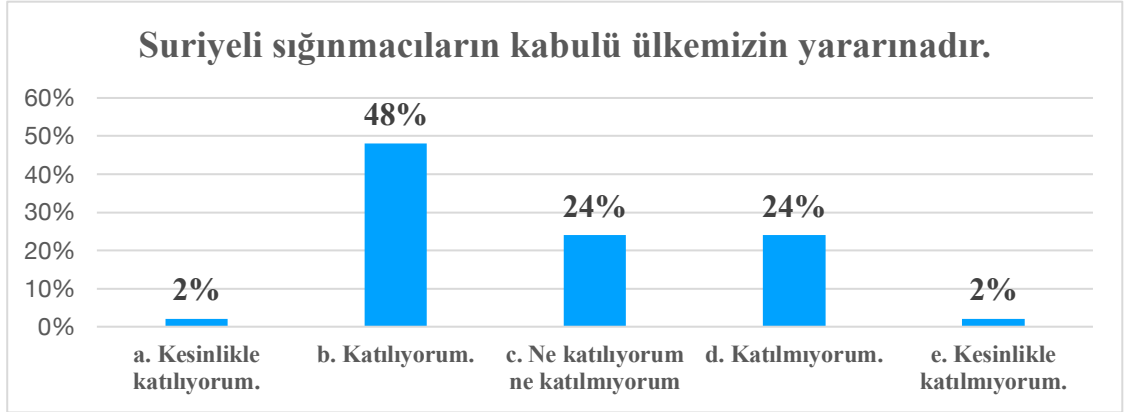
Grafik 13: "Suriyeli sığınmacılar bizi ilgilendirmez, uzak durulmalıdır"

Bu soruya katılımcıların % 4'ü katılıyorum, % 2'si çekimser, % 46'sı "katılmıyorum", % 48'i ise "kesinlikle katılmıyorum" cevabı vermişlerdir. Dolayısıyla katılımcıların % 94'ü, Suriyeli sığınmacıların ilgi alanımızda olan bir mevzu olduğunu düşünmektedir. Gerek dini, gerek etnik, gerek coğrafik, gerek de insani saiklerle bizi ilgilendiren ve dışında kalmamızın mümkün olmadığı bir mesele olduğu düşünülmektedir.

Grafik 14: "Türkiye'deki Suriyelilere yönelik Kanaatinizi en iyi hangisi ifade eder?"

Suriyelilere yönelik kanaatin ifadesi sorusuna katılımcıların % 46'sı "zulümden kaçan insanlardır" şeklinde, % 12'si "Ülkemizde misafirdirler" şeklinde, % 42'si ise "din kardeşlerimizdir" şeklinde cevap vermişlerdir. Dolayısıyla katılımcıların çoğu sığınmacıları; dini kimliğine değil, "mazlum insanlar" olarak insani kimliklerine göre yorumlamaktadırlar. Sadece din kardeşlerimiz olduğunu düşünenler de % 42'lik oranla ona yakın bir rakamdır. Suriyeli sığınmacıları geçici birer misafir olarak görenler ise, % 12'lik azınlığı oluşturmaktadırlar.

Grafik 15: “Suriyeli sığınmacıların kabulü ülkemizin yararınadır.”

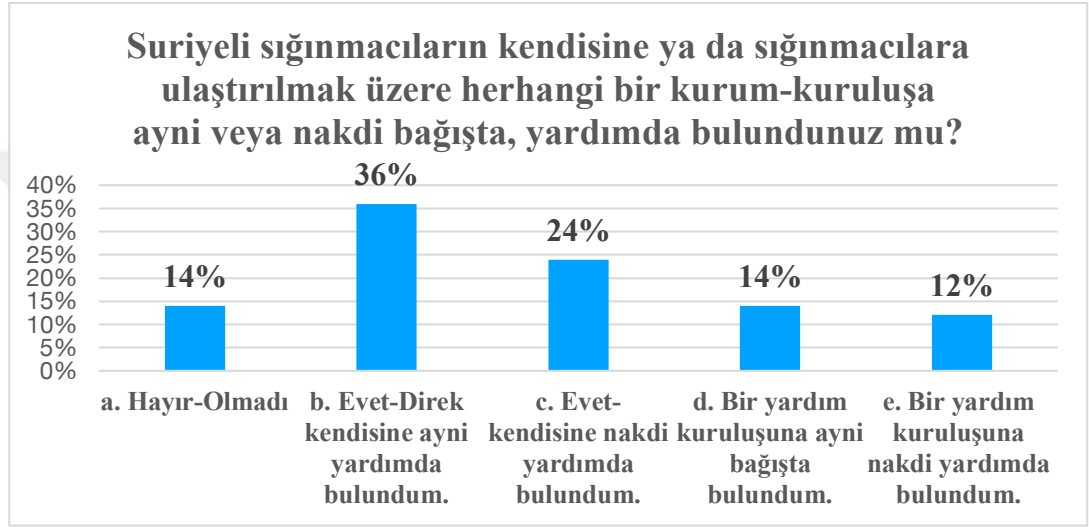
Suriyeli sığınmacıların kabulünün ülkemizin yararına olup olmadığı ile ilgili bu soruya katılımcıların % 2’si “kesinlikle katılıyorum” cevabı verirken, % 48’i “katılıyorum” cevabı vermişlerdir. Çekimser kalanların oranı, diğer sorulara nazaran % 24 oranla fazla gözükmektedir. “Katılmıyorum” şeklinde cevap verenler ise % 24, kesinlikle katılmıyorum” şeklinde cevap verenler % 2 oranındadır. Dolayısıyla araştırmaya katılan katılımcıların % 50’si Suriyeli sığınmacıların ülkemize yarar sağladığı kanaatindedir. Çekimser kalan % 24’lük kesimin Suriyeli sığınmacıların bazı yönlerden zarara yol açtığı, bazı yönlerden de yarar sağladığı düşüncesine sahip olmaları muhtemel gözükmektedir. % 26’lık oran da Suriyeli sığınmacıların ülkemizin zararına olduklarını düşünmektedirler.

Grafik 16: “Bu kadar sığınmacıya bakılması Türkiye’nin ekonomisine zarar vermektedir.”

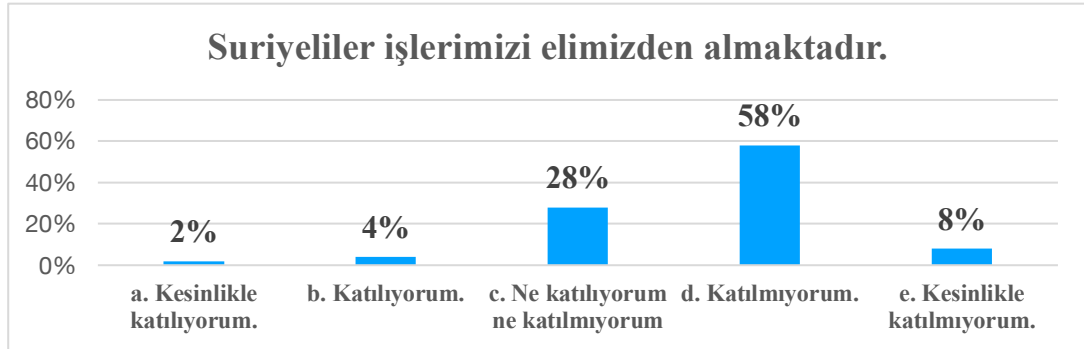
Suriyeli sığınmacıların Türkiye ekonomisine etkisi ile ilgili olan bu soruya katılımcıların % 4’ü “kesinlikle katılıyorum” şeklinde cevap verirken, % 22’si “katılıyorum” şeklinde cevap vermişlerdir. Katılımcıların % 26’sı çekimser kalırken, % 44’ü

“katılmıyorum”, % 4’ü ise “kesinlikle katılmıyorum” şeklinde cevap vermiştir. Bu durumda katılımcıların % 48’i Suriyeli sığınmacıların Türkiye ekonomisine zarar vermediğini, % 26’sı hem zarar hem fayda sağladığı, ya da fayda veya zarar noktasında iki ihtimalin hangisinin daha ağır geldiği konusunda bir karara varamadıklarını, % 26’lık kesim ise Suriyeli sığınmacıların Türkiye ekonomisine zarar verdiğini düşünmektedirler.

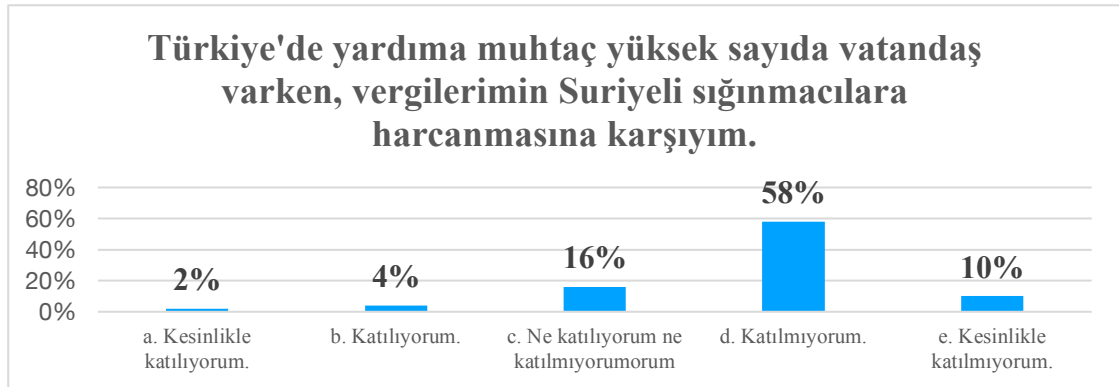
Grafik 17: “Suriyeli sığınmacıların kendisine ya da herhangi bir kurum ya da kuruluşa aynı veya nakdi yardımda bulundunuz mu?”

Suriyeli sığınmacılara yapılan yardımlarla ilgili olan bu soruya katılımcıların % 14’ü hiç yardım yapmazken, % 36’sı kendisine aynı yardımda, % 24’ü kendisine nakdi yardımda, % 14’ü bir yardım kuruluşuna aynı yardımda, % 12’si ise bir yardım kuruluşuna nakdi yardımda bulunmuştur. Dolayısıyla tanıdığı Suriyelilere direk temas eden % 36’sı aynı, % 24’ü nakdi yardım ile en fazla olan orandır. Buna göre toplamda katılımcıların % 60’ı Suriyeli sığınmacıların hayatına temas etmiştir. Suriyelilerle temas etmeyen % 40’lık kesimin de % 26’sı da aynı veya nakdi yardımda bulunarak destek olmuşlardır. Hiçbir şekilde yardım ve destek sağlamayanların oranı % 14 ile en az olan orandır.

Grafik 18: “Suriyeliler işlerimizi elimizden almaktadır.”

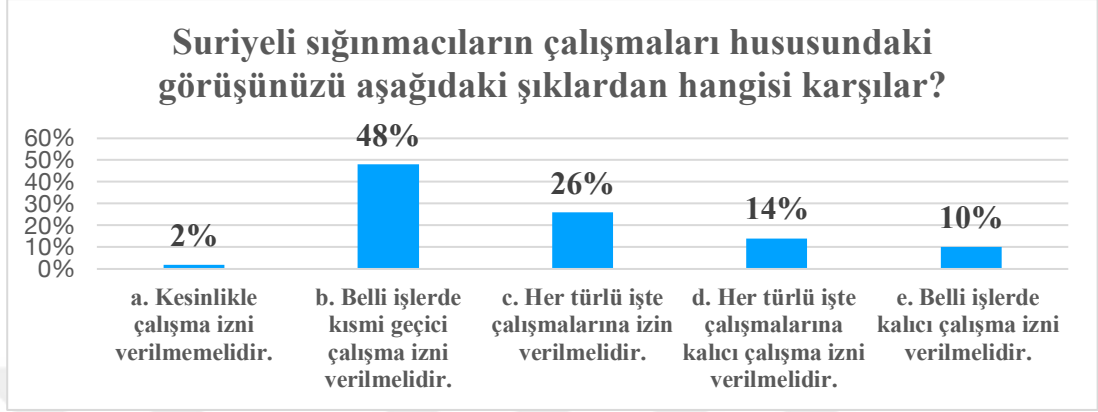
Suriyelilerin işsizliğe etkisi ile ilgili olan bu soruya % 2’si “kesinlikle katılıyorum” şeklinde, % 4’ü “katılıyorum” şeklinde cevap verirken, % 28’i çekimser kalmıştır. % 58’i “katılmıyorum” şeklinde cevap verirken, % 8’i ise “kesinlikle katılmıyorum” şeklinde cevap vermişlerdir. Dolayısıyla katılımcıların % 66’sı Suriyelilerin işsizliği artırdığı görüşüne inanmamaktadır. Ekonomi ile ilgili sorulara çekimser cevap verenler, muhtemelen bu soruya da çekimser cevap vermişlerdir. % 28’lik oran ile diğer sorulara nazaran biraz daha fazla bir çekimser oran vardır. % 6’lık kesim ise, Suriyeli sığınmacıların işsizliği artırdığını düşünmektedir.

Grafik 19: “Türkiye’de yardıma muhtaç yüksek sayıda vatandaş varken, vergilerimin Suriyeli sığınmacılara harcanmasına karşıyım.”

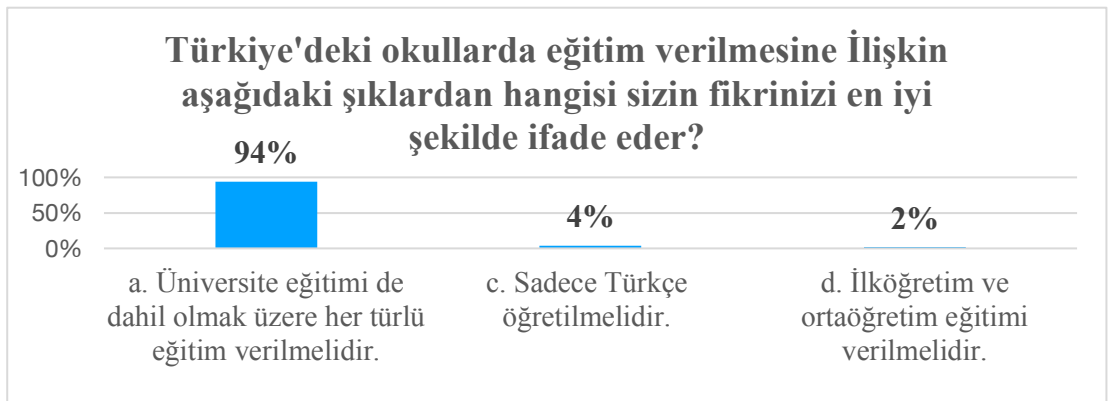
Bu soru, devletin Suriyeli sığınmacılara Kızılay, sosyal yardımlaşma vb. kurumlarında önceliğin Türk vatandaşlar mı, yoksa etnik kimliğine bakılmaksızın ihtiyaç durumlarına göre mi öncelik tanınacağı sorusudur. Vergilerinin Suriyelilere harcanmasına karşı olanlar % 6 iken, çekimser kalanlar % 16’dır. “Katılmıyorum” diyenler % 58 iken, “kesinlikle katılmıyorum” diyenler % 10’dur. Dolayısıyla % 68’lik bir oran

bu düşünceye karşıt cevap vermiştir. Yani devletin insanlara vatandaşlık kriterine göre değil, muhtaçlık seviyesine göre tasarruf yapmasına salık vermektedirler.

Grafik 20: “Suriyeli sığınmacıların çalışmaları hususundaki görüşünüz?”

Suriyeli sığınmacıların çalışması ile ilgili olan bu soruya katılımcıların % 2’si “kesinlikle çalışma izni verilmemelidir” şeklinde cevap verirken, % 48’i “belli işlerde kısmi geçici çalışma izni verilmelidir” şeklinde cevap vermişlerdir. Katılımcıların % 26’sı “her türlü işte çalışmalarına izin verilmelidir” derken, % 14’ü “her türlü işte çalışmalarına kalıcı çalışma izni verilmelidir” şeklinde cevaplarırken, % 10 ise “belli işlerde kalıcı çalışma izni verilmelidir” şeklinde cevaplamışlardır. Dolayısıyla % 48’lik kesim, Suriyelilere çalışma izninin geçici ve bazı işlerle sınırlandırılması gerektiği kanaatine sahiptir. Suriyeli sığınmacıların her türlü işte çalışmalarında sakınca görmeyenler ise, % 40 oranındadır. Suriyelilerin belirli işlerde çalışması görüşüne sahip olanlar, % 58 ile en yüksek orandır. Çalışma izni konusunda da verilmemesini savunanalar % 2 iken, geçici çalışma izni verilmesini savunanlar % 74, kalıcı çalışma izni verilsin diyenler de % 24’tür. Dolayısıyla katılımcıların çoğunluğu, Suriyeli sığınmacıların belirli işlerde geçici çalışma izni ile çalışması kanaatine sahiptir.

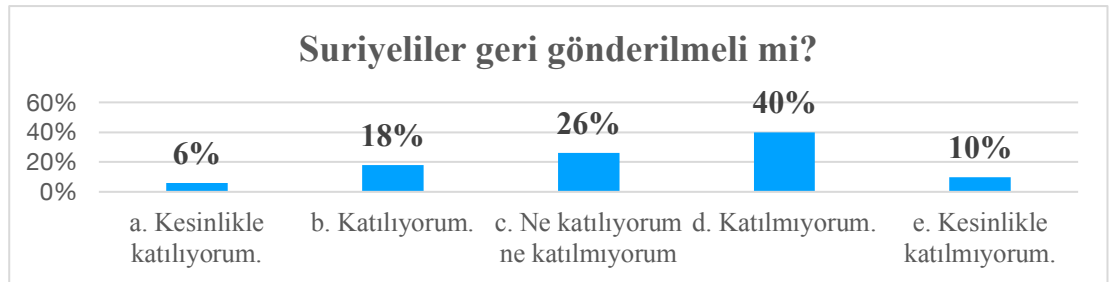
Grafik 21: “Suriyeli sığınmacılara Türkiye’de eğitim verilmesine ilişkin fikriniz?”

Suriyeli sığınmacılara sunulan eğitim hizmetinin içeriği ile ilgili olan bu soruya katılımcıların % 94’ü “üniversite eğitimi de dahil olmak üzere her türlü eğitim verilmelidir” şeklinde cevaplarırken, % 4’ü “Sadece Türkçe öğretilmelidir” derken, % 2’si de “ilköğretim ve ortaöğretim eğitimi verilmelidir” şeklinde cevaplamıştır. İşle alakalı belirli alanlarda kısmi istihdam istenirken, eğitim konusunda geniş yelpazede eğitim verilmesinin istenmesinde bir çelişki olduğu görülmektedir. Suriyeli sığınmacılar bir taraftan belli alanlarda eğitilir ve uzmanlaşırken, diğer taraftan çalışma hakları sağlanamaz ya da kısmi olarak sağlanırsa, bunun ne anlamı olacaktır?

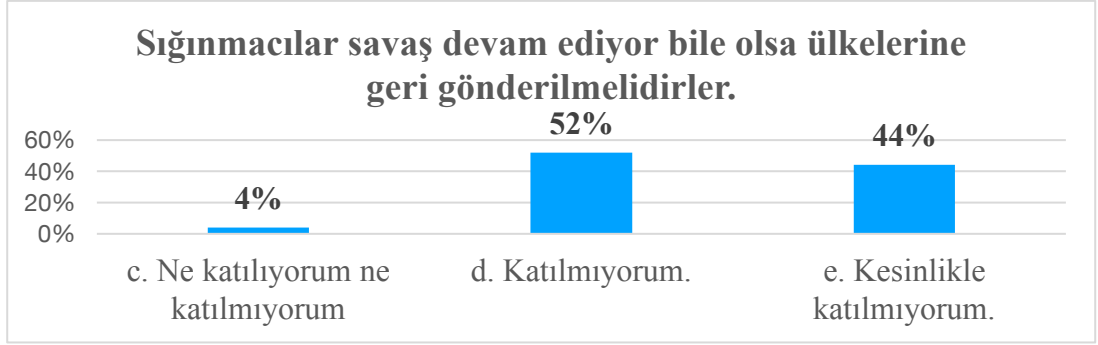
Grafik 22: “Suriyeliler ile kültürel olarak aynı olduğumuzu düşünüyorum.”

Suriyeliler ile kültürel olarak ilişkimizi sorgulayan bu soruya katılımcıların % 6’sı “kesinlikle katılıyorum” şeklinde, % 20’si “katılıyorum” şeklinde, % 20’si de çekimser şekilde yanıtlamışlardır. % 46’sı ise katılmadığını, % 8’i ise “kesinlikle katılmadığımı ifade etmiştir. Dolayısıyla % 54’lük kesim Suriyeliler ile kültürümüzün farklı olduğunu düşünmektedir. % 20’si çekimser kalırken, % 26’sı aynı kültüre sahip olduğumuzu düşünmektedir. Katılımcılar aynı din ve aynı coğrafyayı paylaşıyor olsak da, kültürel olarak farklı iki toplum olduğumuzu düşünmektedirler.

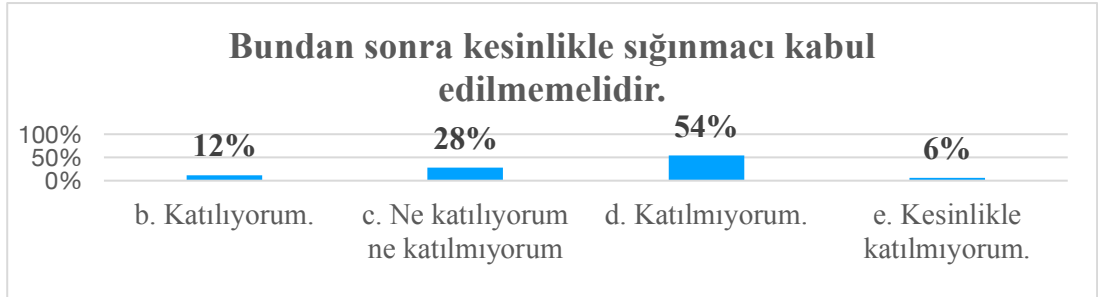
Grafik 23: “Suriyeliler geri gönderilmeli mi?”

Suriyeli sığınmacılar ülkelerine geri gönderilmeli mi? Sorusuna katılımcıların % 6'sı “kesinlikle katılıyorum” cevabı verirken, % 18'i “katılıyorum” cevabı vermiştir. % 26'sı çekimser kalırken, % 40'ı “katılmıyorum” şeklinde, % 10'u da “kesinlikle katılıyorum” şeklinde yanıtlamıştır. Dolayısıyla katılımcıların % 50'si Suriyelilerin geri gönderilmelerine sıcak bakmamakta, % 26'sı ise çekimser bakmakta, % 24'ü ise gönderilmeleri kanaati taşımaktadır. Bu soru savaş bittikten sonra ya da savaş devam ederken gibi bir kayıt taşımadığı için hangi zamana atıf yapıldığı açık değildir. Savaş bittikten sonra mı gönderilmelidirler, yoksa savaş devam etmesine rağmen yine de gönderilmeli midirler? Bunun cevabı ilerleyen sorularda alınacaktır. Yine katılımcıların yarısı Suriyeli sığınmacıların Türkiye'den gönderilmelerine sıcak bakmamaktadır.

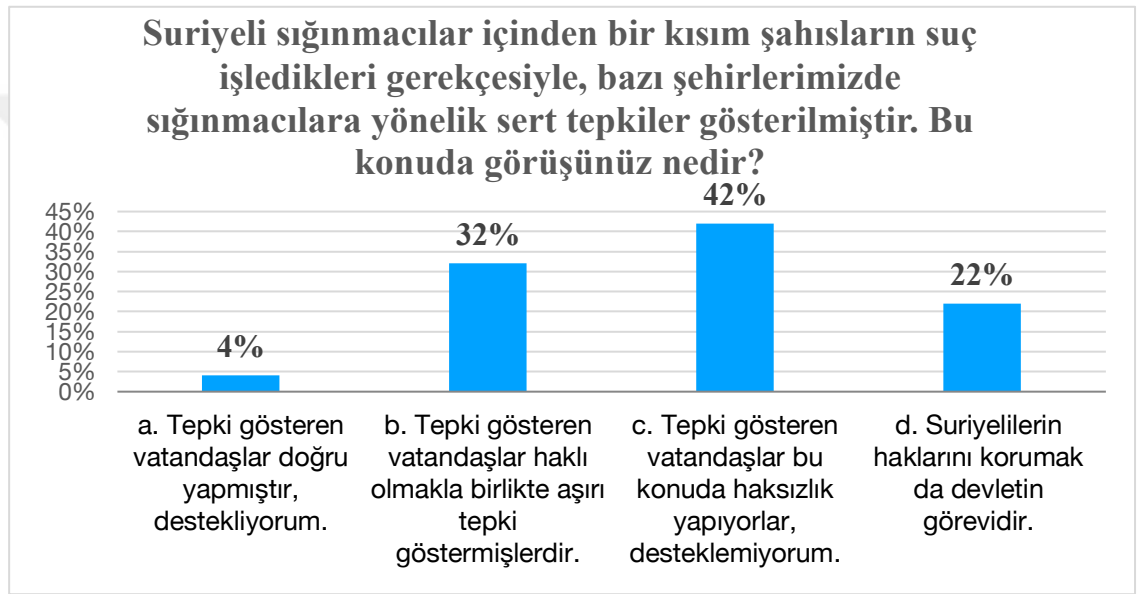
Grafik 24: “Sığınmacılar savaş devam ediyor bile olsa ülkelerine geri gönderilmelidir.”

Savaşın devam etmesi koşulu eklenince ifadeye, bu defa % 96 gibi çok keskin bir çoğunlukla red cevabı verilmiştir. Sadece % 4 gibi çok az bir katılımcı katılımcı çekimser kalmıştır. Dolayısıyla katılımcılar, savaşa rağmen Suriyelilerin vatanlarına geri gönderilmelerine karşıdırlar.

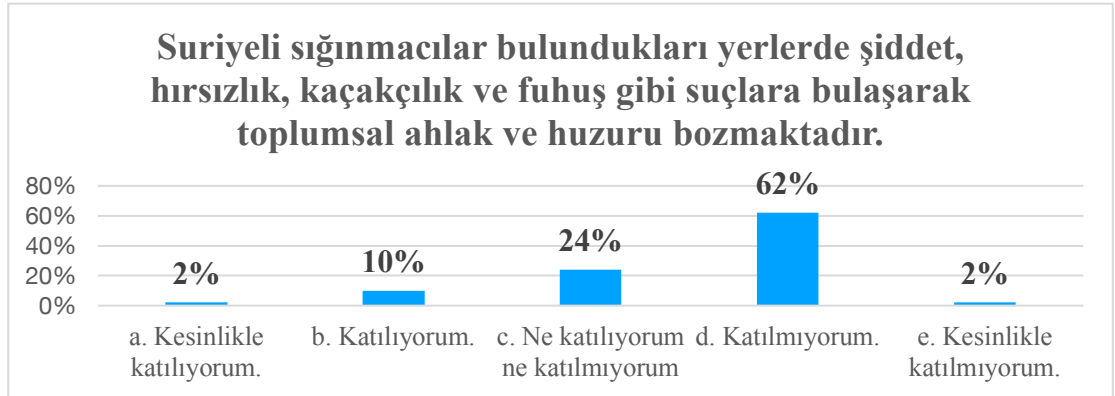
Grafik 25: “Bundan sonra kesinlikle sığınmacı kabul edilmemelidir”

Bu soruya katılımcıların % 12'si “katılmıyorum” derken, % 28'i çekimser kalmış, % 54'ü ise “katılmıyorum”, % 6'sı da “kesinlikle katılmıyorum” cevabı vermiştir. Dolayısıyla % 12'lik kesim Türkiye'nin daha fazla Suriyeli sığınmacı kabul etmesine sıcak bakmazken, % 28'lik oran çekimser kalmakta ve % 60'lık kesim ise zulme maruz kalan insanlara kapıların kapanmasına sıcak bakmamaktadırlar. Bu da katılımcıların iç savaş devam ettiği sürece gelecek olan Suriyeli göçmen kitlesine kabul tavrı içinde olduklarını göstermektedir.

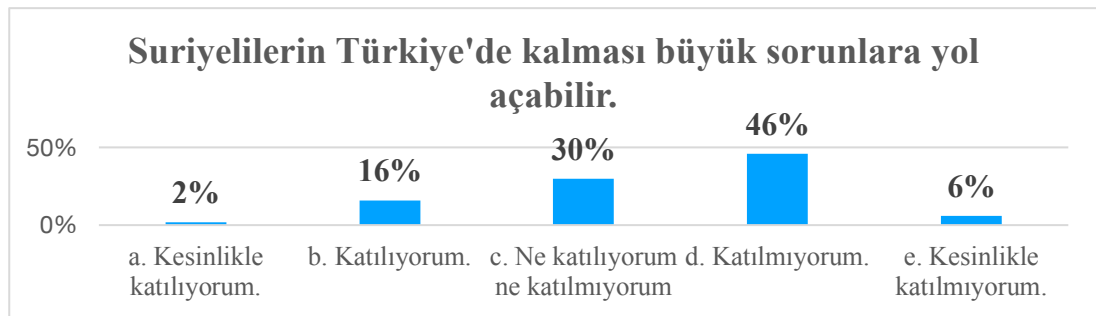
Grafik 26:“Suriyeli sığınmacılara verilen tepkiler hakkındaki görüşünüz?”

Önceki bölümlerde medyada Suriyeli sığınmacılar ile ilgili abartılı haberlerin toplum nezdinde bütün Suriyelileri içine alacak derecede çok ciddi tepkilere yol açtığından bahsedilmişti. Bu soru da vatandaşların Suriyelilere verdiği tepkilerin değerlendirilmesini hedeflemektedir. Buna göre katılımcıların % 4'ü tepki gösteren vatandaşların doğru yaptıklarını desteklediklerini, % 32'si tepki gösteren vatandaşların haklı olmakla birlikte aşırı tepki verdiklerini, % 42'si tepki gösteren vatandaşların bu konuda haksızlık yaptığını ve desteklemediklerini, % 22'si ise Suriyelilerin haklarının devlet tarafından korunması gerektiğini düşünmektedir. Dolayısıyla katılımcıların çoğunluğu bu verilen tepkileri desteklememekte veya aşırı olduğunu düşünmektedirler.

Grafik 27:“Suriyeli sığınmacılar toplumsal ahlak ve huzuru bozmaktadır.”

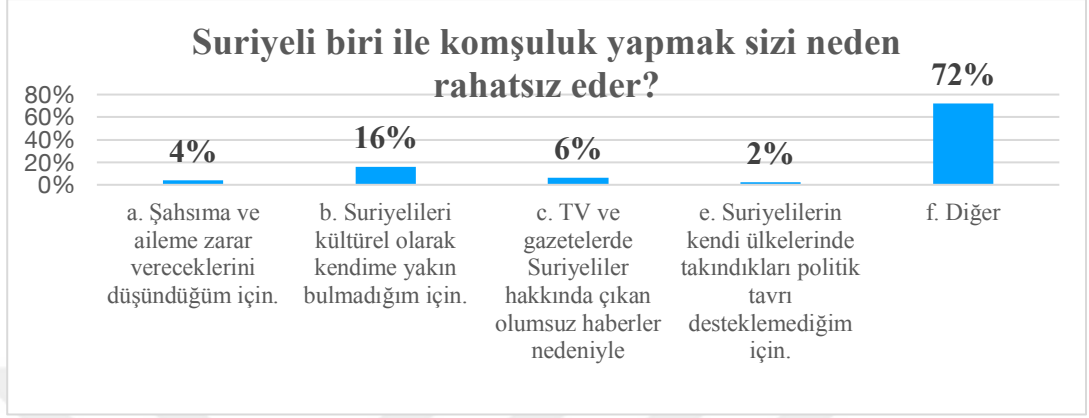
Suriyelilerin bulundukları yerlerde şiddet, hırsızlık, kaçakçılık ve fuhuş gibi suçlara bulaşarak toplumsal ahlak ve huzuru bozduklarına dair yargıya katılımcıların % 2’si “kesinlikle katılıyorum” şeklinde, % 10’u “katılıyorum” şeklinde, % 24’ü çekimser şekilde cevap vermişlerdir. Geri kalan katılımcıların çoğu % 62 oranla bu yargıya “katılmıyorum”, % 2’si de “kesinlikle katılmıyorum” şeklinde tepki vermişlerdir. Dolayısıyla katılımcıların % 12’si bu yargıyı desteklerken, % 24’ü çekimser, % 64’ü ise bu yargıyı desteklememektedir.

Grafik 28:“Suriyelilerin Türkiye’de kalması büyük sorunlara yol açabilir.”

Katılımcılar Suriyelilerin Türkiye’de kalıcı olmaları halinde büyük sorunların yaşanacağı yargısına % 2 oranında “kesinlikle katılıyorum”, % 16 oranında “katılıyorum”, % 30 oranında çekimser, % 46 oranında “katılmıyorum”, % 6 oranında da “kesinlikle katılmıyorum” şeklinde cevap vermişlerdir. Bu durumda bu yargıyı destekleyenlerin oranı % 18 iken, çekimser kalanların oranı diğer sorulardaki orana göre daha fazla olarak % 30, bu yargıyı desteklemeyenlerin oranı ise % 52’dir. Görüldüğü üzere katılımcılar Suriyeli sığınmacıların ülkeye dahil olması ile ilgili belirsizlikten kaynaklı

bir çekimserlik olsa da, katılımcıların çoğunluğu olumsuz bir senaryo öngörmemektedir.

Grafik 29: “Suriyeli biri ile komşuluk yapmak sizi neden rahatsız eder?”

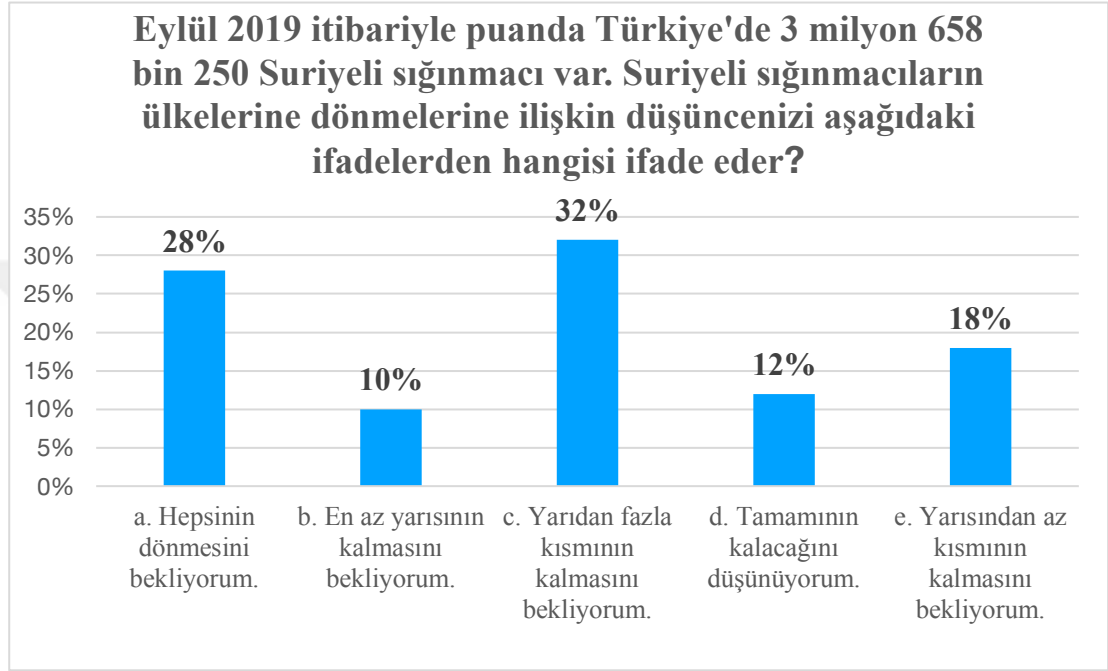
Suriyeli biri ile komşuluk yapmak ne gibi bir rahatsızlık sebebidir? Bunu anlamak için sorulan bu soruya katılımcılar % 4 oranında kendisine ya da ailesine zarar verebilecekleri için, % 16 oranında Suriyelileri kültürel olarak kendine yakın bulmadığı için, % 6’sı TV ve gazetelerde Suriyelilerle ilgili olumsuz haberler nedeniyle, % 2’si ise Suriyelilerin politik tavrını benimsemediklerini düşünürken,, % 72’si ise “diğer” seçeneğini tercih etmiştir. Bu diğer seçeneğinde başka olumsuzluklar olabileceği gibi, Suriyelilerle yapılacak komşuluğun rahatsızlık sebebi olmayacağı sonucu da çıkartılabilir.

Grafik 30: Sığınmacılara Türkiye genelinde yerleşmeleri sağlanarak, çalışmaları ve topluma uyum sağlamaları için politikalar geliştirilmelidir.”

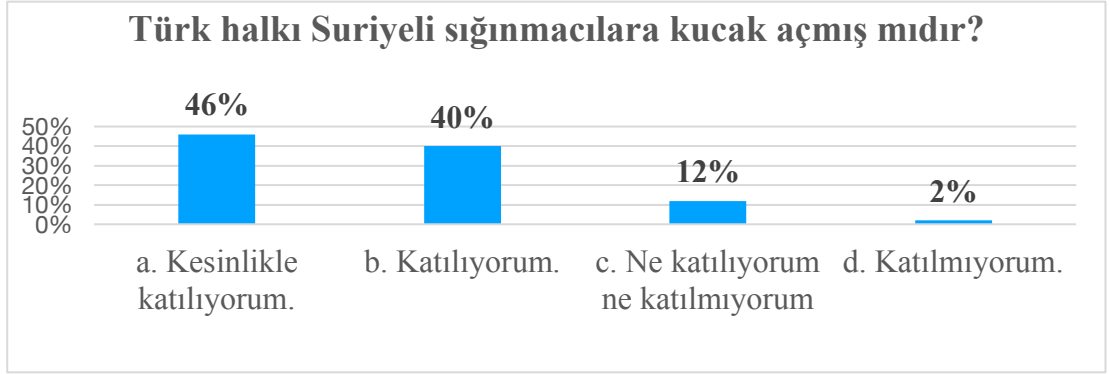
“Suriyeli sığınmacıların Türkiye genelinde yerleşmeleri sağlanarak, çalışmaları ve topluma uyum sağlamaları için politikalar geliştirilmeli” yargısına “kesinlikle katılıyorum” diyenler % 30 iken, % 38’i “katılıyorum”, % 22’si çekimser, % 10’u da “katılmıyorum” şeklinde cevap vermiştir. Bu oranlara göre Suriyelilerle ilgili uyum

veya entegrasyon politikaları üretilmesi yargısını destekleyenler % 68 oranında, çekimser kalanlar % 22, katılmayanlar ise % 20 oranındadırlar. Bu da katılımcıların genel olarak devletin Suriyeli sığınmacılar için geliştirdiği uyum politikalarını desteklediklerini göstermektedir.

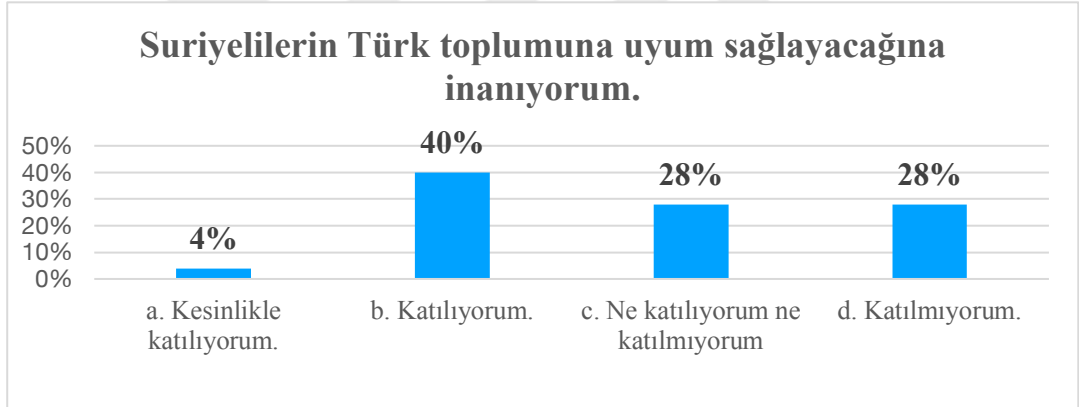
Grafik 31:“Suriyeli sığınmacıların ülkelerine dönmelerine ilişkin düşünceniz?”

Suriyeli sığınmacıların ülkelerine dönmelerine ilişkin düşüncelerini ifade eden bu soruya katılımcıların % 28’i “hepsinin dönmesini bekliyorum” derken, % 10’u “En az yarısının kalmasını bekliyorum” şeklinde cevap vermiştir. % 32’si “Yarıdan fazla kısmının kalmasını bekliyorum”, % 12’si “Tamamının kalacağını düşünüyorum”, % 18’i ise “Yarısından az kısmının kalmasını bekliyorum” şeklinde cevaplamışlardır. Dolayısıyla katılımcıların çoğu Suriyeli sığınmacıların yarıdan fazla kısmının Türkiye’de kalmasını beklemektedir. Hepsinin ülkelerine geri döneceğini düşünenler de % 28 oranla hiç de az değildir. Buna rağmen katılımcıların çoğu Suriyelilerin çoğunluğunun kalacağına inanmaktadır.

Grafik 32: “Türk halkı Suriyeli sığınmacılara kucak açmış mıdır?”

Katılımcılara göre Türk halkı Suriyeli sığınmacılara kabul tavrı göstermiş midir sorusunun cevabı; % 46 “kesinlikle katılıyorum”, % 40 “katılıyorum”, %12 çekimser, % 2 de “katılmıyorum” olmuştur. Bu durumda % 86’lık bir çoğunluk Türk halkının Suriyeli sığınmacılara kucak açıp, onları kabul ettiğini düşünmektedir.

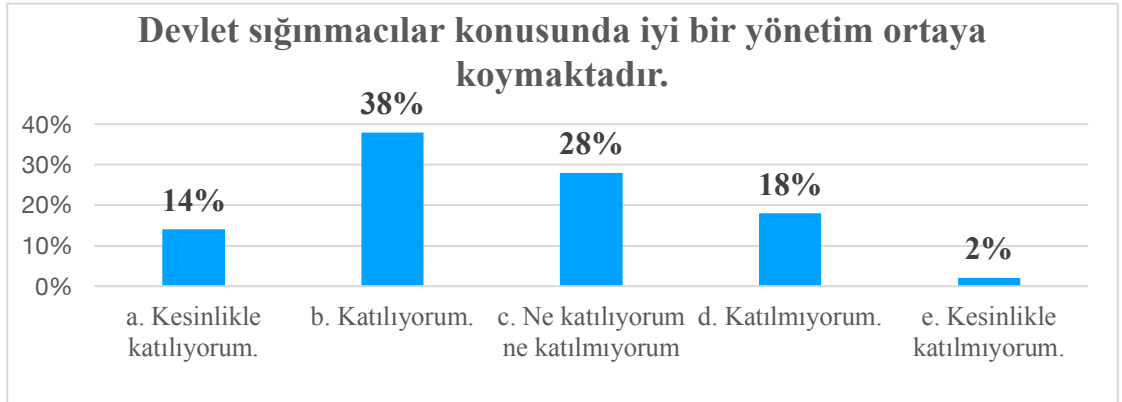
Grafik 33: “Suriyelilerin Türk toplumuna uyum sağlayacağına inanıyorum.”

Suriyelilerin Türk toplumuna uyum sağlayacağı yargısına katılımcıların % 4’ü kesinlikle katılıyorum”, % 40’ı “katılıyorum”, % 28’i çekimser, % 28’i de “katılmıyorum” şeklinde cevap vermişlerdir. Bu durumda Suriyelilerin Türk toplumuna entegre olacağına inananlar % 44 oranında, çekimser düşünenler % 28 oranında, Suriyelilerin Türk toplumuna entegre olacağına inanmayanlar ise % 28 oranındadır. Çekimser kalanların oranı diğer sorulara nazaran daha yüksek gözükmemektedir. Buna rağmen katılımcıların çoğunluğu Suriyelilerin topluma entegre olacaklarına inanmaktadır.

Grafik 34: “Suriyelilerle birlikte nüfusumuzun artması daha güçlü devlet olmamızı sağlayacaktır.”

Suriyelilerin Türkiye’ye sığınması ile birlikte Türkiye’nin daha güçlü bir devlet olması yargısına katılımcıların % 2’si “kesinlikle katılıyorum”, % 22’si “katılıyorum”, % 26’sı çekimser, % 40’ı “katılmıyorum”, % 10’u ise “kesinlikle katılmıyorum” şeklinde cevap vermişlerdir. Dolayısıyla katılımcıların % 24’ü bu yargıyı desteklerken, % 26’sı çekimser kalmış, % 50’si ise katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılara göre nüfusun çoğalması güçlü devlet olmanın alameti değildir. Fakat buna rağmen yukarıdaki verilerle birlikte düşünecek olursak, “zulümden kaçan bu insanlara”¹⁵⁰ “kucak açılmış”¹⁵¹ ve “bu nüfus artışı ile daha güçlü bir devlet”¹⁵² olamasak dahi, “insanlık ve insaniyet yönüyle bizi geliştirdiğini”¹⁵³ söylemek yanlış olmayacaktır.

Grafik 35: “Devlet sığınmacılar konusunda iyi bir yönetim ortaya koymaktadır.”

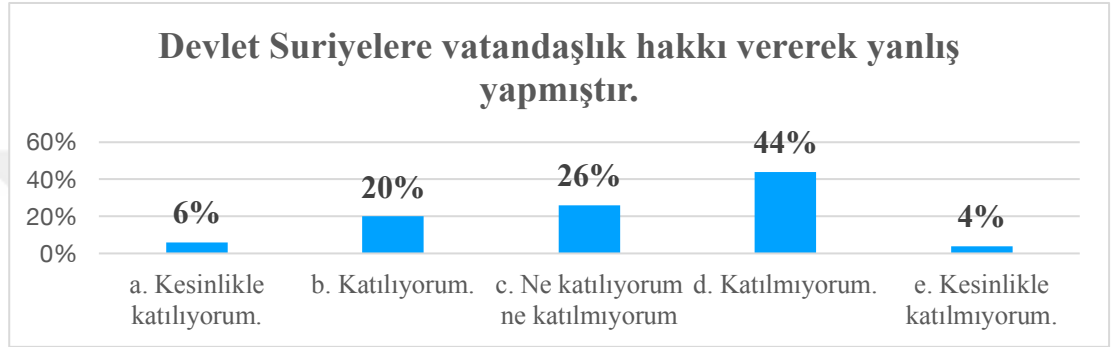
¹⁵⁰ Bkz. 14. soru

¹⁵¹ Bkz. 31. soru

¹⁵² Bkz. 33. soru

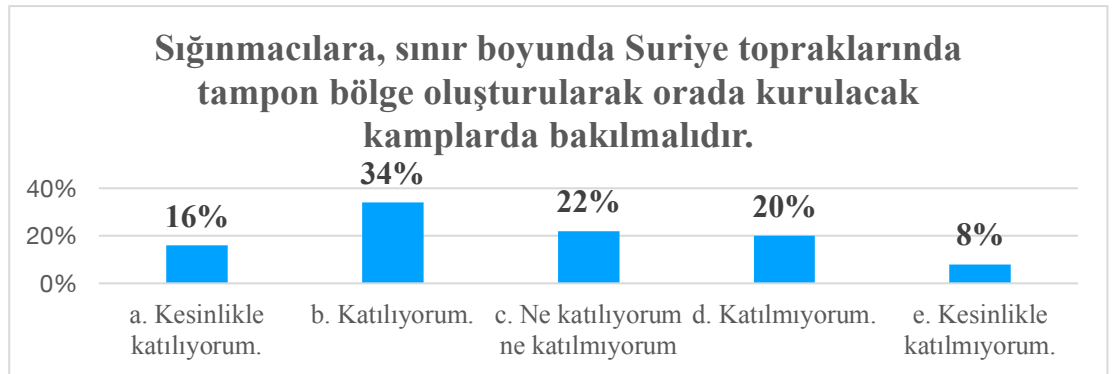
¹⁵³ Bkz. Soru 10

“Devlet sığınmacılar konusunda iyi bir yönetim ortaya koymaktadır” yargısına % 14 “kesinlikle katılıyorum”, % 38 “katılıyorum”, % 28 çekimser, % 18 “katılmıyorum”, % 2 de “kesinlikle katılmıyorum” şeklinde cevap vermişlerdir. Bu verilere göre % 52 devletin Suriyeli sığınmacılar konusundaki yönetimini beğenmekte, % 28 çekimser düşünmekte ve geri kalan % 20 ise devletin Suriyeliler ilgili yönetimi iyi bulmamaktadır.

Grafik 36: “Devlet Suriyelilere vatandaşlık hakkı vererek yanlış yapmıştır.”

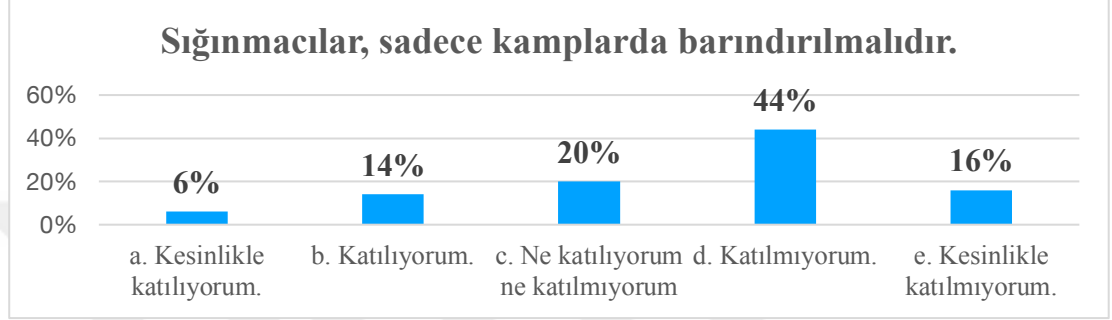
“Devlet Suriyelilere vatandaşlık hakkı vererek yanlış yapmıştır” yargısına % 6 “kesinlikle katılıyorum”, % 20 “katılıyorum”, % 26 çekimser, % 44 “katılmıyorum”, % 4 ise “kesinlikle katılmıyorum” şeklinde cevap vermişlerdir. Suriyelilere vatandaşlık hakkı verilmesini savunanlar % 48 iken, çekimser kalanlar % 26, vatandaşlık hakkı verilmesini istemeyenler ise % 26’dır. Dolayısıyla katılımcıların çoğunluğu Suriyelilere vatandaşlık hakkı verilmesini desteklemektedir.

Grafik 37: “Sığınmacılara, sınır boyunca Suriye topraklarında tampon bölge oluşturularak orada kurulacak kamplarda bakılmalıdır.”

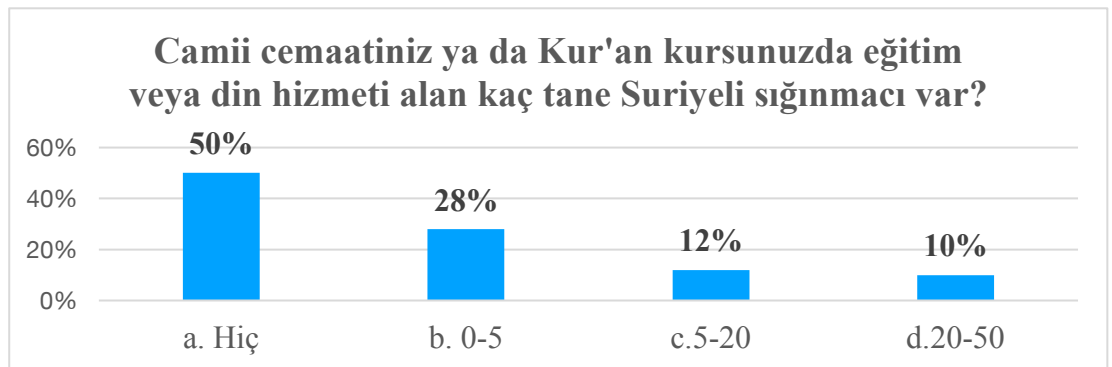
Suriyeli sığınmacılara tampon bölgelerde oluşturulan kamplarda bakılması gerektiğine dair yargı cümlesine katılımcıların % 16’sı “kesinlikle katılıyorum”, % 34’ü

“katılıyorum”, % 22’si çekimser, % 20’si “katılmıyorum”, % 8’i ise “kesinlikle katılmıyorum” cevabı vermişlerdir. Katılımcıların % 50’si bu yargıyı desteklemekte, % 22’si çekimser kalmakta ve % 28’i ise bu yargıya katılmamaktadır. Dolayısıyla katılımcıların çoğunluğu Suriyelilerin tampon bölgelerdeki kamplarda bakılması gerektiğini düşünmektedir.

Grafik 38: “Sığınmacılar sadece kamplarda barındırılmalıdır”

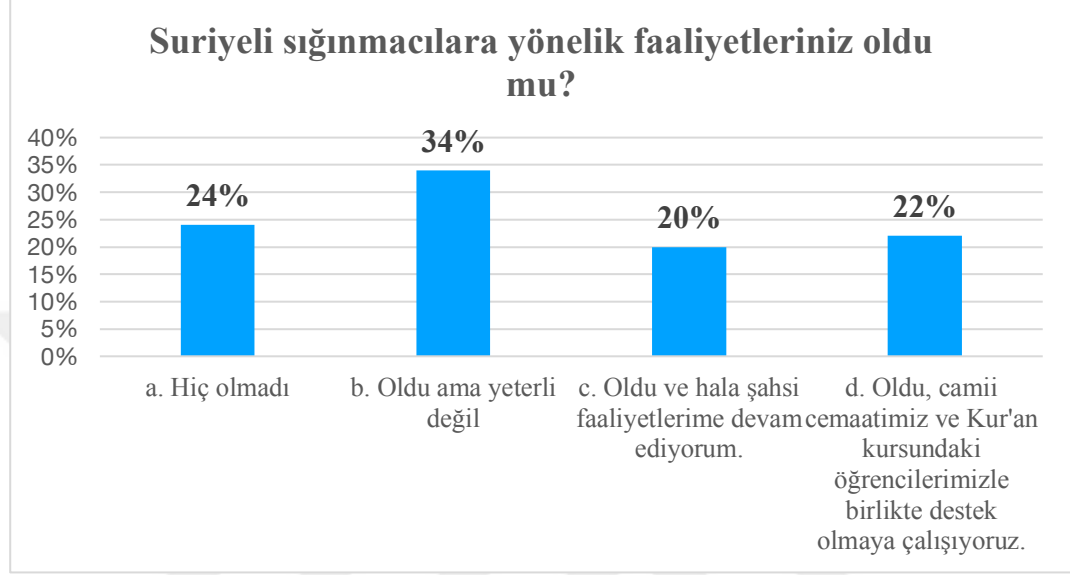
“Sığınmacılar sadece kamplarda barındırılmalıdır” yargısına katılımcıların % 6’sı “kesinlikle katılıyorum”, % 14’ü “katılıyorum”, % 20’si çekimser, % 44’ü “katılmıyorum”, % 16’sı “kesinlikle katılmıyorum” cevabı vermişlerdir. Suriyeli sığınmacıların sadece kamplarda barındırılmasını isteyenler % 20, çekimser kalanlar % 20, sadece kamplarda barındırılmasına sıcak bakmayanlar ise % 60 oranındadır. Dolayısıyla katılımcılar Suriyelilerin her ne kadar tampon yerleşim yerlerindeki kamplarda bakılmasına yeşil ışık yaksalar da, kamplar dışında başka hiçbir yerde barındırılmasına da karşı çıkmaktadırlar.

Grafik 39: “Camii veya Kur'an kursunuzda kaç tane Suriyeli var?”

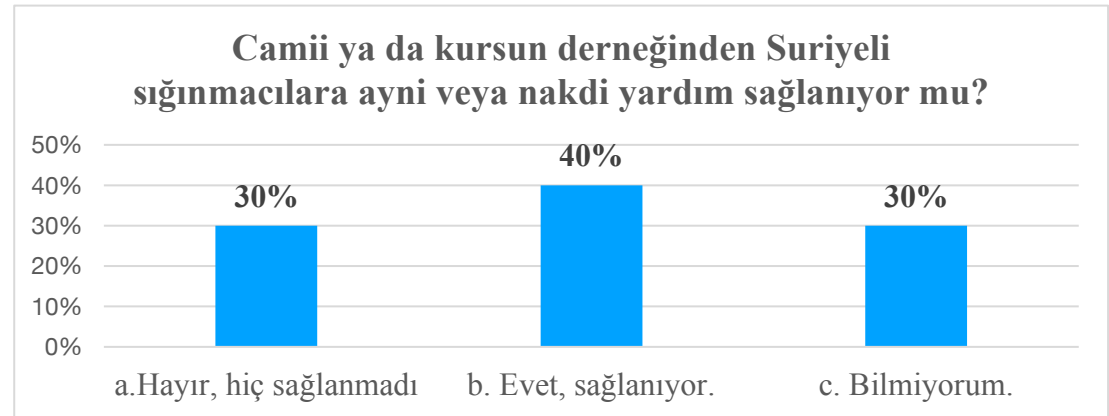
Camii cemaati veya Kur'an kursunda eğitim veya din hizmeti alan kaç tane Suriyeli sığınmacı olduğu sorusuna katılımcıların % 50’si hiç olmadığını, % 28’i 0 ile 5 adet arası olduğunu, % 12’si 5-20 adet arasında olduğunu, % 10’u ise 20 ile 50 arası

Suriyeli sığınmacı olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla hiç Suriyeli sığınmacı bulunmayan dini mekanlar olduğu gibi, 50'ye yakın Suriyeli sığınmacı cemaati bulunan mekanlar da bulunmaktadır.

Grafik 40: “Suriyelilere yönelik faaliyetiniz oldu mu?”

Suriyeli sığınmacılara yönelik yapılan faaliyetlerle ilgili katılımcıların % 24’ü hiçbir faaliyet yapmadıklarını, % 34’ü bazı faaliyetler yaptıklarını ama yeterli gelmediğini, % 20’si faaliyetlerinin olduğunu ve hala bu faaliyetlere devam ettiklerini, % 22’si ise Kur’an kursu öğrencileri veya camii cemaatiyle Suriyeli sığınmacılara destek olduklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla bireysel ya da cemaat bazında katılımcıların % 76’sı Suriyeli sığınmacılara destek vermiş veya vermektedir.

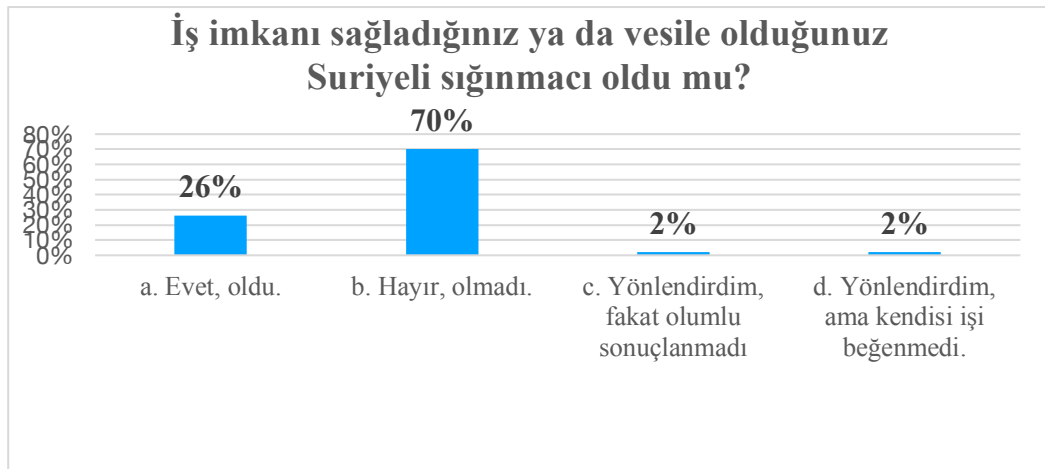
Grafik 41: “Camii ya da kursu derneğinden Suriyeli sığınmacılara ayni veya nakdi yardım sağlıyor mu?”

“Camii ya da kursu derneğinden Suriyeli sığınmacılara ayni veya nakdi yardım sağlanıyor mu?” sorusuna katılımcıların % 30’u “hayır” cevabı verirken, % 40’ı “evet”, % 30’u ise “bilmiyorum” cevabı vermiştir. Genellikle Suriyeli öğrencisi ya da cemaati olanların bu yardımları dernek kanalıyla toplamaları daha yaygın rastlanan bir durumdur. Suriyeli hiç kimse yoksa, orada haliyle yardımlar beklenen düzeyde olmayacaktır.

Grafik 42: “Cemaatinizin Suriyeli sığınmacılardan en çok şikayetçi oldukları şeyler nelerdir?”

“Cemaatinizin Suriyeli sığınmacılardan en çok şikayetçi oldukları şeyler nelerdir?” sorusuna katılımcıların % 30’u “temiz ve hijyenik olmamaları”, % 8’i “gürültücü olmaları”, % 12’si “tembel olmaları”, % 14’ü “vefasız ve minnetsiz olmaları”, % 8’i “süslü olmaları ve tesettüre gerekli özeni göstermemeleri”, % 12’si ise “hepsi”, % 16’sı ise “hiçbiri” şeklinde cevap vermişlerdir. Dolayısıyla görüldüğü üzere en çok rahatsız olunan konu “temizlik ve hijyen” meselesidir.

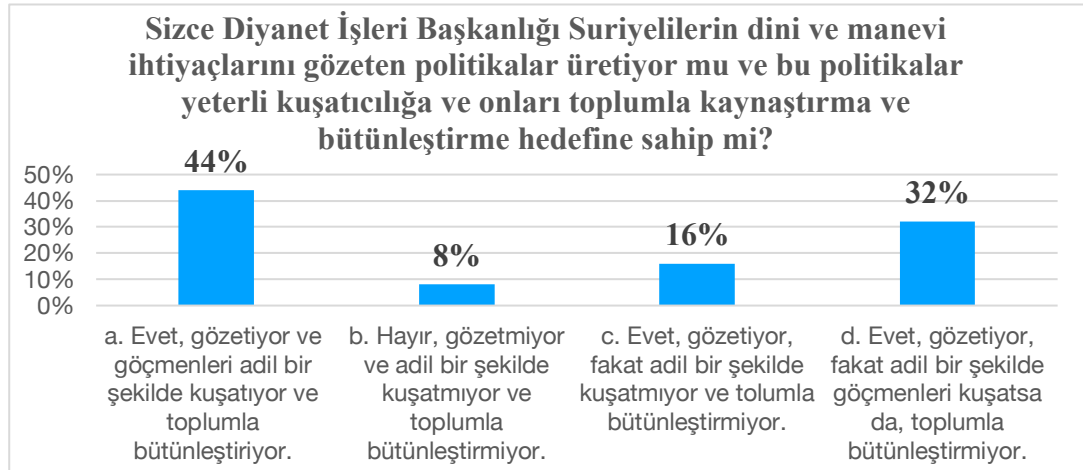
Grafik 43: “İş imkanı sağladığınız ya da vesile olduğunuz Suriyeli sığınmacı oldu mu?”

“İş imkanı sağladığınız ya da vesile olduğunuz Suriyeli sığınmacı oldu mu?” sorusuna katılımcıların % 26’sı “evet”, % 70’i “hayır”, % 2’si “Yönlendirdim, fakat olumlu sonuçlanmadı”, % 2’si de “Yönlendirdim, ama işi kendisi beğenmedi” şeklinde cevaplar vermişlerdir. Buna göre din görevlileri % 30 oranında Suriyeliye iş istihdamı sağlama gayreti içinde olmuşlardır. % 70 ise böyle bir imkanı olamadığını dile getirmiştir.

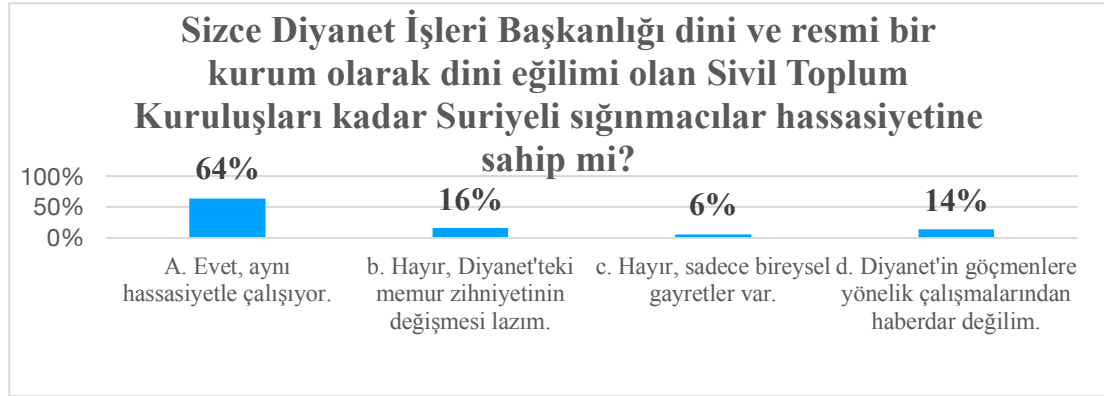
Grafik 44: “Sizce Müftülüğün Suriyeli sığınmacılara yönelik hizmetleri yeterli mi?”

Müftülüğün Suriyeli sığınmacılarla ilgili hizmetlerini katılımcıların % 12’si yeterli bulmamakta, % 18’i yeterli bulmakta, % 50’si ise bazı şeylerin yapıldığını, fakat bunların yeterli olmadığını, % 20’si ise müftülüğün Suriyeli sığınmacılarla ilgili yaptığı çalışmaları bilmediğini ifade etmiştir. Dolayısıyla katılımcıların çoğu müftülüğün Suriyeli sığınmacılarla ilgili yapması gerekli olan daha fazla şey olduğunu düşünmektedir.

Grafik 45: “Sizce Diyanet İşleri Başkanlığı Suriyelilerin dini ve manevi ihtiyaçlarını gözetten politikalar üretiyor mu ve bu politikalar yeterli kuşatıcılığa ve onları toplumla kaynaştırma ve bütünleştirme hedefine sahip mi?”

“Sizce Diyanet İşleri Başkanlığı Suriyelilerin dini ve manevi ihtiyaçlarını gözetten politikalar üretiyor mu ve bu politikalar yeterli kuşatıcılığa ve onları toplumla kaynaştırma ve bütünleştirme hedefine sahip mi?” sorusuna katılımcıların % 44’ü “Evet, gözetiyor ve göçmenleri adil bir şekilde kuşatıyor ve toplumla bütünleştiriyor” cevabı verirken, % 8’i “Hayır, gözetmiyor ve adil bir şekilde kuşatmıyor ve toplumla bütünleştirmiyor”, % 16’sı “Evet, gözetiyor, fakat adil bir şekilde kuşatmıyor ve toplumla bütünleştirmiyor”, % 32’si ise “Evet, gözetiyor, fakat adil bir şekilde göçmenleri kuşatsa da, toplumla bütünleştirmiyor” şeklinde yanıtlamıştır. Dolayısıyla katılımcıların çoğunluğu Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Suriyeli sığınmacılara yönelik faaliyetlerini adil ve kuşatıcı bulmaktadır. % 32 oranında da başkanlığın adil bir şekilde Suriyelilere din hizmeti ulaştırırsa da, toplumla yeteri kadar kaynaştırmadığını düşünmektedir. Katılımcıların % 8’i ise Suriyeli sığınmacılarla ilgili hiçbir faaliyetin yapılmadığını, başkanlığın adil ve kuşatıcı olmadığını düşünmektedir. % 16’sı ise Suriyeli sığınmacıları hesaba katsa da adil olunmadığını ve herkesi kuşatmadığı fikrine sahiptir.

Grafik 46: “Sizce Diyanet İşleri Başkanlığı dini ve resmi bir kurum olarak dini eğilimi olan Sivil Toplum Kuruluşları kadar Suriyeli sığınmacılar hassasiyetine sahip mi?”

“Sizce Diyanet İşleri Başkanlığı dini ve resmi bir kurum olarak dini eğilimi olan Sivil Toplum Kuruluşları kadar Suriyeli sığınmacılar hassasiyetine sahip mi?” sorusuna katılımcıların % 64’ü evet derken, % 16’sı “Hayır, Diyanet’teki memur zihniyetinin değişmesi lazım” demekte, % 6’sı ise “Hayır, sadece bireysel gayretler var”,

% 14'ü ise göçmenlere yönelik yapılan çalışmalardan haberdar olmadığını ifade etmektedir. Dolayısıyla katılımcıların çoğu Diyanet İşleri Başkanlığı'nın aynı STK'lar gibi onlarla aynı hassasiyette çalıştığını düşünmektedirler.

5. DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

2019 Eylül ayı ile başlayıp, 2020 Mart ayı ile sona erdirdiğimiz 33 Suriyeli katılımcı ile mülakat, 50 adet din görevlisi ile yapılandırılmış görüşmeler ve saha verileri neticesinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Suriyeli sığınmacıların topluma entegre edilmesinde önemli bir rolü olduğu görülmüştür. Şimdi ilk olarak entegrasyonun göçmen uyumu ile ilgili olan verilerimizi değerlendirelim.

20'si kadın veliler ile, 13'ü de erkek camii cemaatiyle yaptığımız görüşmeler sonunda, Suriyelilerin çalışmamızın evreni olan Küçükçekmece'ye göç etme nedenleri; iş ve konut bulma açısından rahatlık ve önceden gelen göçmen sosyal bağlarının buraya yerleşmiş olmasıdır. Küçükçekmece'de yaklaşık Suriyeli sığınmacı sayısı yetmiş bindir. Bunların büyük bir kısmı Kanarya Mahallesi, Söğütlüçeşme Mahallesi, Mehmet Akif Mahallesi, Cennet Mahallesi gibi göçmenlerin yoğun olduğu mahallelerde oturmaktadırlar. Küçükçekmece ilçesine yoğunluklu olarak Türkmen kökenli Suriyeliler yerleşirken, Arap ve Kürt kökenli Suriyeliler de bulunmaktadır.

Katılımcılar iç savaş öncesindeki Suriye'yi; düzenli bir hayata sahip olmaları, akran ve komşuluk ilişkilerinin iyi olması, işlerinin yerinde olması, ev ve araba gibi mülkiyetlerinin olması vb. nedenlerden dolayı genellikle olumlu tasvir etmişlerdir. Türkmen ve Kürt kökenli olan katılımcılardan bir kaçısı ayrımcılık yaşadıklarına dair vurgu yapmış olsalar da, katılımcıların geneli iç savaş öncesi Suriye'deki hayatlarından memnun gözükmektedir.

Suriye'deki gündelik yaşamlarına dair verdikleri cevaplar, Suriye'deyken çalışanlarla çalışmayanlar arasında farklılık olduğunu göstermektedir. Suriye'de iken ev hanımı olan bayan katılımcılar, ev, yemek, temizlik, çocukların bakımı gibi özel hayata dair ihtiyaçların karşılanması noktasındaki aktivitelerini Türkiye'ye geldikten sonra da aynı şekilde devam ettirmeye çalışmışlardır. Suriye'de iken çalışmayıp, burada çalışmak zorunda bırakılan çok az kadın vardır. Velilerle yapılan görüşmeler bize bu veriyi sunmuştur. Fakat bu veliler sadece kursa gelmekte ve çocuğunu kursa bıraktıktan sonra, yerel halk veya göçmen ağıyla kısıtlı bir iletişime geçerek, direk aile ve ev hayatına dönmektedirler. İş hayatına da dahil olamayan, göçmen sosyal bağları ile de çok sınırlı bir ilişki içinde olan ve kendi içinde sadece ailesi ve çocukları ile iletişim

kurabilen bir pozisyonudur. Bu velilerin sosyal hayata katılımını sağlamak için Kur'an Kurslarında eğitim alan yerli katılımcılarla birlikte Suriyeli katılımcıların da aynı dersliklerde eğitim alması hem sosyalleşmeleri adına, hem de dil öğrenip topluma sağlıklı bir şekilde entegre olmaları adına önem arz etmektedir. Bazı Kur'an kurslarında Türkçe derslikler açılması da bu manada oldukça önemlidir. Bunların özellikle Suriyeli sığınmacıların yoğun olduğu bölgelerde sayılarının çoğaltılması, çalış(a)mayan bayanların da topluma entegre olmasını kolaylaştıracaktır.

Suriye'de çalışıp burada dil, çalışma izni alamamak, kimlik vb. nedenlerle çalışamayanlar için gündelik hayat daha zor olmuştur. Nitelik sahibi olan bu sığınmacılar, lisans veya lisansüstü diplomaları olmasına rağmen, aynı mesleklerine devam edememekte, mesleğine devam etse bile maaş ve sigorta gibi haklardan mahrum kalmakta veya daha düşük statülü işlerde çalışabilmektedirler. Özellikle ilahiyat mezunu olan katılımcılar, Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı çatısı altında resmi bir din görevlisi olmayı arzu etmektedirler. Kur'an kurslarında sınıf tahsis edilen Suriyeli öğretmenler Diyanet ve Müftülükten maaş alamamakta, dernek veya camii cemaatinden gelen yardımlar ve kursa gelenlerin velilerinden aldıkları ücretlerle geçimlerini temin etmektedirler. Dolayısıyla Suriyeli hocalara ayrı özel bir eğitim programı verilerek, kendilerine derslerde işleyecekleri müfredat ve yapılması gerekenlerle ilgili hizmet içi eğitim verilmesi sağlanabilir. Türkiye Diyanet Vakfı tarafından maaş almaları ve sigortalı olmaları sağlanabilir. Böylelikle hem kurum aidiyeti gelişir, hem de bağlı bulundukları bir müfredat çerçevesinde eğitimlerini sürdürebilirler.

Zanaat sahibi olan katılımcılar ise burada da aynı meslek ve zanaatlarına devam etmektedirler. Hizmet sektöründe çalışan katılımcıların ise genellikle dil problemi yaşadıkları tespit edilmiştir.

Saha verileri ışığında, Suriyeli sığınmacıların yaşadıkları sıkıntıların büyük çoğunluğunun dil, maddi sıkıntılar, konut bulma, kimlik çıkarma, eğitim ile ilgili olduğu görülmüştür. Bu sıkıntıları bertaraf etmek adına Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Türkçe Dil kursu açma, göçmenler için meslek ve beceri edindirme kursları açma, göçmenlere yönelik iftarlar tertip etme, tarihi ve kültürel geziler düzenleme, yerel halk ve göçmen halk arasında ortak sohbet ve dersler ihdas etme, göçmenlere ayni ve nakdi yardımlar oluşturma, yerel toplumdaki "Suriyeli" algısını kırmaya matuf eğitimler verme, kimlik

ve eğitimle ilgili oluşan problemleri din görevlileri veya göç komisyonu kanalıyla resmi ilgili birime iletme gibi hizmet ve hedefleri bulunmaktadır.

Kur'an kursuna gelen veliler ve camii cemaatinden seçilen katılımcılarla yaptığımız görüşmeler neticesinde "iş bulma ve ekonomik yeterlilik" konusunda katılımcıların sigortasız çalıştırıldıklarını, katılımcıların % 40'ının düzenli bir geliri olduğunu göstermektedir. Katılımcıların 20'sinin bayan olduğu, bazılarının da hastalık ve yaşlılık gibi nedenlerle çalışamadığı düşünülünce fena bir rakam değildir. Özellikle zanaat ehlinin burada da aynı mesleklerine devam etmek suretiyle ekonomik hayata daha iyi entegre oldukları görülmüştür. Ortalama aylık geliri asgari ücret altı olan % 48, asgari ücret alan % 30, asgari ücretten fazla alan da % 22 oranındadır. Katılımcıların genelinin ailesinin aylık ortalama geliri asgari ücretin altındadır. Çalışma izin ve imkanları olsa da, çalışmalarına verilen ücretler Türk vatandaşlarına verilenden azdır. Bu nedenle de Türk vatandaşlığı aradaki bu adaletsizliği ortadan kaldıracabilecek bir çözüm yoludur. Katılımcıların çoğu Türk vatandaşlığı için başvuruda bulunduklarını ve sürecin devam ettiğini belirtmişlerdir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın göçmenlere iş sağlama ya da göçmenlerin ekonomik entegrasyonunu sağlama gibi doğrudan bir hedefleri bulunmasa da, Suriyelilerin yoğun olduğu bölgelerde açılmasına önderlik yaptıkları dil kursları ve Küçükçekmece'de olmasa da açılması planlanan, İstanbul'un bazı ilçelerinde açılan meslek ve beceri edindirme kursları ile sığınmacıların ekonomik yönden önlerindeki engelleri aşmalarına imkan sağlayacak eğitim faaliyetleri gerçekleştirilmektedir.

Katılımcılara yöneltilen entegrasyon sorularından bir kısmı "eğitim ve öğretim" ile ilgilidir. Katılımcıların % 45'i Türkiye'ye geldiğinden bu yana bir Türkçe dil kursu ya da mesleki eğitim veren bir kurstan eğitim aldığını ifade etmektedir. İsmek, Halkeğitim, KADAV gibi kurumlardan bu eğitimleri alabildikleri gibi, Kur'an kursları da artık dil hizmeti desteği verebilmektedir. Bu da bize Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Suriyeli sığınmacıların eğitim yönüyle topluma entegre etme yönündeki olumlu rolünü göstermektedir. Kurumsal olarak yapılması planlanan dikiş kursu gibi meslek ve beceri edindirme kursları açmak da hem ekonomik hem de eğitim yönüyle entegrasyona katkı sağlayacak faaliyetlerden biridir.

“Çocukların öğretimi” ile ilgili olan entegrasyon sorularına verilen cevaplara göre, okula giden çocuğu olan katılımcıların çoğunun okula giden çocuklarının öğretmenleri ile çocuklarının durumu ve gelişimi üzerine görüştükleri tespit edilmiştir. Okula giden çocuklarının da büyük bir kısmının kendi kültüründen olmayan yakın arkadaşları bulunmaktadır. Eğitim ile ilgili olan problemlerin çoğu kimlikle ilgilidir. Kimliği İstanbul’a kayıtlı olan katılımcıların çocukları Türk okullarında eğitimlerine devam etmektedirler. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Suriyeli sığınmacılara tahsis ettiği kurslardaki sınıflarda okul öncesi veya sonrasında kendi ana dillerinde Kur’an-ı Kerim, temel dini bilgiler ve ahlak eğitimi alan çocuklar, kendi dil, din ve kültürlerini muhafaza ederek, yeni topluma entegre olmaya çalışmaktadırlar. Bu durumdan hem veliler, hem de kendi akran grubuyla vakit geçirebilme olanağına sahip olan çocuklar memnun olmaktadır. Veliler çocuklarının iki eğitimi de birlikte almalarını daha doğru bulmaktadırlar. Bu noktada Diyanet İşleri Başkanlığı, Suriyeli sığınmacıların topluma “çocukların öğretimi” noktasında entegre olmasına katkı sağlamaktadır.

“Sağlıklı ve fiziksel olarak iyi olma” ile ilgili entegrasyon sorularına verilen cevaplar sonucunda Suriyeli sığınmacıların, kimlik problemi yaşayanlar hariç, sağlık hizmetlerinden yararlandıklarını; fakat sadece hastalığın son radde boyutunda ve ciddi ihtiyaç hasıl olduğunda hastaneye ya da sağlık ocağına gittikleri tespit edilmiştir. Düzenli check-up ya da kontrole giden sadece beş kişidir. Geri kalanların 22’si sadece ihtiyaç olduğunda, diğer altısı da sağlıklı olduklarından doktora hiç gitmemişler ya da kimlik problemleri nedeniyle gidememişlerdir. Katılımcılar hastanelerden ziyade evlerine yakın olan sağlık ocaklarını tercih etmektedirler. Dolayısıyla sağlık hizmetlerinden mahrum kalan % 18’lik bir kesim vardır; fakat geri kalan % 82’lik kesim, genel olarak Türkiye’deki sağlık sistemini beğenmekte ve genellikle ihtiyaç oldukça hastane veya sağlık ocağına gitmektedirler. Sağlık yönüyle de katılımcıların entegre oldukları görülmektedir. Hastanelerde dil problemi yaşayan ve bundan dolayı tedavi süreçlerini doğru algılayamamalarından muzdarip olan katılımcılar, Halkeğitim ve Küçükçekmece Müftülüğü’nün onayı ile açılan Türkçe dil kurslarına katılarak bu problemlerini aşmaya çalışmaktadırlar. Dolayısıyla Diyanet İşleri Başkanlığı’nın dil yönüyle yaptığı bu katkının Suriyeli sığınmacıların topluma sağlık yönüyle de eklenmesine vesile olabileceğini söylemek mümkün gözükmektedir.

“Konut bulma” ile ilgili entegrasyon sorularına verilen cevaplar neticesinde; ev bulma süreçlerinin ilk etapta zor olduğu, ev sahiplerinin bir takım endişeler nedeniyle Suriyeli kiracı istemedikleri, zamanla güven duygusu geliştikçe bu endişelerin ortadan kalktığı, Türkiye’ye ilk geldiklerinde sosyal bağlarına tutundukları, zamanla iş ve maddi durumlar düzelince kendi evlerine çıktıkları, evleri genelde kendileri arayıp buldukları, genellikle apartman giriş ya da bodrum katta yaşadıktan sonra ekonomik durumları düzelince ara katlara taşındıkları ve genellikle evlerde çekirdek aile (anne, baba ve çocuklar) olarak kaldıkları, ev kiralарının da ekonomik duruma göre 400 ile 1100 arasında değişmekte olduğu sonucuna varılmıştır. Ev dışı bir mekanda konaklama ya da evsizlik durumu hiçbir katılımcı için söz konusu değildir. Aynı zamanda mülakat verilerinden Cami imamlarının da Suriyeli sığınmacılara konut bulma yönüyle yardımcı oldukları ve maddi aksaklıklar olması halinde de Suriyeli sığınmacılara cemaatten kira ve ev eşyası desteği sağladıkları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla konut bulma yönüyle topluma entegre olmaya çalışan sığınmacılara cemaatin desteğinin aktarımında imam ve Kur’an kursu öğreticileri aracı kişiler olarak, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Suriyeli sığınmacıları topluma entegrasyonundaki rolü ve katkısını artırmaktadır.

“Sosyal bağlar” ile ilgili entegrasyon sorularına verilen cevaplar sonucunda; katılımcıların % 72’sinin devamlı surette olmasa da, doğum, davet, vefat ve düğün gibi bir takım vesilelerle bir araya geldikleri tespit edilmiştir. Fakat Suriyeli sığınmacılar Türkiye’ye geldiklerinden bu yana geçim telaşı içinde olduklarından dernekleşme ve örgütlenme faaliyetleri henüz önemli bir düzeyde değildir. Buna rağmen araştırmalarımız sonucu, Küçükçekmece’de Küçükçekmece Müftülüğü izni ile faaliyet gösteren Rahman Mescidi, Meneratu’l-İlim, Furkan Mescidi ve Merkez-ü’l Muhacirin olmak üzere dört ayrı dini örgütlenme ve oluşuma rastlanmıştır. Bu tarz Suriyeli dernek ve kurumlara yönelenler daha ziyade erkeklerdir. Bayanlar ev ve çocuklarla ilgili sorumluluklarından sosyal bağlarını dost, akraba ve komşularla evlerde gerçekleşen toplanmalar vasıtasıyla gerçekleştirdiklerinden bu tarz göçmen kurum ve oluşumlara fazla yönelmemişlerdir. Bu kurum ve oluşumların da genellikle içinde namaz kılınan mescit ve İslami ilimlerin rahle usulü derslikler vasıtasıyla hizmet verdikleri tespit edilmiştir.

Dolayısıyla dini bir muhtevaya sahiptirler. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Göç ve Manevi Hizmetler Daire Başkanlığı bünyesine bağlı hizmet veren göç komisyonları; Suriyeli sığınmacıların bu kendi dini örgütlenmelerini takip etmekte, ortak programlar düzenleyip, ziyaretler gerçekleştirmekte ve buralarda da Türkçe dil kursu açılmasında aktif rol oynamaktadırlar. Dolayısıyla sosyal bağlar anlamında da Diyanet İşleri Başkanlığı, onların kendi oluşumlarına destek olurken, bir taraftan radikal selefi akımlara karşı teyakkuzda olmak adına onları denetlemekte, diğer taraftan da onların topluma entegre olmasını sağlayacak program ve faaliyetler gerçekleştirmektedir.

“Sosyal köprüler” ile ilgili entegrasyon sorularına verilen cevaplar neticesinde; katılımcıların % 80'i yerel halktan olan kişilerle selamlaşma, işaret dili veya bildikleri kadar yerel dilde görüşmekte ve iletişim kurmaktadır. Geri kalan % 20'si ise, apartmanlarında ve etraflarında sadece Suriyeliler oturduğu için yerel halkla sosyal temasa çok az imkan bulmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yerel halk ve göçmen halkı birbirine kaynaştırma adına gerçekleştirilecek olan ortak karma dersler, sohbetler ve programlar gibi kurumsal olarak planlanan faaliyetleri daha geniş çapta ve daha yaygın şekilde realize edilebilirse, iki toplum arasındaki bağlar daha güçlü ve arada kurulan köprüler daha sağlam olacaktır. Dolayısıyla Diyanet İşleri Başkanlığı, iki toplumu birbirine kenetleme rolünü daha da pekiştirecektir.

Suriyeli sığınmacılarla yaptığımız mülakatlar sonucunda öğrenci velilerinin ve kurs öğrenci ve camii cemaatinin genel olarak Türkçe öğrenme gayreti içinde oldukları; Kur'an Kursları, Halk Eğitim, Kadav, Mavi Hilal vb. devlet ve STK'lardan bu noktada destek aldıkları tespit edilmiştir. Küçük çocuğu olan ya da ailevi durumlardan ötürü herhangi bir dil kursuna katılamayanların da, eş veya çocuklarından destek aldıkları görülmektedir. Katılımcıların % 75'i Türkçeyi bilmekte ve öğrenmektedir. Kültür olarak da katılımcılar Küçükçekmece'deki kaymakamlık, belediye, parklar, Avm'ler, hastaneler gibi merkezi yerleri bildikleri gibi, Küçükçekmece dışına da katılımcıların % 79'unun çıktığı tespit edilmiştir. Bu oranların yüksek olmasında Küçükçekmece Müftülüğü ve Halkeğitimin onayı ile açılan Türkçe dil kursları ve göçmen ve yerel halk ortak icra edilen tarihi ve kültürel gezilerin de payı bulunmaktadır. Dolayısıyla Diyanet İşleri Başkanlığı, dil ve kültür yönüyle Suriyeli sığınmacıların topluma entegre olmasında da olumlu bir role sahiptir.

Katılımcıların “Güvenlik ve istikrar” ile ilgili entegrasyon sorularına verdikleri cevaplar sonucunda; katılımcıların % 82’sinin evinde ve çevresinde kendini rahat ve güvende hissettiği ortaya çıkmıştır. Hatta Suriye’den daha rahat ve güvende olduklarını üstüne basarak dile getirmektedirler. Güvende hissetmeyen kişiler ise; evle alakalı güvenlik problemi olanlar, medeni hali dul olması nedeniyle kendini güvende hissetmeyenler, mahalledeki hırsızlık gibi olaylardan dolayı endişe içinde olanlar, dil bilmedeni ve kültüre yabancı olmadan kaynaklı korku taşıyanlardır. Katılımcıların % 70’i Türkiye’ye geldiklerinden bu yana herhangi bir suç, soygun ya da tacize muhatap olmamıştır. Yine katılımcıların % 90’ı buraya geldiklerinden bu yana ırk, kültür ve din ayrımına tabi tutulmamıştır. Bütün bu yüksek oranlar, güvenlik ve istikrar noktasında da katılımcıların topluma entegre olduklarını göstermektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın göçmenlerle ilgili yapılması planlanan faaliyetlerinden biri de göçmen halka ve yerel halka yönelik düzenlenecek olan eğitim ve konferans faaliyetleridir. Bu faaliyetlerde, göçmen ve yerel halk ile ilgili doğru bilinen yanlışlar doğru şekilde izah edilerek, iki toplumun birbirine karşı geliştirdikleri önyargıları kırma amacı güdülmektedir. Her ne kadar Küçükçekmece özelinde böyle bir eğitim ve konferans faaliyeti henüz icra edilmemiş olsa da, güvenlik ve istikrar konusunda ciddi mesafe katettirecek bir faaliyettir. Bu faaliyetlerin tabanda yaygınlık kazanmasıyla, göçmenlere yönelik sözlü ve fiili tacizlerin önü daraltılacaktır. Bu da, göçmenlerin topluma dahil olma konusundaki istek ve özgüvenlerini artıracaktır.

Katılımcıların “Sivil katılım” ile ilgili entegrasyon sorularına verdikleri cevaplar neticesinde; katılımcıların büyük çoğunluğunun Türkiye’de kendilerine sunulan imkanlardan haberdar olup, bunları kullandıkları tespit edilmiştir. Haklarını kullanamayanlar daha ziyade Türkiye’ye yeni sığınanlar veya kimliklerini İstanbul’dan çıkarıramayıp, kimlikleri farklı illerde gözükenlerdir. Kimlikleri farklı illere kayıtlı olan kişilerin İstanbul’da sağlık, iş, eğitim, seyahat, vb. kamusal hakları bulunmamaktadır. Dolayısıyla özel sağlık kurumlarından hizmet almakta ve çocuklarını okula göndere-memektedirler. Katılımcıların hepsinin kimlikleri vardır; fakat farklı illerden kimliği olan da katılımcıların sadece % 6’sıdır. Katılımcıların hiçbirisi henüz Türk vatandaşı olmadıkları için herhangi bir seçimde oy kullanmamışlardır. Bazı katılımcılar, Suriyeli

dini örgütlenmelerin faaliyetlerine katılım sağlamaktadırlar. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı'nın tertip etmiş olduğu her türlü program, eğitim ve faaliyete katılım sağlanması, sığınmacıların sivil katılım yönünden topluma entegre olmalarını artıracak bir faktördür.

Katılımcılara “dini mekan ve aidiyet” ile ilgili 12 adet soru sorulmuştur. Katılımcıların % 82'si Fatih, Sultanahmet, Eyüp Sultan gibi dini mekanları ziyaret etmiştir. İstanbul'daki camii ve medreseleri çok beğendiklerini ifade etmektedirler. Özellikle Fatih Camii'ni Şam Emeviyye veya Halep Zekeriya Ulu Camii'ne benzetmektedirler. Bu nedenle de dini mekanlarda kendilerini ülkelerinde gibi hissedip, rahatladıklarını ifade etmektedirler. Camii veya Kur'an Kursu gibi dini mekanlarda karşılaştıkları insanlardan olumlu tepki aldıklarını, genel olarak istenmediklerine dair herhangi bir olumsuz tepkiyle karşılaşmadıklarını belirtmektedirler. Katılımcıların % 34'ü ekonomik durumları sebebiyle camii derneğinden yardım almaktadır. Katılımcıların bir kısmının da katıldığı, Küçükçekmece Müftülüğü tarafından organize edilmiş sosyal faaliyetlerin içeriği ise; iftarlar, mukabeleler, geziler ve kandil programlarıdır. Her sene göçmenlere özel iftar programı, kültürel geziler ve din görevlilerinin aktivitelerine göre kaynaştırma programları da yapılmaktadır. Katılımcıların neredeyse hepsi Kur'an kursundan aldıkları eğitimden memnun kaldıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların % 73'ü çocukları için hem Türkçe hem de kendi dillerinde dini eğitim almalarını istemektedir. Katılımcıların % 55'i kendini henüz buraya ait hissetmediklerini, kendilerini geçici birer misafir olarak gördüklerini ifade etmektedirler; fakat “yakın veya uzak gelecekte ülkenize veya başka bir ülkeye göç etmeyi düşünüyor musunuz?” sorusuna da katılımcıların % 58'i “hayır” cevabı vermiştir. Dolayısıyla buradaki yaşamlarından genel olarak memnun oldukları ve iş, eğitim, sağlık, konut, güvenlik vb. pek çok alanda, eksiklikler ve yapılması gerekenler olsa da, topluma entegre oldukları görülmektedir. Bunda göçmen ve yerel halk arasında köprü vazifesi gören din görevlilerinin rolü olduğu gibi, kurumsal olarak icra edilen kaynaştırma faaliyetlerin de rolü bulunmaktadır.

Suriyeli sığınmacılarla yapılan ve uyumu ölçen yarı yapılandırılmış görüşmelerin değerlendirmesinden sonra, şimdi de kabulü ölçen ve Din görevlileri ile yapılan

yapılandırılmış görüşmelerin değerlendirilmesini geçebiliriz. Bu görüşme; yarısı erkek, yarısı bayan din görevlisine uygulanmıştır. Çoğunluğu 30-40 yaş aralığı arasında olan ve % 76'sı lisans mezunu olan katılımcıların % 44'ü Kur'an kursu öğreticisi, % 34'ü imam, % 14'ü Müftülük memuru, % 6'sı vaiz ve % 2'si ise idari memurdur. Katılımcıların % 44'ünün görev mahallinde Suriyeliler bulunmaktayken, % 56'sında Suriyeli sığınmacı bulunmamaktadır.

Yapmış olduğumuz yapılandırılmış görüşme sonuçlarına göre katılımcıların % 86'sı Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye kabul edilmesini ülkemizin tarihinden ve coğrafyasından kaynaklı bir zorunluluk olduğu fikrine, % 94 oranında din kardeşliği gerekçesiyle kabul etmemiz gerektiği fikrine, % 62'si ise Türkmenler yönüyle Suriyeli sığınmacıların etnik yönden kardeşimiz olduğu, dolayısıyla kabul edilmeleri gerektiği fikrine, % 88 oranında da Suriyeli sığınmacıların dinine, diline, etnik durumuna bakılmaksızın kabul edilmesinin insanlık görevimiz olduğu fikrine katılmaktadır. Dolayısıyla en yüksek oranla sadece Türkmenleri kapsayan etnik kardeşlikten veya bütün ırk ve dinleri kuşatan insanlık birleşeninden öte din kardeşliğinin kabulün ana motivasyonu olduğu görülmektedir. Din kardeşi de olsak, Suriyelilerle aynı kültüre sahip olduğunu düşünenlerin oranı ise sadece % 26'dır, katılımcıların % 54'ü kültürel olarak aynı olduğumuzu düşünmemektedir.

Katılımcılar % 92 oranında bu durumun Suriye'nin iç meselesi olduğu ve dolayısıyla da Suriyeli sığınmacıların kabul edilmemesi gerektiğine dair kanıya katılmaktadırlar. Suriye iç savaşının bizi de ilgilendirdiği ve bu durumdan uzak kalamayacağımız düşüncesine sahip olanlar da yine aynı şekilde % 92 oranındadır. Suriyelilere yönelik kanaatlerini en iyi ifade eden tanım, Suriyelilerin % 46 oranla "zulümden kaçan insanlar" olduğu yönündedir.

Katılımcıların % 50'si Suriyeli sığınmacıların kabulünün ülkemizin yararına olduğunu, % 48 oranında Türkiye'nin ekonomisine zararı olmadığını, % 66 oranında Suriyelilerin işlerimizi elimizden almadığını, % 68 oranında da vergilerin Suriyeli sığınmacılara harcanmasına rıza göstermekte, % 48 oranında Suriyelilerin çalışması hususunda "belli işlerde kısmi geçici çalışma izni verilmesi" kanaatine sahiptir. Dolayısı

sıyla katılımcılar Suriyelilerin Türk ekonomisine yük olduğuna büyük oranla inanmamaktadırlar. Suriyelilerin yerel halkın işlerini gasp ettiklerine inanmamalarına rağmen, Suriyelilerin çalışması hususunda sınırlamalar getirilmesini gerekli görmektedirler.

Eğitim ile ilgili olarak Suriyeli sığınmacıların Türkiye’deki okullarda eğitim almalarına ilişkin olarak % 94 oranında “Üniversite eğitimi de dahil olmak üzere her türlü eğitim verilmelidir” seçeneği tercih edilmiştir.

Katılımcıların % 50’si Suriyelilerin geri gönderilmesine karşıyken, bu oran sığınmacıların savaş devam ediyor bile olsa ülkelerine geri gönderilmelerine yönelik sorulan soruyla % 96 oranına çıkmıştır. Dolayısıyla Suriyelilerin geri gönderilmesini ancak iç savaş sonrası uygun bulan % 24 oranındadır. Bundan sonra artık sığınmacı kabul edilmesini kabul etmeyenlerin oranı sadece % 12’dir. Katılımcılar savaş devam ettiği sürece sığınmacıların Türkiye’de kalmalarında bir sorun görmemektedirler. Suriyelilerin Türkiye’de kalıcı olmaları halinde büyük sorunlar çıkacağına inanmayanların oranı ise % 52’dir. Suriyelilerle birlikte nüfusun artması Türkiye’yi daha güçlü bir devlet haline getireceğini düşünen katılımcılar ise sadece % 24 oranındadır. Katılımcıların % 50’si nüfus çokluğunun daha güçlü olmaya vesile olmadı kanaatindedir. Suriyeli sığınmacıların ülkelerine geri dönmeleri ile alakalı en yaygın kanaat % 32 ile yarısından fazlasının Türkiye’de kalacağına dairdir.

Katılımcıların % 92’si Türkiye’nin Suriyeli sığınmacılara yeterince yardım yapıp ilgilendiğini ve % 86 oranında da Türk halkının da Suriyeli sığınmacılara kucak açtığını düşünmektedirler. % 52 oranında çoğunluk da devletin sığınmacılarla ilgili iyi bir yönetim ortaya koyduğu kanaatine sahiptir. Devletin vatandaşlık hakkı vermesini de katılımcıların % 48’i doğru bulmakta, fakat sığınmacıların sınır boyunda Suriye topraklarında tampon bölge oluşturarak orada kurulacak kamplarda bakılmalarını % 50 oranında desteklemektedirler. Buna rağmen Suriyeli sığınmacıların sadece kamplarda barındırılmalarına da katılımcıların % 60’ı karşıdır. Sığınmacıların Türkiye geneline yerleşmeleri sağlanarak çalışmaları ve topluma uyum sağlamaları için politika geliştirilmesi gerektiği kanaatine sahip olanlar katılımcıların % 68’idir.

Suriyeli sığınmacıların içinden bir kısım şahısların suç işledikleri gerekçesiyle, bazı şehirlerimizde sığınmacılara yönelik gösterilen sert tepkilere katılımcıların %

42'si bu konuda sığınmacılara haksızlık yapıldığı ve bu tepkileri desteklemediklerini ifade etmektedirler. Yine Suriyelilerin bulundukları yerlerde şiddet, hırsızlık, kaçakçılık gibi suçlara bulaşarak toplumsal ahlak ve huzuru bozduklarına da katılımcıların % 64'ü katılmamaktadır. Suriyeli bir vatandaşla komşuluk yapmak da % 72 oranında bir rahatsızlık sebebi değildir. Katılımcıların % 40'ı da Suriyeli sığınmacıların topluma uyum sağlayacağına inanmaktadır.

Kurs ve camilerin Suriyeli sığınmacılarla ilgili yaptıkları faaliyetler de % 34 oranında yapan kişiler tarafından yeterli bulunmamıştır. Daha yapılabilecek faaliyetlerin olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcıların % 40'ı camii ya da kurs derneğinden sığınmacılara ayni veya nakdi yardım sağlandığını ifade etmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Suriyeli sığınmacılarla ilgili politikalarının yeterli adalet ve kuşatıcılığa sahip olduğunu düşünenler ise katılımcıların % 44'üdür. Dini eğilimi olan STK'lar kadar hassas çalışıldığı kanaatine sahip olanlar ise % 64 oranındadır.

Bütün bu veriler bize Suriyeli sığınmacıların topluma uyum noktasında, din görevlisi olan katılımcıların da Suriyeli sığınmacıları kabul noktasında olumlu bir duruşa sahip olduklarını göstermektedir. Dolayısıyla araştıma evreni özelinde söylecek olursak, Küçükçekmece'deki camilere gelen, Kur'an kurslarında okuyan veya çocuklarını Kur'an kurslarında okutan Suriyeli sığınmacıların büyük ölçüde topluma entegre oldukları görülmektedir. Bunda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın göçmenlere yönelik yapmış olduğu faaliyetlerin de payı olduğu, saha ve mülakat verilerinde kendini göstermiştir.

Suriyeli sığınmacıların topluma entegrasyonunda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın rolünü ilk defa çalışan biri olarak, benden sonra bu konuyu çalışacak kişilere araştırma evrenini daha geniş tutarak bu politika ve faaliyetleri daha geniş spektrumda görmelemini tavsiye ederim. İstanbul geneli çalışmak çok daha yorucu olsa da, resmi daha geniş açıdan görmek adına daha yararlı olacağı kanaatindeyim.

SONUÇ

Ekonomik, siyasi veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi olan, coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketi olan *göç*, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. İnsanlık tarihi kadar eski bir olgu olsa da, bu olgunun bilim ve sosyolojinin konusu olması 19. y.y. modernite anlayışı ilelerdir. Sosyolojideki göç araştırmaları ile göçün meydana gelmesinde etkili olan faktörler araştırılmış, zamanla şekillenen ve sürekli olarak değişen ve dönüşen bir süreç olarak göçün dinamikleri ile ilgili farklı göç teorileri oluşturulmuştur. Bir ülkeye göç etme nedeni kültürel hayranlık, macera, farklı bir hayat kurma isteği, güçlü bir devletin mensubu olma talebi gibi olumlu faktörler olabildiği gibi; işkence, şiddet, zulüm ve terör gibi olumsuz faktörler nedeniyle gerçekleşebilmektedir. Suriyeli göçü de olumsuz faktörlerin tetiklediği zorunlu bir dış göçtür.

Suriye’den göç edenlerin yasal statüsü; kendi ülkesinden sosyal, ekonomik veya siyasi sebeplerle, “kişisel rahatlık” amacıyla ayrılarak yerleşmek için başka ülkeye giden kişi olarak ne *göçmen* kavramına, ne *mülteci* kavramına, ne de henüz mülteci olmayıp mültecilik aşaması devam eden kişiyi tarif etmek üzere vazedilen *sığınmacı* kavramı gibi uluslararası göç literatüründeki kavramlardan herhangi birine karşılık gelmektedir. Avrupa dışından gelen yabancılar olarak Suriyeliler, 2013 tarihli 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu m. 61-63, m. 91 ve Geçici Koruma Yönetmeliği tarafından kendilerine sağlanan “Geçici Koruma” statüsü altına alınmışlardır.

Göç hareketlerinin artmasıyla birlikte göçü yönetmeyle ilgili farklı ülkelerin farklı yaklaşım tarzları da ortaya çıkmıştır. Bazı ülkeler *segregasyon* ya da *sosyal dışlanma* kavramları etrafında tezahür eden, vatandaşlarıyla göçmenler için ayrı kategoriler olarak yasalar, kanunlar ve uygulamalar ihdas ederken, bazı ülkeler ise *çokkültürcülük* ve *entegrasyon* mantığı ile bunun aksine eşit muamele yapmakta ve vatandaşlarına tanıdıkları hak ve imkanları göçmenlere de sunmakta, ya da *asimilasyon* tutumu ile kendi tarz ve kültürünü aşırı doktriner bir şekilde göçmen kitleye dayatarak, onları kendi yurttaşı haline getirip, onlara belli haklar tanımaktadır.

1980 sonrası soğuk savaşın sona ermesi, Berlin duvarının yıkılması, ekonomik anlayışın değişimi, göç hareketlerinin tekrardan yorumlanmasını ve çokkültürlülük politikalarına ağırlık verilmesini netice vermiştir. Ulus devlet geleneğinin zayıflaması ve ulus içindeki yerli ve yabancı pek çok unsurun birbiriyle etkileşim içine girerek kaynaşması, çokkültürlülük ve entegrasyon politikalarına ağırlık verilmesine yol açmıştır. Asimilasyon politikalarında yeterince başarılı olunamaması da bu anlayışı kuvvetlendirmiştir. Çokkültürcülüğün de yerel halk ile kaynaşmayı sağlamak bir yana, göçmen ve yerel toplumun politize olup, izolasyonu daha da artırdığı sonucu ile karşılaşılınca, *entegrasyon* kavramı göç yönetiminde tercih edilen bir anlayış ve tutum olarak ön plana çıkarılmıştır.

Din mensuplarına günlük hayat için bir rehber ve dış dünyayı anlamlandırma hususunda bir referans çerçevesi sunması münasebetiyle gündelik hayat içindeki problemlerine kendi perspektifinden ikna edici cevaplar vermektedir. Kimliğin en önemli bileşenlerin biri olan din, bu anlamda ideolojiler gibi işlev görmektedir. Dini ağların da göçmen dinselliğinin göç alan bağlama entegre olma aracı olduğunu ve kimliğin yeniden inşasında önemli bir unsur olarak işlev gördüğünü bu konuda yapılan pek çok araştırma göstermektedir.

Müslümanlar için dünya üzerindeki diğer Müslümanlarla ortak duygunun ana motivasyonu olan ümmet bağı da, Suriye iç savaşı ile pek çok Müslümanın mağdur ve mazlum edilmesinin Türkiye’de yansımaları olmamasını imkansız kılmaktadır. Türkiye’ye sığınan milyonlarca Suriyeliye kabul göstermenin en önemli motivasyonu olan din ve ümmet bağı, aynı zamanda sığınmacıların Türkiye’ye entegre olmalarının da en önemli motivasyonlarından biridir. Hal böyle olunca dinin pratik yansımaları olan dini kurum ve mekanlar da, yerel toplum ile göçmen toplumun ortak buluşma ve kaynaşma yerleri olarak entegrasyonun gerçekleşmesinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Türkiye’deki camii ve Kur’an kursları Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı birimler olması yönüyle Diyanet İşleri Başkanlığı, dini ve resmi bir kurum olarak iki toplumu ortak şemsiye etrafında toplama kabiliyetine sahip olması yönüyle avantajlı bir durumdadır. Bu durumun fark edilmesi ve göçmenlerin Diyanet İşleri Başkanlığı’nın faaliyet alanına eklenmesi, Camii ve dini mekanların yerel ve göçmen halkların buluşma ve kaynaşma yeri olarak değerlendirilmesi 2/7/2018 tarihli 703 sayılı KHK’nın

141. maddesiyle Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri biriminin faaliyet alanına “göçmen, engelli ve bağımlı kişiler” de eklenerek gerçekleştirilmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Suriyeli sığınmacılarla ilgili görev ve yetkileri ilk olarak 18 Eylül 2015 tarihinde çıkarılan *Sığınmacılar Genelgesi* ve 3 Nisan 2017 tarihinde çıkarılan *Geçici Koruma Altındaki Yabancılarla Dair Yönerge* ile belirlenmiştir. Yabancılarla kamp içi ve kamp dışı alanlarda verilen pek çok din hizmetinin ayrıntıları bu genelge ve yönergede mevcuttur. Bu faaliyetlerin hepsi Suriyelileri topluma entegre etmeye matuf değildir. 31 Temmuz 2017 yılında kurulan *Göç ve Manevi Destek Daire Başkanlığı*’nın kurulmasıyla entegrasyon faaliyetleri çeşitlenmiş ve hız kazanmıştır. Bu birimin bir de il ve ilçe olarak hizmet veren göç komisyonları bulunmaktadır. İstanbul ilinin 39 ilçesinin de ayrı erkek ve kadın olmak üzere 78 adet göç koordinatörü bulunmaktadır. Bu koordinatörlerin de göçmenlerle ilgili beraber çalıştıkları en az beş de üyeleri bulunmaktadır. Koordinatörler ve üyeler birlikte göçmenlerle ilgili neler yapılabileceğine dair kararlar almakta ve Suriyelilerin yoğun olduğu camii ve Kur’an kurslarında aldıkları bu kararları imamlar ve Kur’an kursu yöneticileri vasıtasıyla gerçekleştirmektedirler. *Göç ve Manevi Destek Daire Başkanlığı* ve altındaki göç komisyonlarının Suriyeli sığınmacıların topluma entegre olmasıyla ilgili yaptığı faaliyetler; Türkçe dil kursları, çocukların eğitimi ile ilgili açılan Kur’an kursları ve tahsis edilen derslikler, Suriyeli-Türk karma eğitim sınıfları, meslek ve beceri edindirme kursları, personel ve vatandaşın göçmenlere yönelik farkındalığını artırmak adına düzenlenen konferans, eğitim ve seminerler, yerel ve göçmen halk birlikte icra edilen ortak dersler, belirli gün ve haftalarda yapılan ortak programlar, camilerde gerçekleşen ortak mukabele okumaları, ortak camii sohbetleri, dini ve kültürel geziler, Ramazan iftarları, komisyonun hane ziyaretleri, esnaf ziyaretleri, Suriyelilerin yoğun olduğu STK ve okul ziyaretleri gibi faaliyetlerdir. Dolayısıyla tezimizin temel hipotezi olan Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Suriyeli sığınmacıları topluma entegre etmede rolü olduğu, hem kurumsal olarak hem de mülakat verileri ışığında, kanıtlanmıştır. Yine aynı şekilde “Kur’an kurslarında eğitim alan veya aldırın Suriyeli sığınmacılar, sosyalleşmeye de kapı aralamaktadır” hipotezi de yukarıda sayılan sosyal faaliyetlerin içeriği ile desteklenmiştir.

Araştırma kısmında ise, 20'si kadın öğrenci veya veli, 13'ü camii cemaatinden erkek katılımcı toplamda 33 kişiyle yapılan mülakatlar sonucunda Küçükçekmece'ye göç etme nedenleri; Suriyeli hısımlar veya akrabalarının buraya yerleşmiş olması, ev fiyatlarının ucuzluğu, iş imkanlarının fazla olması gibi nedenlerdir. Buradaki nüfus yoğunluğu, iş ve sektörel anlamda da burayı cazip hale getirmiştir. Bu iş ve sektörel yoğunluk da, rekabet ve ucuzluğa sebep olmuştur. Buraya geldiklerinden bu yana maddi sıkıntılar, konut bulma sıkıntısı, kimlik çıkarma sıkıntıları, dil ve eğitimle ilgili sıkıntılarla karşılaştıkları gözlemlenmiştir.

Katılımcılara yöneltilen entegrasyon sorularının neticesinde, Diyanet İşleri Başkanlığı Göç ve Manevi Hizmetler Daire Başkanlığı bünyesinde hizmet eden Göç Koordinatörlüklerinin açılmasına vesile oldukları Türkçe dil kursları, Suriyelilere tahsis edilen Kur'an Kursu derslikleri ve Meslek ve Beceri edindirme kursları sayesinde "iş bulma ve ekonomik yeterlilik", "eğitim ve öğretim", "çocukların öğretimi", "sosyal bağlar", "dil ve kültür" açılarından Diyanet İşleri Başkanlığı'nın entegrasyona doğrudan katkıları bulunmakta; "sağlıklı ve fiziksel olarak iyi olma" açısından açılan Türkçe dil kursları nedeniyle dolaylı katkılar sunmaktadır. Yerel ve göçmen halka yönelik düzenledikleri ortak iftarlar, geziler, dersler ve sohbetler ile de "sosyal köprüler" ile "sivil katılım" yönünden entegrasyona destek olmaktadır. Din görevlilerinin de yerel halk ile göçmen halk arasında köprü vazifesi gördükleri ve Suriyeli sığınmacıların topluma "konut bulma" yönüyle entegre olmasına doğrudan katkı sağladıkları sonucuna varılmıştır. Mülakat verilerinde bulunmasa da, kurumsal olarak yapılması planlanan, yerel ve göçmen halka yönelik olan eğitim ve konferans faaliyetleri, iki halkın birbirine yönelik önyargı ve yanlış algılarını ortadan kaldırmaya ve iki halkın birbirine güven bağı ile bağlanmasına vesile olacaktır; ve realize edilmesi halinde, Suriyeli sığınmacıların topluma "güvenlik ve istikrar" yönüyle de entegre olmalarına katkı sağlayacak bir faaliyetlerdir.

"Dini mekan ve aidiyet" yönüyle verilen cevaplar ışığında katılımcılar, dini mekanları çoğunlukla ziyaret ettiklerini, bu mekanlarda kendilerini vatanlarında gibi rahat ve emniyet içinde hissettiklerini, bu mekanlarda karşılaştıkları insanlardan olumlu tepkiler aldıklarını, genel olarak aldıkları din hizmetlerinden memnun kaldık-

larını ifade etmekte ve yine katılımcıların çoğunluğunun Türkiye’deki yaşam standartlarından memnun oldukları görülmektedir. Bütün yukarıdaki veriler ışığında Cami ve Kur’an kurslarından din eğitim veya hizmeti alanların dini hizmet ve eğitim anlamında da topluma entegre oldukları sonucu çıkmaktadır. Dolayısıyla “Diyanet İşleri Başkanlığının Suriyeli sığınmacılara yönelik faaliyetleri onların bu topluma uyumunu kolaylaştırmaktadır” ve “İslami ortak kültüre sahip olmak, dini mekanların da entegrasyonundaki önemini artırmaktadır” hipotezi bu sonuçlarla uyumaktadır.

Din görevlileri ile yapılan yapılandırılmış görüşmeler neticesinde katılımcıların büyük çoğunluğunun “din kardeşliği” gerekçesiyle Suriyeli sığınmacıları kabul ettiği sonucu çıkmıştır. Dolayısıyla Din görevlileri daha ziyade “din kardeşliği” motivasyonu ile Suriyeli sığınmacılara kabul göstermektedir” hipotezi de bu veriyle onaylanmış olmaktadır. Suriyelilerin zulümden kaçan insanlar oldukları, Suriyelileri kabullen ülkenizin yararına olduğu, Türkiye ekonomisine zararları olmadığı, Suriyelilerin yerel halkın işlerini gasp etmedikleri, yerel halkın ödediği vergilerin Suriyelilere harcanmasında bir beis görmedikleri tespit edilmekte ve Suriyelilerin belli işlerde kısmi çalışma izni verilmesi, Suriyelilere üniversite eğitimi de dahil olmak üzere her türlü eğitimin verilmesi gerektiği kanaatine sahip oldukları görülmektedir. Yine katılımcıların büyük bir çoğunluğu iç savaşa Suriyelilerin geri gönderilmelerine karşıyken, “iç savaş devam etmesi” kaydı konulmadığında bu oran biraz daha azalmaktadır. Suriyelilerin Türkiye’de kalıcı olmaları halinde de büyük sorunlar çıkacağına inanmayan katılımcıların çoğu, Türkiye’ye gelen Suriyelilerle birlikte gerçekleşen nüfus artışıyla birlikte Türkiye’nin daha güçlü bir ülke olacağına da inanmamaktadırlar. Katılımcıların çoğu Suriyelilerin yarısından fazlasının Türkiye’de kalıcı olduklarını düşünmektedir. “Bundan sonra sığınmacı kabul edilmemelidir” gibi bir düşünceye de sahip olmadıkları görülmektedir. Katılımcıların yine büyük bir çoğunluğu Türkiye’nin Suriyeli sığınmacılara kucak açtığını, devletin Suriyelilerle ilgili iyi bir yönetim ortaya koyduğunu, Suriyelilere vatandaşlık hakkı verilmesinin doğru olduğunu, sığınmacıların sınır boyunda Suriye topraklarında tampon bölge oluşturarak orada kurulacak kamplarda bakılmalarının daha uygun olduğunu, fakat Suriyelilerin sadece kamplarda barınmalarının da doğru olmadığını, Sığınmacıların Türkiye geneline yerleşmeleri sağlanarak

alışmaları ve topluma uyum sağlamaları için politika geliştirilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Suriyeli sığınmacıların içinden bir kısım şahısların suç işledikleri gerekçesiyle, bazı şehirlerimizde sığınmacılara yönelik gösterilen sert tepkilere katılımcıların büyük çoğunluğu bu konuda Suriyeli sığınmacılara haksızlık yapıldığını ve bu tepkileri desteklemediklerini ifade etmektedirler. Yine büyük bir çoğunluğa göre Suriyeli bir sığınmacı ile komşuluk yapmak rahatsız edici değil ve sığınmacıların topluma uyum sağlayacağına inanmaktadırlar. Yine bu görüşme verilerine göre, din görevlilerinin önderliğinde Suriyeli sığınmacılara ayni ve nakdi yardımlar ulaştırıldığı da görölmektedir. “Din görevlilerinin de entegrasyon sürecinde etkisi vardır” hipotezi de bu görüşme verileriyle onaylanmış olmaktadır. Katılımcıların çoğu, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Suriyeli sığınmacılarla ilgili politikalarının yeterli adalet ve kuşatıcılığa sahip olduğunu ve dini eğilimi olan STK’lar kadar hassas çalışıldığını düşünmektedirler. Bütün bu görüşme verileri ışığında, din görevlisi olan katılımcıların da Suriyeli sığınmacıları kabul noktasında olumlu bir duruşa sahip oldukları görölmektedir. Küçükçekmece özelinde camilere gelen, Kur’an kurslarında okuyan veya çocuklarını okutan kişilerin topluma entegre olmaları din görevlilerin bu olumlu tutum ve tavırlarının bir yansıması olsa gerektir. Zira kabulün olmadığı yerde uyumdan söz etmek entegrasyon kuramı için geçerli bir durum değildir. Dolayısıyla “Entegrasyon sürecinde yerel halkın kabulü olduğu kadar uyum söz konusudur” hipotezi de onaylanmış olmaktadır. Zira hizmeti veren din görevlilerinin sığınmacıları kabulü, hizmeti alan sığınmacıların da ortama uyumu ile iki bakışımli bir entegrasyon olduğunu bize göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N.: 2017** Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Adaman, F., Keyder, Ç.: 2006** Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma, Avrupa Komisyonu'nun Çalışma, Sosyal İşler ve Fırsat Eşitliği Dairesi Raporu.
- Akyüz, N.: 2016** Kültür, Din Ve Dini Tecrübe. Ed. Niyazi Akyüz, Dini Gruplar Sosyolojisi. 1.Baskı, Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları No: 123, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Anık, M.: 2012** Kimlik ve Çokkültürcülük Sosyolojisi, İstanbul, Açılım Kitap.
- Bartham, D, vd.: 2017** Göç Meselesinde Temel Kavramlar, Ankara, Hece yayınları.
- Berger, P.: 2015** Kutsal Şemsiye: Dinin sosyolojik teorisinin ana unsurları, Çev. Ali Coşkun, Rağbet Yayınları, İstanbul.
- Berry, J., 2011:** Integration and Multiculturalism: Ways towards Social Solidarity, Papers on Social Representations V. 20, p. 2.1-2.21
- Beaud, S., Noiriel, G.,2003** "Göçmenlerin Bütünleşmesini Düşünmek", Toplum Bilim, Göç Sosyolojisi Özel Sayısı, Ankara, Sayı: 17: 15-24.
- Brubaker, R.: 2001** The Return of Assimilation? Changing Perspectives of immigration and its sequels in France, Germany and The United States, Ethnic and Racial Studies, v. 2

- Canatan, K.: 1995** Avrupa’da Müslüman Azınlıklar, İstanbul, İnsan Yayınları.
- Canyurt, D.: 2015** “Suriye Gelişmeleri Sonrası Suriyeli Mülteciler: Türkiye’de Riskler”, Akademik Bakış Dergisi, Sayı 48
- Castles, S., Miller, M.: 2008** Göçler çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Ceceli, S.: 2012** Çokkültürcülük Politikalarından Entegrasyon Politikalarına Geçiş: Hollanda’daki Türkiye Kökenli Göçmenler Üzerine Bir İnceleme, Ankara, Yüksek Lisans Tezi.
- Çakır, Ö.: 2002** “Sosyal Dışlanma”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 4, Sayı 3.
- Davoudi, S., Wishardt, M.,**
- Strange, I.: 2010** The Aging of Europe: Demographic Scenarios of Euro’s Future” Futures 42/8
- Deniz, Ç., vd. : 2016** “Bizim Müstakbel Hep Harap Oldu Suriyeli Sığınmacıların Gündelik Hayatı Antep-Kilis Çevresi”, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi
- Erdem, B.: 2017** Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Sosyal, Siyasi ve Vatandaşlık Hukuku Bakımından Türkiye’deki Durumları, Milletlerarası Hukuk Bülteni, Cilt 37, Sayı 2.
- Erdoğan, M.: 2018** Türkiye’deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. Murat, vd.: 2017a** Türkiye’de Yaşayan Suriyeli Mültecilere Yönelik Medya Algısı, Liberal Perspektif Analiz, Sayı 5.

- Erdoğan, M. Murat, 2017b** “Kopuş”tan “Uyum”a Kent Mültecileri: Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi, Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.
- Arda, E.: 2003** Sosyal Bilimler El Sözlüğü, İstanbul, Alfa Yayınları.
- Eisenstadt, S. N.: 1956** Cultural Assimilation and Tensions in Israel, International Social Science Bulletin, Vol. 8, N, 1, France:1956
- Esser, H.: 2004** Does the “New” Immigration Require a “New” Theory of Intergenerational Integration?, International Migration Review, 38.
- Favell, A. : 2001** *Philosophies of Integration: Immigration and the Ideal of Citizenship in France and Britian*, Basingstoke: Macmillan,
- Fichter, J.: 2009** Sosyoloji Nedir, Çev. Nilgün Çelebi, Ankara, Anı Yayınları
- Foley, M., Dean, H.: 2007** Religion and the New Immigrants, Oxford University Express.
- Garaudy, G.: 1992** Entegrizm Kültürel İntihar, çev. Kamil Bilgin Çileçöp, İstanbul, Pınar Yayınları.
- Gibney, M. J.: 2009** The ethics and politics of asylum :liberal democracy and the response to refugees, Cambridge, Cambridge University Press.
- Giddens, A.: 2009** Sağ ve Solun Ötesinde Radikal Politikaların Geleceği, çev. Müge Sözen, Sabir Yücesoy, İstanbul, Metis Yayınları.
- Greely, Andrew M.: 1971** Why Can’t They be Like Us? America’s White Ethnic Groups, NewYork: Clarke, Irwin&Company.

- Greil, A. L., Davidman, L.: 2007** Religion and Identity, The Sage Handbook of the Sociology of Religion, ed. Beckford, J., Demerath, J., P. 7, C. 1
- Goffman, E.: 2014** Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar, çev. Şerife Geniş, vd., Ankara, Heretik Yayınları.
- Gowricharn, R.: 2002** Integration and social cohension: The case of the Netherlands. Journal of Ethnic and Migration Studies, 28 (2), p. 259-273.
- Günay, Ü.: 2020** Din Sosyolojisi, İstanbul, İnsan Yayınları.
- Hançerlioğlu, O.: 1986** Toplumbilim Sözlüğü, İstanbul, Remzi Kitapevi.
- Hansen, R.: 2000** Citizenship and Immigration in Post-War Britian, Oxford University Press
- Hoge, D.: 2000** Jewish Identity and Catholic Identity: Findings and Analogies, Paper presented at the annual meeting of the Religious Research Association, Houston.
- Horst, C.: 1992** “Entegrasyon”, Ed. Mahmut Erdem, Danimarka’daki Göçmenlerle İlgili Yazılar Dizisi, Kopenhagen: Türkiyeli İşçiler Birliği FAT.
- Ihlamur-Öner, S.: 2018** Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar Tartışmaları, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Inglis, C.: 1996** Multiculturalism: new policy responses to diversity, MOST Policy Paper, NO:4
- IOM : 2009** Göç Terimleri Sözlüğü, Uluslararası Göç Hukuku, No: 31, Ed. Richard Perruchoud, Jillyanne Redpath-Cross, 2. Baskı

- https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf (Erişim Tarihi: 10.11.2019)
- Jary, D., Jary, J.: 1991** “*Multiculturalism*”, The Harpercollins Dictionary of Sociology. N.Y.: Harper Parennial.
- Kaya, A.: 2016** İslam Göç ve Entegrasyon Güvenikleştirme Çağı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, İ., Yılmaz Eren, E.: 2014** Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumu Arada Kalanların Hakları ve Yükümlölükleri, İstanbul, Seta Yayınları.
- Kahraman, F.,**
- Kahya Nizam, Ö.:2016** Mültecilik Hallerini Mekan Üzerinden Okumak: Gaziantep Örneğinde Türkiyelilerin Gözünden Suriyeli Kent Mültecileri”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 9, Sayı 44
- Kirman, M. Ali : 2004** Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü, İstanbul Rağbet yayınları.
- Kivisto, P.: 2002** Multiculturalism ina Global Society. Oxford: Blackweil
- Krieken, R.: 1998** Norbert Elias (Key Sociologists), Routledge, Newyork.
- Lazarev, E., Sharma, K.: 2017** Brother Or Burden: An Experiment On Reducing Prejudice Toward Syrian Refugees In Turkey, 2017
- Lee, E.: 1966** A Theory of Migration, Demography, Vol. 3, No. 1.<https://emigratecaportuguesa.files.wordpress.com/2015/04/1966atheoryofmigration.pdf>(ET.: 08.11.2019)
- Mardin, ř.: 2017** Din ve İdeoloji, İstanbul, İletişim Yayınları.

- Martikainen, T.: 2010** Din Göçmenler ve Entegrasyon, çev. Nebile Özmen, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, s.38, 2010-1
- Marshall, G.: 2005** Sosyoloji Sözlüğü, çev. Osman Akınbay, Derya Kömürcü, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.
- Meissner, F.: 2018** Mainstreaming Integration Governance, Ed. Scholten, P.W.A., Breugel, I. Van, C. 10, P. 215
- Mitchell, C.: 2006** Etnik Kimliklerin Dini İçeriği, Çev. Sultan Işık & Fırat Mollaer, Kimlik Politikaları Tanınma, Özdeşlik ve Farklılık, Ed. Fırat Mollaer, Doğu Batı Yayınları, Ankara: 2014
- Mol, H.: 1976** Identity and the Sacred: A Sketchfor a New Social-Scientific Theory of Religion, Oxford.
- Özbolat, A., Macit, M. (Ed.):** Kimlik ve Din, Karahan Kitapevi, Adana: 2016
- Özdemir, E.: 2017** “Suriyeli Mülteciler Krizinin Türkiye’ye Etkileri” Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 3
- Özmen, N.: 2012** Çokkültürlü Toplumda Sosyal Entegrasyon ve Din, İstanbul, Çamlıca Yayınları.
- Parekh, B.: 2002** Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek: Kültürel Çeşitlilik ve Siyasal Teori, çev. Bilgi Tanrıseven, Ankara, Phoenix Yayınevi.
- Park, R. Ezra,**
- Burgess, Ernest W.: 2017** Asimilasyon ve Sosyal Kontrol, İstanbul, Pinhan Yayınları.
- Pazarcı, H.: 2014** Uluslararası Hukuk Dersleri, 12. Baskı, Ankara, Turhan Kitapevi.

- Perşembe, E.: 2005** Almanya’da Türk Kimliği, Ankara, Araştırma yayınları.
- Sapancalı, F.: 2005** Avrupa Birliği’nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri, Çalışma ve Toplum, S. 3.
- Silver, H.:** Social Exclusion, s. 4420 https://student.cc.uoc.gr/uploadFiles/181-/Silver_Exclusion_Blackwell_Encyclopedia_of_Sociology.pdf (ET:10.12.19)
- Somersan, S.: 2004** Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tartanoğlu, Ş.** Sosyal Dışlanma: Küreselleşme Perspektifinden bir Kavramsallaştırma Çabası, s.7
- Taylor, C., vd.: 2010** Çokkültürcülük Tanınma Politikası, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Unutulmaz, O.: 2018** Gündemdeki Kavram: ‘Göçmen Entegrasyonu’ Avrupa’daki Gelişimi ve Britanya Örneği, Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar Tartışmalar, İstanbul, İletişim yayınları.
- Vasta, E.: 2007** Accomodating Diversity: why current Critiques of Multiculturalism Miss the Point, Oxford.
- Vertovec, S., 2007** Super-Diversity and its implications, Ethnic and racial Studies, 30.
- Yalçın, C.: 2004** Göç Sosyolojisi, Ankara, Anı Yayınları.
- Yapıcı, A.: 2017** Dini Grup Kimliği: Kimlik ve Dini Aidiyet, Ed. Özbolat, A., Macit, M., Kimlik ve Din
- Yücel Yönlü, K. 2018** Göç Sosyolojisi, İstanbul, Doğu Kitapevi yayınları.

İTERNET KAYNAKLARI

- Mülteciler.org, 2019:** <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/Erişim tarihi: 07.10.2019>
- UNHRC, 2001:** <https://www.unhcr.org/3d985b9ad.html/Erişim tarihi: 13.10.2019>
- UNHRC,2018:** https://www.unhcr.org/cy/wpcontent/uploads/sites/412018/02/UNHCR_Refugee_or_Migrant_TR.pdfErişim tarihi: 18.11.2019
- Göç İdaresi
Müdürlüğü2019:** <https://www.goc.gov.tr/sartli-multeci>
Erişim tarihi: 18.11.2019
- Göç İdaresi
Müdürlüğü, 2020:** <https://www.goc.gov.tr/sosyal-uyum-calistayietkinligi-istanbul-da-avrupa-ve-anadolugercekleştirildiErişim Tarihi: 15.02.2020>
- Resmi Gazete, 1961:** <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10898.pdf,Erişim Tarihi: 05.12.2019>
- ResmiGazete,1968:** <https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/02/MultecilerinHukukiDurumuna-Dair1967Protokolu.pdf, Erişim Tarihi: 05.12.2019>
- Resmi Gazete, 2006:** <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/01/20060127-2.htm... Erişim Tarihi: 05.12.2019>
- Resmi Gazete, 2013:** <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm Erişim Tarihi:05.12.2019>
- Resmi Gazete, 2014:** <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf>
- Resmi Gazete, 2016:** <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/01/20160115-23.pdf Erişim Tarihi: 05.12.2019>

- Milliyet, 2014:** <http://www.milliyet.com.tr/gundem/suriyeli-ev-sahibi-oldurdu-gaziantep-karisti-1924417> Erişim tarihi: 11.12.2019
- Britannica, 2014:** <https://www.britannica.com/topic/racial-segregation>, Erişim tarihi: 07.12.2019
- A.B., 2004:** <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b3cc8930-0d42-4b37-ae7d-edbe02dc5c65/language-en> Erişim Tarihi: 08.12.2019
- UNESCO, 2019:** <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/international-migration/glossary/integration/> Erişim tarihi: 15.12.2019
- Berry, J., 2011:** https://www.researchgate.net/publication/266528000_Integration_and_Multiculturalism_Ways_towards_Social_Solidarity, Erişim Tarihi: 21.12.2019
- IOM, 2011:** https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr2011_english.pdf Erişim tarihi: 12.12.2019
- D.İ.B., 2015:** <https://hukukmusavirligi.diyaret.gov.tr/Documents/Sığınmacılar%20Genelgesi.pdf> Erişim Tarihi: 17.01.2020
- D.İ.B., 2018:** <http://hukukmusavirligi.diyaret.gov.tr/Detay/149/geçici-koruma-kapsamındaki-yabancılar-dair-yönerge> Erişim Tarihi: 17.01.2020
- D.İ.B., 2018:** <https://dinhizmetleri.diyaret.gov.tr/sayfa/46> Erişim Tarihi: 18.01.2020
- D.İ.B., 2019:** <https://www.diyarethaber.com.tr/diyaret-haber/goc-ve-manevi-destek-merkezi-dualarla-acildi-h6194.html> Erişim Tarihi: 20.01.2020
- Diyanethaber, 2019:** <https://www.diyarethaber.com.tr/diyaret-haber/goc-ve-manevi-destek-merkezi-dualarla-acildi-h6194.html> Erişim Tarihi: 20.01.2020

EKLER

Küçükçekmeceli Suriyeli Mültecilere Yönelik Sorular

1. Kendiniz hakkında biraz bilgi verir misiniz?
2. İç savaş öncesindeki Suriye'yi değerlendirir misiniz?
3. Göç etmeden önceki günlük yaşamınız nasıldı? Anlatır mısınız?
4. Daha önce gelir getirici herhangi bir işte çalıştınız mı? Anlatır mısınız?
5. Suriye'deki yaşam koşullarınız nasıldı? Sınıfsal olarak kendinizi nerede konumlandırırdınız?
6. Eğitim durumunuz nedir?
7. Aile hayatınızdan biraz bahseder misiniz?
8. Suriye'de iken mahalle hayatınız, komşularınızla olan ilişkileriniz vb. nasıldı?
9. Suriye'de iken etnik kökeninizden kaynaklı -olumlu ya da olumsuz- ayrı bir muamele görüyor muydunuz?
10. Göç hikayenizden biraz bahseder misiniz?
11. Neden Türkiye'yi, İstanbul'u tercih ettiniz?
12. Küçükçekmece ilçesini tercih etme nedeniniz nedir?
13. Buraya yerleştiginizde ne gibi sıkıntılarla karşılaştınız?
14. Ev bulma süreciniz nasıl oldu? Ev kiranız ne kadar? Evde kaç kişi yaşıyor?
15. Evdeyken ya da evin dışındayken kendinizi güvende hissediyor musunuz?
16. Şuanda çalışıyor musunuz, çalışıyorsanız sigortalı olarak mı çalışıyorsunuz?
17. Buraya geldiğinizden beri kaç iş değiştirdiniz, hangi sebeplerle?
18. Girdiğiniz işler eğitim seviyenize göre miydi, yoksa daha az ya da daha mı yüksekti?
19. İşleri kendiniz mi buluyorsunuz, yoksa birilerinin vesilesiyle mi işe giriyorsunuz? Bu kişiler kimler?
20. Çalışma konusundaki engelleriniz neler?
21. Ailenizin ortalama aylık geliri ne kadar?
22. Buraya geldiğinizden bu yana herhangi bir kurs, mesleki eğitim ya da Türkçe eğitim veren herhangi bir kurstan eğitim aldınız mı?
23. Burada eğitim alma çabanız oldu mu, olduysa hangi düzeyde eğitim aldınız?

24. Çocuklarınızdan en az birinin öğretmenleri ile onun okuldaki durumu ve gelişimi üzerine görüştünüz mü?
25. Buradaki haklarınızdan haberdar mısınız? Bu haklardan yararlanabiliyor musunuz?
26. Buradaki kamusal hizmetlerden yararlanabiliyor musunuz? (Sağlık, eğitim vb.) Nasıl?
27. Daha önce herhangi bir yerden hiç bir yardım aldınız mı?
28. Küçükçekmece’de herhangi bir gününüzü anlatır mısınız?
29. Kimliğiniz var mı?
30. Buraya geldiğinizden bu yana hiç oy kullandınız mı, kaç kere kullandınız?
31. Geçtiğimiz yıl içinde rutin fiziksel kontrol için doktora gittiniz mi?
32. Doktor randevusu nasıl alınır biliyor musunuz? Bu konuda kimlerden yardım alıyorsunuz?
33. Küçükçekmece içinde, dışarıda vakit geçirir misiniz? Nereelerde?
34. Küçükçekmece dışına hiç çıktınız mı?
35. Hiç dini bir mekanı ziyaret ettiniz mi?
36. Ziyaret ettiğiniz dini mekanın Suriye’deki dini mekanlarla ortak yönleri var mı, neler?
37. Bu dini mekanları ziyaret ettiğinizde neler hissediyorsunuz?
38. Bu mekanlarda karşılaştığınız insanlardan aldığınız tepkiler neler, aynı ortamı paylaştığınız bu insanlara karşı, diğer insanlardan ayrı olarak, bir yakınlık hissediyor musunuz?
39. Herhangi bir camii ya da vakıftan yardım aldınız mı?
40. Camiilerin ya da genel anlamda dini mekanların iftar, yemek, gezi vb. Sosyal faaliyetleri oldu mu size yönelik? Olduysa, içeriği nasıldı?
41. Dini ihtiyaçlarınızı karşıladığınız kurum ya da kişiler kimler, onlarla aktif olarak görüşebiliyor musunuz?
42. Suriyeli akranlarınızla ortak katılım sağladığınız ve destek aldığınız dernek, kurum ya da kuruluşlar var mı, içeriği nasıl?
43. Hiç Küçükçekmece Müftülüğüne gittiniz mi, ne için, nasıl karşılandınız?
44. Hiç bir Kur’an kursuna gidip, kendiniz ya da çocuğunuz için dini eğitim almak için başvuruda bulundunuz mu?

45. Bulunduysanız, verilen eğitimden memnun kaldınız mı, memnun kalma ya da kalmama nedenleriniz neler?
46. Türkçe eğitim veren okullarda eğitim gören çocuğunuz var mı, eğitimden memnun musunuz?
47. Çocuklarınızdan en az biri kendi ülkesinden ve kültüründen olmayan en az bir yakın arkadaşına sahip mi?
48. Çocuğunuzun türk okullarında türk hocalardan mı, yoksa Kur'an kurslarında Suriyeli hocalardan sadece dini eğitim almalarını mı tercih edersiniz? Neden?
49. Kur'an Kurslarında eğitim alırken farklı kültür ve dillerden iletişime geçtiğiniz kişiler oldu mu, size tavırları nasıldı?
50. Türkçe öğreniyor musunuz, kimlerden ve nasıl? Ailenizdeki bireylerle türkçe konuşup pratik yapabiliyor musunuz?
51. Suriyeli akranlarınızla bir araya geliyor musunuz, nerelerde görüşüyorsunuz? Birlikte herhangi bir kutlama ya da etkinliğe katıldınız mı?
52. Görüştüğünüz Suriyeli akranlarınız size destek oluyorlar mı, nasıl?
53. Türk olarak görüştüğünüz kişiler var mı, nasıl anlaşıyorsunuz, size yardımcı olmaya çalışıyorlar mı?
54. Bulunduğunuz yerdeki camii imamı ya da bayan hocaları sizi tanıyor mu, uzaktan veya yakından bir tanışıklığınız var mı? Hiç ziyaretinize geldiler mi?
55. Buraya geldiğinizden beri herhangi bir suçun, soygunun, tacizin kurbanı oldunuz mu?
56. Buraya geldiğinizden beri ırk, kültür, din ayrımına tabi tutuldunuz mu?
57. Kendinizi buraya ait hissediyor musunuz, yoksa hala misafir olarak mı görüyorsunuz kendinizi, neden?
58. Yakın ya da uzak gelecekte ülkenize ya da başka bir ülkeye göç etmeyi düşünüyor musunuz? Neden?
59. Dini ve Remi bir kurum olarak Diyanet İşleri Başkanlığından talep ve beklentileriniz neler?
60. (Suriyeli hocalara yönelik ek sorular) Kaç öğrenciniz var burda, durumlarından biraz bahsedebilir misiniz?
61. Çocuklar türkçe öğreniyorlar mı? Burdaki Türk öğrencilerle diyalogları nasıl?

62. Burda Müftülüğün düzenlediği size yönelik düzenlenen herhangi bir sosyal faaliyet oldu mu?
63. Müftülükten maaş alıyor musunuz, geçiminizi nasıl idame ettiriyorsunuz?
64. Çocuklara yönelik sizin öncülüğünüzde herhangi sosyal bir faaliyet oldu mu?
65. Dersi nasıl işliyorsunuz, herhangi bir müfredata göre hareket ediyor musuz?
66. Sizin gibi kurslarda eğitim veren kişilerle herhangi bir diyalogunuz var mı, yoksa neden yok?
67. Çocuklar ve velilerin verilen bu eğitimden memnuniyetleri ne derece sizce, ne maksatla buraya gönderiyorlar çocuklarını, neden burayı tercih ediyorlar?
68. İşinizle alakalı temenni ve talepleriniz neler, sizce müftülük nasıl bir yol takip etmeli bu çocukları eğitmek ve topluma kazandırmak için?
69. Yaptığınız işi seviyor musunuz, maddeten ve manen sizi tatmin ediyor mu?
70. Yerlilerin size karşı tavır ve davranışlarını nasıl buluyorsunuz, kursta özellikle sizin ağrınıza giden, rahatsız edici herhangi bir durum oldu mu, size yaklaşımları nasıl?

İL KOORDİNATÖRÜNE SORULAN SORULAR

1. Göç ve Manevi Hizmetler Daire Başkanlığı'nın misyon ve vizyonundan biraz bahsedebilir misiniz? Dezavantajlı gruplara yönelik böyle bir hizmetin sağlanmasındaki ana motivasyon nedir?
2. Göçmen profilinizden bahsedebilir misiniz, bu hizmetlerden her göçmen istifade edebiliyor mu? Örneğin Doğu Türkistanlı, Afgan veya Filistinli gibi zulme uğrayan farklı ülkelerden gelen kişiler de bu hizmetlerden faydalanabiliyor mu?
3. Göçmenlere yönelik yapılan faaliyetlerden biraz bahsedebilir misiniz? İleriye matuf yapılacak olanlardan da biraz bahsedebilir misiniz, neler bekleniyor sizden?
4. Her ilin ve ilçenin Göç Koordinatörü var mı, il veya ilçelerde yapılan faaliyetler veya yapılacak olan plan-programlar nasıl takip ediliyor?
5. Devletteki her birimin göçmenlerin uyumuna yönelik böylesi faaliyetleri oluyor mu, yoksa bu sadece Diyanet'e tevdi edilen bir görev mi? Farklı birim ve kurumlarla bu anlamda ortak proje ve çalışmalarınız oluyor mu?
6. Genelde devletin göçmenlere yönelik bir entegrasyon politikası var mı, özelde Diyanet'in kurum olarak yeterli uyum ve kaynaştırma politikalarına sahip olduğunu düşünüyor musunuz?
7. Böylesi bir birimin kurulması biraz da ihtiyaç kaynaklı gibi. Özellikle Işid vb devlete ve ülkeye zarar verecek oluşumlardan gelenleri tespit ve kontrol etmek gibi güvenlik kaynaklı da bir ihtiyaç söz konusu. Bu manada Diyanet'e verilen bir rol var mı, yoksa sadece toplumsal kaynaştırma vazifesi ile mükellef mi?
8. Şuanda İstanbul özelinde ortalama kaç adet göçmen diyanet ve müftülüklerin tahsis ettiği birimlerde hizmet alıyor ve bunların kaç Suriyeli?
9. Suriyelileri misafir olarak mı görüyorsunuz, yoksa yeni komşularımız olarak mı, tam olarak pozisyonları ne?
10. Göçmenlere sağlanan eğitim faaliyetlerinde eğitimi veren kişiler Suriyeli mi, yoksa Türk hocalar mı?
11. Verilen bu eğitimlerde hangi müfredatlar takip ediliyor, Diyanet'in göçmenlere yönelik kendi uyguladığı özel bir müfredat var mı?

12. Eğitim alanların sosyalleşmelerine imkan sağlanıyor mu ve yerel halk ile kaynaştırılmalarına dair neler yapılıyor?
13. Şuan kaç kursta (kaç göçmene) dil eğitimi verilmekte, kaç kursta mesleki eğitim verilmekte?
14. İstanbul'da hiç göçmen nüfusu yoğun olan ilçelere ek vazife veya maddi ödenek vs tanımlanıyor mu?
15. Koordinatörleri kimler seçiyor, neye göre seçiliyorlar ve tam olarak vazifeleri neler biraz bahsedebilir misiniz?
16. Göçmenlere yönelik yapılan hizmet ve görevlerde dini motivasyonu hangi kişi ve örnekler üzerinden sağlıyorsunuz? Sizce o günlerden bu günlere değişen ve farklılaşan şeyler neler?
17. Bu dönemin sonuna kadar size verilen hedef tam olarak ne, şuan bu hedefin neresindesiniz?
18. İstanbul özelinde en verimli ve yoğun çalışan ilçeler hangileri, göçmen sayılarıyla paralellik gösteriyor mu, yoksa çalışan kişilerin sorumluluk bilinciyle mi alakalı?
19. Yapılan hizmetler içinde en değerli ve gerekli bulduğunuz faaliyetler neler?
20. Hizmetler nitelikli göçmenleri ne denli hedefliyor ve bunlar için neler yapılıyor?
21. Avrupa'daki Müslümanlar arasında dindar olsun ya da olmasın, camiin ayrı bir yeri var kültürel aidiyet anlamında. Sizce Suriyeliler için de aynı durum söz konusu mu? Sizce camiiler etrafında birlik, beraberlik ve aidiyet oluşturmak mümkün mü?
22. Sizce bu hizmetlerin tam olarak yerleşmesi için kaç yıla ihtiyaç var, göçmenlerin topluma uyum sağlaması için gerekli olan zaman kaç yıldır?
23. Göçmenlere maddi anlamda destek sağlanıyor mu, yoksa eğitim hizmetleri mi sadece?
24. Suriyelilerin kendi açtıkları dini oluşumları destekleyip, kontrol ve denetim sağlıyor musunuz? Bu anlamda neler yapılıyor?
25. Belediyelerle ortak çalışmalarınız oluyor mu, ya da Milli Eğitim ile?

26. Göçmenlere tahsis edilen birimler denetimden geçiyorlar mı, hocalar neye göre tercih ediliyor? Herhangi bir ücret temini oluyor mu?
27. Camii, Kuran kursu, vb. dini mekanların göçmenlerin topluma entegre edilmesindeki rolü ve görevi nelerdir sizce?
28. Personele yönelik eğitimler veriliyor mu, bu verilen eğitimlerden biraz bahsedermisiniz?
29. Göçmenler kültürel çoğulculuk ideolojisine göre kendi hallerine bırakılsalar ve bu anlamda devlet ve kurumların herhangi bir misyon ve vazifesi olmasa göçmenlere yönelik, sizce neler olur? Muhtemel sonuçlardan biraz bahsedebilir misiniz, eğer bu entegrasyon faaliyetleri de başarılı olmazsa olacak en kötü senaryo ne olur?
30. Sizin kurum ve çalışanlarınızdan bu anlamda talep ve beklentileriniz neler? Faaliyetlerin başarılı olması neye bağlı, sizce göçmenler daha kolay nasıl topluma uyum gösterebilirler?

DİN GÖREVLİLERİNİN SURİYELİ ALGISI

(* İşareti ile başlayan sorular zorunludur.)

***Cinsiyetiniz?**

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Kadın
- b. Erkek

***Yaşınız?**

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a.20-30
- b.30-40
- c.40-50
- d.50-60
- e. 60-üstü

***Eğitim durumunuz?**

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. İlkokul
- b. Ortaokul
- c. Lise
- d. Lisans
- e. Lisans Üstü

***Mesleğiniz?**

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. İdari memur
- b. Memur
- c. Vaiz
- d. İmam
- e. Kur'an Kursu Öğreticisi

***Görev mahalliniz?**

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Halkalı-Atakent-Yarımburgaz
- Sefaköy-Cennet-Yeşilova
- c. Söğütlüçeşme-Fevziçakmak-Kanarya
- d. Sultanmurat- Gültepe- Beşyol
- e. Kartaltepe-Tevfikbey-İnönü
- f. Mehmet Akif-İstasyon- Cumhuriyet
- g. Diğer

***Camiinizde ya da kursunuzda Suriyeli sığınmacı var mı?**

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. VAR
- b. YOK

***Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye kabul edilmesi ülkemizin tarihinden, coğrafyasından kaynaklanan bir zorunluluktur.**

Lütfen size en yakın olan seçeceği işaretleyin.

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Kesinlikle katılıyorum.
- b. Katılıyorum.
- c. Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- d. Katılmıyorum.
- e. Kesinlikle katılmıyorum.

***Suriyeli sığınmacıları kabul etmemiz din kardeşliğimizin gereğidir.**

Lütfen size en yakın olan seçeceği işaretleyin.

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Kesinlikle katılıyorum.
- b. Katılıyorum.
- c. Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- d. Katılmıyorum.
- e. Kesinlikle katılmıyorum.

***Suriyeli sığınmacılar etnik yönden kardeşimizdir, kabul edilmeleri gerekir.**

Lütfen size en yakın olan seçeceği işaretleyin.

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Kesinlikle katılıyorum.
- b. Katılıyorum.
- c. Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- d. Katılmıyorum.
- e. Kesinlikle katılmıyorum.

***Suriyeli sığınmacıların dinine, diline, etnik durumuna bakılmaksızın kabul edilmesi insanlık görevimizdir.**

Lütfen size en yakın olan seçeceği işaretleyin.

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Kesinlikle katılıyorum.
- b. Katılıyorum.
- c. Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- d. Katılmıyorum.
- e. Kesinlikle katılmıyorum.

***Bu süreçte Türkiye Suriyeli sığınmacılara yeterince yardım yapmış ve ilgilenmiştir.**

Lütfen size en yakın olan seçeceği işaretleyin.

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Kesinlikle katılıyorum.

- b. Katılıyorum.
- c. Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- d. Katılmıyorum.
- e. Kesinlikle katılmıyorum.

***Bu durum Suriye'nin iç işidir, sığınmacıların kabul edilmemesi gerekirdi.**

Lütfen size en yakın olan seçeceği işaretleyin.

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Kesinlikle katılıyorum.
- b. Katılıyorum.
- c. Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- d. Katılmıyorum.
- e. Kesinlikle katılmıyorum.

***Suriyeli sığınmacılar bizi ilgilendirmez, uzak durulmalıdır.**

Lütfen size en yakın olan seçeceği işaretleyin.

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Kesinlikle katılıyorum.
- b. Katılıyorum.
- c. Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- d. Katılmıyorum.
- e. Kesinlikle katılmıyorum.

***Türkiye'deki Suriyelilere yönelik Kanaatinizi En İyi Aşağıdakilerden Hangisi İfade eder?**

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Zulümden kaçan insanlardır.
- b. Ülkemizde misafirdirler.
- c. Bize yük olan İnsanlardır.
- d. Din kardeşlerimizdir.
- e. Dilenci Asalaklardır.

***Suriyeli sığınmacıların kabulü ülkemizin yararınadır.**

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Kesinlikle katılıyorum.
- b. Katılıyorum.
- c. Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- d. Katılmıyorum.
- e. Kesinlikle katılmıyorum.

***Bu kadar sığınmacıya bakılması Türkiye'nin ekonomisine zarar vermektedir.**

Lütfen size en yakın olan seçeceği işaretleyin.

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Kesinlikle katılıyorum.
- b. Katılıyorum.

- c. Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- d. Katılmıyorum.
- e. Kesinlikle katılmıyorum.

***Suriyeli sığınmacıların kendisine ya da sığınmacılara ulaştırılmak üzere herhangi bir kurum-kuruluşa aynı veya nakdi bağışta, yardımda bulundunuz mu?**

Lütfen size en yakın olan seçeceği işaretleyin.

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Hayır-Olmadı
- b. Evet-Direk kendisine aynı yardımda bulundum.
- c. Evet-kendisine nakdi yardımda bulundum.
- d. Bir yardım kuruluşuna aynı bağışta bulundum.
- e. Bir yardım kuruluşuna nakdi yardımda bulundum.

***Suriyeliler işlerimizi elimizden almaktadır.**

Lütfen size en yakın olan seçeceği işaretleyin.

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Kesinlikle katılıyorum.
- b. Katılıyorum.
- c. Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- d. Katılmıyorum.
- e. Kesinlikle katılmıyorum.

***Türkiye'de yardıma muhtaç yüksek sayıda vatandaş varken, vergilerimin Suriyeli sığınmacılara harcanmasına karşıyım.**

Lütfen size en yakın olan seçeceği işaretleyin.

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Kesinlikle katılıyorum.
- b. Katılıyorum.
- c. Ne katılıyorum ne katılmıyorum.
- d. Katılmıyorum.
- e. Kesinlikle katılmıyorum.

***Suriyeli sığınmacıların çalışmaları hususundaki görüşünüzü aşağıdaki şıklardan hangisi karşılar?**

Lütfen size en yakın olan seçeceği işaretleyin.

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Kesinlikle çalışma izni verilmemelidir.
- b. Belli işlerde kısmi geçici çalışma izni verilmelidir.
- c. Her türlü işte çalışmalarına izin verilmelidir.
- d. Her türlü işte çalışmalarına kalıcı çalışma izni verilmelidir.
- e. Belli işlerde kalıcı çalışma izni verilmelidir.

***Türkiye'deki okullarda eğitim verilmesine ilişkin aşağıdaki şıklardan hangisi sizin fikrinizi en iyi şekilde ifade eder?**

Lütfen size en yakın olan seçeceği işaretleyin.

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Üniversite eğitimi de dahil olmak üzere her türlü eğitim verilmelidir.
- b. Hiçbir şekilde eğitim verilmemelidir.
- c. Sadece Türkçe öğretilmelidir.
- d. İlköğretim ve ortaöğretim eğitimi verilmelidir.
- e. Sadece mesleki eğitim verilmelidir.

***Suriyeliler ile kültürel olarak aynı olduğumuzu düşünüyorum.**

Lütfen size en yakın olan seçeceği işaretleyin.

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Kesinlikle katılıyorum.
- b. Katılıyorum.
- c. Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- d. Katılmıyorum.
- e. Kesinlikle katılmıyorum.

***Suriyeliler geri gönderilmeli mi?**

Lütfen size en yakın olan seçeceği işaretleyin.

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Kesinlikle katılıyorum.
- b. Katılıyorum.
- c. Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- d. Katılmıyorum.
- e. Kesinlikle katılmıyorum.

***Bundan sonra kesinlikle sığınmacı kabul edilmemelidir.**

Lütfen size en yakın olan seçeceği işaretleyin.

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Kesinlikle katılıyorum.
- b. Katılıyorum.
- c. Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- d. Katılmıyorum.
- e. Kesinlikle katılmıyorum.

***Suriyeli sığınmacılar içinden bir kısım şahısların suç işledikleri gerekçesiyle, bazı şehirlerimizde sığınmacılara yönelik sert tepkiler gösterilmiştir.**

Bu konuda görüşünüz nedir?

Lütfen size en yakın olan seçeceği işaretleyin.

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Tepki gösteren vatandaşlar doğru yapmıştır, destekliyorum.
- b. Tepki gösteren vatandaşlar haklı olmakla birlikte aşırı tepki göstermişlerdir.
- c. Tepki gösteren vatandaşlar bu konuda haksızlık yapıyorlar, desteklemiyorum.
- d. Suriyelilerin haklarını korumak da devletin görevidir.

***Suriyeli sığınmacılar bulundukları yerlerde şiddet, hırsızlık, kaçakçılık ve fuhuş gibi suçlara bulaşarak toplumsal ahlak ve huzuru bozmaktadır.**

Lütfen size en yakın olan seçeceği işaretleyin.

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Kesinlikle katılıyorum.
- b. Katılıyorum.
- c. Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- d. Katılmıyorum.
- e. Kesinlikle katılmıyorum.

***Suriyelilerin Türkiye'de kalması büyük sorunlara yol açabilir.**

Lütfen size en yakın olan seçeceği işaretleyin.

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Kesinlikle katılıyorum.
- b. Katılıyorum.
- c. Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- d. Katılmıyorum.
- e. Kesinlikle katılmıyorum.

***Suriyeli biri ile komşuluk yapmak sizi neden rahatsız eder?**

Lütfen size en yakın olan seçeceği işaretleyin.

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Şahsıma ve aileme zarar vereceklerini düşündüğüm için.
- b. Suriyelileri kültürel olarak kendime yakın bulmadığım için.
- c. TV ve gazetelerde Suriyeliler hakkında çıkan olumsuz haberler nedeniyle
- d. Suriyelileri şahıs olarak sevmediğim için.
- e. Suriyelilerin kendi ülkelerinde takındıkları politik tavrı desteklemediğim için.
- f. Diğer

***Sığınmacılara Türkiye genelinde yerleşmeleri sağlanarak, çalışmaları ve topluma uyum sağlamaları için politikalar geliştirilmelidir.**

Lütfen size en yakın olan seçeceği işaretleyin.

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Kesinlikle katılıyorum.
- b. Katılıyorum.
- c. Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- d. Katılmıyorum.
- e. Kesinlikle katılmıyorum.

***Eylül 2019 itibariyle puanda Türkiye'de 3 milyon 658 bin 250 Suriyeli sığınmacı var. Suriyeli sığınmacıların ülkelerine dönmelerine ilişkin düşüncenizi aşağıdaki ifadelerden hangisi ifade eder?**

Lütfen size en yakın olan seçeceği işaretleyin.

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Hepsinin dönmesini bekliyorum.
- b. En az yarısının kalmasını bekliyorum.
- c. Yarıdan fazla kısmının kalmasını bekliyorum.
- d. Tamamının kalacağını düşünüyorum.
- e. Yarısından az kısmının kalmasını bekliyorum.

***Türk halkı Suriyeli sığınmacılara kucak açmış mıdır?**

Lütfen size en yakın olan seçeceği işaretleyin.

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Kesinlikle katılıyorum.
- b. Katılıyorum.
- c. Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- d. Katılmıyorum.
- e. Kesinlikle katılmıyorum.

***Suriyelilerin Türk toplumuna uyum sağlayacağına inanıyorum.**

Lütfen size en yakın olan seçeceği işaretleyin.

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Kesinlikle katılıyorum.
- b. Katılıyorum.
- c. Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- d. Katılmıyorum.
- e. Kesinlikle katılmıyorum.

***Suriyelilerle birlikte nüfusumuzun artması daha güçlü devlet olmamızı sağlayacaktır.**

Lütfen size en yakın olan seçeceği işaretleyin.

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Kesinlikle katılıyorum.
- b. Katılıyorum.
- c. Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- d. Katılmıyorum.
- e. Kesinlikle katılmıyorum.

***Devlet sığınmacılar konusunda iyi bir yönetim ortaya koymaktadır.**

Lütfen size en yakın olan seçeceği işaretleyin.

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Kesinlikle katılıyorum.
- b. Katılıyorum.
- c. Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- d. Katılmıyorum.
- e. Kesinlikle katılmıyorum.

***Devlet Suriyelere Vatandaşlık hakkı vererek yanlış yapmıştır.**

Lütfen size en yakın olan seçeceği işaretleyin.

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Kesinlikle katılıyorum.
- b. Katılıyorum.
- c. Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- d. Katılmıyorum.
- e. Kesinlikle katılmıyorum.

***Sığınmacılar savaş devam ediyor bile olsa ülkelerine geri gönderilmelidirler.**

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Kesinlikle katılıyorum.
- b. Katılıyorum.
- c. Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- d. Katılmıyorum.
- e. Kesinlikle katılmıyorum.

***Sığınmacılara, sınır boyunda Suriye topraklarında tampon bölge oluşturularak orada kurulacak kamplarda bakılmalıdır.**

Lütfen size en yakın olan seçeceği işaretleyin.

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Kesinlikle katılıyorum.
- b. Katılıyorum.
- c. Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- d. Katılmıyorum.
- e. Kesinlikle katılmıyorum.

***Sığınmacılar, Türkiye'nin sorunu değildir, ülkelerine geri gönderilmelidir.**

Lütfen size en yakın olan seçeceği işaretleyin.

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Kesinlikle katılıyorum.
- b. Katılıyorum.
- c. Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- d. Katılmıyorum.
- e. Kesinlikle katılmıyorum.

Sığınmacılar, sadece kamplarda barındırılmalıdır.

Lütfen size en yakın olan seçeceği işaretleyin.

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Kesinlikle katılıyorum.
- b. Katılıyorum.
- c. Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- d. Katılmıyorum.
- e. Kesinlikle katılmıyorum.

***Camii cemaatiniz ya da Kur'an kursunuzda eğitim veya din hizmeti alan kaç tane Suriyeli sığınmacı var?**

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Hiç
- b. 0-5
- c. 5-20
- d. 20-50
- e. 50 ve üstü

Suriyeli sığınmacılara yönelik faaliyetleriniz oldu mu?

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Hiç olmadı
- b. Oldu ama yeterli değil
- c. Oldu ve hala şahsi faaliyetlerime devam ediyorum.
- d. Oldu, camii cemaatimiz ve Kur'an kursundaki öğrencilerimizle birlikte destek olmaya çalışıyoruz.

***Bu faaliyetlerin içerikleri neler?**

(Bir ya da birden çok seçim yapabilirsiniz.)

- a. Kursumuzda- Camiimizde Türkçe kursu açtık onlar için.
- b. Ev ziyaretleri yapıyoruz öğrencilerimizle.
- c. Geziler, yemekler veya davetler organize ediyoruz.
- d. Camii ya da kursumuza gelen yardımları ulaştırıyoruz.
- e. Öğrencilerimizle kaynaştırma programları yapıyoruz.
- f. Hiçbiri

***Camii ya da kursun derneğinden Suriyeli sığınmacılara ayni veya nakdi yardım sağlanıyor mu?**

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Hayır, hiç sağlanmadı
- b. Evet, sağlanıyor.
- c. Bilmiyorum.

***Cemaatinizin Suriyeli sığınmacılardan en çok şikayetçi oldukları şeyler nelerdir?**

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Temiz ve hijyenik olmamaları
- b. Gürültücü olmaları
- c. Süslü olmaları ve tesettüre gerekli özeni göstermemeleri
- d. Vefasız ve minnetsiz olmaları
- e. Tembel olmaları
- f. Hiçbiri
- g. Hepsi

***İş imkanı sağladığınız ya da vesile olduğunuz Suriyeli sığınmacı oldu mu?**

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Evet, oldu.
- b. Hayır, olmadı.
- c. Yönlendirdim, fakat olumlu sonuçlanmadı
- d. Yönlendirdim, ama kendisi işi beğenmedi.

***Sizce Müftülüğün Suriyeli sığınmacılara yönelik hizmetleri yeterli mi?**

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Hayır, kesinlikle yeterli değil.

- b. Evet, her türlü olanak ve imkan seferber ediliyor.
- c. Kısmen, ama yapılacak çok şey var.
- d. Müftülüğün Suriyeli sığınmacılar konusundaki çalışmalarını bilmiyorum.

***Sizce Diyanet İşleri Başkanlığı Suriyelilerin dini ve manevi ihtiyaçlarını gözeten politikalar üretiyor mu ve bu politikalar yeterli kuşatıcılığa ve onları toplumla kaynaştırma ve bütünleştirme hedefine sahip mi?**

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- a. Evet, gözetiyor ve göçmenleri adil bir şekilde kuşatıyor ve toplumla bütünleştiriyor.
- b. Hayır, gözetmiyor ve adil bir şekilde kuşatmıyor ve toplumla bütünleştirmiyor.
- c. Evet, gözetiyor, fakat adil bir şekilde kuşatmıyor ve toplumla bütünleştirmiyor.
- d. Evet, gözetiyor, fakat adil bir şekilde göçmenleri kuşatsa da, toplumla bütünleştirmiyor.

***Son olarak, sizce Diyanet İşleri Başkanlığı dini ve resmi bir kurum olarak dini eğilimi olan Sivil Toplum Kuruluşları kadar Suriyeli sığınmacılar hassasiyetine sahip mi?**

(Sadece bir seçeneği işaretleyiniz.)

- A. Evet, aynı hassasiyetle çalışıyor.
- b. Hayır, Diyanet'teki memur zihniyetinin değişmesi lazım.
- c. Hayır, sadece bireysel gayretler var.
- d. Diyanet'in göçmenlere yönelik çalışmalarından haberdar değilim.

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: Gazze Camii Kur'an Kursu'nda Türkçe Dil Kursu'nda Eğitim Alan Suriyeli Bayanlar
(Kaynak: Ayşegül Gelen, 2020)

Fotoğraf 2: Küçükçekmece'de Gazze Camii Ve Söğütluçeşme Akşemsettin Camii'nde Eğitim Alan Öğrenciler
(Kaynak: Küçükçekmece Müftülüğü Göç Koordinatörlüğü Faaliyet Raporu)

Fotoğraf 3: Rahman Mescidi'nin Dışarıdan Görüntüsü

(Kaynak: Küçükçekmece Göç Komisyonu, Alaaddin Özdemir, 2020)

Fotoğraf 4: Küçükçekmece Göç Komisyonu'nun Rahman Mescidi'ndeki öğrencileri ziyareti

(Kaynak: Küçükçekmece Göç Komisyonu, Alaaddin Özdemir, 2020)

Fotoğraf 5: Küçükçekmece Göç Komisyonu'nun El-Furkan Mescidi'ne Ziyareti

Kaynak: Küçükçekmece Göç Komisyonu, Alaaddin Özdemir, 2020

Fotoğraf 6: Küçükçekmece Göç Komisyonu'nun Meneratu'l-İlim Merkezi'ne Ziyareti

Kaynak: Küçükçekmece Göç Komisyonu, Alaaddin Özdemir, 2020

Fotoğraf 7: Esenler Müftülüğü'ne bağlı el-Hayat kursunda göçmenlere yönelik bir dikiş-nakış kursu (Kaynak: Esenler Müftülüğü Göç Komisyonu, 2019)

Fotoğraf 8: Hadis Dersleri İlan Afışı (Kaynak: Küçükçekmece Göç Komisyonu, 2020)

Sokakta yaşayan kimsesiz göçmen çocuklarla cami dersleri düzenlenmekte olup sosyal hayata katılımları sağlanmaktadır.

Fotoğraf 9: Küçükçekmece İlçesinde Kimsesiz Göçmenlere Yönelik Yapılan Camii Dersleri
(Kaynak: Küçükçekmece Müftülüğü Göç Koordinatörlüğü Faaliyet Raporu, 2019-2020)

İlçemiz İkitelli Şenevler Camiinde
Türkçe dil kursu açılması hususunda koordinatörlerimiz bilgilendirme yaptılar.

Fotoğraf 10: İkitelli Şenevler Camii İmamı Ve Suriyeli Sığınmacıların Mukabele Programı
(Kaynak: Küçükçekmece Müftülüğü Göç Koordinatörlüğü Faaliyet Raporu, 2019-2020)

Fotoğraf 11: Küçükçekmece'de Düzenlenen İslam Kardeşliği Sohbetinin Afış Duyurusu Ve Camii Sohbeti
(Kaynak: Küçükçekmece Göç Komisyonu, Alaaddin Özdemir, 2020)

Fotoğraf 12: Küçükçekmece Müftülüğü Göçmenlerle Tarihi Mekan Ziyaretleri
(Kaynak: Küçükçekmece Müftülüğü Göç Koordinatörlüğü Faaliyet Raporu, 2019-2020)

Göçmenlerle Yapılan İftar Programları

Fotoğraf 13: Küçükçekmece İlçe Müftülüğü'nün Tertiplemiş Olduğu Suriyeliler Ve Göçmenlere Yönelik İftar Programları (Kaynak: Küçükçekmece Müftülüğü Göç Koordinatörlüğü Faaliyet Raporu, 2019- 2020)

Göçmenlere yönelik hane ziyaretleri

Fotoğraf 14: Küçükçekmece'de Din Görevlilerinin Gerçekleştirmiş Olduğu Hane Ziyaretleri

(Kaynak: Küçükçekmece Müftülüğü Göç Koordinatörlüğü Faaliyet Raporu, 2019-2020)

Göçmenlere yönelik esnaf ziyaretleri

Fotoğraf 15: Küçükçekmece İlçe Göç Komisyonunun Gerçekleştirmiş Olduğu Esnaf Ziyaretleri

(Kaynak: Küçükçekmece Müftülüğü Göç Koordinatörlüğü Faaliyet Raporu, 2019-2020)

Kaymakamlık binasında bulunan **Göç İdaresi Bürosu ve Açık Kapı Bürosu** ile çalışmalarımız koordineli olarak devam etmekte olup göçmen nüfusun yoğun olduğu İkitelli bölgesinde görevlilerimiz tarafından okul ziyaretleri gerçekleştirilmektedir.

Fotoğraf 16: Küçükçekmece Göçmen Komisyonunun Stk Ve Okullara Gerçekleştirdikleri Ziyaretler (Kaynak: Küçükçekmece Müftülüğü Göç Koordinatörlüğü Faaliyet Raporu, 2019-2020)